

دهزگای توپژینه‌وه و بلاوکردنه‌وهی موکریانی

بو فویندنه‌وه و داگرتنی سه‌ره‌هه م کتیبه‌کانی دهزگای
موکریانی سه‌ردانی مالپه‌ری دهزگای موکریانی بکه...

www.mukiryani.com

بو په‌یوه‌ندی..

info@mukiryani.com

MUKIRYANI
ESTABLISHMENT FOR RESEARCH & PUBLICATION

شارهوانی،
کارگیری و دیموکراسی
دهسه لاتا رامیاری ل هه مبه ر گورانکاری

شارهوانی، کارگیری و دیموکراسی

دهسه لاتا رامیاری ل هه مبه ر گورانکاری

سهردار شهریف سنڊی

دهزگای توئیزینهوه و بلاوکردنهوهی موکریانی

● شمارهوانی، کارگیری و دیموکراسی

● نویسنی: سردار شریف سندی

● نهخشهسازی ناوهوه: گزان جمال رواندزی

● بهرگ: هۆگر سدیق

● سهپهرشتی چاپ: هئمن نهجات

● ژمارهی سپاردن: ۲۸

● نرخ: ۴۰۰۰

● چاپی یهکه م

● تیراژ: ۵۰۰

● چاپخانه: چاپخانهی دهزگای ئاراس (ههولێر)

زنجیرهی کتیب (۲۱۳)

ههموو مافیکی بۆ دهزگای موکریانی پارێزراوه

مآلپه: www.mukiryani.com

ئیمهیل: info@mukiryani.com

پینشکیشه ژ بوی گیانی پینشمه رگهیی شههید

" موسی شریف موسی سندی "

که ل هه مبه ر زولم و دیکتاتوری و ناحقی چوک فه نه دا،

خه بات و شورشگیری یا وی و هه قالبه ندین وی

تیریزین روژین ئازادی و سه رکه فتنا گه لی کورد هه رده م رونا هی هیلان.

&

سه ری نه وازشی بو سه رکرده ی شه هید ماموستا

" محمه د مه حموود ئه بدولرحمان "

ناسراو ب

" سامی ئه بدولرحمان "

دچه مینم و ئه ف بابه ت پینشکیشه ی وی و شه هیدین ریکا ئازادی تیته کرن.

سه ردار شه ریف سندی ل سالا ۱۹۷۲ی ل گوندی قه سه روکی ده قه را سنیدیان ژ دایک

بو یه.

سالا ۱۹۷۹ ئاواره ی کوردستانا روژه هلات بو یه، و ل سالا ۱۹۹۳ی ل وه لاتی

دانمارکی جیوار بو یه.

ل ۲۰۰۶ی به شی کارگیری یا گشتی Public Administration ژ زانکویا

Roksilde ب دوایی ئانییه.

ناوهێرۆك

١	..... Prolog
٧	..... ١. نوژنه نكردن و ره فورم
١١	..... Decentralization / په رشكردن
١٤	..... Decentralization چاويلكه يا ره فورم
١٧	..... كارگيرى يا گشتى
٢٠	..... كارگيرى و سياسهت
٢٤	..... دهسه لات و ديموكراسى
٢٩	..... كارگيرى و ديموكراسى
٣١	..... تاقيكردنه وهيا ديموكراسى
٣٣	..... دابه شكردن و بودجه
٣٦	..... ٢. شاره وانى
٣٨	..... هه رىما كوردستانى و تيگه هيشتن ...؟
٤٢	..... شاره وانى و هه رىما كوردستانى
٤٤	..... هه وليز به سه ر ٤ به رپوه به رايه تى شاره وانى دبه شكرا
٤٦	..... شاره وانى و نوژنه نكرن
٤٩	..... هه رىما كوردستانى و دهسه تپيگه ك نوى
٥٢	..... سه رۆكى شاره وانى و كارگيرى
٦٠	..... شاره وانى و پنداويستى بين گشتى
٦٥	..... ئابوورى يا شاره وانى
٧٠	..... په يوه ندين د ناهه را حكومهت و شاره قانى
٨٨	..... جفاك و ستروكتور
٨٩	..... هاوولاتى و هيوايهت
٩٢	

	..... کارگیری و ستروکتور
۹۵	..... شماره‌وانی ئو ریکخراو
۹۷	..... شماره‌وانی و دهسه‌لات
۱۰۱	..... هاوولاتی و دیواری دهسه‌لاتی
۱۰۴	..... شماره‌وانی و ئه‌رک
۱۱۳	..... ۳. دهسه‌لات
۱۱۷	..... دهسه‌لاتا به‌رچاڤ
۱۲۰	..... دهسه‌لاتا فه‌شارتی یان نه‌لبه‌رچاڤ، یان نه‌راسته‌وخوه
۱۲۵	..... دهسه‌لاتا نه‌ناس
۱۳۰	..... دهسه‌لاتا بنگه‌هی، یان بنیات‌گه‌ر
۱۴۶	..... ۴. دیموکراسی
۱۴۹	..... ژیانه‌ویا دیموکراسی
۱۵۹	..... به‌ره‌ڤ جڤاکه‌ک پیشکه‌تی
۱۶۴	..... چاویلکه‌یا دیتنا تاک
۱۶۷	..... پیکهاتا دیموکراسی و هه‌ریمما باشووری کوردستانی
۱۶۹	..... هاوولاتی، ماف
۱۷۴	..... شماره‌وانی، رولا تاک
۱۷۹	..... شماره‌وانی، په‌روه‌ده‌کرنا دیموکراسی
۱۸۳	..... ه. کوردستان 2005 ANNO
۲۰۲	..... ژ دایک بوون
T DEFINED. ۲۱۳	..... EPILOG
T DEFINED. ۲۲۱	..... پیرست

پیشہ کی چا دوویم

چما چا دوویم؟ ئەف ب پئووست هاتییه دیتن، که ئەف بابەت پتر بیته بەرفرە کرن، تاییه تی د خەلەکا که گریدایی دەسەلات، دیموکراسی، هەرۆسا ژێ بەشی که گریدایی شارەوانی هەیه. ل ئی چا پئیدا سەرەراین هندی که ئەف تەوەر هاتییه گورین، گرنگی ژێ هاتییه داین، که ب ئاوایه که بەرفرە و هویر کیماسیین زمانەوانی و شاشاتی یین که د چا یه که مدا هەبوون دووبارە نەبن، تاییه تی وهکی هندی که ژیدەر و میژووین. هەرۆسا ژێ گرنگی هاتییه دیتن، که ب ئاوایه کی د بەشی "بەرەفکر" دا بابەت پتر بیته فەژاندن و رونکردن. ئەف پەرتووک بو جارایه که ل سەر ناخی "شارەوانی و جفاک" دا هاتییه چاپکرن. بەلام ژ بوی چا دوویم ناخی "شارەوانی، دەسەلاتا رامیاری ل هەمبەر گورانکاری" نافەک باشتەر و هیژا تر هاتییه دیتن.

Prolog

ئەف بەرەم وهکی پینگافەک ژ بوی فەژاندن و فەکرنا پەنجەرەیه که نوی د ناف بابەتین رامیاری/جفاکی ل کوردستانی و ژ بوی لیدوان و دەمەتەقی هاتییه ئامادەکردن. ب پیشکیشکرنا پرۆژەیا یاسایی یا شارەوانی ژ بوی پارلەمانی هەریمما باشووری کوردستانی ئەف بریار هاتییه داین که ل هەریمما کوردستانی هەلبژارتن جفاکین شارەوانی بیته ل دارخستن. ئەف بریار ب ئاوایه کی دا کاتی خودا وهکی فەکرنا دەرگەهەک نوی ل هەمبەر پرۆژەیا پیشکەفتنا دیموکراسی ل هەریمما باشووری کوردستانی تیتە دیتن. هەرچەندە که ئەف بابەت تیشک

نائیخیتە سەر نافەرۆکا سەرەکییا پرۆژەیا هەلبژارتن شارەوانی، بەلام ئی ژێ وهکی دەستپیشخەرەییەک ژ بوی رەفورم و بەرفرەکرنا پیکهاتی ریکخراوهی یا حکومەتا هەریمما کوردستانی. رەفورم پئووستییەک یه کجار بەر ب چافە، نەخاسمە که هەریمما باشووری کوردستانی ب سالان راستی سیاسیەتەک رەگەزپەرەستی و ویرانکاری بویه. ب پرۆژەیهک وهما جوهر ریکخستنەک نوی د ستروکتوری ریکخراوهی و دەسەلاتی یی حکومەتا هەریمما کوردستانی دا تیتە چیکرن، که ب میکانیزمەک نوی و یاسایی نوی ریکخوشکەر دبن ژ بوی شی کرنا تیکلیین دەسەلاتی د ناقبەرا شارەوانی و هاوولاتی. بایەخ دان ب دیموکراسی، فەکەری پەنجەرەیهک نوی ژ بوی هاوولاتی و بەشداریکرنا د پیناژوی تاقی کردنەوهیا کولتورەک رامیاری، و ل سەر ئی ژێ پەرەپیدان ب خورت کرنا کولتورەک وهههیه، که وهکی پئووستی یهک بەر بچاف ژ بوی جفاکا نوی یا کوردستانی تیتە دیتن. د هەمان کاتدا ژێ ب ئاوایه که فەکری و ژ رهوانگەهەک نوی فە ل شیوازیین تاقیکردنەوهیا دەسەلاتی و پەبوەندی یین ئامرازەک وهما دگەل هاوولاتی تیتە نیرین. فەکرنا دەرگەهەک وهما نوی، خاوەن کارتیکردنەوهیهک پۆزەتیفە ل سەر دیتن نەگیتیف ل هەمبەر دامودەزگەهین میری ل هەریمما باشووری کوردستانی. وهکی تەوەر ئەف هیقی تیتە کردن، که ژ رهوانگەهە دیفە ئەف بابەت بیته فەکەری پەرسپەکتیفەک نوی ل هەمبەر پەبوەندی و هەرۆسا ژێ ئەو ئاستەنگین که گریدایی ناکوکیین بریفەبەری و رامیاری/یاسای نە د ناقبەرا ریفەبەری یا شارەوانی و هاوولاتی.

من ئەف ب باش زانی که ئەف بابەت بیته ئامادەکرنا، نەخاسمە که ژ بوی جارایه که هەلبژارتن شارەوانی (۲۰۰۲، ۲۰۰۱) ل هەریمما باشووری کوردستانی هاتینه ل دارخستن. ب دامەزراندنا کابینەیا

پینجەما حکوومەتا یەگگرتویا هەریمما باشووری کوردستانی (۲۰۰۶)، دەسەلاتداری یا میراتی یا هەریمی ئامادەکارینن خوە ژ بوی هەلبژارتەک نوی یا شارەوانی که ژ زاخو هەتا خانەقین هەمبیز بکەت، دکەت. ئەف نائیت قەشارتن که یەکەمین هەلبژارتتا شارەوانی ل کوردستانی که د ساللا ۲۰۰۱/ ۲۰۰۲ ئ ل دار هاتییه خستن، دکاتەکیدا بۆیه، که هەریمما باشووری کوردستانی د ناقبەرا دو ئیدارەیان دا هاتبویە پارقەکرن. لەورا ژێ تەجرووبەیین که د ماوهی قان سالاندا ژ ئالی شارەوانیانن قە هاتییه بەرههفکرن، ب هەمی کیماسیین خوە قە وهکی دەستکەفتەک مەزن ژ بوی بریقەبەری یا حکوومەتا هەریمما کوردستانی تینە دیتن. چما ژێ دەسەتکەفتەک مەزن؟ د قی ماوهیدا دەسەلاتدارییا ئیدارییا کوردستانی هەتا رادەیهک باش هاتییه تاقیکردن و ب ئاوایهکی بنگەهین سیستەمەک بوروکراتی هاتییه ئاقەدانکرن. هەرچەندە که ئەف سیستەما بوروکراتی ل بن سینیەرا پارتایەتی یا (پ.د.ک و ی.ن.ک) دا کارو بارین خوە بریقەدەر. پیویستە که تەوەر و کیشەیین که هەتا نوکە نەهاتییه چارەسەرکردن، پتر بایەخ پی بینە داین و ئەف تەوەر بکەقنە ناف چارچوقەیین کیشەیین رامیاری دا. کیشەیین که خاوەن بایخداریا خوە نە ل دەف پارت و ریکخراوین رامیاری، و ل ئالی یەک دیقە وهکی تەوەر، ئەف کیشە دبنە هوی پتر بەشدار بوونا هاوولاتی د پروسەسا رامیاری، پیشخستن و قەکرنا تەنگەژەیا که د ناف پروسەسەک وهها د. هیوایهتەک وهها هەیه که پتر بایەخ بیته داین ب رولا سەرەکییا شارەوانی ل کوردستانی. بایەخدانەک وهها دبیتە هوی هندێ که هەم هاوولاتی و هەم ژێ که نالین پەيوەندیدار ریک خوەشکەر بن ل هەمبەر پەرەپیدان ب دیموکراسی. پەرەپیدان ب تەوەرەک وهها د ناف سنورین شارەوانیدا ئەف هەست ل دەف هاوولاتی قە دبیت که دەسەلاتدارییا هەریمما کوردستانی بەیخدار ببینیت.

لایەنەک که هاندەر بۆیه ژ بوی که ئەز دەست ب قەهاندنا پەرتووکی ل سەر بابەتا شارەوانی بکەم، یەکەم د زقزیتە سەر هندێ که ئەف بابەتەک نوییه ل هەریمما کوردستانی. لەورا ژێ ژ بەر نوی بوونا بابەتی، تەوەرەک وهها بالکیشی یا خوە ژ بوی خاوەنەقنان هەیه. تەوهرین وهکی دەسەلاتی، رەفورم، دابەشکرنا دەسەلاتی، هەرۆسە ژێ شارەوانی وهکی تەرم و هەقوکین نوی د نافەروکا ئەدەبیاتا رامیاری و ئاکادەمی یا کوردی تینە دیتن. ئەف ژ بوی من وهکی هویەک هاندەر بوویە، که ب کارەک وهها رابم، که ببیتە هوی بایەخدان، و پتر روونی خستن ل سەر تەوەرە دەسەلاتی. هەرۆسە پەيوەندیین جفاکی و ئاقەدنکرنا بنیاتا فاکتەر و ئەکتەریین رامیاری، ئابوری و جیگرکرنا وان د ناف بنیاتگەرییا جفاکی دا. هویەک دی که بۆیه ئەگەرا هندێ ئەز ب کارەک وهها رابم، هەژێ کرنا من ب کار و بارین شارەوانی، هەرۆسە رول و لێهاتووییا شارەوانییه دئاقادانکرنا جفاکی دا. ژ بوی پیشخستنا دیموکراسی ل ناف جفاکیدا پیویستی ب ئەکتەرەک وهکی شارەوانی هەیه، که خاوەن هەقووک و فاکتەریین گرینگن. وهکی هویە سەرەکی چەندین سال خەبات و چالاکیین د ناف ریکخراوین رامیاری و نافەرمیین دانمارکی که بۆیه هوی پەیدا بوونا پەيوەندی وتیکلی ب بەرپرس، نیونەرین هەلبژارتی د ناف جفاکیین شارەوانی، که ئەز دەستپیشخەری د بابەتەک وهها دا بکەم. نەک د شیانای قی بابەتی دایە که بقیت هەمی لایەنین شارەوانی بدەتە ناسکرن و زەلال کرن. بەلکو مەرام تەنیا ئامازە پیکرنە ل سەر هندەک لایەنین گرینگین شارەوانی. ل ئالی دیقە ژێ ئەف دشیت ببیتە هوی پەیدا کرنا جۆرە دیالوگ و دانوستاندن د ناقبەرا دەسەلاتدار و هاوولاتی.

کیانا ئازاد که هەریمما کوردستانی ژ ساللا ۱۹۹۱ ئ قە ب خوە قە دبیتیه، بەرههمی خوین و فیدارکارییا رولین کوردە، بەرههههک وهها د

سهرهلانا پيروژ يا ساللا ۱۹۹۱ع دا هاتييه بهرچاڤ. هلوهشاندا ريژيما سه‌دامی د ۲۰۰۳ ع دا څه‌که‌ری روناھييا ژيانی بويه د روژه‌قا هاوولاتی يی کورد دا، هرچه‌نده که ئەف تەنیا دەستپيکا خەباتا رامیاری و سەرخواه‌بوونا گەلی کورده. څی ژي په‌یوه‌ندی ب فاکتەرین ناڅوی و دەرەکی هەنە. باری کوردستانی، جوغرافی یا کو کوردستان تیدا جیگر بویه، پیویسته ل بهر چاڤ بیته گرتن. تاییه‌تی فاکتەر جوغرافی یه‌ک ژ سەرەکی ترین فاکتەرانه وگرینگه‌یه‌ک تاییه‌ت هه‌یه د بریارین نافقه‌ته‌وی ئو هه‌روه‌سا ژي تیکلین دیپلوماسی و ستراتژیک، که کاردانه‌وه‌یه‌کا تاییه‌ت هه‌یه ل سهر‌دیارکرنا چاره‌نووسی کورد و کوردستانی.

"تاییه‌تی یا ئوروا نه‌ک د خواه‌شیا ئوروا دایه به‌لکو د روح و قالبی ئازادی یا تاکه‌که‌س دایه." رولین ئوروا پشتی کاڤل بوونا وه‌لاتین وان ب دوو شهرین جیهانی و خه‌باته‌ک بی وچان یا رامیاری که نیژیکی ۵۰ سالان دریزه‌ خایاند پی ئاڤیتنه دناڤ یه‌ک مالی دا "یه‌کیتیا ئوروا". هاوولاتی بین ئوروا ئیرو شانازی پیدکه‌ن. نیترین و دیتن هه‌کی لیبرالیزم، مافی مروڤی، سیسته‌مه‌ک یاسایی، وه‌که‌ه‌قییا د ناقه‌ه‌را "نیر و می"، ئاڤه‌دانکرده‌وه‌یا سیسته‌مه‌ک یا هاریکاری یا جفاکی، وه‌کی فاکتەرین سهره‌کی بین روژ نه، که هاوولاتی ئوروا پیڤه‌ مژویه. شیوازین جیاوازین دیموکراسی ل ئوروا ب هه‌ڤ ره‌هاتینه‌ گریدان. ئەڤ ژي هه‌می به‌ره‌می تاوتوکرنا کیشه‌یان د ناقه‌ه‌را به‌رپرس، هاوولاتی و سیسته‌ما کارگیری یه‌ک ب یه‌کی وه‌لاتین ئوروا یه‌. کاریگه‌ری یا هه‌لویتین هاوولاتی ئوروا ل سهر که‌سایه‌تین رامیار و بریارده‌ر، دبریارین رامیاری دا ب ئاویه‌ک څه‌کری تیتته به‌رچاڤ و به‌رجه‌سته‌کرن. هه‌لویتین که گه‌له‌ک جارن ب ئاویه‌ک دیموکراسی بویه‌ هوی ئەگه‌را روخاندنا کورسین ده‌سه‌لاتی. وه‌کی

پره‌نسیپ د سهریدا به‌رژه‌وه‌ندیین هاوولاتیین ئوروا ژ به‌رژه‌وه‌ندیین نیژیک و ناوچه‌ی ده‌ست پیدکه‌ت و به‌رفره‌ دبیت و فاکتەرین که کاریگه‌ری ل سهر ره‌وشا ژيانا هاوولاتی هه‌نه ژ ئالی به‌رپرس و بریارده‌ران څه ل به‌رچاڤ تینه‌ گرتن.

ئوروا بو هه‌ر ئاواره‌یه‌کی جیهانا سییه‌م وه‌کی زانینگه‌هه‌ک مه‌زنه‌. چ بڤیت دیسان بیته به‌شه‌ک ژ زیدتی باب و باپیران یان ژي ره‌وشا نوی یا ژيانی د ناڤ جفاکا نوی دا ژ بوی ژيانی هه‌لبژیریت. د هه‌ردوو پیڤاژویان دا ئەگه‌را هه‌لبژارتنا ژيانی پیویستی ب کومکرنا زانیاری و پیشخستنا که‌سایه‌تیا خوه هه‌یه. د گه‌له‌ک باراندا ژي ئەڤ توری ژيانی بوویه هوی هندی که مروڤی جیهانا سییه‌م تووشی نه‌خواه‌شیا دهرونی ئو هه‌روه‌سا ژي گورانکاری د ناسنامه‌یا که‌سایه‌تی و نه‌ته‌وی دا بیت. د سهریدا نامۆ بزونا مروڤی وه‌کی تاک دگه‌ل ناسنامه‌یا ره‌سه‌نا خوه یه‌. د کاتی نامۆ بوونا تاکی د گه‌ل ناسنامه‌یا خوه‌دا گه‌له‌ک فاکتەر هه‌نه که مروڤ ل به‌رچاڤ ناگریت. دیتن و ژیان ل ئوروا، گه‌له‌ک جارن ژي هانده‌رن ژ بوی کو مروڤی جیهانا سییه‌م پتر کوشیش و خه‌باتی بکه‌ت که راده‌یا زانیاریا ژيانی بگه‌هینیتته ئاستی ژيانا جفاکی که مروڤ تیدا دژیت.

د سهریدا ئەز سوپاسیا هه‌ڤالی خوه یی سالین ته‌ناهی، ئەوی که ب ئامۆژگاری و دانوستاندن، هه‌روه‌سا ژي روحی پشتگیری ژ وه‌لاتین جیهانا سییه‌م، پیشکیشی Torben Bechsgaard بکه‌م. هه‌روه‌سا پیویسته که ریژ و سوپاسین تاییه‌تی ژ بوی به‌ریژ شه‌ریف شه‌ریف موسی سهرۆکی شاره‌وانیا زاخو بکه‌م، که ب دیتن و ئامۆژگاری بویه هانده‌ره‌ک ژیهاتی ژبوی ب دوماهی هاتنا څی بابته‌تی.

۱- نوژنه نکران و ره فورم -

شالیار(وهزیر) تیت و دچیت، به لام کارگیری ل جهی خوه دمینیت.

Ludwig von Mises, 1945

ریقه برنا هریمما کوردستانی پشتی سهرهلانا ساللا ۱۹۹۱ئ و هلبژارتنا په رله مانئ کوردستانی د بهروار ۱۹-۵-۱۹۹۲ئ ب ئاوایه کئ پهیره وکردن ژ سیسته مه کیا ریقه بهری و کارگیریا که فن بوویه. سیسته مه ک که بهرسقا پنداویستین بریقه بهری، کارگیری، یاسایی و دهسه لاتی د جیهانه ک پیشکه فتی نادهت، تاییه تی ژئ که ئیرۆ ل بن سینه را جیهانگیری و بهر فرهبوونا سیسته مه ک وهما، جفاکی پیوستی ب میکانیزمین بریقه بردنی بین نوی ههیه، که گرنگی دان ب باری دیموکراسی و ل رهخ قئ ژئ په ره پیدان ب مافی مروقی بوینه ته وهرین تاییه تی و خاوهن بوهایین سهر بخوه ژبوی جفاکی. کاتی هندئ هاتییه، که هریمما کوردستانی، وهکی هریممه ک سهر بخوه و خاوهن دهسه لات چا پیداخشانه ک ب ئالوزییا دهسه لاتاری و بریقه بهری/کارگیری هه بیت و ب ئاوایه ک باش جیریکه کئ بدهته بن که پرا خوه، ب ئاوایه کئ که هه م بشیت نا ف خوه دا و هه م ژئ بهرکه پرا خوه و سنووری سینه را خوه ب ئاوایه ک باش ریک و پیک بیخیت. سیسته مه ک نوی و نوژهن یا ریقه بهری، ئابووری، رامیاری و یاسایی، پیوسته که د کاتین داها تی ژ هه ر ئالی یه کیفه هریمما کوردستانی به رهف جفاکه ک پیشکه فتی ببیت. کارگیریا گشتی یا هریمما باشووری کوردستانی پیوسته که خوه ئاماده بکه ت که بشیت بهرسقا جفاکه ک مودهرن و پیشکه فتی بدهت، ههروه سا ژئ بشیت که پیوه ر رهین دیموکراسی د نا ف خوه دا په روه رده و خورت بکه ت.

واته یا ره فورم د کوکا خوه دا تیته واته یا "پنداچوونه وه" و خوه نویکران ل گوپ رهوش و پنداویستین روژئ. ره فورم پیوستییه کا روژانه یا هه ر جفاک و ریکخراوه یه کئییه، که گرنگی دان ب گونجاندن دگه ل کات و جه هه بیت. هه رچه نده ره فورم پیوستییه کا هه ر جفاکییه و خاوهن رهنگ و رویی نوییه، دیسا ره فورمی کارگیریا خوه و ل گه ل قئ وینه بین قهشارتی هه نه، که ریکخراو و دهزگه ه تووشی دبن. ره فورم کار و بریاره کا وهما ئاسان نینه. پینگافه که پیوستی ب ئامرازین و پسپورین تاییه تی د واری جیاواز دا هه یه، که باری جفاکی و ریکخراوه یی ژ ئالی رامیاری، کومه لناسی، ئابووری و کولتوری، نافه کی و دهره کیفه هه لسه نگین. نمونه ژئ "حکومه تا هریمما کوردستانی" ^۱ یه، که وهکی ریکخراو ئه ف ۱۴ سالن که دژیت. کاتی هندئ هاتییه پرس بیته کردن، ئایا "حهک" هه تا نوکه پینگافه ک وهما ئاقیتییه، که ببیته هوئی نویکران و ژ نویقه ریکخسته وهیا داموده زگه هین میری؟ یان ژئ ئه گه ر نا، چما هه تا نوکه پشتی دهرباس بوونا ۱۴ سالان ب سهر سهرهلانا پیروژ، هه بوونا پارله مان و دامه زاندنا حکومه ت، داموده زگه هین میری هه ست ب نوژهن کرنئ نائیته کرن. رهوشه ک که رونا هی بیخیته سهر هه یکه ل و ریکخراوین میری. بوچی سهره رایئ هه بوونا پارله مان و حکومه تی دهسه لاتی پارتین دهسه لاتدار، و دگه ل قئ ژئ ریکخراوین وان زالن ب سهر دهسه لاتی میری؟ زفرین بو خالا یه که م و کیماسی د واری پسپور و زانیاری که د سهریدا ئاماژه پی هاتییه کرن وهکی پینگافا یه که م پیویست تیته دبتن، بهری کو کارنامه یا حهک بریار ل سهر بیته داین.

هه بوونا چوارچووه یه ک دیارکراو یا دهزگه هین کارگیری ل هریمما کوردستانی پیوسته، تاییه تی ژئ بوی هاوولاتی و ههروه سا ژئ

۱- کورتی یا حکومه تا هریمما کوردستانی

بپاردهران (نیونه رین ههلبزرتی، وهکی ئەندامین پارلهمانی، ئەندامین جفاکین شارهوانی و جفاکین پاریزگاران) قی دیاربهکته، که سیسته ما کارگیری ل بهر دهست بهرسقا پینداویستین هاوولاتی و جفاکی ددهت! ئەف بیته هوی خوهشکرنا زهمینهیا "دیالوگی د ناقبهرا هاوولاتی و کهسایهتین رامیار و بپاردهر. رهفورم د سهریدا وهکی پیوستی، دیارکهری هندئ بیت، که پینداویستین ناوچهیی Local ژی ل بهرچاف بگریت.^۲ دکاتهک وها رهچاو و ههلسهنگاندن د باری ئابووری، رامیاری و جفاکی بی ههریما کوردستانی بین دهرهکی و ناقخوی بیته کرن. ئەف ژی ههژی ئاماژه پیکرنه، که دقان سالین داوی دا ژ بهر هوی نهبوونا چوارچهقهیهک دیارکراو یا دهسهلاتی، ههریما باشووری کوردستانی ب ئاویهک ههلواسی مایه. کاتی هندئ هاتییه چاف پیندا خشاندن و پینداچوونهوهیهک ل سهر باری ریفه بهریا دههیا پینشین بیته کرن و سوود ژ ههلسهنگاندن باری بیته وهرگرتن. ل ئالی دی ژی ریک بیته قهکرن ژ بوی پهیداکردنهوهیا میکانیزمین نویین ریفه بهری و نوژن کردنهوهیا دامودهزگههین میری. پینگافهک وها بی دارشتنا بهرنامه وسترته ژیین نوی، که دیارکهری روناھی خستن بیت د پینقاژویا بهرهف ئاقدانکردن سیسته مهک نوی یا کارگیری، دی ته نیا ئاکامین ناله بار ژ بوی دهسهلاتی میری ههبن. لهورا ل بهرچاف گرتنا پینداچوونهوه، که دبیته هوی ههلسهنگاندن لایه نین پوزه تیف و نهگاتیف د واری بریفه رن دا، پتر د بهرژه وهندی یا پروسه سین رامیاری، ئابووری نوی دایه. د جیهانا ئیرو دا باری ئابووری، رامیاری بین دهرهکی و ناقخوی جفاکی وهکی خهلهک پیک قه هاتییه گریدان. ژ ههف جودا کرنا وان ژی ئاقدانکرنا دیوارهک نوییه

د جیهانا پینشکهفتی و گلوبال دا، که ژیان ژ بوی وهلات و جفاکان که خوه جیواز ژ جیهانا گلوبال دبینن، گران و دژواره. یهک ژ پینگافین که ههک - ی د ته مهنی خوه دا ئاقتییه بپارای ههلبزرتنا شارهوانی د (۲۰۰۱-۰۵.۲۶ ل ئیدارهیا ههولیری و ل ئیدارهیا سلیمانی د ۲۰۰۲-۰۲.۰۳) ی دا بوویه. چاوان بپاردهک وها بیته دیتن؟ وهکی رهفورم ؟ ئەگه ر بیت و ل گوپ مه رجین کاتی لئ بیته نیرین، ئەف وهکی نوژنهکردن ئیته دیتن. ئەف وهکی پینداویستیهکا بریفه بهری تیته دیتن، که مه بهستا پینگافهک وها دیتنا ریکه چارسه ری و خوه رزگار کرن ژ قهیرانا دهسهلاتی و گیروگرفتین دهسهلاتا کارگیری هاتییه دیتن. د ههمان کات ئەف وهکی رهفورم تیته زانین و دیتن، که ب خوه ئاماژه کرن و تیشک خسته ل سهر ته رما (ئامرازی) دهسهلاتی. بیشک پینگافهک وها رونههی خسته ل سهر سنوورین دهسهلاتی دناقبهرا دهسهلاتی ناقهندی (کارگیری ناقهندی) و دهسهلاتی ناوچهیی (کارگیری ناوچهیی). ئەف قهوارهیا دابهش کردنا دهسهلاتی شوو قه دکهت. وهکی مه رام ههک - ی خوهستییه دهسهلات د ناقبهرا وی و شارهوانییان دا بیته دابهشکردن. پیوستیهکا کاتی یا دهسهلاتدارییه. یهکه مین ههلبزرتنا شارهوانییان و جفاکین شارهوانی د پراکتیکدا نیشان ددهت، که شارهوانییان ههتا رادهیهک باش باری بریفه بردنی سفک کرینه. مه رام و خواستا ههک - ی ههتا نووکه سهبارت ب ههلبزرتن شارهوانی نادیاره، بهلام هه مرامهکی ل پشت بپاردهک وها هه بیت، ئەف پروسه سهک پیروز تیته دیتن.

دابه شکر دن - په رشکر دن

Decentralization

ناکوکی و لیکولینه وه سه بارهت ب دسه لاتی و چاوانیا ب کارناین و سوود وهرگرتن ژ نامراهک ودها ل ناف نفیسین ئابووری، رامیاری و جفاکناسی دا ب ئاوایهک بهرفره هاتینه دیارکرن. شروقه کرنا دسه لاتی که گرنگی ددهته بریفه بهری، دزقریته دهف نافه ندین رامیاری و کارگیری. د فان سالین داوی دا ژ بوی کو ریقه بهری، که وهکی بهشهک ژ دسه لاتی ب ئاوایهک باشتر بیته بهرچاف و بهرهمین دیارکراوتر هه بیت، سوود ژ تیور و دیتین ئابووری هاتینه وهرگرتن. کارگیری ب خوه ته وهره سهره کییا باری رامیاری/سیاسیه.

ل گور فرهنگا رامیاری پرؤسه سا بریفه برنا دهوله تی که بهر فازی شیوازی بریفه برنا دهوله تی ب ئاوایهک نافه ندی بیت ب نافی decentralization یان ژی دابه شکری هاتییه ناسکرن. ئەف ته وهر په نجه رهیهک نوی ل هه مبهر بهرفره کرنا دسه لاتی رامیاری، یاسای و کارگیری فه دکته، که رهوشا " دیموکراسی، و ژ ههف پارقه کردنه وهیا سیسته ما بریفه بهرییا کارگیرییه، که خاوهن کاریگه رییه ل سهر بریارین رامیاری و یاسای"، د داوی دا ژی زه لاکرنا هه می پیکهاتین بوروکراتیک بین دهزگه هین میریه. ^۲ د هه مانکاتدا ژی، لایه نین لاوازی بریفه بهری دبنه هوی فه کرنا ده رگه ه ژ بوی به شدار بوونا هاوولاتی دپیشقه برنا جفاکی و به شدار بوون د

3- Strukturkommissionens betænkning 2004:12

دسه لاتی. خالا یه کهم ژ هه لپژارتنا نیونه ر و دسه لاتدارین راسته قینه، که شه رعیه تا خوه ژ دهنگی هاوولاتی وردگریته دهست پیکهت. هه لپژارتنهک ودها - شاره وانی یان د ساللا ۲۰۰۱-ی مافی بریارده رکرن و دسه لات د ناقبه را حهک - ی و نهنجومه نی شاره وانی دابه ش کر. ئەف بوویه هوی هندی که دسه لاتداری یا کارگیرییا ناوچه یی بویه خاوهن بریار، که ئەو ژی نهنجومه نی شاره وانییه. هه لپژارتنا شاره وانی راسته وخوه هانده رکه بویه ژ بوی حهک که بهشهک ژ دسه لاتی ب ئاوایهکی دیاکراو و د چوارچوفا یا یاساییدا فه گوهیزیت دهف نهنجومه نی شاره وانی و کارگیرییا ناوچه یی. پینگافهک ودها بویه هوی ده رگه ه فه کرن ل سهر سه رخواه بون/نوؤتوؤمییا شاره وانیان. ب ئاوایهکی نهنجومه نی شاره وانی و کارگیرییا گشتی یا ناوچه یی بوینه خاوهن مافی بریاردانی بی کو حهک دهست تیوهردانهک د کار و بارین شاره وانی دا هه بیت.

شروقه کرنا زارافه یا دابه شکرنا دسه لاتی decentralization of power رهنگ و رووی، دگهل بیر و رایین جیاواز ههیه. ئەف جیاوازی یه دزقریته سهر ستروکتور/بونیات و شیوازی دانه زاندا ریخراوی یا حکومه تان، ههروه سا شیوازی په یوه ندین ریخراوهی، که دزقریته سهر په یوه ندین دسه لاتی و کارگیری. ل ئالی رامیاریفه یاسا هه ردهم شیوازی گورینه، واته نه رمی د گورانکارین یاسایی دا تیتته مه زندنه کرن. دابه شکر و سق کرنا دسه لاتی، که ئافه رینه ری ره فورمه، دشیت که پینگاف به رهف decentralistion باقیت. ده ما که رامیاری (سیاسهت، باری سیاسی) و کارگیری وهکی یاریکه ر بیته دیتن و پیکفه گریدایی بن، ل دهف

یاریکه ران دابه شکردنه وهیا دهسه لاتی و ههروهسا ژى ئهرك و ئارمانجان هنده دژوار نايبت. ئاماژه پيكردنه وهيهك پيويست تيته ديتن، ئه ژى پيگه گریدانا فان ههردوو فاكتهر و ئامرازان ب كهش و ههوايى پيويست ژ بوى پيگاف ئافيتن بهرهف پرهنسيپين فره دهسه لاتارى ل ناف سيسته ما پهیره و ژى كرى دا ههيه. به لام پيگه گریدانا فان ههردووكان، كه كاريگه ريبيا خوه ل سهر دهسه لاتی هه نه، نايبته واتهيا ژ دهسدانا دهسه لاتی نافه ندى، بهلكو هندهك ل سهر فنى باوهري بن. بهلكو رهوشهك وهها دا شروقه كرنا ته وهرهك وهها دكه فته ناف قهوارهيهك دى، كه ئهف تيته واتهيا رهنگه دان و دوير كهفتن ژ بيروهك يا ديموكراسى. ئهف ژى دشيت بيته واتهيا كهفتن و گریدانا دهسه لاتی ل ناف دهستی چهند تاكه كهسان، كه ئهف زهنگا مهترسى ژ بوى پيشكهفتنا جفاكى لى ددهت.

ئهگه را دهستپيكرنا ره فورمين دهسه لاتارى/كارگيرى وهكى راستى و پيويستيه كا جفاكى بيته ديتن، ل رهخ فنى دهرهفاتا به شدارى ژبوى ئهكتهرين جياواز (ريكراوين جه ماوهري و نافهرمى) ل ناف جفاكيدا پيويست تيته ديتن. ستروكتور و بنگه ههك نوى ژ بوى ئاقادانكرنا بنياتا ريكراوهرى يا ههريما باشوورئ كوردستانى پيويست تيته ديتن، كه حكومهت و دهزگه هين ميرى د نهومين جياوازا (ماكرو، ميكرو) كه هاتينه جيگركرن، ژ بوى جفاكى و هاوولاتى بينه بهرچاڤ. ئهف ستروكتور (دهسه لاتی كارگيرى Administration) پيگهاتيه ژ ئهكتهرين سهرهكى وهكى شارهوانى، پاريزگار، شاليارى، ريكراوين تايبه تى، حكومهت و پارله مان. دهسه لات و ئهركين جياواز ل نافه را فان ئهكتهراندان ب ئاوايهكى هاتيه دابه شكرن، و ده مانكات ئهف

دابه شكرن ئهكتهران وهكى خهله كهكى پيگه گریددهت. ئهف مهزنده تيته كرن، كه ب نوژه نكرنا دهزگه هين كارگيرى و پيگهاتى نوى يى دهسه لاتی د ناف ريكراوين ميريدا، دى دهرهفات ژ بوى ههك - ئه كهت، كه ب ستراته ژيبهك وهها دستروكتورى دهسه لاتی دا دوو پيگافين يهكجار مهزن و گرینگ د جفاكا كوريدا تينه ئافيتن:

- 1- سڤك كرنا دهسه لاتارىيا نافه ندى، كه ديته هوى به شداربونا ئهكتهرين ناوچه ل پرۆسه سا ئاقادانكرن و پيشخستنا جفاكى،
- 2- پيگاف بهرهف ئاقادانكرنا جفاكهك ديموكرات تيته ئافيتن، كه رهنگ و شيوازين سيسته مهك ديموكراسى و فره پارتيه تى، جفاكهك وهها ب ئاوايهك دى دخه ملينيت كه جياوازه ژ سيسته م و بريقه بهريين وه لاتين جيران.

چاويلكهيا ره فورم Decentralization

ره فورم وهكى د سهريدا ئاماژه پيگهاتيه كردن تيته واتهيا نوژهن كرن. ل فنى دهرئ ژى مه بهست گرنگى خستنه سهر دابه شکردنه وهيا ئهرك و بهرپرسيارى ل ناف دهزگه ه و ريكراوين ميرى. گه ئهف مهرام و خواست بيت، گرنگى تيته خستن سهر decentral institutional structure، كه شيوازين جياواز هه نه. بنياتهك وهها خاوهن بنگه ه و موديلين تايبه تيه، كه دياركهري سيسته م و دهسه لاتهك ژ ههف پارقه كه ريبه. پيگهاتين سيسته مهك وهها خاوهن نيچه ئوتونومى/سهرخوه بونن د بريقه برن و دهركرنا برياران، كه جيبه جيكردنه وهيا بهرپرسياره تيه. پ.ئ. ماوريتزن ل سهر شروقه كرنا ته رما دابه شكرن/په شكرن" دان ئاماژه ب ناكوكيين د

5- Mauritzen. P.E. & Jensen H.T. 1984:15

4- Greve, C. 2003: 28

ناقه‌را دیتین رامیاری دکه‌ت. ب دیتنا وی ل بهر چاف گرتنا ناوکین ودها، ئەف وشه‌یه ب راستی و دروستی نه‌شیت بیته زه‌لال کرن، که ئەو ژێ دزقریته سهر نه‌رمیا که شیوازه‌ک ودها د پیکهاتین سیسته‌میدا ژ خوه نیشان ددهن. به‌لام د هه‌مانکادا ئەو دیار دکه‌ت، که وه‌کی وشه، تیگه‌هیشتن و هاوده‌نگی ل سهر ته‌وه‌را ژ هه‌ف پارقه‌کرنا ده‌سه‌لاتی تیته‌کردن. یا گرینگ ل قی ده‌ری، ژ بوی وی، تیشک خستنه‌وه‌یه ل سهر هه‌یکه‌لی ریکخراوه‌ی، ئەف هه‌یکه‌ل دشیت شاره‌وانی (بریقه‌بریین ناوچه‌ی، بریقه‌به‌ریین پاریزگاری، بریقه‌به‌ریین ناقه‌ندی/حکومه‌ت یان وه‌زاره‌ت) بیت، که ده‌ربری ده‌سه‌لاته‌ک سنووردار و تایبه‌تییه ل ناف سنوورین ناوچه‌یه‌ک دیارکراو دا. د هه‌مانکات ئەگه‌ر ده‌سه‌لات ب ئاویه‌ک دیموکراسی هاتیبته ئارا، پتر ئاماده‌یه که نه‌رمی ل هه‌مبه‌ر دابه‌شکرن و په‌رشکرنی نیشان بده‌ت. ده‌سه‌لاته‌ک خاوه‌ن دیتن و تیروانین دیموکراسی ب ده‌گمه‌ن ژ به‌رفه‌بوونا ده‌سه‌لاتی ریکخراوین خوارێ بین ده‌زگه‌هین میری دترسیت. دهما که ده‌سه‌لاته‌ک دیموکراسی تیته به‌رچاف ته‌وه‌ر ره‌نگ و رووی خوه دگوه‌ریت، و ناقه‌رۆک دزقریته سهر هندئ، که هاوولاتی هه‌تا چ راده‌یه‌کی خاوه‌ن بریاره. واته هاوولاتی خاوه‌ن بریاربیت، و به‌شداری د هه‌لبژارتنا نیونه‌ریین خوه بکه‌ت- ئەگه‌ر ب شیوازه‌ک دیموکراسی ئەف ده‌سه‌لاته هاتیبته هه‌لبژارتن- ژ بوی بریقه‌به‌رییا ده‌سه‌لاتی ل ناف سنوورین ناوچه‌ی (شاره‌وانی، پاریزگار و هتد). ب هه‌بوونا ده‌رفه‌ته‌ک ودها تاک و هاوولاتی ئەف ده‌رفه‌ت وه‌ردگریت، که به‌شدار بیت د پرۆسه‌سا پیک ئانینا کولتوره‌ک رامیاری. نه‌خاسمه که ئیرو ل جفاکین پیشکه‌فتی بریقه‌به‌رن و بریاردان ل سهر به‌شه‌ک ژ ئەرکین ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی که راسپارده‌ی جفاکین شاره‌وانی

و جفاکین پاریزگاران هاتیبه‌کرن گرینگ تیته دیتن. ئەو ژێ به‌ر ره‌وشه‌ک ودها که هاوولاتی خاوه‌ن دیتن و گوتن بیت. ئەگه‌ر بیت، دیتن و شیکردنه‌وه‌یا کو پ. ج. ماوریتزن سه‌باره‌ت ب دابه‌شکردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی هه‌ی، راسته‌وخوه و زه‌لال بیته تیگه‌هیشتن، شاره‌وانی وه‌کی ریکخراوه‌ک " ئۆتۆنم/سه‌ربخوه تیته دیتن، که خاوه‌ن جیاوازیین تایبه‌تییه ژ ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی. ^۱ شاره‌وانی وه‌کی ریکخراوه‌ک ئۆتۆنم/سه‌ربخوه د هه‌مانکادا خاوه‌ن تایبه‌تمه‌ندییه و وه‌کی به‌شه‌ک ژ هه‌یکه‌ل و بنگه‌ی ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی تیته دیتن. خه‌له‌کا پیکه‌ه گریدانا ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی ب ده‌سه‌لاتا ناوچه‌ی قه یاسایه. ب هه‌بوونا ئۆتۆنومی ئەکته‌ره‌ک ودها ب خوه- ده‌سه‌لاتارییا شاره‌وانی/کارگیری- بریار ل سهر چاره‌سه‌رکنا کیشه و ئاسته‌نگین ل هه‌مبه‌ر شاره‌وانی دده‌ت، و بریاران جی بجی دکه‌ت بیی کو ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی پیوستی ب ده‌ست تیوه‌ردانی هه‌بیت. ئەرکی جیبه‌جیکردنه‌وه و به‌رپرسیاره‌تی دگریته سهر شان. ده‌رگه‌ه‌قه‌کرن ل سهر ته‌وه‌را ئۆتونومی و سه‌رخوه‌بوونا ده‌سه‌لاتا شاره‌وانی، پینگاکه‌ک باش و پوزه‌تیف تیته دیتن، دهما جفاکین شاره‌وانی ب ئاویه‌ک دیموکراسی ژ ئالیی خه‌لکی قه ده‌نگی متمانه پی هاتیبته داین. ل ئالی دی ژێ هه‌ژی دیارکردنه، که دابه‌ش و په‌رشکردنه‌وه‌یا ده‌سه‌لاتی، ئۆتۆنومی یان ژێ سه‌رخوه‌بوونا شاره‌وانی یان بی کیشه نابیت. پرانی یا کیشه‌ییین که دکاته‌ک ودها دا ده‌ردکه‌قنه هولی، ئەگه‌ریین ته‌کنیکی یین نه‌دیار هه‌نه و دکاته‌ک دیارکراو ب ئاویه‌ک چاوه‌روان نه‌کراو وه‌کی ئاسته‌نگ دکه‌قنه به‌ر ریکا ده‌زگه‌هین کارگیری. چاره‌سه‌رکنا کیشه‌ییین جیاواز، دارشتنا نه‌خشه و پلانین جیاواز د ناف سنوورین شاره‌وانی

6- Mauritzen. P.E. & Jensen H.T, 1984:18-150

گهلهک جاران راستی کیشه‌یین یاسایی بین چاوه‌پوان نه‌کراودبن، که پیوستی ب میکانیزمهک نوی ژ بوی دیتنا ریکه چاره‌سهرکردنی پیوست تیتنه دیتن.

سهره‌پایی هندی که چاره‌سهرکردنه‌ویا کیشه‌یهک وه‌ها یاسایی نهک د ناڤ سنوورین دهسه‌لاتی جفاکین شاره‌وانی دایه، به‌لام میکانیزمین چاره‌سهرکردنه‌ویا وی ب ئاویه‌کی ب رینمای یا جفاکا شاره‌وانی دشیت بزقریته دهڤ پارله‌مان، حکومه‌تی و ل قی ده‌ری برپارا داوی ژ بوی چاره‌سهرکردنی بیتنه داین. د کاته‌کیدا که دهسه‌لاتی چاره‌سهرکردنه‌ویا کیشه‌یین وه‌ها نهک د سنوورین دهسه‌لاتا شاره‌وانی دایه (نهک یاساداریژه)، ههر پینگافهک ژ ده‌رفه‌ی چوارچوقه‌یا یاسایی دبتنه هوی پیدابونا ئاریشین دهسه‌لاتی. نه‌گه‌را پیدابونا ئاریشان ژی د زقریته سهر شیکردنه‌ویا جیاوازین ده‌قی یاسایی، د ناڤه‌روک دا گرنگی ب چی هاتیه/تیتنه داین. ب پیدابونا ئاریشی د ناڤه‌را ههر یهک ژ نه‌کته‌رین دهسه‌لاتی میری- ل گور دهسه‌لاتا یاسایی که سهربخوه‌یه- دژوار تیتنه دیتن که نه‌کته‌ر ژ مافی خوه‌یی یاسایی پاشکه‌زه بیت و دابه‌زیت.

کارگیری یا گشتی

نه‌رکی کارگیریا گشتی جیبه‌جیکردنه‌ویا برپارین یاساییه که ژ ئالی پارله‌مان، جفاکین شاره‌وانی و جفاکین پاریزگاری ڤه تینه په‌سندکرن. کارگیریا گشتی هه‌یکه‌ل و بنیاتا خوه هه‌یه، که خاوه‌ن دهسه‌لاتدارییهک رامیارییه. نه‌ڤ دهسه‌لاتدارییه ژی ب ئاویه‌ک دیموکراسی تیتنه هه‌لبژارتن. ل ناڤ شاره‌وانیاندنا دهسه‌لاتدارییه‌ک وه‌ها سه‌روکی شاره‌وانی و جفاکین شاره‌وانییه. ل پاریزگارن

پاریزگار و جفاکین پاریزگاری نه و ل حکومه‌تی ژی سه‌روکی حکومه‌تی و شالیارین حکومه‌تی نه. کارگیری یا گشتی ژ سی نوه‌ومان پیک هاتیه (ل ههر وه‌لاته‌کی په‌یره و ژ سیسته‌مه‌کی تیتنه کرن):

- ۱- کارگیری یا ناڤه‌ندی (وه‌زاره‌ت)،
- ۲- کارگیری یا هه‌ریمی (پاریزگار)،
- ۳- کارگیری یا ناوچه‌یین (شاره‌وانی).^۷

ههر ده‌زگه‌ههک ژ فان ده‌زگه‌هین کارگیری ژ چه‌ندین لقین شالیاری، به‌ریوبه‌رایه‌تیین گشتی، به‌ریوبه‌رایه‌تی بین ناوچه‌یی پیک هاتی نه. نه‌رک و به‌رپرسیاره‌تیا هه‌می کارگیریان جیبه‌جی Implementation کردنه‌ویا برپارین دهسه‌لاتا ناڤه‌ندی، هه‌ریمی و ناوچه‌ییه. دهسه‌لاتا ناڤه‌ندی دهسه‌لاتداری یا هه‌ریمما باشوری کوردستانییه. دهسه‌لاتداریا ههک د کاته‌ک وه‌ها دا پیوسته که پشتگیری ژ دهسه‌لاتداریا شاره‌وانیان بکه‌ت، د هه‌مانکات د جیبه‌جیکرنا برپاراندا ب ئاویه‌ک به‌رفره ده‌رفه‌تی بده‌ته جفاکین شاره‌وانی. و ده‌رگه‌هی برپاردانی ژ بوی جفاکین شاره‌وانیان ڤه‌کری به‌یلت، که نه‌رکین سه‌رشانی خوه ب ئاویه‌ک باش جی بینن. پینگافه‌ک وه‌ها ئاسویه‌ک گه‌شتر ژ بوی جفاکین شاره‌وانی هه‌یه. تایبه‌تی نه‌گه‌ر برپارین رامیاریین خاوه‌ن گرنگی و گرانیین تایبه‌ت ژ بوی جیبه‌جیکرنی بکه‌ڤنه به‌رده‌ستی دهسه‌لاتداریا جفاکین شاره‌وانی.

7- Christensen, Jørgen G. 1996:1

کارگیری و سیاست

دهما وهلاتین بلوکا کومونیسیت پشتی نازادی ژ سیسته ما رامیار/ ئابوریا کومونیسیتی دهرهفت پهیداکرن که بهرهف سیسته مهک دیموکراسی و لیبه رال ل سهر بنگه هی بازارئ نازاد پینگاف باقین، ئەف ل بهر چاڤگرتن، که گورانکاریین بنگه هین- ستروکتوری د ئاستی میکرو، ماکرو و ماسو- ژ بوی جفاکی پیویستن. گورانکاری د ناقبهرا سیسته مین جیاواز پیویستی ب که رهسته و نامرازین نوی و جیاواز هیه، نه خاسمه که یهک ژ وان ژی لیکولینه وه و تهجروبه مین وهلاتین دییه سه بارهت ب کیشه یین هاوبه ش. گورانکاری ژ بوی جفاکی چ ب ئاواپی نوژهن کردنا سیسته ما ئابووری، رامیاری بیت، و چ ب ئاواپه کی سه رراست کردنا کیماسییان بیت پوزه تیفت تیتته نرخاندن.

ئەف دیتن ب ئاواپی فهکری و بهرفره هیه ل ئارادایه، که پینگاقین وهها دهرهفتین نوی ژ بوی ئاسایی کردنا بارئ ژیا نا هاوولاتی دگهل خوه تینیت. پینگاف بهرهف سیسته ما بازارهک نازاد و سیسته مهک رامیاری که ل سهر بنه مای کاپیتالیسیت/ لیبرال و دیموکراسی هاتیته ئاقادانکرن نهک ته نیا شهرتین سهرهکی مین هاوولاتییه، بهلکو ژی ژ بوی پیشفه خستنا جفاکی و بوژانده نه وهیا بارئ رامیاری/ ئابوری یا جفاکی پیویست تیتته دیتن. ههلبهت ئەگهر مه بهست ناماده کرن و خورتنرا جفاکی بیت که به شداری دکیبه رکین ئابوری، کولتوری ئو زانسی ل جیهانا گلوبال ئو عه وهله مه دا بیت. په ره پیدان ب ژیا نا هاوولاتییان و دابینکردنا پیداو یستین جیاواز ژ بوی هاوولاتی یهک ژ پیویستین سهرهکی و گرینگین دهسه لاتاری یا هر وهلاته کییه. تاییه تی ژی وهلاتین پیشکته فتی، که ئەف گرینگ تیتته دیتن. ل ئالی

خالین خوارئ مه بهستا پشتگیریکردن ژ ستراته ژیههک وهها دیار دکته:

۱- ل ئالییه کی ئەرکی بهرپرسیاره تیا سهرشانی شارهوانی پتر دکته،

۲- شارهوانی دبیتته خاوهن پسپوری،

پسپوریا که شارهوانی ب دهستقه تینن ژ بوی دهسه لاتارییا ناقهندی بوهاداره. دهسه لاتاری یا ناقهندی دشیت ژ بوی چاره سه رکردنه وهه و هیان ژی جی به جی کردنه وهیا پلان و بهرنامه یان پتر سود ژ پسپوری و زانیارین شارهوانی یان وهرگرت. تاییه تی چاره سه رکردنا کیشه یین ته کنیکی. شارهوانی ب سود وهرگرتن ژ پسپورییهک وهها ئەرک و کارین که تینه راسپاردن، ب ئاواپهک باشتر چاره سه رکدهت. د دابه شکرنا دهسه لاتی د ناقهرا حهک و شارهوانییا نا شاشاتی نه ئییه ئارا. حهک ئ وهکی دهسه لاتا ناقهندی خاوهن بریارا سهره کییه، و ئەف ژی گرنگیا حهک - ئ نیشان ددهت، به لام ئەف نابیتته هوی هندئ که ههست ب هندئ بیتته کرن که دهسه لاتئ وئ لاواز وهیان کیم بویه. ب ئاواپهک تیوری دهسه لات نائیته کیمکرن، به لام ژ ناوچه یه کی بو ناوچه یه کا دی تیتته فه گوهاستن. د پراکتیکا ههست ب فی تیتته کردن. سفکرکردنه وهیا دهسه لاتئ دهرهفت ژ بوی حهک - ئ فهکته که هیز و توانایا خوه پتر بینخیته کار ژ بوی چاره سه رکردنه وهیا کیشه و ئەرکین مهستر. ته وهرین ناکوکی و تیکلی د ناقهرا حهک و دهسه لاتا ناوچه یی دیاردهکن که ته وهرین وهکی راسپاردنا بریفه برنا خالین سنوو رین، بودجه یا سالانه، خواندنا بالا و هتد ژ وان ته وهرانن که ههژی هندئ نه بیتته دیارکرن.

یه کئی چوارچوڤه یهک یاسایی پیویسته، که بشیت کاریگری یا خوه هبیت ل سهر گورانکاری یان و ئهرکی پاراستنی بگریته ئهستو. ستراته ژیهک وهها ژ بوی بوژاندنه وهیا چالاکی یان د بوارئ ئابووری و رامیاری دا د سهری دا دبه رژه وهندییا "جفاکی"، ل رهخ فی ژی د به رژه وهندییا "تاک" دا یه. د بنه رتدا ستروکتور و بنگه ها سهره کییا جفاکی توشی گورانکاری و کییه رکی یان دبیت، که فی ژی کاریگری یا خوه ل سهر ده زگه هین کاریگریین گشتی هه یه. نه ریتین که ب ئاویهک پیشکه فتی، سیسته مهک نوی ل همبه ر گروگرفتین جفاکی بین که دهرده فن هولئ پشت راست بیته کرن. ئهرکی فی سیسته می ژی دیتن و تاقیکردنه وهیا ریکه چاره سهریین باشره ژ بوی جفاکی. ده زگه هی کاریگری خاوهن بنگه ههک پله بندی- Hierarchy- یه، و بهرپرسه ژ جییه جیکردنه وهیا بریاران.^۸ سهره کانی بریاران دشیت که پارله مان، جفاکین شاره وانی و جفاکین پاریزگاران بیت، دشیت که بریار وهکی یاسا هاتیته دارشتن یان ژی وهکی بریارهک شالیاری/وزاری بیت.

نهک ته نیا د ناف سیسته ما کاریگری دا تاک و دهسه لاتداری توشی ئاستهنگ و پینگافین دژوار دبن، بهلکو د ناف سیسته مین رامیاری دا ژی ب ئاویهک فهگری تیت هویهک وهها تیت بهرچاف. تایبه تی ژی د ناکوکین دناقه را حکومت ئو پارله مانی دا ئه ف پتر تیت بهرچاف. به لام ئه ف حکومت و په رله مانه که خاوهن دهسه لاتداری یا دارشتنا بریارین رامیاری و یاساییه، که ریک خوهشکه ره ژ بوی دیارکردنا گورانکاری، بوژاندنه وهیا باری ئابوری، کولتوری و هتد. ههروه سا ژی ئه ف ههردوو ئهکته رن که شیوازی

8- Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M, 1999:59

کاریگری یا ده زگه هین بریقه بهر دیاردکن، و ئهرکی سهرشانی وانه که کیشه یان و ریکه چاره سهرکردنه وهیا وان د قهواره یهکا یاسایی دا جیگر بکن.

یاسا وهکی ئامراز و که رهسته ژ بوی چاره سهرکرنا گرفتین ده زگه هین کاریگری تیت دیتن، به لام د هه مانکاتدا ژی وهکی دهسه لات و هیزه. ههست کرنا حکومت و پارله مانی ب گرفتین جفاکی، و پینگاف ئافیتن به ره ف چاره سهرکردنی د سهرده مهک نوی دا، ههست کردن ب گرنگی یا ریکخستن و بریقه بردنه وهیا جفاکی ب ریکا میکانیزمین سهرده مینه، که گرینگ تیت دیتن. نه خاسمه که جفاکهک وهک یا کوردستانی که ژ هه می ئالیانقه خاوهن سیسته مهک ساوایه، ئه ف پیویست دکته که رهنگدانه وهیا جیهانگیری بوونی ل سهر جفاکهک وهها گهلهک بهر فتره تر بیت. رهنگدانه وهیهک که خاوهن کاریگری بیت د هه می بواران دا. ئه ف حکومت ته که که رهسته و ئامرازین جیاوازی که جفاکی و تاکی پیویستی پی هه نه دابین دکته، وهیان ژی ریکخوشکه ره که ب ئاویهکی که رهسته و ئامرازین جیاواز بینه دابینکرن. د هه مان کاتی رولا سهرهکی یا که رتی تایبه تی د پیشخستن و نوژن کردنا جفاکی ژ بیر نه چیت. حکومت ته نیا ب ئاسانکاری د کارین بوروکراتیک، وهکی بارین گومرکی دهستی هاریکاری ژ بوی که رتی تایبهت دریز دکته. دهما باس ل سهر گورانکاری دستروکتورا جفاکی دا تیت کرن نابیت که رولا که رتا تایبهت و پیشه سازی ل جفاکی کیم بیته دیتن. هه بوونا که رتهک وهها ل همبه ر که رتی فهرمی بی حکومتی، کییه رکی د ناقه را ئهکته رین جفاکی پیک تینیت. مه بهست سفکردنا باری سیسته ما بیروکراسی و ههیکه لی پیکهاتی دهوله تیه. ئه گه ر رهوشا جفاکی که گریدایی

دهسه لات و ديموكراسي

دهسه لات و ديموكراسي پيك څه گريډاي نه. گهلهك دژواره كه باس ل سهر ديموكراسي بيته كردن و دهه مانكاتدا دهسه لات ژ بير بيته كرن وديان ژي ئاماژه ب څي زاراوهي نه ئيته كردن. تهوهر ا دهسه لاتي تهور و بابه تا شروڅه كورنه و هيا ديموكراسييه. دهسه لاتداري يا ناقه ندي هه تا چ رادهيه كي خوه بهرپرس دبينيته د پيشخستنا ديموكراسي و ريك خواهشكردن ژ بوي بهشداربوونا تاك وهكي هاوولاتي د دياركرنا رينما و پروسه سين راميارى دا. بهشدار بوونا تاك وهكي هاوولاتي د چالاكي بين جفاكي دا، يهك ژ بنگه هين سيستمين څه كړي و ديموكراسيك تيته ديتن. ئه څه دهرهت ژ بوي هاوولاتي څه دكته، كه كاريگري هه بيت ل سهر دهسه لاتي و بريځه بردني. گرينگ ئه څه كه سايه تي راميار (دهسه لاتدار و نيونه ري هه لېژارتي) ريك خواهشكړي هندي بيت هاوولاتي وهكي فاكته رهك سهرهكي بهشدار بيت د ئاڅادانكردن و ههروهسا ژي پيشخستنا پروسه سين راميارى، نهك بيته هوي قه لسكردن و بهرته سك كرنا مافى هاوولاتي. دكاته كي دا ئه گهر سيستمه ما ل گور نهك د بهرژه و هنديا كه سايه تيبهك وها (هاوولاتي) بيت. ديتنهك وها ب خوه بهرره كړي بارى ديموكراسي ل ناف جفاكي دايه.

بهشدارنه بوونا هاوولاتي د پروسه سين راميارى و كولتوري، تاييه تي هه لېژارتنين پارلمانى، شاره واني و پاريزگارن دبېته هويكه كه سهره وري و شه رعييه تا سيستمه ديموكراسي بكه څيته بن په رگالا پرسى. لينگه رين و ليكولينه و هدي دهسه لاتي ل سهر شه رعييه تا دهسه لاتي خوه، ب خوه شه رعييه تا دهسه لاتي خورت دكته. تاييه تي ئه گهر دهسه لاتتهك وها ب ريكهك ديموكراسي څه هاتبيته هه لېژارتن.

فاكته رين نافخوي و دهره كييه رهوشهك گونجاو بيت، پيوست دكته كه سيستمهك وها- كوردستاني- توشي گورانكاري بيت و پينگاف بهره څه ره فورمهك بهر فره بيته ئاڅيتن. د سيستمهك بيروكراسي يا مودرن دا پتر بير ل سود وهرگرتن ژ ميكانيزمين نوي ژ بوي ريځه بهريهك مودرن و نوڅه نكري تيته كرن- دهسه نترليزه، ژ هه څه پارچه كړي ژ ئالي دهسه لاتيه څه ب جى ئانينا ئه ركان-، ههروهسا ژي بارى ئابوري يا جفاكي و بايه خ دان ب نيرينين هاوولاتي يان گرينگ تيته ديتن. ئه څه ژ ئالي دهزگه هين په يوه نديدار د پينڅاڅويا پينگاف ئاڅيتن بهره څه پروسه سين وها دا پوزه تيڅ تيته ديتن و نرخاندن.⁹

نرخاندنا بهشدارييهك وها ژ ئالي دهزگه هين فرمي و كه رتي تاييهت څه وهكي خورتبون و ب هيز كورنه و هيا ديموكراسي و گرنكي دان ب رهوشا هاوولاتييه. هاوولاتي دهره تهك پتر دى هه بيت كه د گهل كيشه بين جياواز رووبه روو بيت. ئه څه ژي ئاگاردار كورنه و هيا نيونه رين هه لېژارتي ل ئاستي جفاكا شاره واني، پاريزگارن و پارلمانيه ژ خه مخوارييا هاوولاتي. چما؟ ژ بوي هاوولاتي ئه څه بهرپرسين هه لېژارتي نه كه بهرپرسن. هاوولاتي ريځه بهري و دهزگه هين كارگيري وهكي بالهك ژ بالين دهسه لاتداري يا راميارى دبينيته. ديتنهك وها راسته. د ئاستي پيشكيشكرنا خزمهت و ههروهسا داهاتوييا جفاكي دا هاوولاتي پتر ل كه سايه تيبه كي دگريت كه خاوهن ديتن پيشكه تي بيت، كه ل گهل شيانا جفاكي گونجاو بيت.

9- Bogason, P. 1996:8

واته ره‌خنه‌گرتن ژ دسه‌لاتی. هاندانا کاربده‌ست و بریفه‌به‌رین رامیاری/کارگیری ل هر وه‌لاته‌کی گرینگه ژ بوی کو هاوولاتی به‌شدار بیت د کار و بارین ری‌کخراوه‌ی، پروسه‌سین رامیاری. هاندانه‌ک ودها تاییه‌تمه‌ندییه‌ک سه‌ربخوه هه‌یه ژ بوی دامه‌زاندنا ناسنامه‌یا تاکی رامیار. هه‌لبژارتنین شاره‌وانی که راسته‌وخوه گریدایی ژيانا روژانه‌یا هاوولاتییه، فاکته‌ره‌ک کاریگه‌ره ل سهر هاندانا هاوولاتی، که ژ تاکه‌ک نه‌چالاک بیته هاوولاتییه‌ک چالاک و به‌شدار. هه‌ستکرنا هاوولاتی ب به‌شداربوون د هه‌لبژارتنیدا نیشاندهری کاریگه‌ری گرنگیدانه ب داهاتوییا هاوولاتی، ده‌مانکاتدا ژی هاوولاتی دشیت که ره‌وشه‌ک ودها هه‌لبژیریت که به‌شدار نه‌بیت د پروسه‌سین رامیاریدا. خوه‌پاشقه هیلانا هاوولاتی ژ به‌شداریکرن د هه‌لبژارتنیدا، به‌رپرسیاره‌تی دکه‌فیته سهر شانی وی. به‌لکو دشیت که فی پرسسی ژ خوه دکه‌ت، که به‌شدار بوونا وی د هه‌لبژارتن و هه‌لبژارتنا نیونه‌رین شاره‌وانی یان چ گرنگی ژ بوی وی هه‌یه؟ وی به‌شداربوونه‌ک ودها چ دهرئه‌نجامه‌ک ب ئاویه‌ک گشتی هه‌م ژ بوی وی وه‌کی تاک و هه‌م ژی ژ بوی جفاکی هه‌بیت؟ به‌لکو هاوولاتی ئه‌ندام بیت ل ناڤ ری‌کخراوه‌ک فه‌رمی یان نافه‌رمی دا، که خاوه‌ن به‌رژوه‌ندیین جیاوازه ل ناڤ سنورین شاره‌وانیدا. د ره‌وشه‌ک ودها تاک وه‌کی ئه‌ندام ب چ چاویلکه‌یی دی ل هه‌لبژارتین شاره‌وانی و هه‌روه‌ها ژی پالیورایان بنیریت؟

شاره‌وانی ب خوه خاوه‌ن گه‌له‌ک ئه‌رکانه، هه‌رچه‌نده ئه‌ف ژ بوی هاوولاتی نه‌ک هنده زه‌لال بیت و بیته به‌رچاڤ. ل وه‌لاتین پیشکه‌فتی ژيانا روژانه‌یا هاوولاتی یان گریدایی بریارین رامیاری نه که ژ نالی جفاکین شاره‌وانیقه تینه داین و په‌ژراندن. ژ بوی هاوولاتی وه‌کی

تاک گه‌له‌ک گرینگه که ژ شاره‌وانی و چالاکین وی تی بگه‌هیت. تیگه‌هیشتن ژ شاره‌وانی وه‌کی ده‌زگه‌هه‌ک خاوه‌ن بریار و پیشکیش که‌ری خزمه‌تگوزاری گرینگ تینه زانین.¹⁰ هاوولاتی د ره‌وشه‌ک ودها دا رولا خوه یا سه‌ره‌کی د پیشخستنا شاره‌وانی و به‌رفره‌کرنا دیموکراسی ل ناڤ جفاکی دا هه‌یه و دی هه‌بیت. ژ بوی تاک که هاوولاتییه دبیته ئه‌ف هویه‌ک سه‌ره‌کییه به‌شداربیت د چالاکین جیاوازی جفاکیدا، و بیته هاندهره‌ک ژیهاتی، که بشیت کاریگه‌ری هه‌بیت ل سهر دیارکردنه‌وه‌یا داهاتوییا شاره‌وانی. هاوولاتی هه‌ست ب گرنگی یا رولا خوه دکه‌ت، و فی ژی وه‌کی لایه‌نه‌ک پوزه‌تیف ژ بوی پیشقه‌بردنه‌وه و به‌رفره‌کردنه‌وه‌یا دیموکراسی ل ناڤ جفاکی بایه‌خدار دزانتیت. ل ره‌خ فی ژی تیگه‌هیشتن ژ پرسگرین شاره‌وانی دیار دکه‌ت که ئه‌ف (پیشقه‌بردنه‌وه‌ی دیموکراسی) نه‌ک ته‌نیا به‌رپرسیاره‌تی یا نیونه‌رین هه‌لبژارتی یان کارگیری یا گشتییه، به‌لکو هه‌تا راده‌یه‌ک مه‌زنتر ژی گریدایی رولا هاوولاتییه. د ده‌ستپیک و داویدا ئه‌ف هاوولاتییه که خزمه‌تگوزاریین که شاره‌وانی پیشکیش دکه‌ت ب چاڤ دبینیت، د هه‌مانکاتدا ژی هه‌ست ب ئه‌و کیماسین که هه‌ن دکه‌ت.¹¹

ل وه‌لاتین دیموکرات هه‌ر چه‌ند سالان جاره‌کی هه‌لبژارتنین جیاوازی تینه ئه‌نجام دان، وه‌کی هه‌لبژارتنین پارله‌مان، شاره‌وانی و پاریزگاران. ره‌وشه‌ک ودها دهره‌فت دده‌ته هاوولاتی که پتر بیته به‌رچاڤ، و رولا خوه وه‌کی فاکته‌ره‌ک سه‌ره‌کی د هه‌لبژارتنی دا هه‌لسه‌نگینیت. ئه‌ف وه‌کی ناسنامه‌یه‌ک نوی- پرسکردن ژ هاوولاتی ژ بوی وهرگرتنا ده‌نگی متمانی ژ بوی دسه‌لات و بریفه‌بردنی- که

10- Mouritzen, P. Erik & Kjær, U.(red).2003: 44

11- Mouritzen, P. Erik & Kjær, U.(red).2003:45

بهيزبوونا تاكي دزفريته سهر تهوهر ديموكراسي كه ب ئاوايهك سروشتي ژ ئالي كه سايه تيين راميار قه دان پي بيته داين، به لام ژ بهر كو دهسه لاتهك وهها دزفريته سهر بابته دارشتنا ياسايي هم ب ئاوايهك رامباري و هم ژي ب ئاوايهك ياسايي ب چاويلكه ييين جياواز ل رولا تاك ل جفاكي و ههروهسا ژي به شدار بوونا وي وهكي هاوولاتي تيته نيژين. ديموكراسي ب شيوازا نيونه راتي- Representative - د شيت ل هه مانكاتيدا بكه قيته پال ديموكراسي ب شيوازهك كيبه ركي- Competition - يان ژي به ره قازي قئ ژي مروف د شيت ديار بكه ت. رهوشهك وهها ده رگه ه ل بهر پارت، ريخواوين نافه رمي و كه سايه تيين بي لايه ن، به لام چالاک د بواري جفاكيدا قه دكه ت كه ل ناف سنوورين شاره واني، پاريزگار و هه لېژارتنين پارلمان دا ژ بوي ب دهست قه ئانينا دهنگي هاوولاتي يان بكه قنه كيبه ركي. لسهر هندئ ژي، ژ بوي كو تاك، كه هاوولاتييه وهكي د سهريدا ئاماژه پي هاتييه كرن، ههست ب هاوولاتي بووني بكه ت، رهوشهك وهها وهكي دهرفه تهك باش دزانيت كه بهر ژوه نديين خوه بپاريزيت و رولا خوه ژي هه ردهم د گورانكاري خستن د پرؤسه سا رامباري دا هه بيت.

كارگيري و ديموكراسي

خالهك دي كه بايه خداره و هه ژي ئاماژه پيكر دنييه و نابيت ژ بير بيته كرن، خالا ديموكراسييه كه ل ناف جفاكيدا خاوه ن تابه تمه ندييهك هيژا و سه رخوايه. ههروهسا ژي گريدا يي كارگيرييه دهسه لاتدارييه. ياكو نافه روكا تهوهر ديموكراسي ژ بوي مه گرینگ دبار دكه ت، بايه خدانه ب تاك وهكي هاوولاتييه. د جفاكيدا يا كو بالكيشه د

تاوتو وكر دنه ويا بابته ديموكراسيدا پيداويستين روژانه يين تاك وهكي هاوولاتييه. ب جي ئانينا پرؤزه يان و دابينكر دنه ويا پيداويستيان د كاتي خوه دا وهكي خالهك پوزه تيف ژ بوي هه ر حكومه ت و دهسه لاتداري تيته ديتن. خالهك وهها ژي نيشانده ري پيشكيشكر دنه ويا خزمه تگوزارييه ژ بوي هاوولاتي و جهئ ريژ و پشته قانييه. ل ئالي دي خسته نه ويا ئه ركي بريغه برن و چاوديري ل سهر شاني شاره واني، ل قئ ده ري ل گوڤ ديتنين رولف پيتلكوڤ خالين خواري ل بهرچاڤ دگريت:

- ۱- هاوولاتي دببته خاوه ن بريار ل شاره واني
- ۲- هاوولاتي تيته پهروه رده كرن ژ بوي ئه ركين سياسي
- ۳- هاوولاتي تيته پهروه رده كرن ژ بوي ديموكراسي
- ۴- دببته هوئ به رده وام بوونا ته ناهي و بهر پرسيارييا سياسي ل دهف هاوولاتي.^{۱۳}

دابش كر دنه دهسه لاتي و ئه ركان د نافه را شاره واني و كارگيري يا نافه ندي (وهزرات) و ههك - ئ دا دببته هوئ تيكه ل بوون د پرؤسه سا ئاقاداناكرنا جفاكهك ديموكرات و پيشكه فتی. ههروهسا ژي دببته هوئيهك كه كارگه رييا خوه ل سهر ئاقادانكرنا كولتورهك رامباري هه بيت، به لام ديسان ژي هيژ دانه و پالदानه وديه ژ بوي به شداري د كاروبارين ريخواوهي و رامباري. پينگافهك وهها كارگه رييا سايكولوژي لسهر هاوولاتي هه يه، كه به رجه سته كرنه ويا كه سايه تيبا تاكه، واته ئه و ژي د شيت بيته خاوه ن بريار و دهسه لات و خاوه ن فاكته رهك گرینگ دبه شدار بوون د

13- Pittelkow. R. 2003: 15

پروسه سهك وهها دا. ههچهند هاوولاتی ل دهرفه ی بریارین سیاسی بیت (ئه و ب خوه نهك داریزه ری بریارین رامیاری و یاساییه، بهلام ب دهربینا دیتن و رایین خوه، دبیته هوی دیارکردنه وهیا چوارچوڤه یا بارارین وهها) لی دیسان خاوهن بریاره.

تاقیکردنه وهیا دیموکراسی

دیموکراسییا کو ئیرو باوه جیاوازه. جفاکین جیاواز خاوهن شیوازین جیاوازین تیگه هیشتنین دیموکراسی نه. ل وهلاتین سکاندینافی ناقبه را نیونه رین ههلبزارتی و هاوولاتی دا هنده دویر نینه. ئهف ب ئاویه کئی وهکی شیوازهک یا دیموکراسی خورت تیتته ناسکردن. ب پیچه وانه یا قی ل وهلاتین روژه لاتا ناڤین تیتته بهرچاڤ، واته دیموکراسییهک لاواز ههیه (ئه گهر دیموکراسی هه بییت!!!). ل سالا ۲۰۰۲/۲۰۰۲ رهوشا هه ریما باشووری کوردستانی هاتییه گورین. ههلبزارتین جفاکین شارهوانی هه م ژ بوی هاوولاتی و هه م ژی ژ بوی پالیورایی جفاکا شارهوانی ئه رکهک مه زن و بهر ب چاڤه. ل ئالی دی بایه خ دانا ههک - ئ ب پیشقه چوننا پرۆسه سا دیموکراسی ل هه ریما کوردستانی نیشان ددهت، ههچهنده که ئهف د پراکتیک دا نه شیت د گهل ستانداردین جفاکین وهلاتین سکاندینافی و ئورویا بیته هاوسهنگاندن. هاوسهنگاندنهک وهها شیت بیته کرن، که هه تا چ رادهیه کئی هه ریما کوردستانی د فان سالین داویدا پینگافین پوزه تیف بهرهف دیموکراسی ئاقیتینه.

د تهجروبه یا هه ریما باشووری کوردستانی پتر بایه خ ب لیسته یین پارتی یان هاتییه داین، هه تا کو پالیور رولهک سه رهکی بیینیت. ب

خوه ئهف دیتن پالیورایان نه، که دیموکراسی زهنگین تر دکته، و دهرفه تی ددهته که د ههلبزارتان دا متمانا هاوولاتی ب دهستقه بیینیت. د رهوشهک وهها دا دوو شیوازین دیموکراسی تینه پراکتیزه کرن. یه کهم دیموکراسییا فره پارتییه تی یان ژی پلورالیستی که هه می لایه نین سیاسی و ئه وین سه ربخوه به شدار دبن ل لایهک دی فه ژی دیموکراسییا کئیهرکی، که ئهف شیوازا دیموکراسی، کئیهرکی د ناقبه را پالیورایی جفاکا شارهوانی و ههروه سا ژی پارتین رامیاری تینیت ئارا. د ههردووک رهوشاندا پالیورا ژ بوی هاوولاتی دیار دکته که ئه و ژ هه ر پالیورایهک دی وی باشتر خزمهت و خهباتی ژ بوی شار و هاوولاتی بکهت، ئه گهر هات و هاوولاتی دهنگی خوه پیشکیشی پالیورایهکی بکهت.

پ.ج. ماوریتزن دقئ باوه ری دایه ئه و حکومهت که پهیره و ژ شیوازا دهسه لاتارییا ناڤهندی بکهت نه شیت وهکی حکومه تهک که پهیره و ژ دهسه لاتاریهک دابه شکری دکته خاوهن سه رکه قتن بیت د پرۆسه سا ئافادانکرنا جفاکید. ل ئالی دیڤه رولف پیتلکوڤ سیاسیه تقانی دانمارکی و راویژکاری رامیاری سه روک شالیاری دانمارکی پاولن. راسموسن ۱۹۹۳-۱۹۹۸ د قئ باوه ری دایه که لیکولین و شیکردنه وهیا دهسه لاتی ل جفاکیدا کارهک پیویسته. ئه و تیشک دخیته سه ر: چما پیویسته ئه م دهسه لاتی ل ناقبه را چه ندین ئورگان و ریکخراوین جیاواز ل ناڤ جفاکیدا دابه ش بکهین؟ ب خوه ل سه ر قئ رادهوستیت، که دابه شکرنا دهسه لاتی دبیته هوی دابه شکرنا ئه رک و پیداویستیین هاوولاتی یان د ناقبه را شارهوانی، پاریزگار و حکومه تا ناڤهندی دا. دبیته هوی هندی هاوولاتی بیته خاوهن بریار ژ بلی هندی، و گورانکاری ب ئه و تیگه هیشتنا نه گاتیڤ

که ل دهف هاوولاتی ههیه سهبارت ب بهشداریکردن د بریاراندا واته Exclusion. بهلکو باوهری دان بهندییه که بهشدارییا هاوولاتی ب پیویسته و ل داویدا ئەف هاوولاتییه که بریاردهت بهشداری بیت دچارهسه‌رکردنا گیروگرفتین جفاکی دا یان نه. ئەف بهشدار بوونه‌وه دگهل جفاکا شاره‌وانی هاوشان دبیت. ^{۱۴}

دابه‌شکردن و بودجه

بودجه ناڤه‌روکا چالاکیین هه‌ر ریکخراو و جفاکه‌کی دیار دکه‌ت، میکانیزمین ته‌رخانکرنا بودجه ته‌رخان ژ بوی جفاکی گریدایی چالاکیین ئابووریین وه‌لاتییه. چاوان ئەف ئابوورییه بیته دابه‌شکردن و باره‌ک وه‌ها بیته هه‌لگرتن دیسان ژئی ئەف گریدای ب میکانیزمین دارشتنا چه‌رخا بوژاندنه‌وه‌یا ئابوورییا وه‌لاتییه. واته ته‌رخان کرنا بودجه‌یا سالانه ژ بوی پروژره و پینگافین جیاوان، ل ره‌خ فئ ژئی ستراته‌ژئی بین دریژخایه‌نین ئابووریین جفاکی. ^{۱۵} دقئ واریدا یورگن لوتز بال دکیشیته سهر به‌رژه‌وه‌ندیین ئابوری که د سیسته‌مه‌ک بریفه‌به‌ری یا decentralistion هه‌یه و ئەم ژ فئ ته‌نیا دابه‌ش کرنا ده‌سه‌لاتی وه‌کی ناڤه‌روک نابینیت، به‌لکو خالا سهره‌کی گریدایی متمانه‌یا هاوولاتی ب سیاسه‌تقناناڤه گریدایه. ئەو شاره‌وانی وه‌کی نمونه‌ تینیت به‌رچاڤ و چاوانیا سهرکه‌فتنا که گریدایی باری ئابوورییه‌ک سهر‌بخوه ژ ئالی شاره‌وانییه هه‌یه ژ بوی کاریگه‌ری هه‌بوونه‌کا پوزه‌تیف د کار و خه‌باته‌ک روژانه. تاییه‌تی د واری پیداوایستیین ئابوری ئەف دزفریته سهر واری مه‌زاختنا سهر‌مایه ژ

بوی کار و ئه‌رکین شاره‌وانی و هه‌م ژئی بشیته پلانین داهاتوین شاره‌وانی پتر ریک و پیک بینیت. ل گور دیتنین یورگن لوتز کار و خه‌باتین پیشکیش کری ژ ئالی شاره‌وانییه، د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا کیم مه‌سره‌ف تر دکه‌ت ژ بوی حکومه‌تا ناڤه‌ندی. ئەو بال دکیشیت سهر زفراندنا باج و زه‌کاتا که ژ هاوولاتی تیته وه‌رگرتن بۆ حکومه‌ت و د سهریدا دزفریته سهر خه‌زینه‌یا شاره‌وانی. هه‌رچه‌نده ئەف بابه‌ت وه‌کی یوکو یورگن لوتز ئاماژه پیدکه‌ت گه‌له‌ک لایه‌نین باش هه‌بن و ب باشی تیته نرخاندن، به‌لام دوولیا حکومه‌تا ناڤه‌ندی سه‌بارت ب هیزاییا شاره‌وانی یان تاییه‌تی د واری به‌رپرسیاره‌تی یا ئابوری دا، وه‌کی ئاسته‌نگ تیته دیتن. دچوارچوڤه‌یا دابینکردنا بوجه‌یا سالانه یا حکومه‌تا ناڤه‌ندی بودجه ته‌وه‌ره‌ک یا خالین ناوکی د ناڤه‌را لایه‌نین جیاواز ل ناڤ پارله‌مانیدا تیته دیتن، تاییه‌تی ژئی که چاوان ریکه چاره‌سه‌ری یه‌ک ژ بوی کیشه و گیروگرفتین ئابووریین شاره‌وانیان بیتن. ^{۱۶}

پ.ج. ماوریتزن دیار دکه‌ت که ریژه‌یه‌ک زیده ژ داهاتی هه‌ر وه‌لاته‌کی د زفریته سهر مه‌زاختن ژ بوی کاروبارین خوه‌شکرنا باری ژيانا هاوولاتی وه‌کی خواندن، ته‌ندروستی، لیکولینین زانستی، پیشه‌سازی و به‌شه‌ک کیم ژ فئ داهاتی بیته پاشقه‌خستن ژ بوی روژین ته‌نگ و پروژه‌یین تاییه‌ت. ل گور دیتنین وی یا کو گرینگی و تاییه‌تمه‌ندیین خوه هه‌یه په‌یره‌وکرنا ده‌سه‌لاتاریی و به‌لافرنا فاکته‌ره‌ک وه‌ها decentralistion یه. ئەو شاره‌وانی وه‌کی ده‌سه‌لاتارییه‌ک سهر‌بخوه ل گور فاکته‌رین جفاکی، ئابوری و سیاسی دبینیت، و ئاماژه ب هندی دکه‌ت، که ئەکته‌ره‌ک وه‌ها شیانا

14- Pittelkow. R. 2003:113-116

15- Jørgensen, Per. Bach & Pedersen, Niels. J. M. 1994:10

هندی ههیه ناف مالا خوه ریک و پیک بیخیت و بشیت که کاریگه‌ری یا فاکته‌رین دهره‌کی که خاوه‌ن کاریگه‌ری نه ل سهر کاروبارین وی. ئەو هه‌روه‌سا ژێ راده‌یا کاریگه‌رییا فاکته‌رین دهره‌کی و نافه‌کی وه‌کی هانده‌ره‌ک د گورانکاریین جفاکی دبینیت. یورگین لوتز ل داوی یا دبیتن خوه ئاماژه ب ره‌وشا دابه‌شکردنا ده‌سه‌لاتی دکه‌ت و ب ئاوایه‌کی تیشک و روناھی دخیته سهر دبیتن خوه سه‌باره‌ت ب فاکته‌ری " ده‌سه‌لات"، و گرینگیا دابه‌شبوونا فی فاکته‌ری د نافه‌را چه‌ندین ئەکته‌ران. ئەو وه‌ها دیار دکه‌ت، و ل سهر فی باوه‌ری یه، ئەگه‌ر هات و ده‌سه‌لات و بربارین رامیاری، ل ره‌خ فی ژێ شیوازین بکار ئانینا بودجه‌یا شاره‌وانیان وه‌کی لایه‌کی ده‌سه‌لاتداری دبینیت که ئاراسته‌ی جفاک و کارگیریا شاره‌وانی بپته‌کرن. ئەو فی وه‌کی ته‌وه‌ر ژ بوی شاره‌وانی گرینگ دبینیت و ل ئالییه‌کی ئاستی به‌رپرسیاره‌تی ل ده‌ف جفاکا شاره‌وانی به‌رز دکه‌ت، که بالانسی بیخیته بودجه‌یا خوه و د فی واریدا ژیربیت. ئەف دشیت کیماسیین بودجه‌یی ب وه‌رگرتنا ده‌ینی ژ حکومه‌تا نافه‌ندی یان ژێ کیم یان زیده‌کرنا زکاتی ژ هاوولاتیان چاره‌سه‌ربکه‌ت. جفاکا شاره‌وانی دشیت ل گور پیویست گورانکاری بیخیته ناف چالاکیین جفاکی، ئابوری و کولتوری ل ناف سنوورین شاره‌وانی و ب فی ئاوی، واته وه‌رگرتنا زکاتی بودجه‌یا سالانه‌یا شاره‌وانی یی سه‌رراست بکه‌ت.^{۱۷}

۲- شاره‌وانی:

شاره‌وانی ب پیکه‌ته‌ک جوخرافی و ده‌سه‌لاتدارییه‌ک تایبه‌ت د ناف سنووره‌ک دیارکراوی جوخرافی دا تیته‌ گوتن، و ئەرکی وی به‌رپرسیاره‌تی، بریفه‌به‌ری و پیشکیش کرنا خزمه‌تگوزاری و پاراستنا به‌رژه‌وه‌ندیین گشتیه. سنوورین ده‌سه‌لاتدارییا شاره‌وانی ژ ئالی ده‌سه‌لاتدارییا نافه‌ندی فه‌ و د چوارچووه‌یا یاسایی- یاسایا کارگیری و بریفه‌برنا ده‌وله‌تی- دا تیته‌ دیارکرن، و ئەرکی کارگیریا ناوچه‌یا دیارکراوه ل سهر شانه. ل گه‌له‌ک وه‌لاتان ئەرکی بریفه‌بردنه‌وه‌یا شاره‌وانیان ل سهر شانی شالیاری یا - وزاره‌ت- نافخویه(دانمارک). شاره‌وانی وه‌کی یه‌ک ژ ده‌زگه‌هین فه‌رمیین ده‌سه‌لاتدار به‌شه‌ک ژ کیانا وه‌لاتی پیک تینیت، که خاوه‌ن تایبه‌تمه‌ندیین هیژایه. وه‌کی فاکته‌ر و ئەکته‌ر ژ بوی پیشفه‌برنا جفاکی شاره‌وانی گرینگ و بایه‌خه‌داره، ئەف رول جفاکین پیشکه‌فتی و سیسته‌مین دیموکراسیک ب ئاوایه‌ک رونه‌ تیته‌ به‌رب چاف. ب ئاوایه‌کی شاره‌وانی گریدایی تاک وه‌کی هاوولاتییه، و وه‌کی خه‌له‌ک پیکه‌ گریدای نه. ده‌سه‌لاتدارییا نافه‌ندی به‌رژه‌وه‌ندییا خوه د به‌یز بوونا رولا شاره‌وانی د ئافادانکره‌وه‌یا جفاکی، هه‌روه‌سا ژێ ئافه‌راندنا ده‌رفه‌تین کار و خه‌باتی ژ بوی هاوولاتی دبینیت. ئەف وه‌کی سه‌روه‌ری یه‌ک تایبه‌تی و خاوه‌ن بوهایین هیژایه ژ بوی شاره‌وانی وه‌کی ریکخراو. کات و ره‌وشا جفاکی سنوورین ده‌سه‌لاتا رامیاری تووشی گورانکاری، ونوژهنکرن دکه‌ت. گورانکاریین وه‌ها پیویستییه‌ک نه‌گوره و کاریگه‌رییا خوه ل سهر سنوورین ده‌سه‌لاتی هه‌یه، که ژ نافه‌نده‌کی بۆ نافه‌نده‌ک دی بپته‌ فه‌گوه‌استن و پینگاه‌ک وه‌ها وه‌کی پته‌و بونا هیژا ده‌سه‌لاتدارییا نافه‌ندی تیته‌ دیتن.

کونسه پتا دهوله تی تهوهر و بیروکه یا دهسه لاتی ب ئاوایه کی بهرفره خاوه ناکوکی و شروقه کردنه وهیین جیاواز دبینت. ناکوکی ودها وهکی دیارده و پیقاژوویین جیاوازی د کات و رهوشین جیاواز د تینه بهرچاڤ، که دبنه هوئی دیارکرن و دیتنه وهیا دهسه لاتی وهکی ئامرازه کی هیژدار و خاوه ن توانیا گورانکارییا بریفه برنی. تیگه هیشتن. دیتنه وه و تیگه هیشتن ژ دهسه لاتی ژ بوی تاک گرنگ تیتته دیتن. بایه خ نه دان ب گورانکاریین بنگه هین دستروکتورا جفاکی ریک گره ل هه مبه ر پیشکه قتن و دابینکردنا پیداویستیین جیاوازی جفاکی. خواندنه وهیا پیداویستیین داهاتوو ژ بوی تاکی گرینگ تیتته دیتن، که ئەف ژی ته نیا ب لیکولینه وه دشیت بیتته دیارکرن. گه ره تا نووکه بایه خ نه هاتیه داین ب شاره وانی وهکی ئەکته ر و ههروه سا ژی رولا وی نه هابیتته نرخاندن، ئەز باوهرم ته جروبیه یا فان چهند سالان ژ بوی هاوولاتی گرنگیا شاره وانی و رولا وی د پیشقه بردنه وهیا جفاکیدا هه تا رادهیه کی دیارکرییه. هه له بت ژی تیگه هیشتنه ک ودها دزقریته سه ر گورانکاریین سه رده مین، و گرنگیا بهرفره کردنه وهیا دهسه لاتی شاره وانی ژ ئالی دهسه لاتا ناڤه ندی. دهسه لاتارییا ناڤه ندییه، که خوه وهکی دهسه لاتارییه ک شه رعی و خاوه ن توانیا دارشتنا یاسایی دبینت. ئەگه ر ئەف دیتنه راست بیت، واته هه لبژارتنین جفاکین شاره وانی ته نیا رهوشه ک کارتونی و بی مفا یه. بایه خ نه دان ب رولا دهسه لاتاری یا شاره وانی وهکی کیماسی ژ بوی دیموکراسی تیتته دیتن، ههروه سا ژی وهکی وهشاندا گورزه ک ب هیزه ل دیموکراسییه. شاره وانی وهکی یه ک ژ پیکهاتین دهسه لاتاریی دهوله تی خاوه ن تاییه تمه ندییه، به لام ل پرانییا وهلاتین روژه لاتا ناڤین ئەف ب ئاوایه کی توند ب دهسه لاتارییا ناڤه ندی قه گریدای یه

ئازادییه ک ودها ل هه مبه ر کارو و چالاکیین وی نین. گریدانه ک ودها ریک ل هه مبه ر ئازادییا شاره وانی دگریت که هیژاییا خوه وهکی دهسه لاتاری یا ناوچه یی نیشان بدهت. ئەف شاشه، چونکه شاره وانی ب خوه رهوش، خه مل، خوهرشی و نه خوهرشیین وهلات و جفاکی ب ئاوایه ک ددهته نیشان دان و دیار دکته.

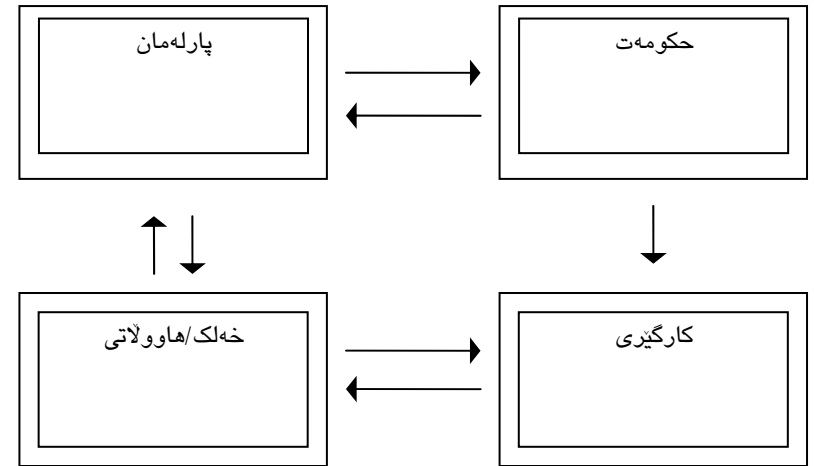
هه ریما کوردستانی و تیگه هیشتن

هه ریما باشووری کوردستانی که دکه قیته ناڤ سنوورین دهوله تا ئیراقیدا ژ سالای ۱۹۹۱ ئه قرو خاوه ن قه واره یه ک ئازاد و سه ربخوه یه. خاوه ن پارله مان، حکومه ت، دهسه لاتی کارگیری، یاسای، هیژین له شکری، و په یوه ندیین هه ریمی و ناڤه ته وییه و ههروه سا ژی خاوه ن په یوه ندیین ئابووری، رامیارییه. هه ریما کوردستانی ب خوه خاوه نی پیکهاتین ریکخراوییه و ده رگه ه قه کری هیلادی یه، که ئەف هه ریمه وهکی وهلات Stat بیتته شروقه کرن. وهکی د سه ریدا ژی ئاماژه پیکهاتیه کرن هه می پیکهاتین وهلاته ک سه ربخوه د هه ریما کوردستانییدا جیگر بووینه. فاکته را هه ره مه زن ژی که هه ریمه ک ودها پیکه گریددهت و ئاسانکاری ژ بوی ب ناڤکرنا هه ریمه ک ودها وهکی وهلات ناڤبکه یین، هه بوونا سه روکی هه ریمییه، که ب ئاوایه ک یاسایی و هه لبژارتی ژ ئالی پارله مانی قه، هه بوونا حه ک ی یه، که خاوه ن دهسه لاته ک یاسایی و شه رعییه و نیونه رایه تییا پیکهاتنی ناوچه یه ک دیارکراو دکته، د هه مانکاتدا ژی ئەف پیویست دکته که پیکهاتین کولتوری و زمانه وانی هه ریما باشووری کوردستانی ل بهر چاڤ بیتته گرتن.

بریقه بهریا وه لاتی - تینه ناسکرن. ئه رکێ دهزگه هین کارگیری بین گشتی جیجی کرنا یاسا و بریارین که ژ ئالی حکومت، پارله مان، یان ژێ جفاکین شاره وانی و جفاکین پارێزگاران قه هاتینه په ژراندن. ئه ف دهزگه هه ب ئاوایه کێ دشین که وهکی دهزگه هین ژ هه ف جیاواز ژێ بینه ناسکرن و دیسان ژێ پیک قه بینه گریدان. هه ر یه ک ژ وان سه ره پایی هندێ که خاوه ن دهسه لاتداری یه ک سه ربخوه و خاوه ن بریارن، بی کو دهسه لاتا نافه ندی کاریگه ری ل سه ر وان هه بیت. ئه ف ریکخراوانه خاوه ن مافی سه رخوه بوون و ده رکنا بریاران نه بن، بی کو دهسه لاتداریا نافه ندی ره زامه ندی ل سه ر بده ت.

وینه ۱: په یوه ندیین د نافه را پارله مان، حکومت، و هاوولاتی/کارگیری

شاره وانی و هه ریما کوردستانی

د کاتین بوریندا - ژ سه ره لدانا سالا ۱۹۹۱ی و هه تا نوکه - ل هه ریما باشووری کوردستانی بایه خه ک به رفه هاتییه داین بوی پیشقه خسته وهیا جفاکێ. هه ره وسه ژێ پاکتاوکردنا ئاسه وارین ریژیمه به عسی لسه ر رویی کوردستانی وهکی به رنامه یه ک سه ره کی ژ بوی حکومه تا هه ریما کوردستانی گرنگیا خوه هه بوویه. ل قی ده ری پیویست ناکه ت که ئه م باس ل سه ر زولم و زورداریا ریژیمه به عس ل هه مبه ر گه لی کورد بکه ین، ئه ف ژ بوی هه می هاوولاتیین کورد دیاره. یا کو بالکیش و جهی سه رنج راکیشانییه، چما ل کوردستانی هه لبژارتنن شاره وانی هاتنه کرن؟ چه ک چ به رنامه و ستراته ژیین کورت و درێژ خایه ن د کاتی خوه دا هاتبووینه دارشتن ژ بوی هه لبژارتنن شاره وانی؟ ئایا چه ک - ی گه هیشتییه ئارمانجین خوه وه یان ژێ ئه ف ته نیا وهکی بیروکه یه ک به روه خت که فته به ر ده ست؟ د سالا ۱۹۹۲ی دا خه لکی هه ریما باشووری کوردستانی پارله مانه ک هه لبژارت و ده مان سالدای پیکه اتا حکومه ته ک کوردی هاتییه راگه هاندن. ل پشتی وی ژێ یاسایا هه ریما کوردستانی و بریارا عیراقه کا فدرالی ژ ئالی پارله مانی هه ریما باشووری کوردستانی قه هاتییه راگه هاندن و په ژراندن.

فاکته را هه ره به ر ب چاف که د کاته ک وهکی نوکه روژه فا دهسه لات، شیوازین دهسه لات و بکارئانینا دهسه لات، ل ره خ فان ژێ ئه و پیشکه فتنن که جفاکێ که ب هوی " جیهانگیری و به رفه بوونا تورین ئینته رنه تی " ب خوه قه دیتییه گرینگ تینه دیتن ژ بوی دهسه لات. به رفه بوونا تورین ئینته رنه تی بویه هوی به رفه بوون، کوم کرن و گه ران ل دویف زانیاریین نوی ژ لایی هاوولاتی قه. د

جفاکین پیشکەفتی و نوژەنکری (وەلاتین وەکی کوریا باشور، سینگاپور، تایلەند ب ناڤی NIC^{۲۰} هاتینە ناسکرن)، مفا وەرگرتن ژ فاکتەرە جیھانگیری بوونی وەکی ئامرازەک پیویست ژبوی جفاکی و ئامادەکرنا وی ژبوی پینگافین داھاتی پیویست دیتن. ئەف ل بەر چاف هاتیە گرتن کە فاکتەرین، وەھا دبنە ھۆی گورانکاریین ھاوچەرە، کە دەمانکاتدا ژی خاوەن کاریگەرین بەرفرەن ل سەر دەسەلاتی. دەمان دەمیدا ریکخستەنەکی نوێ د چوارچۆفە و ھەیکەلی دەسەلاتی دا پیک تیت، نەخاسمە ئەف بزافەکی نوێ دئافەرینیت، کە دەسەلاتی ب رەچەلەک فە تووشی گورانکاری دکەت. وەسا کە دەسەلات ژ جھەکی بەرەف جھەک دیفە بار بکەت. پیویستین جیاواز ل ناڤ جفاکی وەھا دخوازن کە سنوورین دەسەلاتی بینە گوپین و دابەزین، کە ببنە ھۆی ھلۆھاندنا سیستەما کلاسیکی و جیگرکردنەوہیا سیستەمەک ھاوچەرە یا کارگیری و بریفەبردنی، کە دەرفەتی بدەتە ھاوولاتی ژبوی بەرژەوہندیین خوە ھەست ب سوود وەرگرتن ژ گورانکاریین رامیاری وەرگری، و ھەر وەسا بیتە ھۆی بایەخ دان ب ریفەبەری د چوارچۆفەیا یاسایی و ئەو(ھاوولاتی) نەک تەنیا تاکەک بیت کە خاوەن ئەرک بیت و بی کو مافدار بیت.

پشتی ھەلبژارتین شارەوانی ل ھەریم کوردستانی رەنگە دیارەدەبەکا وەسا ل دەف ئەنجومەنی شارەوانیان پەیدا بوو بیت کە خوازیاری بەرفرە کردنەوہیا سنوورین دەسەلاتداریا شارەوانی بن. ئەف دیتنەک سروشتییە. راستیا دیتنەک وەھا د داخوینیین پاریزگاری ھەولیر بەریژ "نەوزاد ھادی" و ھەر وەسا ژی دیتنن شالیاری شارەوانی بی کاتی بەریژ "بارزان موحسین دزەبی" (وہزیری

شارەوانی د کابینەیا چوارەم یا ھەک) دا تیتە دیتن. ئەو ژی دابەشکردنا ھەولیری ب سەر چوار شارەوانی یان، وەکی پرۆژە هاتیە دیار کرن. ئەف پینگاف ب ئاواپەکی باش دەرگەھ ل ھەمبەر سڤکردنەوہیا دەسەلاتی حکومەتا ناڤەندی-ھەک- فەدکەت. واتە شارەوانی وەکی فاکتەرەکی سەرەکی هاتیە بەرچاف. ل سەر شانی شارەوانییە کە بشین بەردەوام بن ل سەرکار و خەباتین جفاکی. بەرفرە بوونا دەسەلاتا شارەوانی دزڤریتە سەر پیداوینی جفاکی و ناوچەیین ھەریم کوردستانی. دابەشکرنا دەسەلاتی بەشەک ژ دەسەلاتا رامیارییە کە ئیرۆ پیویست دکەت بیتە بەلافکر- دەسەنترالیزە- ل ناڤ بەینا ئەکتەر و دەزگەھین فەرمی دا. ٢٢ د توانیا دەسەلاتا ناڤەندی دا نین کە ھەمی ئەرکین جفاکی ل سەر شانی خوە راگری، بی کو دەست ژ بوی ئەکتەرین دین میری دریز بکەت. ئەوا کە ل پیشی ئامازە پی هاتیە کردن، کیشە، ناوکی و ئاستەنگین کە پشتی رەفۆرمی تینە ئارا، کە د کاتەک وەھا دا ناوکیین وەکی ئەرک و دەسەلاتی پتر تینە بەرچاف. نمونەیا خواری کیشەبەکا وەھا بەرجەستە دکەت.

ھەولیر بە سەر ٤ بەرپۆبەرایەتی شارەوانی د بەشکرا

لە سۆنگەیی بایەخدانی زیاتر بە کاروباری ھوولاتیان و لەپیناوی گەیانندی خزمەتگوزاری بۆ سەرچەم خەلکی ھەولیر و ئاسانکاری بۆ گەیانندی ئەو خزمەتگوزارییانە بپاردر، شارەکا دابەش بکریتە سەر ٤ بەرپۆبەرایەتی شارەوانی لە سنووری ھەولیر بەریژ بارزان

21- <http://www.kerkuk-kurdistan.com/> 29.12.2004.

22- Pallesen, T. 2003:15

موسسین دزهیی وهزیری شارهوانی و گهشتوگوزار له ئاخاوتنیکی تایبهتی بۆ"خهبات" ئهوهی راگهیاندا: که بهرپهوهرایهتی شارهوانی یهکهه سنوورهکهی دهکهوئیه ناو شهقامی 60 مهتری کۆن، که پانی شهقامهکه له خۆدهگریت و دووهم له ریگهی کۆیهوه دهستیپهدهکات تاوهکو ریگهی مووسل، سینیهم له ریگهی کهرکووک تاوهکو ریگهی کۆیه، چوارهم له ریگهی مووسل دهستیپهدهکات تاوهکو ریگهی کهرکووک. بهوییهش هر 9 بهشی شارهوانی ههلهوهشیتهوه و کارمهند و کهلوپهلهکانی دابهش دهکریته سهر ئهوه بهرپهوهرایهتیانه و بهریزی ئهوهی دهرخست، که ئهم ههنگاوه دهبیته مایهی ئاسانکارییهکی تهواو بۆ ههولیر، که رووبهرووی فراوانبوونیکی گهوره دهچیت.²³

راسپاردنهوهیا مافی بریاردان و بریار وهگرتنی ژ بوی شارهوانی تیتته واتهیا بهرفرهبوونا دهسهلاتی. ئهف پینگاف ئازادی یا شارهوانی د دیارکردنهوهیا چارچوئهیا کار و خهباتا خوه بهرفره دکهت، بی کو پیوستی ب دهستتیهوردانا دهسهلاتارییا نافهندی دکار و خهباتا شارهوانی داههبیته. ئهف نابیته هۆی لاوازییا حکومهت و پارلهمانی، بهلام ئهف حکومهت و پارلهمانن که خاوهن بریار و دیارکهری رینمای یانن ژ بوی شارهوانیان. ئهف نهک د سنوورین دهسهلاتا شارهوانی دایه که یاسایی داریژیت، بهلام د ههمانکادا ئهوه خاوهن هندییه که بریاردهر(بریارین رامیاری) بیت، که ئهف ژی دزقریته سهر قی راستییی که جفاکا شارهوانی دهسهلاتارییهک ناوچهی و خاوهن ئوتونومییه. حکومهت نهشیته که دهست تیهوردانی د کاروبارین جفاکین شارهوانی داوهردهت تهنیا د کاتهکی دا ئهگهر کیماسی و

23- روژنامهی خهبات ژماره 1587، دووشه مه 2004. 11.10.1 ل 1

نالهباری دریفه بهری یا شارهوانی دا دهرکهفیتته هولی. دهست تیهوردانهک وهها تایبهتی دکاتی که کیشهیا ئابووری دهرکهفیتته هولی و بیته تهوهرهکا سهرهکی د ناقههرا حکومهتی و شارهوانیان. د کاتهک وهها دا سهروهارییا شارهوانی دشیت بکهفیتته بن دهسهلاتارییا حکومهتی تاکو کیشهیا ئابووری بیته چارهسه رکن، وهیان ژی ههلبژارتنهک نوی گورانکاری ب سهر رهوشهک وهها بینیت. سهرهپایی قی که شارهوانی وهکی ئهکتهرهک ئوتونوم و سهربخوه هاوشان د گهل دهسهلاتا نافهندی تیتته دیتن، د پرهنسیپ دا چ جیاوازی د ناقههرا دهسهلاتا نافهندی و دهسهلاتا شارهوانی دا نینه، بهلکو جیاوازهکی ههردوو فاکتهران ژ ههف یاسا و سنوورین چالاکی و خهباتییه، د ههمانکاتیدا ژی وهکی د سهریدا ئاماژه پیهاتییه کردن، جفاکا شارهوانی مافی دارشتنا یاسایی نینه، ههرچهنده که نیونه رین وی ب ریکه دیموکراسی و ههلبژارتنی هاتینه ههلبژارتن.

شارهوانی و نوژهن کرن

نوژهن کرن - Decentralisation - و نویکردنهوه لیكولینهوه ل بهر چاف گرتنا فاکته رین جیاواز د خوازیته. ب ئاوایهکی هلوهشاندن و ئافادانکردن دبیتته ئهگهر خستنه رویا روناهی دکاروبارین رامیاری و بریفه بهریدا. نوژهن کرن دژواره و هۆستایی پیدفیتت، و پیوستی ب پالشسیا لایهنین رامیاری و بریارین سیاسی و کارگیری ههیه. رهفورم دبیتته هۆی بهلافکر و زهلال کردنهوهیا ئهرك، کار، بریارین رامیاری و دهسهلاتی ل ناقههرا چهندن دهزگه و ریکخراوان دا، که بشین کاروبارین جفاکی ب ئاوایهک باشتر بریفه بهرن. هۆیهک وهها ژی یهکهه د زقریته سهر هندی که هاوولاتی ههست ب بهشداری

کردن د پینگافهک ودها بکته و یا دوویهم ژی نهگهرا دروست کردنه ودهیا سیسته مهک کارا. ژ ههف قه تاندنا زنجیرین دهسه لاتا ناڤین خهبات و پیزانینهک زانستی گرینگ پیدئیت. ب ئه و کاریگه ریبیا جیهانگیری که ل سهر هه ریم کوردستانی هه یه، ئهف پیویست دکته، که دهسه لاتا نافهندی هه تا رادهیهک باش گرنگی و بایه خ بدهته تاک و خواستین وی. راهاتن د گهل سیسته مهک نوی دهستپیکا ژیانه ودهیهک نوییه ژ بوی هاوولاتی. ئهف دیسان ژیانا روژانه یا تاکه که سهر ژ نویفه پیویستی دبیتن د گهل ستروکتورهک نوی ناشنا بیت و کاریگه ریبیا ستروکتورهک ودها ل سهر ژیانا روژانه هه لسه نگیبیت. پارقه کرنا دهسه لاتی د هه مانکاتا نائیته واته یا پارقه کردنه ودهیا جفاکی، به لکو ئه و ژی بشیت که به رسقا پیداویستین روژانه بین هاوولاتی بدهته.

به لافکرنا دهسه لاتی - دهسه نترالیزاسیون - ، ئه رک، ههروهسا ژی نوژه نکرنا سیسته ما بریفه بهر ل گور مه رجین ئیرو میکانیزمین سوود وهرگرتن و بکارنانینا دهسه لاتی توشی گورین دکته. مه رجین که پتر بایه خ ددهن تاک، دیموکراسی، ههروهسا په یوهندی و تیکلین د ناقبهرا سیاسه تقان و هاوولاتیان ل هه مبهر بیر و رایین موخافه زه کارین سیسته مین که فن بین بریفه بهری سهرکه فتن ب دهستقه نانینه و ل ناف جفاکیدا جیگر بوونه. کوا گورانکارییهک ودها هه م ل دهف سیسته ما دهسه لاتدار و هه م ژی ل دهف هاوولاتی فه، ژبیروکه یا به شداریبوونی - Participation - سهره چاوه دگریته. دیموکراسیا ناوچهی - Local Democracy - یان ریقه بهری/حکومه تا ناوچهی - Local Government - ب ریقه بهریین شاره وانینان تینه گوتن. سنوورین جوخرافی بین شاره وانی سنوورین

حکومه تهک ودها دیار دکته، د ناف سنوورهک ودها دا ژی ریکخراوین نافه رمی و هتد پیویسته که هه م ب پرسپه کتیفهک سیاسی و هه م ژی ب هاوولاتی بوونی فه بینه دیتن و گریدان.²⁴ یهک ژ ئارمانجین سهره کیین نوژه نکرندی، نهک ته نیا به لافکرنا دهسه لاتی و دابه شکرنا ئه رکانه، به لکو ژی دابینکرنا که رهسته و بودجه یا پیویست د پینگافهک ودها دا وهکی ئه رک سهر شانین شاره وانینان و ههروهسا ژی حکومتا نافهندی تیته دیتن. ب فی ئاویین دهزگه هین شاره وانی که خاوهن سهره وری، ئوتونومی/سهرخوه بوونن جموجولین خوه د ناف دهوله تیدا خورت دکهن. نهک ژبه ر هندئ که ئه و ل دژی دهسه لاتا نافهندی رادوهستن، به لکو پتر ژ بهر هندیه که سهرخوه بوونا خوه بپاریزن. له ورا هه بوونا بالانسه کی ل ناقبهرا دهسه لاتا حکومت/نافهندی و دهسه لاتارییا ناوچه بین شاره وانی یان پیویست و گرینگ تیته دیتن. مه بهست ژ به لافکرنا، ژ هه ف پارقه کرنا دهزگه هان و دهسه لاتا حکومتی ژی دوو ئارمانجین سهره کی هه نه:

- ۱- بریار و چالاکیین جفاکی بینه دابه شکرنا.
- ۲- سهر بخوهی یهک مه ستر و پتر بیته داین ژ بوی شاره وانی یان.²⁵ دیاردهیا قهلس و چهوت بوونا دهسه لاتا نافهندی ژ یهک ژ ئه گه رین سهره کییه، که پشتگیری ژ هه بوونا ره فورمی وهکی پیویسته یهک روژانه ددهته دیارکرنا. بنیاتا ستروکتورهک که فن و رزی ب ره فورمی واته په یادکرنا ستروکتورهک نوی د گهل

24- Guldalach, P & Jørgensen, H & klausen, K.K. (ded.) 8. 1997.

25- Guldalach, P & Jørgensen, H & klausen, K.K. (ded.) 1997:9

میکانیزمەک نوییە. ب خوە ژ هەف تیتە ڤههتاندن و جارەک دی ب هەف رەتی گریدان. واتە نەرمی یەک ل دەف گوران و بنیاتا ریڤههبری یا دەولهتیدا تیتە دیتن/ههیه، که ریڤههکەر بیت ل بهر گورانکاریین داهاتوو.

هەرێما کوردستانی و دەسه‌تییەکەک نوی

پینگاڤا یەکهەم که دشیت وەکی دەستییکا نوژەنکردن ل هەریمما کوردستانی بیته زانین قوناخا دهرباس بوون ب سەر دامه‌زاندنا جفاکین ههلبژارتی بین شاره‌وانییان دشیت بیته زانین. ههلبژارتین شاره‌وانی ل کوردستانی د ساللا ۲۰۰۲/۲۰۰۱ ئی وەکی نوژەنکردنا دەسه‌لاتی تیتە دیتن. هه‌رچه‌نده ئەگه‌را ههلبژارتین شاره‌وانی ل کوردستانی د سا لا ۲۰۰۲/۲۰۰۱ ئی ل دار هاتییه خستن ژ بوی گه‌له‌کان نه‌دیاره. به‌لام پینگاڤه‌ک وه‌ها بویه هوی پته‌و کردنا خالین لاواز که ل دەف حه‌ک دهاتنه دیتن. ئەف پینگاڤ وەکی نمونه ژ بوی مه‌ دیار دکه‌ت، که دەسه‌لاتداری یا حه‌ک ئی ب تهنی توانا و ئاماده‌کاریین پیویست ل به‌رده‌ست نینن که بریڤه‌به‌ری یا جفاکی بکه‌ت بی کو پیویست بیت هه‌تا راده‌یه‌کی دەسه‌لاتی ڤه‌گوه‌یزیت بو نافه‌ندین دی. ئەف ژ ئالی حه‌ک - ئی ئەف وەکی پینگاڤه‌ک پوزه‌تیڤ وویت بیته نرخاندین، که هه‌لبژاردنه‌ک وه‌ها ل کوردستانی بریڤه‌بچیت. ب ل بهر ده‌ست نه‌بوونا لیکولینه‌وه‌یین جیاواز سه‌باره‌ت ب کاره‌ک وه‌ها - بریارا هه‌لبژارتین شاره‌وانی ژ ئالی حه‌ک - ئی و خه‌باتا شاره‌وانی ل کوردستانی، ئەف شاشاتییه که به‌راورد ل سەر ئاکامین جفاکین شاره‌وانی و هه‌روه‌سا هه‌لبژارتنا شاره‌وانی بیته کرن.

ئامرازای که ل ئی ده‌ری دەسه‌لاتدارییا شاره‌وانییان خورت دکه‌ت په‌یوه‌ندی ب یاسایی ڤه‌ هه‌یه. یاسایا کارگیری ئه‌رک و به‌رپرسیاره‌تییا شاره‌وانییان دیار دکه‌ت و هه‌تا چ راده‌یه‌کی شاره‌وانییان دەسه‌لات هه‌یه که سه‌ربخوه‌ کار و خه‌باتی بکه‌ن بی کو حه‌ک ده‌ست دکار و خه‌باتا روژانه‌یا شاره‌وانییان ڤه‌ده‌ت. ئەف وەکی بابته هه‌رده‌م بویه هوی ده‌رکه‌قتنا ناکوکیین جیاواز د ناقه‌ه‌را ده‌سه‌لاتدارییا شاره‌وانی و ده‌سه‌لاتا نافه‌ندی وەکی باری ئابووری، پیویستییا به‌رفه‌ه‌بوونا ده‌سه‌لاتا ئەنجومه‌نا شاره‌وانی ل گور پییشڤه‌چوونا جفاکی و ده‌رکه‌قتنا کیشه‌یین نوی، ده‌سه‌لاتی سه‌روکی شاره‌وانی، پییشکیشکرنا هاریکاری بو هاوولاتی یان و هتد. ئەف وەکی بابته دشیت روله‌ک کاریگه‌ر هه‌بیت ل سەر دابه‌ش کرنا ئه‌رک و به‌رپرسیاره‌تی دناقه‌ه‌را حه‌ک وەکی ده‌سه‌لاتدارییا نافه‌ندی و شاره‌وانییان و بیته هوی په‌یداکرنا میکانیزمەک نوی ژ بوی بریڤه‌به‌ردنی که خوه د ناف چوارچوڤه‌یا ده‌سه‌لاتیدا جیگر دکه‌ت.

سه‌باره‌ت ب ره‌فورمین شاره‌وانی ل دانمارکی Tim Knudsen ئەف دیتنه هه‌یه و دیاردکته‌ت، که ره‌فورمین شاره‌وانی کارگیرییه‌ک سایکولوژی پوزه‌تیڤ و باش لسه‌ر تاکه‌که‌س هه‌یه که دبیته هوی پته‌وکردنا هه‌ستین نه‌ته‌وی و به‌رپرسیاریتی لده‌ف تاکه‌که‌س.^{۲۶} د پینگاڤه‌ک وه‌ها دا تاکه‌که‌س که هاوولاتییه به‌رپرسیاره‌تییه‌ک مه‌ستر دی هه‌بیت سه‌باره‌ت ب کار و خه‌باتا شاره‌وانی و هه‌روه‌سا ژی بیته خاوه‌ن بریار د شاره‌وانی دا.

بدهستپیکرنا ره فورمین تایبه تی وهکی بهرهم ههلبژارتنین شارهوانی تیتته بهرچاڤ و دان پی نان پیویسته، که دیسان ژی یه کهم پینگاڤ بویه. ل پشتی ههلبژارتنین شارهوانی یان ئه رکین شارهوانی یان ژ بهرئ گرانتر و رونتر بویه. ههتا رادهیهک مهزن ههک وهکی دهسه لاتا نافهندی ب دابهشکرنا ئه رکین ئافادانکردنا جفاکی رابوویه و پینگاڤ بهرهڤ پهرش کردنا decentralize دهسه لاتا نافهندی - دهسه لاتا حکومهتا هه ریمما کوردستانی - ئاقتییه. دهسه لاتارییا کوردی د قی پینگاڤیدا خواستییه که هاوولاتی و دهسه لاتاری ب ئاوایهک باش پتر بینتیه نیزیکی ههڤ. ئهڤ نه شیت بیتته فهشارتن که د هندهک رهوشان دا بهرهڤاژی ستراتهژییا خواستی پینگاڤ هاتیه ئاقتین، ئهڤ ژی دشیت که بهرجهسته بوونا ههستا دویر بوونا هاوولاتی ژ دهسه لاتارییه تا ههک - ی و بریاردهران بیت.

ئهڤ راستییه نابیت بیتته فهشارتن و ههژی ئاماژه پی کردنییه، که وهکی هاوولاتی ئه م پتر ناوچهیا نیزیکی خوه ل بهر چاڤ دبیین. ب دیتنهک وهها مرؤڤ ههلسهنگاندنی ل سه ر کار و خهباتا ههک دکهت. واته روون دبیت، که ریقه بهری و دهسه لاتارییا ناوچهیی ل دهڤ هاوولاتی فه بایه خداره و ژ بهر قی بایه خداریی، لایه نین پوزه تیڤین دهسه لاتا ناوچهی/شارهوانی ژ بوی مه پتر تینه بهرچاڤ ههتا دهسه لاتارییا نافهندی. له ورا ب دابهشکرنا ئه رکان ل ناقبهرا دهسه لاتا نافهندی و شارهوانیان، ئه رک و بهرپرسیارییهک مه ستر دکه قیته سه ر شانی شارهوانی و جفاکا شارهوانیان. ئهڤ هنده ژی ساده نینه، بهلکو وهکی بریارهک ئاکام بهخش ژ بوی دهسه لاتا نافهندی تیتته دیتن.

ژ بوی کو ریقه بهرییهک فهکری و کارا هه بیت پیویست دکهت که ئه رک و بریار بینه دابهشکر و ل گهل قی ژی و شینواژین دهسه لاتی ب ئاوایهکی دی بیتته ریخستن، و هه ر به شهک نوی ژ ههیکه لی دهسه لاتی و کارگیری که ب شیوازهک نوژهنکری پیشکیشی هاوولاتیان تیتته کرن، د سه ریدا دبه رژه وهندییا دهسه لاتا کارگیری و هاوولاتییه.²⁷ رؤلف پیتلکوف هاودهنگه د گهل تیم کنودسن سه بارهت ب بهردهوام بوونا خهبات ژ بوی نوژهن کرن و ره فورمین شارهوانی ل ناف جفاکیدا. ئه و ئاماژه ب گرنگیا پینگاڤهک وهها دکهت و دیار دکهت که یهک ژ پینگاڤین سه ره کیین ره فورم و نوژهنکردنا دهسه لاتی دانپینان ب هندیه که دهسه لات و بریار ههروه سا ژی بارخی بهرپرسیارییا ئابووری بزقریته دهڤ ئه نجوومه نا شارهوانی.²⁸

سه رۆکی شارهوانی و کارگیری

سه رۆکی شارهوانی روناھییا شارهوانییه. پشتی ههلبژارتنی جفاکا ههلبژارتی سه رۆکی شارهوانی دیاردکته. ب ئاوایهکی یاسایی ئه رکی بریقه برنا شارهوانی دکه قیته سه ر شانی سه رۆکی شارهوانی. بریقه بهرنا شارهوانی ته نیا پیویستی ب زانیاریین بریقه برنی ناکهت، بهلکو پیویسته که سه رۆکی شارهوانی که سایه تییهک رامیار و دریزبین بیت که بشیت بالانسا دهسه لاتاری د ناقبهرا جفاکا شارهوانی پیک بینیت، ئه گه ر هات و د ناف جفاکی دا ئوپوزیسیون هه بیت. ل سه ر هندی را ژی که سایه تییهک بیت که بشیت ب دیپلوماسی و تاکتیک، دبیتن رامیاری، دیارکه ری ئاسویهک گهش بیت ژ بوی باژیری و ئهڤ وهکی خالین سه رهکی ژ بوی سه رۆکی

27- Knudsen, T. 1995:366-367.

28- Knudsen, T. 1995: 366-388.

شارهوانی پیویست تینه دیتن. قهدهرا سهروکی شارهوانی و پارتییا که سهروکی شارهوانی نیونه رایه تییا وی دکهت پیکغه گریداییه، که پیکغه بهرهمهک ژیهاتی و نوی پیشکیشی جفاکی بکن. بهرهمهک که ب ئاویهکی باش بشیت که ریخه ری باژی ری بیت، ههروهسا ژی باژی رهک بهرهمه هینه ر دوینامیک پیک بینیت. پوستهک وهها خاوهن بهرپرسیاره تیین مهزنه، نهخاسمه که هه می که م و کورین شارهوانی ب سهروکی شارهوانی ق تینه گریدان. سهروکی شارهوانی نهک خاوهن دهسه لاتداریهک قه کریه، بهلکو سنوورین دهسه لاتداریه ل گور یاسای هاتینه دیارکردن. ئه و وهک سهروک تهنیا خاوهن پوستهک ههلبزارتیه - شهرعیه - که ب ئاوی دیموکراسی ئه ق پوسته ب دهست قه ئانیه. سهروکی شارهوانی، سهروکی جفاکا شارهوانی و سهروکی لژنه یا ئابووری ل شارهوانیه. سهروکی شارهوانی سهروکی رامیاری ی کارگرییا شارهوانیه، که ل ئالیهکی ئه رکین دهزگه ههک رهسمی و دهسه لاتهک بوروکراتی بجی تینیت. ل ئالی دی ب تیکلین جفاکی دگل هاوولاتیان د گل راستی و نافهروکا کیشه یین جوراوجور شارهزا دبیت و ههول ژ بوی سهراست کردنا قان کیشه یان ددهت.²⁹

ئه ق پروسهس پتر خوه ب ئالی بریارهک سیاسی یان ژی یاسای دادکیشیت، ل کاتی که سنوورین دهسه لاتا که سایه تیین رامیار و ههلبزارتی ل گور یاسای تینه دیارکردن و دهسه لاتهک سنوورداره. هویهک وهها خاوهن چه ندین ئه گه رین تاییه تی نه. هه رچه نده که سهروکی شارهوانی بهرپرسه ژ هه می کار و خه باتین شارهوانی، بهلام ئه ق نابیته هوی هندی که ئه ق که سایه تییه وهسا تیکه هیت یان

29- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991:48

ژی بیته شروقه کرن، خاوهن هه می ئامرا زین دهسه لاتیه!!! سنوورین دهسه لاتی سهروکی شارهوانی بهرتهسکن و ل هندهک حاله تاندا، تاییه تی دبوارین داینکرن و دیارکردنا بودجه یا سالانه یا شارهوانی. ئه گه ر د بوجه یا شارهوانیدا نه وهک هه قی هه بیت ئه ق ئه رکی سهرشانی شالیاریا بهرپرس - شالیاریا نافخو - شارهوانی بیخیته بن چاقدیری. میکانیزمهک وهها د رهوشهک گه لهک ئالوز دا بکار تیت.

وهکی د سهریدا پیداچونهک ل سه ر سنوورین دهسه لاتی سهروکی شارهوانی هاتیه کردن، که تهنیا مه بهستا وی ژی سوود وهرگرتن ژ رهفورمان نیشان بدهت. سوود ژی وهرگرتن ب ئاویهکی که پیشی ل هندهک نه لیکهاتویین بریقه بهری و ئیداری بینه گرتن. ئه گه رین که بووینه بهر فرهبونا گنده لیین ئیداری و ههروهسا ژی هوی بیحورمهت کردنا ناسنامه یا دهسه لاتا رامیاری. د پرهنسپیدا ئه ق هویهک کیشه یهک یا دیموکراسیه، بهلام ل ئالی دی ژی هویهک پرهنسپیه د یاسای کارگری، که پیشی ژ گنده لی و بوگه نییا که د ناف سیستمه بوروکراتیدا هه یه بیته گرتن.³⁰ ل قی ژی دهسه لاتداری یا رامیاری و یاسا داریژر بهرپرسه.

ب هوی هه بوونا جفاکا شارهوانی، که وهکی پارله مانهک بچووک تینه دیتن یهک ژ ئه رکین وی ژی کونترول و ل دویف چوونا کیشه یین شارهوانیه. ئه ق جفاکه بریارین ئه نجومه نی شارهوانی بریارین لژنه یین کارگری ژی ل بهرچاف دگریت. واته جفاک ب خوه پیداچونه وه ل سه ر کاروبارین خوه دکهت. بریارهک وهها پیویستی ب رهزامه ندی و په سه ندرکنا جفاکا شارهوانی هه یه. سهروکی شارهوانی نه شیت که دهستیوهردان د دیارکردنا سهروکی لژنه یان

30- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991:48

ههبيت، بهلكو ژ بلی لژنه یا ئابوری که ئەف راسته وخوه ل بن دهسه لاتداری و چاقدیرییا سهروکی شارهوانی دایه، لژنهیین دی هه می ژ ئالی جفاکا شارهوانیقه تینه دابهشکرن. گهلهک جارن ژ بهر هه لسهنگاندنا باری رامیاری جفاکا شارهوانی ژ بوی کو دهسه لات ل ناف سنورین شارهوانی دا- ل ناقبهرا ئوپوزیسیون و لایه نین زورینه ل ناف جفاکا شارهوانی دا - بینه دابهشکرن، چالاکیین بهرفرههین دانوستاندنی سهبارت ب وهگرنتا پۆستین جیاواز ل ناف جفاکا شارهوانیدا پینک تین. وهگرنتا پۆستین جیاواز ژ بوی هندهک لایه نان گرینگی و تایبه تمه ندییهک هیژا ههیه³¹ مه زناهی و بهرفرههیا شارهوانی ژ لایه نک دی بین گهلهک گرینگی ل سهر دابینکردنا لژنهیان و پۆستین سه رهکی. دشین که ئەف پۆسته نه (لژنه) ب ناقین جیاواز ل ناف سنورین شارهوانی یان دا بینه ناقرن. جهی ئاماژه پینکرتیه که ههلبژارتنا ئەندامین جفاکا شارهوانی ژ بوی سهروکی لژنهیین تایبه تی وهکی، لژنه یا تهکنیکی، کولتوری و هتد. ب ریکه کفتن د ناقبهرا لایه نین خاوه ن نیونه ر ل جفاکا شارهوانیدا پینک تیت. ل پیرانییا وه لاتان سهروکی شارهوانی یا پایتهخت یان سهرباژیر خاوه ن گرنگیهک ناقنه تهوییه و دهسه لاتدارییهک بهرفره یا هه ی. سهروک باژیر وهکی خهمل و رهوشا وهلاتی تیتته دیتن.

باژیرهکی وهکی زاخو که ریژهیهکا هنده مهزن یا دانشتویان وهکی سهرباژیر ههولیرئ نینه، سهروکی لژنی بناقی "سهروک" تیتته ناقرن و ل ههولیرئ چونکه سهرباژیره و بهرفرههیهکا مهزن ههیه و ل سهر چه ندین به شان هاتییه دابهشکرن، ژبلی سهروکی لژنهیان چه ندین پۆستین دیین شارهوانی شین بینه دامه زراندن. بۆ نمونه ل

31-Ibsen, M. & Christensen, J. 1991:49

کوپهنگاها پایتهختا دانمارکی ژ بلی سهروکی شارهوانیا کوپهنگاگی، سهروکی شارهوانی بۆ کاروبارین جفاکی، ژینگه، کولتور و پهروهده و هتدههیه.

دهسه لاتدارییا شارهوان و بنگهها وی ژ بهشین جیاواز پینک هاتییه. بهشی سه رهکی، ب ناقی کارگیریا گشتی تیتته ناسکردن و بهرپرسی شارهوانی و ل رهخ فه ژی بریفه بهر (مودیر) سهروکاتییا وی دکته، که ل ناف شارهوانیدا هاتییه جینگر کرن. بهلام بهشین دی ل گور پۆیست ل ناف باژیریدا هاتینه دابهشکرن و ژئالی سهروکی لژنهیان و ههروهسا ژی بهرپرسی کارگیری بریفه دچن.³² تایبه تمه ندیین سهروکی شارهوانی ئەفه که ئەو سهروکاتییا هه می شارهوانی دکته و بهرپرسه ژکار و خهباتا هه می لژنهیین شارهوانی. دگهل قی ژی بریفه بهرین کارگیری. د ستورکتورا شارهوانیدا سهروکی شارهوانی په یوه ندیین راسته وخوه د گهل هه می لژنه و کارگیریان (وینه 3) ههیه. لژنه یا تهکنیکی و پلانان په یوه ندیین راسته وخوه و تایبه تی هه نه دگهل سهروکی شارهوانی، که ئەف تایبه تمه ندی و گرنگیا رولا سهروکی شارهوانی دیار دکته. بهرپرسیاره تی و په یوه ندیین د ناف سنورین شارهوانیدا د گهل لایه نین دی ژ ئالی جفاکا شارهوانیقه تیتته دیار کردن.³³ ئەف دناف سنورین دهسه لاتا شارهوانی دایه که سنورین بریفه بهرییا کارگیرین شارهوانی بهرفره بکته، بهلام ته نیا ب رهزامه ندییا جفاکا شارهوانی، که بپیارا سه رهکی ژ بوی په ژراندنی ددهت.

دقی پروسه سیدا رولا بهرپرسی شارهوانی گرینگی و بایخداره، که نابیت ژبیربیتته کرن. دناف سنورین دهسه لاتا ویدا ههیه که داخوازی

32- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991: 50

33- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991: 55

ژ جفاکا شارهوانی بکهت ریگهکه بیت/رهزامهندی ل سهر بیته داین ژ بوی بهشداربونا وی د جقین و کومبونین جفاکا شارهوانی دا. تاییهتی جقینین که گریدایی باری ئابوری نه. ئهو وهکی بهرپرسی شارهوانی خاوهن پیشنیاره و مافی هندئ ههیه که سهربارهت ب بریارین شارهوانی ههلویستا خوه دیاربکهت (وهکی ئاماژه هاتییه پیگردن، بهلام مافی دهنگدانی نینه ژ بوی پهژاندنا بریاران). ئهف د سنورین کار و خهباتا بهرپرسی شارهوانی دایه، و ب ئاوایهک جفاکا شارهوانی بریار ل سهر بهشدار بونا بهرپرسی شارهوانی ل ناڤ جقینین جفاکین شارهوانی بدهت، و ل ئالی یاسایی فه جفاکا شارهوانی نهشیت که ریک ل بهر بهرپرسی شارهوانی بگریت، ئهگه ر ئهو داخواز نامهیا فهرمی پیشکیشی جفاکا شارهوانی بکهت. وهکی د سهری دا ئاماژه پی هاتییه کرن تاییهتی د واری تاتو کرن و ههروهسا ژی ههلسهنگاندنا بودجیا شارهوانی، نهک جفاکا شارهوانی و نهک ژی سهروکی شارهوانی د سنورین دهسهلاتا وان دا نینه، که دکاتهک وهها دا ریک ل بهر بهشدار بونا بهرپرسی شارهوانی بگرن، ژ بوی کو ئهو بیروپایین خوه دیاربکهت.^{۳۴}

وینهیا خواری (وینه ۳) بهرفرههیا ئهركین سهرشانی شارهوانی بو مه دیار دکهت. رهنگه که هاوولاتی قان ئهركان بهر چاف دبیینت، بهلام بیر ل وی بهرفرههیا کار و خهباتا شارهوانی نهکهت، که ههمی ژ بوی ریک خوهشکه ریان ژی کیم کرنا گرفتین روزانهیین ژيانا وی نه. کار و خهباتین که ژ ئالی شارهوانی فه تینه پیشکیش کرن هاندەر و فاکتهرین گرینگن که هاوولاتی گریدایی رهوشا جفاکی دکهت، و دبنه هوی چارهسهرکرنا کیشهیین جفاکی. چارهسهر کرنا کیشهیین

جیاواز ل ناڤ سنورین شارهوانیدا نهک تهنیا ل سهر ستویی شارهوانییه- ئهف دهسهلاتاره - بهلام ل سهر هاوولاتییه که ب زانیاری و پیشنیازین خوه، دیتن و بوچوونین خوه ههردهم - مافی بهشدار بوون د پرۆسهسا دیموکراسی - ئاراستهی جفاکا شارهوانیان ژی نیونهرین خوه که ل ناڤ جفاکا شارهوانی دانه بکهت. هاوولاتی پیویسته که بزانیته ئهف نیونهری ویه و ل سهر ئهستویی ویه که بهرژهوهندیین هاوولاتی بیاریزیت. ئهندامی جفاکی هاتینه ههلبژارتن داکو ریکه چارهیهک ژ بوی کیشهیین جوراوجور ببینن.^{۳۵}

ل ئالی دی فه ئهركی سهر شانی جفاکا شارهوانییه که ههول بدهت ب سوود وهرگرتن ژ میکانیزم و ریکین دیموکراسی دهرفهتا هندئ بدهته هاوولاتی که وهکی گوهدار بهشدار جقینین جفاکا شارهوانی ببیت. ئهف هویهک دیموکراسییه که ریک ل بهر هاوولاتی بیته فهکرن که وهکی گوهدار، بی کو مافی دهنگدان یان ژی ئاخاقتنی ههبیته بهشدار جقینین شارهوانی- نهک ههمی یان، بهلکو ئهو جقینین که وهکی فهکری تینه دیارکرن ژ بوی رایا گشتی- ببیت. ل گور دیتنین سایکولوژیا دهروونی ئهف دبیته هوی هندئ که هاوولاتی پتر باوهری ب نیونهرین ههلبژارتی ههبیته و خوه پتر نیزیکی کهسایهتیین رامیار/سیاسهتقان ببینیت.

35- Kramhøft. P. 1983:20-23.

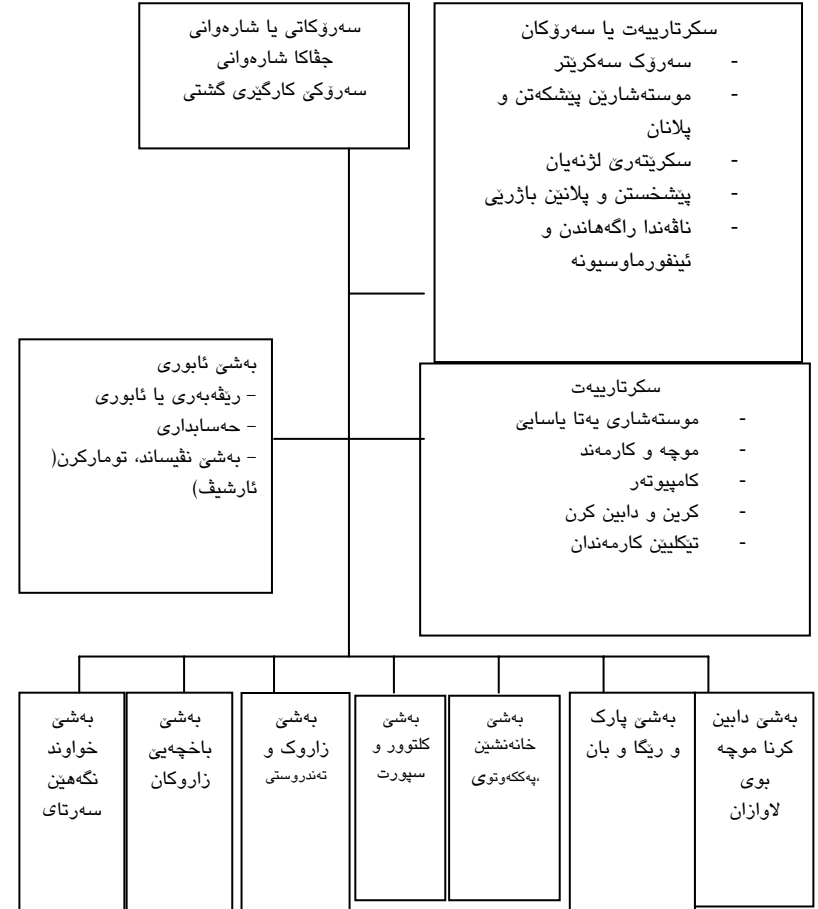
34- Bogason, P. 2001:189

شارهوانی و پیداوستیین کشتی

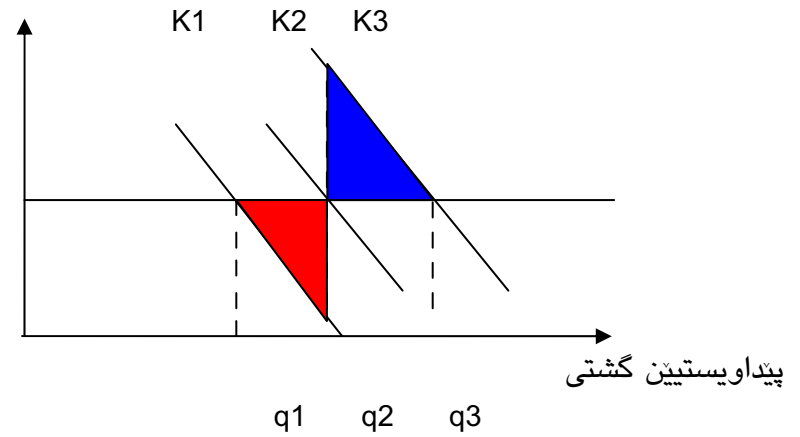
ژ بوی کو decentralisation باشتر و ب ئاوایهک فهکری تر بیته دیارکردن و تیگههیشتنهک بهرفره بیته ئارا، ب هاریکاری وهرگرتن ژ وینهیی خواری ئهف مهرامه، که ئهف بابته بیته راون کردن. بو نمونه سئ شارهوانی ههنه، و هه ریهک ژ فان شارهوانییان ل ناڤا سنورین جوخرافی یین خوه ههژمارهک یا دیار هاوولاتی دژین، کارگهین بازرگانی و پیشهسازی، ناڤهندن کولتوری، ریکخراوین نافهرمی، خواندنگهه و هتد ههنه، که چالاکي ددومینن.

K1 شارهوانییا یهکهه، K2 شارهوانی یا دوویهه، K3 شارهوانییا سنییهه. هاوولاتیین که خهلکی شارهوانییا K1 ینه، هه می پیداوستیین وان (خواندنگهه پهرتووکانین گشتی، ریگا و بان، هاتووچویا گشتی ب پاسان، پیداوستیین تهندروستی، یاریگههین وهرزیشی، خواندنگههین زاروکان و هتد) نههاتینه دابینکرن و شارهک بهلهنگازه د فی واری فه. ب پیچهوانهفه هاوولاتیین که خهلکی شارهوانییا K3 ینه، ژ ئالی پیداوستیین گشتیقه ههتا رادهیهکی باشه، بهس نهک هندهی شارهوانییا K1 ، بهلام دیسان ژی پیویسته که ئهف پیداوستی یه نه بیته جیبهجیکرن. ل ئالی دیقه هاوولاتیین شارهوانییا K2 هه می پیداوستیین وان هاتینه دابین کرن.

وینه ۴: دابه شکرنا پیداویستین گشتی ل شارهوانی

باج

q وهکی داهات- باج، دهرنامه، بهرهم- هاتییه نیشان دان. ل سیسته مهک پهرش و به لافکری دا ئەف گهلهک ئاساییه که بهرهمی q1 ئی پیشکیشی شارهوانیا K1 ئی بیته کرن، q2 ئی پیشکیشی شارهوانیا K2 ئی بیته کرن و q3 ئی پیشکیشی شارهوانیا K3 ئی بیته کرن. ئەف ئی تهنیا ژ بهر هه بوونا فاکته را یه کسانیا equalization و هاوبهشی د داهات و دهرهات (مهسرهف)، ئاساییه، که شارهوانی د واری دابینکرنا پیداویستین گشتی هاریکاری یا ههف بکن. ئەف ئی تهنیا ب فی ئاوی دبیت، که ههمی شارهوانی بین که داهاتین وان زیده بوویه، ریژهیهک ژ سه دی % ئدنه دهسه لاتدارییا نافهندی، که ئەو ئی فی ریژهیی ل سهر شارهوانیین

که ژ ئالی داهاتیفه دکات و رهوشهک به لهنگاز و دژوار دهرباس دبن/کرینه، تیتته کرن.³⁶ چاوان و ب چ ئاوی ژی شارهوانی زهنگین دبیت؟ ئەف گریدایی حکومهت و دهسه لاتدارییا نافهندییه، ئەگه سیسته مهک یا چالاک و باش یا باجی هه بیته، ههتا رادهیهک بهرفره دهسه لاتدارییا نافهندی د واری دابینکرنا پیداویستین ناوچهیی باری وئ سفاکتر دبیت. ئەف شارهوانی نه، که دهسه لاتا هندئ هه نه باجی ژ هاوولاتی و کارگه و هتد بستین و باجهک وهها ب ریکا که نالین تاییهتی بیخنه سهر بودجه یا حکومهتا نافهندی. ب هه بوونا سیسته مهک وهها ههر شارهوانی و هاوولاتی دی ههتا رادهیهک باش پیداویستی بین شاری پیک بینیت.

ئەگه هاوولاتیین شارهوانیا K3 ئی پیویستیا وان ب پیداویستی گشیین زیده تر هه بن، داهاتا که بیته تهرخانکرن ژ بوی پیداویستین گشتی ئەف دشیت که ب ریکا زیده کرنا ریژهیا باجا سالانه ل سهر هاوولاتیان بیته دابه شکرنا. ئەف هویهک گرینگه که باج ل گور تهرخانکردنه وهیا داهات و دهرهاتی بیته سهر راست کرن. ل ئالی دی ژی تیتته یتن که هاوولاتیین شارهوانی K1، K2، پیویستی ب پیداویستین گشتی زیده تر نینه.³⁷ له ورا ژی شارهوانیا ههردوو باژیران دی بشین که ریژهیا باجی وهها تهرخان بکن، که هاوولاتی ل ئالی ئابووریفه نه که فیهته تهنگاسیی. باج و وهرگرتنا باجی ل ههر وهلاتهکی گریدایی فاکته رین جیاوازه، بهلام دیسان باجی کاریگه ریهک بهرفره و هیژا ل سهر ئابوورییا ههر وهلات و جفاکی ههیه، که ئەف ئی باشه ل بهر چاف بیته گرتن. هه بوونا سیسته مهک یا باجی یا که سایهتی و کاروباری بجی ئانیا پیداویستین شارهوانی و هاوولاتی

36- Knudsen, K, Lars & Larsen, T & Pedersen, Nielse, J, M, 2002: 78

37- Etwil, P. & Petersen, C. 1995: 22-23

ب ئاوايهك رونيهتر و باشتر دكهت. ديسان ب سوود وهرگرتن ژ ميكانزمين جياوازين سهرراست کرن، دهسهلاتداریا نافهندی دشیت که هاریکاری شارهوانیین لاواز بکهت ژ ئالی ئابووری قه.

ههلبهت ژ بوی کو کاروبارین جفاکی باشتر ریقهچن ب شیوهیهک تاییهتی د ناڤهرا شارهوانی و دهسهلاتداریا نافهندی دا دانوستاندن تیتته کرن. باج و بودجهیا شارهوانی کاریگهرییا خوه ل سهر دابهشکردنا ئهرک و تهرخانکردنهوهیا گوژمهیا درافی ژ بوی پرؤژهیین لهر دهست و ههروهسا ژی پلانین داهاتی، که د ستراتهژیا حکومت و دهسهلاتی نافهندی و، ههروهسا ژی ژی دهسهلاتداریا شارهوانیان دا. ههر پرؤژهیهک که ژ ئالی حکومتا نافهندیقه ئاراستهیی شارهوانیان بیتته کرن، ل سهر حکومتا نافهندی یه که بودجهیا پیویست ل سهر خهزینهیا خوه ژ بوی کارهک وها تهرخان بکهت (بی دیارکردنهوهیا پرؤژهیین سالانه، بودجه تووشی شکهست دبیت). ههرچهنده شارهوانی ب خوه وهکی دهزگههک سهربخوه بریقهبهری یا شاری دکهت و ههتا رادهیهک باش ژی خاوهن کانیین ئابوری یه- باج- بهلام ئهف تهنیا جفاکا شارهوانی یهکه ب ههبونا پهیوهندی یان دگهل شالیارین بهرپرس رادبیت ژ بوی ب جی ئانینا خزمهتگوزاری یان. مروف دشیت بیژیت که کار و خهباتا شارهوانی تهنیا جیبجیکردنا بریارین دهسهلاتا نافهندییه. و دهسهلاتداریا نافهندی تهنیا رولهک چاقدیر ههیه، و شارهوانی وهکی بیریهبههر سهرپهرشتیاری ئهرکان دکهت. تهنیا ل کاتهکی ئهف روله تیتته گوړین. ئهگهر هات و شارهوانی ژ پلان و بهرنامهیین خوه و شیوازين پهیوهندی د گهل وهزارهتین پهیوهندی دار لابدهت. هنگی

ئهف دبیتته ئهرکی سهرشانی شالیاری و دهسهلاتداریا نافهندی که دکارهک وها دا موداخله بکهت.

بودجهیا شارهوانیان بهشهک ژ بودجهیا گشتیا وهلاتیه، که وهکی پیویست تیتته دابهشکردن. شیوازين پهیوهندی شارهوانی و حکومتی مروف دکاریت وهکی پهیوهندی خاوهنکار وکارگهری بدهته ناسکرن. حکومت وهکی خاوهن کار پیویستی ب هندهک کارگهران ههیه که کارو پیداویستین حکومتی ب جی بینیت. ل قی دهری شارهوانیتیتته بهرچاڤ و وهکی کارگهر دشیت پیشنیازا هاریکاری بدهته حکومتی ل ههمبهر دابینکردنا پیداویستین شارهوانی. حکومت وهکی خاوهن کار بریار ل سهر پیشکیشکرنا پیداویستین تاییهتی ددهت، و ل گوړ بودجهیهک تاییهتی ئهف پیداویستی یه نه تیتته دیارکردن. تهمام کرن و ب داوی ئانینا ئهرکان ل سهرشانی شارهوانی ییه. ئهگهر ئهف روونکردنهوهیا ب دیتنهک ئابوری قه بیتته دیارکردن، باس ل سهر پهیوهندی Pricipal (دهسهلاتداریا نافهندی) و Agent (شارهوانی) تیتته کرن. د رهوشهک وها دا ژی ناکوکی دهردکهڤیتته د ناڤهرا ههردو ئالی یان دا، و ژ بوی کو پیشی ل ههمبهر ناکوکیان بیتته گرتن، پیویستی ب سهرراستکرن و دیارکردنهوهیا میکانیزم و چاوانیا تهرخانکردنهوهیا بودجه و کاتی تیتته دیارکردن. دوو نمونه ژ بوی پتر تیگههیشتن ژ مودیلهک وها هاتینه دیار کرن، ههرچهنده ئهف تهوهر دشیت وهکی تهوهرهک یا دیموکراسی و تاوتوکردنا بهشدار بوونا هاوولاتی و کاریگهرییا وی ل سهر دهسهلاتدار وهکی بریاردهر بیتته دیتن.

گهرهکی (ناشتی) له عنکاوه، بن ناوه

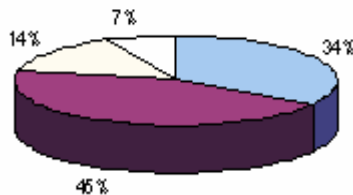
دانشتووانی گهرهکی ناشتی له شاروچکهی عنکاوه زیاتر له سالیک و نیوه، ناوی خوارندهوه بهپارهیهکی زور دهکرن له ریگهی تانکهرو تراکتور، نازانریت ئاوهکه تا چ ئاستیک پاکه. زورینهی دا نیشتوانهکهش فهزمانهبرن و توانای کرینی ئه وهه موو ئاوهیان نییه، چه ندین جاریش موراجهعهی دهزگا په یوه نیدیاره کانیان کردووه، که چی تا ئیستا ئاکامی نه بووه. له لالهیهکی تریشدا، دواي تیه پهبوونی چند روژیک له قیرکردنی شه قام و کولانه کان دووباره تیکدرایه وه به مه بهستی (زیراب) دروستکردن، که دهکرا بهر له قیرتاوکردن هه لمه تی زیراب و سه رجهم کاره خزمه تگوزاریه کان ئه انجام بدرایه، ئه مه ش ده بیته به فیروانی پارهیهکی زور و کات. دانشتووانی گهره که که خوازیارن دهزگا به پر سه کانی حکومه تی هه ریم چاره سه ری کیشه که یان به که نو که ئاوکرین رزگاریان بکه ن. (نازاد هیرانی)³⁸

ئابووری یا شارهوانی

ئابووریا شارهوانی تاییه تمه ندی و کاریگه ریبه ک خورت ل سه ر ئابووریا نه ته وهی یان ژی جفاکی هه یه National Economy. چالاکیین کار و خه باتا جفاکی ل ناڤ سنوورین شارهوانی، و سنوورین پاریزگارن دا کاریگه ریبه ک هیژا و به رفره ل سه ر ئابووریا جفاکی و نه ته وهی هه یه. هه ژی گوته و ژبیر نه ئیته کرن، که ئابووری و بوژاندنه وهیا ئابووری ل ناڤ سنوورین شارهوانیدا گریدایی چالاکی و دهر فه تین جیاوازین جفاکی وهکی بیشولی یان ژی شو لکرنی ڤه هه یه. واته ئه گهر بیشولی ل ناڤ جفاکیدا به رفره بیت،

۳۸- رۆژنامه ی خه بات، ژماره ۱۵۶۲، پینج شه مه ۱۶.۰۹.۲۰۰۴ ل ۵.

ئابووریا شارهوانی ژی دکه ڤیته بن کاریگه ریبا فاکته ره ک وهه، ئه گهر بیت و وهکی ل سه ری دا ئاماژه ب رولا باجی دابین کردنه وهیا ئابووریا شارهوانی هاتیبه کردن. به ره ڤاژی ڤی ژی راسته. کاتی که بیشولی هه بیت داهاتا شارهوانی کیم دبیت و د هه مانکاتیدا ژی دهرهاتا شارهوانی زیده دبیت. و چالاکیین شارهوانی تووشی ته نگاسییان دبن، ئه گهر هات و دهر فه تا شولی ژی زیده بیت گوړان ب سه ر ره وشه ک وهه دا تیت و فاکته ره ک وهه دی کاریگه ری هه بیت ل سه ر ریژه یا باج/زکات یا شارهوانی، که یه ک ژ سه ره کانیین داهاتا شارهوانییه. واته د کاته ک وهه دا رولا شارهوانی ل سه ر بوژاندنه وهیا چه رخا ئابووریا جفاکی ب ئاویه ک به رفره هه یه. کاریگه ریبه ک وهه گریدایی ریژه یا باجییه. چاوان ژی شارهوانی د ره وشه ک ئالۆزدا شیت که به رده وام بیت ل سه ر چالاکییان، بی کو ئاستی چالاکیین خوه کیم یان دابه زینیت؟ و وهکی میکانیزما " گارانتیا بودجه " ژ بوی شارهوانییان هاتیبه ناسکرن. ئیرو ژی ل وه لاته ک وهکی دانمارکی ب ئاویه ک به رفره پهیره و ژی تیتته کرن. میکانیزمه ک وهه ژی ئالی شالیاریبا ناڤخو (که ریڤه به ری شارهوانی و پاریزگارانه) و ههروه سا ژی شالیاریبا ئابووری و دارای ڤه تیتته دیارکردن.

ئافه راندى تيته كرن كه ب نافي " هاريكاري" و " سهرراستكرنا ئابوورى ل ناقه را شاره وانبيان دا" (بهرى ژى ئاماژه پي هاتيه كرن) تيته كرن.

هاريكاري راسته وخوه كه ژ ئالى حكومه تي قه تيته كرن يهك ژ وان جوړه هاريكاري يانه كه د نافي " په يمانين ئابوورى" د ناقه را حكومت و شاره وانى يان دا تينه ئيمزا كرن تينه ديار كرن. په يمانه ك وه ها بو ماوه ي چند سالان و ل گور ستراته ژيهه ك ديار كراو دا تيته دارستن. ئەف هاريكاريه ژ بوى پروژهيين تاييه تي هاتيه ته رخان كرن. سهرراستكرنا ئابوورى د ناقه را شاره وانبيان ژى وه كي يهك ژ ميكانيزمين هيژا تيته ديتن ژ بوى دابين كرن ئابووريا شاره وانبيان. تاييه تي كه شاره وانى د كات و ساتين جياواز دا ده ستي هاريكاري بو ههف دريژ دكهن. سهرراستكرنا ئابوورى نيزيكي 6% يا ئابووريا شاره وانبيان پيك تينيت. و ل داوى دا 1% ژ داهات و ئابووريا شاره وانى ب وهرگرتنا " دهين" نان تيته دابين كرن (ئەف ته نيا د وي كاتيدا ريك پي هاتيه دابين، كه شاره وانى ژ ئالى ئابوورى قه لاواز بيت و سهره كاني يهك پهيدا نه بيت ژبوى ته رخان كرن د ريژه يا پيوستئا ئابوورى، ئەف كات شاره وانى دشيت كه دهينه ك وه ها ژ كه رتي تاييه ت يان ژى ژ دهسه لاتداری يا ناقه ندى وهرگريت). ژ بوى كو شاره وانى بشيت ئابوورياه ك خورت و پته و هه بيت، ههروه سا ژى بشيت كه به رده وام بيت ل سهر كار و چالاكيين خوه، وهرگرتنا دهيني ب ئاوايه ك وه كي ريكه چاره سه ري تيته ديتن. ئەف ژى هنگي دشيت بيته راستييه ك كه ره زامه نديا شاليارى - وه زاره تا ناخوه كه شاره وانى گردياى نه- ل سهر هه بيت. و پيوسته ژى كه

34% دهوله ت، 46% شاره وانى، 14% پاريزگار، 7% چينين جفاكى و فوندا وه قفين تاييه تي³⁹

شاره وانى بين دانماركى ل چاف شاره وانى بين وه لاتين دى بين ئوروى خاوه ن سهرخوه بوون و ئوتونومييه ك به رفره ترن. 58% ئى ژ ئابووريا شاره وانبيان ل دانماركى سهره كانيان وان ژ باجى - زكات- ئى تيت.⁴⁰

به لام ئەف نهك ته نيا سهرچاوه يا ئابووريا شاره وانبيه. به شهك دى ژ ئابووريا شاره وانى 12% ئى ژ ئالى حكومه تي قه تيته دابين كرن، كه ئەف ژى ريژه يهك به ربچا قه ئەگه ر بير ل دارستن ئابوورى بيته كرن و ژبوى شاره وانبيان ژى خاوه ن هيژاييه. وينه بين سه ري داهاتا شاره وانى كه تيكراوى ئابووريا شاره وانبيه بو مه ديار دكه ت، كه خاوه ن هندهك كيماسى يا نه. ژ بوى كو چاره سه ريبا كيماسيان بيته كرن، ژ ئالى دهوله تي قه په يره و ژ ميكانيزمه ك

39- www.kl.dk , www.fm.dk (finansministeriet), Danmarks Statistik 2004, 14

40- www.kl.dk

شالیارییا ناڤخو رهمهندی ل سهر پرؤژهیا وهرگرتنا دهینی بدهت.^{۴۱} ل داویدا ژی ۲۳٪ ی یا ئابووری یا شارهوانی ژ که رهسته، کارگه و ههروهسا ژی ناڤه ندین دی (وهکی یاریگه، ئافی، و هتد) که یین شارهوانی نه تیتته دابینکرن.

ههروهکی د سهریدا ئاماژه پی هاتییه کرن، ئەف شالیاری یا ناڤخویه که رهمهندی ل سهر هندی ددهت، که شارهوانی دهین وهرگرت یان ژی نه. ئەف ل گور یاسایا تایبته ب کاروبارین شارهوانیان که دیارکهری سنورین ئوتونومی یین شارهوانیه و ههروهسا ژی د چوارچوقهیا دهسه لاتارییا شارهوانی دا تیتته ئەنجام دان. ههروهسا ژی مهراما دهینی که شارهوانی وهردگرن، د یاسایندا هاتییه دیارکردن و ته نیا ژ بوی پرؤژه و بهرنامه یین که هاتینه ته رخانکردن دشیت بیتته مهزاختن. شارهوانی د وهرگرتنا دهینیدا سهربخویه، بهلام مهزاختن و دابینکرنا دهینی نهک د دهسه لاتاری شارهوانی دایه، و ریژهیا دهینی ژی ژ ئالی شالیارییا ناڤخوه ڤه دقت رهمهندی ل سهر بیتته داین. چونکه ئەف ته نیا و ته نیا ژ بوی پرؤژه یین تایبته تی نه.^{۴۲} ههروهسا ژی ئەف شالیاری یا ناڤخویه، که کهفالهت/گهرهنتیا دهینهک وهه ل سهر ئەستو دگرت.

شارهوانی خاوهن دهسه لاته که ریژهیا باج و زکاتی دیاربکهن.^{۴۳} ئەما ئەف نابیت که ژ ریژهیا ناڤه ندییا وهلاتی تینه پهریت، که ژ ئالی شالیارییا ئابووری و مالییه ڤه تیتته دیارکردن. ب ئاویه کئ هاوسهنگی د گهل چالاکیین ئابووری و ههروهسا ژی پیشکی شکردنا خزمه تین ئافادانکردن، کولتوری و هتده د ناڤ سنوورین باژیریدا هه بیت. ب ڤی

41- www.kl.dk

42- www.kl.dk, www.im.dk (indenrigsministeriet)

43- www.kl.dk, www.skatteministeriet.dk

ئاوای، ههر شارهوانیهک ب خوه و ب ئاویهکی سهربخوه دهسه لاتا هندی ههیه، که بودجهیا سالانه داریژیت و بودجهیهک وهه ل گور پلان و پرؤژه یین دیارکراوین شارهوانی پیک بیت. سهره رای هندی که ئەف دهرگه ژ بوی شارهوانیان ڤه کرییه، دیسان یاسا/بریارین رامیاری ریژهیهک سنووردار و بنگه هین دیارکرییه که نائیته گورین. سهره رای ڤی ژی به شهک ژ ئابوورییا شارهوانیان ژ باجا کارگه هین پیشه سازی و کارخانه یان، خانوبه ران و هتد تیت. ئابوورییا شارهوانیان که به شهک ژ ئابوورییا وهلاتی پیویسته که رهمهندی یا لژنهیا مالییا پارلهمانی ل سهر بیتته داین، که ئەف لژنهیه ژی دیارکهری بودجهیا گشتییا سالانه یا وهلاتییه، ول داویدا ژ ئالی پارلهمانی ڤه پشتی که لژنهیا مالی رهمه ندییا خوه ل سهر دیارکر تیتته په ژراندن.

په یوه ندین دناڤه را حکومهت و شارهوانی

وهکی دبه شین پیشیدا هاتییه دیارکرن، ره فورمهک سهرهکی، که ببیتته ئەگه را به لافکرن و په رشکردنا دهسه لاتی ل ئالی یاسایی ڤه، کاریگه رییا خوه ههیه ل سهر په یوه ندین د ناڤه را دهسه لاتا ناڤه ندی و دهسه لاتارییا ناوچه یی (شارهوانی) و ههریمی (پاریزگار). ئەف گورانکاری یه دبیتته هوی ژ نوی ڤه ریکخستنا داموده زگه هین میری، ئاستی دهسه لاتاری و کارگیری گشتی، که دسه رییدا میکانیزما په یوه ندی و بریڤه برنی د ناڤه را شارهوانی و حهک _ ی تووشی گورانکاری دکته. ل ڤی دهری گورانکارییهک وهه دبیتته هوی هندی که ئهرکی ههر ئالییه کئ ب ئاویهک به رفهرتر و شه فافتر بیتته دیارکرن. مه بهست ژی ئافادانکرنا سیسته ما بورکراتیک یا کارایه، د

همانکاتدا ژى که لایه‌نین ئابووری ژى به‌رچاف بینه گرتن. پرسپه‌کتیفا کو ره‌فورمان هه‌یه، د شیت د به‌رهمی ره‌فورمان دا بینه دیتن و شروقه‌کرن، و یا کو گریدایی داموده‌زگه‌هین میریبه، ئه‌وه‌که گریدایی دیتن بریقه‌به‌ریبه‌ک پله‌به‌ندی Hierarchy یا سه‌روکایه‌تی و ده‌سه‌لاتداریبه. که ئه‌ف ژى وه‌سا دیار دکه‌ت، ره‌فورمخواز خاوه‌ن مافداریبه و ده‌سه‌لاتی هندى هه‌یه که د شیت گورانکاری د داموده‌زگه‌هاندا پیک بینیت.^{۴۴} ل قی ده‌ری پیویسته ئامازه ب هندى بینه کرن، که جیاوازی دناقه‌هرا ره‌فورم وه‌کی بیروپای، بیروکه و ره‌فورم د پراکتیکدا بینه کرن. مه‌به‌ستا سه‌ره‌کییا ره‌فورمی ژى زه‌لال کرنا کاروبارین بوروکراتیکی میریبه، و د همانکاتدا ژى فه‌کرنا ده‌رفه‌تین به‌رفره ژ بوی ده‌سه‌لاتداریبه‌ک وه‌ها، که خورتر و پته‌وتر بیت. د همانکاتدا ژى ل قی ده‌ری ده‌سه‌لاتدارییا شاره‌وانی د بن سینه‌هرا ره‌فورمه‌ک یاسایی ده‌رفه‌تین به‌رفره‌تر دی هه‌بیت. یا کو وه‌کی پیداویستی ژ بوی جفاکا شاره‌وانی تینه دیتن و خاوه‌ن نرخه و هه‌تا نوکه نه‌هاتیبه زه‌لال کرن کارگیریا گشتیبه، که ب هوی یاساین جیاواز شیلی بینه‌ک که‌فتیبه نا‌ف دا. زه‌لال کرن و سفاک کرنا یاساین کارگیری، کاریگه‌رییا خوه ل سه‌ر ئه‌رک و به‌رپرسیاری یان هه‌یه. ئه‌ف یه‌ک ژ ئاواتین حکومه‌تا نا‌قه‌ندی و هه‌روه‌سا ژى جفاکین شاره‌وانی، و کارگیریا شاره‌وانییا نه‌که شه‌فافیبه‌ت بکه‌فته سه‌ر بارى یاسایی. ره‌فورم هه‌مبیز که‌ری دیتن و بیروپایانه سه‌باره‌ت ب چاره‌سه‌رکرنا کیشه و گرفتین ریقه‌به‌ری و ره‌وش و میکانیزمین چاره‌سه‌رییا کیشه و ئاسته‌نگین ریقه‌بریبه.

ره‌فورم د شیت وه‌کی خالا سه‌ره‌کی و یه‌ک ژ ئارمانجان، هه‌ول بده‌ت که وه‌که‌ه‌فی د ئاستی به‌رپرسیاره‌تی د نا‌قه‌هرا حکومه‌تا نا‌قه‌ندی و جفاکین شاره‌وانی، و ده‌زگه‌هین کارگیری بین شاره‌وانی دا پیک بینیت. وه‌که‌ه‌فییا که بارى ئابووری و به‌رپرسیاره‌تییا ئابووری دخیته سه‌ر ده‌سه‌لاتا شاره‌وانی، وه‌دکه‌ت که حکومه‌تا نا‌قه‌ندی وه‌ک پیویست دخوازیته، که شاره‌وانی پیداویستیین جفاکین دابین بکه‌ن. ئه‌ف پینگا‌فه شه‌فافیبه‌ت دخیته نا‌قه‌هرا ده‌زگه‌هین کارگیری local administration شاره‌وانی/ناوچه‌ی و یا کارگیریا central administration نا‌قه‌ندی. ل گور دیتنا یورگن لوتز دبیته هوی ئاسانکاری، دابه‌شکر و به‌ره‌فکرنا خزمه‌ته‌ک باشتر ژ بوی هاوولاتی د سنوورین ناوچه‌یا شاره‌وانی دا.^{۴۵} ل ئالی دی قی کاریگه‌ری یا خوه ل سه‌ر شاره‌وانییا هه‌یه، که بشین باشترین خزمه‌ت پیشکیشی هاوولاتییا بکه‌ن، که بواری ئابووری و به‌رپرسیاره‌تییا ئابووری ژى دگه ل بیت، و ل ئالی دی بینه هوی به‌ره‌فکرنا زانیاری و پسپوری. به‌لام خزمه‌ت پیشکیشکرن بی دراف و داهات نینه. پیشکیشکرنا خزمه‌تی ژ بوی هاوولاتییا د نا‌ف سنوورین شاره‌وانی پیویستی ب داهات هه‌یه. داهاته‌ک وه‌ها د شیت ژ ئالی حکومه‌تا نا‌قه‌ندی فه‌ بینه ته‌رخانکر، وه‌یان ژى په‌یداکرنا میکانیزمه‌کی پیویسته که هاوسه‌نگ بیت ژ بوی هه‌می هاوولاتی یان. هه‌رچه‌ند وه‌لاته‌ک ژ ئالی ژیرخانین ئابووری فه‌ زه‌نگین بیت، به‌لام ژ بوی کو بازای ئابووری نا‌خوه‌یی وه‌لاتی و جفاکی بینه کونترول کرن و هاوسه‌نگی د نا‌قه‌هرا داهات و ده‌ره‌اتی وه‌لاتی ژ ئالی به‌ره‌م هیناندن و ئانین و کرینا به‌ره‌مین بیانی، پیویست دکه‌ت که

سیاسه‌ته‌ک یا باج وەرگرتنی هه‌بیت. نه‌بوونا سیاسه‌تا باجی ئابووری یا وه‌لاتان تیک دده‌ت و دبیته ئابوورییه‌ک خاوه‌ن بی بنگه‌هه. و ئابووری یه‌ک وه‌ها د جیهانا گلوبالدا ب ئاوایه‌ک گه‌له‌ک ره‌حه‌ت تووشی شکه‌ست و ویرانی دبیت.

هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره داها‌تا وه‌لاتی ژ زه‌کاتین که هاوولاتی د نه‌جاما کار و خه‌باتی پیشکیشی خه‌زینه‌یا حکومه‌تی دکه‌ن پیک تیت. به‌شه‌ک زیده ژ داها‌تی دزقریته نا‌ف خه‌زینه‌یا شاره‌وانی، و نه‌گه‌را فی ژی جیگر بوونا کاروباری خزمه‌تگوزارییه، که شاره‌وانی پیشکیش دکه‌ت. هه‌لبه‌ت خزمه‌تگوزاری و چاره‌سه‌رکنا کیشه‌یین جفاکی و هاوولاتیان ته‌وه‌ره‌ک یا گوفتوگویان د ناقه‌را حکومه‌تی و شاره‌وانی، هه‌روه‌سا ژی ته‌وه‌ره‌ک یا باری ئابوورییه، که هه‌تا چ راده‌یه‌کی شاره‌وانی ژ ئالی ئابووری فه‌ کارو بارین خوه ریقه‌به‌ریت و بودجه‌یه‌کی-فینانس - دیارکراو هه‌بیت. بابه‌ته‌ک وه‌ها که ل ئاستی ئابووری و بودجه‌یا حکومه‌تی دایه دکه‌قیته سه‌رشانی هاوولاتیان. ب فی ئاوا، ده‌ما که ریژه‌یه‌ک یا به‌رفره ژ داها‌تی وی وه‌کی باج و زکات ژ ئالی حکومه‌تا ناقه‌ندی فه‌ ژی تیتته وه‌گرتن، ل ئالی دی ژی پیویسته که حکومه‌ت و شاره‌وانی ریکی بده‌نه هاوولاتی که دیتن و بوچوونین خوه سه‌باره‌ت ب کیماسی، و پرۆژه‌یین که دنا‌ف سنوورین شاره‌وانیدا تینه پیشکیشکرن دیاربه‌که‌ت (مافی نه‌رزاییوون و رازیوونئ هه‌بیت). نه‌ف نه‌ دویره ژی که هاوولاتی به‌شه‌ک ژ دارایی یا خوه وه‌کی باج ته‌رخان بکه‌ت ژ بوی خه‌زینه‌یا حکومه‌تی. نه‌ف هنگی دشیت که سه‌ره‌که‌فتی بیت، نه‌گه‌ر هات و هه‌ستی هاوولاتی متمانه ب به‌رنامه و کرده‌وه‌یین ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی هه‌بیت. ب ئاوایه‌کی که باجی ته‌رخان کری وه‌کی خزمه‌ت ژ بوی به‌رفره‌کنا ژیا‌نه‌ک

باشتر ژ بوی هاوولاتیان بیته دابین کرن. له‌ورا ژی رازیکرنا هاوولاتی ژ لایح سیسته‌مه‌ک که په‌یره‌و ژ ده‌سه‌لاتدارییه‌ک په‌رش و به‌لافکری(دیسه‌نترال)فه دکه‌ت گه‌له‌ک باشتر تیتته دیتن ژ سیسته‌مه‌ک که په‌یره‌و ژ ده‌سه‌لاتدارییا ناقه‌ندی (سه‌نترال). د سیسته‌مه‌ک به‌لافکری دا، به‌ره‌مه‌یین که ژ ئالی شاره‌وانی فه‌ تینه پیشکیشکرن پتر ژ بین که ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی پی رادبیت تینه به‌رچا‌ف. دیسان نه‌ف ئه‌رکی شاره‌وانییه که بودجه‌یا سالانه ب ئاوایه‌ک باش ژ بوی پرۆژه‌یین پیویست و گرینگ ته‌رخان بکه‌ت، که هاوولاتی هه‌ست ب گورانکاریین بنگه‌هین بین ژیا‌نه‌وه‌یا جفاکی بکه‌ت. خزمه‌تین که شاره‌وانی سالانه پیشکیش دکه‌ت دشیت که ریژه‌یا باجا هاوولاتیان کیم یان ژی زیده بکه‌ت. بودجه‌یک وه‌ها و ریژه‌یا زکاتی ژی ژ لایح جفاکا شاره‌فانی فه‌ بریار ل سه‌ر تیتته دابین. و بریاره‌ک وه‌ها دبیته بریاره‌ک رامیاری، به‌لام د هه‌مان کات دا ژی وه‌کی ئاماژه پی هاتییه کرن، ریژه‌یا بودجه‌یا شاره‌وانی نابیت که ژ وی ریژه‌یا که شالیارییا خه‌زانه‌داری (مالی) یا ده‌سه‌لاتدارییا ناقه‌ندی زیده‌تر بیت.

هه‌ر چه‌نده که جفاکین بی ناکوکی په‌یدا نابین، د هه‌مانکاتدا ژی وه‌لات و حکومه‌تین که بی ناکوکی نه، په‌یدا نابین. نه‌گه‌ر هه‌بن ژی، دیارده‌یه‌کا شازه. ناکوکیین که بودجه و باجی ب هه‌ف ره‌گری دده‌ن وه‌دکه‌ت که هاوولاتی و شاره‌وانی ل هه‌مبه‌ر هه‌ف سه‌نگه‌ر فه‌ده‌ن. نه‌گه‌ر هاوولاتی سه‌ره‌رایی زیده‌کنا ریژه‌یا باجی هیچ گورانکاری د سه‌رراستکرنا کیماسی و پیداووستییاندا نکه‌ت، ناکوکی ده‌ردکه‌قیته هولی. نه‌گه‌ر شاره‌وانییه‌ک نه‌شیت که هه‌می بودجه‌یا سالانه ب ریکا باجی دابین بکه‌ت. نه‌ف ئه‌رکی ده‌سه‌لاتدارییا ناقه‌ندییه که کیشه‌یه‌ک وه‌ها چاره‌سه‌ر بکه‌ت، که دزقریته سه‌ر میکانیزما سه‌رراست کرنا

بودجه‌یی. تهرخانکرا بودجه‌یی ژ ئالی دهسه‌لاتدارییا نافه‌ندی ب ئاوايه‌کي بلوک -ريژه- تيته چاره‌سه‌رکرن.

شاره‌وانی بين که ب هوی هه‌بوونا کارگه‌ه و هتد وه‌کی شاره‌وانی بين زه‌نگين تينه ناسکرن، که ب هوی به‌رفره بوونا کار و خه‌باتی، سالانه هندهک ژ باجا وهرگرتی دشين سهر خه‌زینيه دهسه‌لاتدارییا نافه‌ندی. ئەف ژى ب هوی هه‌بوونا ميکانيزمین ديارکراو دا ناقه‌را شاره‌وانی بين که ژ ئالی ئابوری قه لاوازن تينه دابه‌شه‌کرن. سيستمه‌ک وها ب ناقی بلوک يان ژى ريژه هاتيه ناقکرن، که به‌شه‌ک ژ بودجه‌يا حکومه‌تیه پیک تينيت. ب ئاوايه‌ک گشتی، شيوازه‌ک وها په‌یره‌وکره ژ سيستمه‌ما" سه‌رراستکرنی" و په‌رنسيپا " سه‌رراستکرنی"، که د ره‌وشه‌ک وها دا- ئالوزیيا ئابووری- دا پیوسته.^{۴۶} ئەف ئه‌رکی سهر شاره‌وانیانه که بودجه‌يا سالانه ل گور شیان و توانایا خوه ريکيخن. ل گور ديتنين ئابووریا جفاکی ئەف گه‌له‌ک گرینگه. چونکه ب هوی هندی که ريژه‌يه‌ک يا به‌رفره يا ئابووریا جفاکی ژ بوی شاره‌وانیيان تيته مه‌زاختن، و ژ بوی کو وه‌کله‌فی و بالانس د ناقه‌را ئابووریا جفاکی دا بيته ئارا، ئەف پیوست دکهت که شاره‌وانی د دارشتنا به‌رنامه‌يين ئابووری بين سالانه دا ژير و دور بين بن.

ل گور پیوستی و گورانکاریین جفاکی، گه‌له‌ک باشه که شاره‌وانی ژى گورانکاری د خه‌بات و ستروتکورئ خودا بدی بينيت. ئەف ژى شاره‌وانی وه‌کی ئەکته‌ره‌ک ناوچه‌ی نیشان ددهت که دویر ژ دهسه‌لاتا نافه‌ندی و خاوه‌ن نه‌رميه‌ک Flexibility^{۴۷} تايه‌تیه. ئەف

46- Mauritzen. P.E. & Jensen H.T:1984:23

۴۷- نه‌رمی، شیاو بۆ گوران، (فه‌ره‌نگی دانمارکی- کوردی) ئاواره‌گه‌رمیانی، ۱۹۹۹.

نه‌رمی نیشان دان ژى ب ئاوايه‌ک به‌رفره هاوکيشه‌يه دگه‌ل ره‌وشا جفاکیا هاوولاتيان. وه‌کی فاکته‌ره‌ک شیاو گوران- نه‌رمی د خه‌باتا شاره‌وانیدا و ههر ريکخراوه‌کی- يه‌ک ژى هه‌نگاڤين باش تيته نرخاندن ژ بوی تيکليين شاره‌وانی و جفاکی، که ب ئاوايه‌کی روويه‌ک قه‌کری ژ کار و خه‌باتا شاره‌وانی و ئەو خه‌مخوریا که شاره‌وانی ل هه‌مبه‌ر کيشه و ئالوزيين هاوولاتی هه‌يه نیشان ددهت.^{۴۸} ئەو په‌يوه‌نديين د ناقه‌را شاره‌وانی و دهسه‌لاتا نافه‌ندی دا هه‌نه، پتر ب ريکا شالیاری یا ناقخوی دا تيته ريکخستن. تايه‌تی ل وه‌لاتين سکاندیناڤیا ئەف ئه‌رکی شالیاری ناقخويه که بيته په‌يوه‌ندياری تيکلی يان د ناقه‌را دهسه‌لاتا نافه‌ندی و شاره‌وانی يان يه‌ک ژ فان هوی يان ژى دزقريته سه‌رشانی شالیاریا ناقخو، که ريکخه‌ری کاروبارين ناقخويه و شاره‌وانی ژى به‌شه‌ک ژ کارو بارين ناقخوی تينه ديتن، که وه‌ک پیوست ل بن چاڤدیریا شالیاریا ناقه‌را دايه. ئەف ژى ژ به‌ر هندیيه، که ژ ئالی کارگیری قه‌ باشترین ئامراز و که‌ره‌سته‌يين که لبه‌ر ده‌ست هه‌نه، بينه تهرخانکرن و سوود ژى بيته وهرگرتن. که ل ئالی خوه قه‌ ژى شه‌ره‌عیه‌تا دهسه‌لاتداری نیشان ددهت. ل ئالی دی ژى يه‌ک ژ ئامرازان ژى وه‌کی ئامراز و که‌ره‌سته‌يه‌ک رامیاری يه، که دڤيت ب باشترین شيوه کيشه‌يان چاره‌سه‌ر بکه‌ت.

ئەف وه‌کی پروسه‌س گریدایی شيوازين دارشتنا هه‌یکه‌ل و ستروکتورئ حکومه‌ت و ده‌زگه‌هين کارگیری بين گشتيه. و هه‌یکه‌له‌ک ته‌مام و ستاندارد ژ بوی کار و خه‌باتين ريکخراوی ل جيهانا ئيرو دا نينه، به‌لکو پتر هه‌یکه‌لين نه‌رم و لاستیکی تينه ئاڤادان

48 Kramhöft, P. 1983.10.

کرن، و ئەف ژى پتر ژ بهر رهچاوکرنا گورانکاریین داهاى نه، که ئەگەر هات و ریکخراو هم ژ ئالى ریفه بهری و هم ژى ژ ئالى ههیکه له توشى ئاسته نگیڤ بهرفره بیت. دیارکرنا لاوازی د هه کاتهکی دا شه رعیه تا ریکخراوی توشى له رزین و سستی دکهت، که دبیته هوی تهنگه ژى د واری ناسنامه یا ریکخراویدا، و دچاره سه رکرنا کیشه یان توشى ئاسته نگان دبیت. جیاوازیڤ هیژا هه نه دا ناقه را روش و بنگه ه و پیکهاتین حکومه تی ل ئالییه کی و ریکخراوین پیشه یی، بازرگانی و هتد. جیاوازییه ک وها ژى تیکلیڤن شاره وانی و حکومه تا ناقه ندی وهک کیشه یه کا ته کنیکی بین ناف ریکخراوه ی internal-organization procedure تینه دیتن و نیشان دان.

ل گور کات و پیکهاتین جیاواز ب سه رجفاکیدا چ ب ئاوایه کی رامیاری کولتوری، و چ ب ئاوایه کی ئابووری گورانکاری پیک تیت. ئەف گورانکاری شه پول و پیلین خوه دگه هین ناف ده زگه هین فره می و دبه هوی گورانکاری یا وان ژى، که ئەف ژى کاریگه ریبا ده ره کی تینه ناسکرن. یه ک ژ وان ده زگه هان که پیویسته ل گور ره و شا نویبا جفاکی و وهک پیویست گورانکاری بکه فیته ناف شاره وانی نه. شاره وانی د پینگاڤا سه ره کیدا خزمه تکر و دابینکرنا پیداویستین شار و هاوولاتیان دابین دکهت، که ئەف ژى توشى گورانکاری دبیت.^{۴۹} پیشکه فتن ل ناف جفاکیدا ب دی نائیت ئەگه ر جفاک ژ ئالى پسپوران فه خاوه ن کیماسی بیت. د هه می واراندا پیویستی ب که سایه تیڤن پسپور و خاوه ن زانیاری هه یه، که لیکولینه وه ل سه ر گورانکاریین جفاکی و ده سه لاتی بکه ن، و کیماسی و ئاسته نگیڤ کیشه یڤن وها بده نه ناسکرن و دیارکرن. گه له ک دژواره ژ بوی شاره وانی ئەگه ر

هات و بی هه بوونا پسپوران - ته کنیکی، یاسای، ئابووری، رامیاری و هتد- کاروبارین شاره وانی بیته بریفه برن. یه ک ژ باشین جفاکین پیشکه فتی نه وه که هه فیبا که د جفاکیدا هه یه، وه کی خوه تینه دیتن، و ژ بوی که ئەف جیاوازییه نه ب ئاوایه کی باش سوود ژى بیته وهرگرتن، گه له ک ژ وان ژى شین بکه فن بن چاڤدیریبا بارى رامیاری و بیته هویه ک بوژانده ر ژ بوی ده زگه هین کارگیری.

بریارین رامیاری گه له ک جارن ده رگه ه ژ بوی یاسای کردنه وه یا بریاره ک وها فه دکه ن. ئەف دبیته هوی هندى که ده سه لاتا ناقه ندی ب بریارین رامیاری ده رگه ه یان ژى په نجه ره یه ک نوی ژ بوی گورانکاری بیخیته به رده ست. جفاک و ههروه سا ژى هاوولاتی، به لکو پینگاڤه ک وها بایه خدار نه بینن، به لام ده زگه هین کارگیری ب ئاوایه ک دی ژ بریار و یاسای تیدگه ن. ئەف ده زگه هین کارگیری نه، که بریار و یاسای ب کار تینن، و دیسان ژى ئەف ئه ون که د پینقاژویه ک وها دا توشى ئاسته نگان دین، که ئەو ژى هه می د پیخامه تا نوژنه کرڤی دایه. شاره وانی ژى ژ بریاره ک وها بی به ره م نامینن، پشتی کو ئەو یه ک ژ ده زگه هین میری نه، ئەف شاره وانیان توشى نه خوه شی و ئاسته نگان دکهت. تایبه تی ژى که هه بوونا کارگیریا بریار و یاسایڤ نوی ل سه ر شاره وانی، گورانکاری و پینگاڤین داهاى ژى که تینه دارشتن، توشى ئاسته نگ دکه ن.^{۵۰} هنده ک هویڤن تایبه تی هه نه، که دزقرن سه ر بارى ئابووری، که خه باتا شاره وانی، که په یوه ندیبا راسته وه خوه ب هاوولاتی فه هه یه توشى ئاسته نک دکهت، واته کاریگه ریبا بریارین رامیاری ل سه ر بارى ئابوری. جارنا ژى ئەف هاتیه دیتن، که پینگاڤه ک وها نه ک ل گور دیتن و خواستین

50- Ibsen , M & Christensen J. G. 1991: 12

49- Kramhøft, 1983:11

شارهوانییه، وهیا ژی شارهوانی ناخوازیت که تیکلین وان ب هاوولاتی فه بکهفنه تهنگاسیدا. دهسهلاتا نافهندی و کارگیریا گشتیا نافهندی پیویسته که رهچاوا پهیوهندیین نیزیکین د نافهرا هاوولاتی و شارهوانی یان بکهن، و دیاره ژی که شارهوانی وهکی رهوش و نهینوکا دهسهلاتاری یا نافهندی تیته دتین. خهبات و ماندووبونا شارهوانییان و ل رهخ فه ژی جیبجیکرنا پیداوستیین هاوولاتییان فی راستی ژ بوی مه پتر زهلال دکهت. لهوړا هه گورانکاری یهک که ببیته هوی گرژبوونا تیکلین نافهینا شارهوانی و هاوولاتی د سهریدا دزفریته دهف دهسهلاتا نافهندی. ئەف گهلهک لوژیکیه که شارهوانی بشیت بهرکا خوه ژ نافی دهریخیت، و کارهک وهها بیخیته سهر ستوی دهسهلاتا نافهندی و کارگیریا گشتی. که تاکتیکهک وهها ژی بهرههه هینهر و دیارکهری ناکوکی بین دهسهلاتاری و مافی بریاردانیه د نافهرا شارهوانی و دهسهلاتا نافهندی.

ئهگه ر ئەم بزفرنه سهر بابته سهری ئەف ئهركی سهرشانی دهسهلاتا نافهندییه که پیداوستیین ئابووری ژ بوی شارهوانی و پاریزگاران تهرخان بکهت ژ بلی ئەو داهاتین که ب ریکا باج وهرگرتن تینه بهردهست و دچیته ناف خهزینهیا شارهوانی و پاریزگاران دا. ئەگه هات و بریارهک رامیاری بویه فاکتهرهک که کاریگیریا خوه ل سهر ئابووریا شارهوانییان ژی پاریزگاری بکهت/هه بیت، هنگی ئەف نهک د دهسهلات وهیان ژی د ناف سنوورین کارگیریا شارهوانی دایه، که ههول بدهت بواری ئابووری و بودجهیا شارهوانی ریکوپیک بیخیت و سهرراست بکهت. دهما که شارهوانی و پاریزگار راسته وخوه کاریگه رین ل سهر بهرههه هینانا باری ئابووری ل ناف جفاکیدا، هویهک وهها دبیته هوی گورانکارییهک بهرفره د نافهرا

دهسهلاتاری یا فان ههردوو ئەکتهران. وهکی فاکتهرین بهرچا ف دشین بینه هوی تهنگاسی د دارشتنا بودجهیا سالانه یا حکومهتا نافهندی. د کاتهک وهها دا فاکتهرا ئابووری رولهک کارا ههیه ل سهر بهرههه هینان و چهوت کرنا خهباتی، ههروهسا ژی ب جی ئانینا پیداوستیین جفاکی ژ ئالی حکومهتا نافهندی فه، که پیویسته ل بهرچا ف بیتهگرتن. ب دیتین ئابووری، ههه شارهوانی و ههه ژی دهسهلاتا نافهندی پتر دکهفنه چالاکی ژ بوی دیتنا ریکه چارهسهرین باشتر، که بشین داوی ب تهنگاسین ئابووری یین جفاکی و بوورکراتی ببینن، که کارگیری ههیه ل سهر دابینکرنا پیداوستیین هاوولاتی یان. لهوړا ژی ئیرو د نافهرا شارهوانی و دهسهلاتا نافهندی گهلهک جارن ناکوکی پهیدا دبیت سهارهت ب چارهسهرکرنا باری ئابووری و مهزاختنا درافی بوی پرژوهین جیاواز.^{۵۱} زیدهباری هندی که پرانیا بهرههه می جفاکی یی ئابووری ل بهشی شارهوانیان تیته مهزاختن، ئەف پیتر بوگاسونه که گورانکاریین که د ههیکهلی کارگیری و ههروهسا ژی ئەو بریارین رامیاری وهکی فاکتهرین گرینگ و خاوهن کاریگهری دبیت ل سهر بوژاندنه وهیا ئابووریا وهلاتی، و ل رهخ فی ژی ئابووریا ناوچهی نیشان. ب دیتنا وی ئەف د بیته هوی ل ههه مبهه راوهستانا بهرژه وهندیین شارهوانی و بهرژه وهندیین دهسهلاتا نافهندی.^{۵۲}

شارهوانی خوه خاوهن بهرپرسیاری دزانیت سهارهت ب کارو بارین شار و باژیری، و ئاواتخوازه که ب ئاوایهکی باش خزمهتا هاوولاتی بکهت. ل ئالی دی ژی بهرهف پیشکهفتنا باری ئابووری ل ناف سنوورین شارهوانی دا دبیته هوی خوهشی و باشتر بوونا

51- Ibsen, M & Christensen J. G. 1991:21-23

52- Bogason, P. 2001: 9.11.

ئاستى ژيانا ھاوولالتى كە كارىگەرە ل سەر ئابوورىيا شارەوانى ژ ئالى داھات قە. ئاڧادانكرنا كارگەھىن بەرھەم ھىنەر يان ژى باركرنا كارگەھەك وھە ژ ئاڧ سنوورين شارەوانى دشىت بىتتە ھۆى شادمانى و ل ئالى دى ژى نەرازيبوونا ھاوولالتىيان. ئەڧ گەلەك باوھ كە شارەوانى دخوازىت كە كارگەھ ل ئاڧ سنوورين جوخرافىيا وى دا بىنە ئاڧادانكرن يان جىواركرن. ژ بوى شارەوانى قى گرنكى يەك تايبەت ھەيە، و ئەو ژى گرانى دانە ب بارى رەفاھ و خوشگوزەرانىيا ھاوولالتىيان، كە ئەڧ ژى شايانى تىگەھىشتىنيە و شارەوانى وھكى ئەركى سەرشانى خوھ دزانىت كە بەرژەوھندىين ھاوولالتىيان پپاريزىت.^{۵۳}

ب ئاوايەك دى مروڧ گەلەك ب باشى دشىت ژ كىشەيەك وھە تىيگەھىت، كە ناكوكىين د ئاڧبەرا شارەوانى و دەسەلاتا ئاڧەندى ل سەر چنە. ھەردوو ئالى ژى خوازىارى ھندى نە كە بىنە فاكتەرەين سەرھكى كە دڧين بارى ژيانا ھاوولالتى باشتر بكن. ئەڧ ژ بوى ھندەكان وھكى پىكەنىنى تىت، بەلام راستىيە، كە شارەوانى و كھومەتا ئاڧەندى خاوەن ناكوكى نە. و ئەڧ ناكوكىيە نە ژى سەرچاوھيا خوھ ژ دىتنيين جىاوازين كە ئاڧبەرا دەسەلاتارىيا ئاڧەندى و يا شارەوانىدا ھەى سەرچاوھ دگرىت سەبارەت ب دياركرنا رىكە چارەسەرييەك باش ژ بوى كىشە و گرفتىن ھاوولالتىيان. ھەردوو ئالىيان نىرنيين جىاواز ھەنە كە ل ئاستى بەرپرسىيارەتى يا جىاواز داجىگر بوينە. دەسەلاتا ئاڧەندى دىتنيين وان پتر ل ئاستەكە بەرزترە، كە ئەو تەڧاھىيا جڧاكى Messo & Macro ل بەرچاڧ دگرن، و ب چاڧەكى يەكسان ل جڧاكى دنىررىت. ب پىچەوانەڧە يا كو گرئىدائى

شارەوانىيە، ئەڧە، كە ئەو وھكى ئەكتەر ل ئاستەك نزمتردايە Micro دا، و خەباتا وى ژى گرئىدائى سنوورەك دياركرناوھىە، لەورا ژى د شرفەكرنا بارى جڧاكى ئەو بىر ل ناوچەيەك تايبەتى و بەرتەسك دكەت، ئەگەر بىت و بەراورد د گەل دەسەلاتا ئاڧەندى بىتتەكرن. ئەوئ بەرپرسىيارەتيا جڧاكەك بچووك ل سەر شانە. ئەڧ د سىستەما بوروكراتى و ھەروھسا ژى د پروسەسىن رامىارىدا نەك دىتنەك شاشە. بەلكو پرسگرىك ل سەر پاراستنا بەرژەوھندىين جىاوازە. و ژ بوى كو ئەڧ بەرژەوھندىيە نە بىنە پاراستن، ب ئاوايەك شەرىى - ياسا- ھەردوو ئالى ھول كە بەرژەوھندىين خوھ ب باشترىن شىواز پپاريزن.

ياكو وھكى خالا ھاوبەش ژ بوى ھەردوو ئەكتەران گرنگە، گەھىشتن ب خالەك ھاوبەش- كونسىنسوس- وھكى رىكە چارەسەرييا داوى تىتە دىتن. گەلەك جارن ژى وھكى "دانوستاندەر" پىويستە مروڧ قى ب پەژرىنىت، كە دەرڧەتا ب دەستڧەئانبا ھەمى ئارمانجان ب يەكجارى نە مومكنە. ئەڧ كىشەيەكا دانوستاندىنيە و دانوستاندەر ژى گەلەك جارن ھول دەن كە كەش و ھەوايەكى پىش بىنن، كە لايەنى دى بى ھىز و لاواز بكتە، ھەتا كو بشىت بگەھىتە خالا سەرھكىيا ئارمانجىن خوھ. وھيان ژى ئەگەر خالا سەرھكى ب دەستڧە نەھات، ھەتا رادەيەك بەرڧرە ئاواتىن خوھ ب دەستڧە بىنىت و پپاريزىت. ھەردوو ئەكتەر، شارەوانى و دەسەلاتا ئاڧەندى (حكومەت) خوازىارى ھندى نە كە بەردەوام بن ل سەر دانوستاندن ل سەر كىشەيىن جىاواز، د ھەمانكاتدا ھەردوو ژى، دژوارە دان ب پروسەسا دانوستاندنى بىن، كە ئەو ژى دزڧرىتە سەر پاراستنا بەرژەوھندىين خوھ. ل سەر قى را ژى ل ھەلەك مېژووى

دگهرن که د ئی دانوستاندنیدا سه‌رکه‌فتنی ب ده‌ست بینن و ته‌رازوییا ده‌سه‌لاتی ب ئالی خودا بشکینن. هه‌لبه‌ت ل هه‌مبه‌ر ده‌سه‌لاتا شاره‌وانی گه‌له‌ک دژواره که ده‌سه‌لاتا نا‌قه‌ندی هه‌ست ب لاواز بوونی بکه‌ت، به‌لام ده‌ما که یاسا کارگیر بیت و سیسته‌مه‌ک وه‌ها بیته ئارا، که یاسا ل نا‌ف جفاکی و د نا‌قه‌ندا رامیاری دا شوین پی خوه فه‌که‌ت و ب ئایه‌ک شارستانی په‌یره و ژ یاسایی بیته کرن، ئیدی ته‌وه‌ر دکه‌قیته نا‌قه‌روه‌که‌ک دی دا، و ده‌سه‌لاتا نا‌قه‌ندی نه‌شیت که هیز و توانیا خوه ب کار بینیت ژ بوی کو شاره‌وانییان هان بده‌ت، که په‌یره و ژ سیاسه‌ته‌کی بکه‌ت، که بایه‌خ ب رولا شاره‌وانی نه‌ده‌ت. ئه‌ف وه‌دکه‌ت که که‌شو هه‌وایی متمانی نه‌مینیت. دیسان ژی ل سه‌ر هه‌ردوو ئالییانه که به‌ره‌مه‌ین دانوستاندنی قه‌بول بکه‌ن^{٤٥}، که ئه‌و ژی شرو‌قه‌کرنا یاسای یه، که هه‌ردوو ئه‌کته‌ر ب ئوایی جیاواز یاسایی شرو‌قه‌دکه‌ن. هه‌ژی ئاماژه پیکرنه، که یه‌ک یاساییه و یا دوویه‌م ژی شرو‌قه‌کرنا یاساییه.

یه‌ک ژ خالین که وه‌کی خاله‌ک سه‌ره‌کی تیته دیتن ره‌وشا دانوستاندنی د نا‌قه‌ه‌را شاره‌وانی و حکومه‌تا نا‌قه‌ندییه. ئه‌ف دیار دکه‌ت، که چمان هه‌ردوو ئه‌کته‌ر هنده هه‌ول دهن، که به‌رژه‌وه‌ندیین خوه بپاریزن. ئه‌ف گریدایی ده‌سه‌لاتاری و به‌رپرسیاره‌تییه، ل هه‌مبه‌ر هاوولاتی و جفاکی. د هه‌مانکاتدا ژی که حکومه‌تا نا‌قه‌ندی به‌رپرسیاره‌تییه‌ک تاییه‌تی هه‌یه. ئه‌ف دیسان ژی نیشان دانا نه‌رمییه د دانوستاندنیدا که تاییه‌ته ب په‌یوه‌ندیین د نا‌قه‌ه‌را دوولایه‌نین جیاواز دایه. ئه‌ف نه‌رمییه د بیته هوی هاوسه‌نگی د نا‌قه‌ه‌را هه‌ردوو ئالییان. ئه‌گه‌ر دیتنه‌ک وه‌ها (مافی بریاردانی ته‌نیا ل ده‌ف حکومه‌تا نا‌قه‌ندی

یه) ره‌واج بویا ئیدی پیویست نه‌دکر که شاره‌وانی و ده‌سه‌لاتا نا‌قه‌ندی دانوستاندنی بکه‌ن. به‌لکو ده‌سه‌لاتا نا‌قه‌ندی دبویه خاوه‌ن بریار و شاره‌وانی ژی ئه‌ف بریاره بی هیچ ره‌خنه و دیارکرنا رایین خوه د په‌ژراند. به‌لام وه‌کی دیاره، شاره‌وانی ب هه‌بونا جفاکه‌ک هه‌لبژارتی وه‌کی نیونه‌رین هاوولاتی یان، هه‌روه‌سا ژی هه‌بونا لایه‌نین جیاواز و خاوه‌ن بیرورایین جیاواز وه‌کی ئه‌ندامین جفاکین شاره‌وانی، هه‌ول دده‌ت که به‌رژه‌وه‌دیین شاری و هاوولاتی یان د نا‌ف سنوورین خوه دا دپاریزیت. ئه‌ف خاله‌ک سه‌ره‌کی و گرینگه دجفاکه‌ک دیموکراسیدا که دان ب لایه‌نین دی بیته داین، وه‌کی به‌ره‌مه‌ک ژ بوی پیک ئانین و خورته‌کرنا په‌یوه‌ندی یان.

ده‌سه‌لات ژ ئالی حکومه‌تی فه ب گه‌له‌ک ئاویان تیته پراکتیزه‌کرن که ئارمانجا سه‌ره‌کی ژی ئه‌فه که هاوولاتی هه‌ست ب ده‌سه‌لاتداری یا حکومه‌تی بکه‌ت. حکومه‌ت وه‌کی ری‌قه‌به‌ر و ده‌سه‌لاتداری یه‌کا یاسایی و رامیاری خاوه‌ن به‌رنامه و پلانین تاییه‌تییه، ل ره‌خ فه جفاکین شاره‌وانی ژی، وه‌کی حکومه‌تی به‌رنامه و پلانین خوه هه‌نه، که به‌لکو ب پیچه‌وانه‌یا پلانین حکومه‌تی بن. واته شاره‌وانی د هه‌مانکاتدا که به‌شه‌ک ژ ده‌سه‌لاتدارییا حکومه‌تییه، ده‌مانکاتدا ژی خاوه‌ن ده‌سه‌لاته‌ک (ئوتونوم) ه که حکومه‌تی مافی ده‌ست تیوه‌ردانی تیدا نینه. واته ل گور یاسایی سه‌روه‌رییه‌کا یاسایی ل ده‌ف شاره‌وانی هه‌یه. ل گه‌له‌ک کاتاندا حکومه‌ت ژ بوی هاوولاتی گرنگییه‌کا وه‌ها نینه ل هه‌مبه‌ر وی گرنگییا که شاره‌وانی هه‌یه. ئه‌ف ب خوه پیویستییا شاره‌وانی و سه‌روه‌رییا وی و هه‌روه‌سا ژی به‌رفره‌کرنا ده‌سه‌لاتا شاره‌وانی نیشان دده‌ت. بابه‌ته‌ک وه‌ها دزقریته سه‌ر هندی که هاوولاتی راسته‌وخوه بریارین شاره‌وانی یی هه‌ست

پى دكەت، كە كارىگەرىيەك تايبەت، چ بچووك يان ژى مەزن ل سەر
ژيانا وى يا رۆژانە ھەنە.

بريڤەبەرى ميكانيزمەك تايبەتتايە كە دامەزرۆاين جياوازين جفاكى
پراكتيزە دكەن. بريڤەبەرى رەنگ و رويەك دى ددەتە جفاكى، و
جفاكى ب ھيز و خورت دكەت. بريڤەبەرى ب ئاوايەكى پوزەتيف،
بەلام جياواز ل ناڤ جفاكىدا تيتە بەرچاڤ و ديتن. ب شيۆەيەكى كە
ئيرۆ بريڤەبەرى ب خوە پيويستى ب ليكولين و زانستين تايبەتى
ھەيە. بريڤەبەرى ئافەراندا بوھايين جياوازه، بوھايين كە ھاوولاتى
دان پى بنەت و ريزگر بيت ل ھەمبەر وان. بريڤەبەرى واتەيا دارشتنا
ستراتەژى و گەھيشتن ب ئارمانجين سەرەككيبە. بريڤەبەرى ديسان
ژى ئامرازەك سەرەكى و شەرعيە ل بەر دەستى كەسايەتتايە
راميارى، و د ھەمانكاتدا ژى بريڤەبەرى د پەيوەنديين جياواز د
ناقبەرا ئەكتەرەين جياواز دا تيتە ئارا. ئەگەر جفاك يان كو
ريخراوان بڤيت كە كار و خەباتا خوە ب ئاوايەك باشتر بريڤە بين، د
سەريدا پيويستە كە فاكترەين جياواز ل ناڤ جفاكىدا بينە زەلال كرن
بەرى كو پينگاف بينە ئاڤتتەن. ئەڤ نائيتە ڤەشارتن و جھى ئاماژە
پيكرنيتە دەما تيشك تيتە خستن ل سەر بريڤەبەرى، جياوازين
دناقبەرا ريفەبەريدا ژى ل بەرچاڤ تيتە گرتن. مەبەست دياركرنا
بريڤەبەرى وەكى دەسەلاتا ياسايى يە كە ل ناڤ چارچوڤا ياسايى
ھاتيبە دارشتن و دياركرن، كە ئەو ژى دزڤریتە دەڤ نيونەرەين
ھەلبژارتى. ل رەخ ڤە ژى دەزگەھين بيروكروسي كە ھەيكەلى
سيستەمەك بريڤەبەر نيشان ددن مەبەستە. كوردستان و دەرفەى
كوردستانى ب شارستانيبەتا خوە ڤە بوپە ھوى ھندى كە ب

55- Greve, C. 2003:37

دريژاھيا ميژووي كوردستان و باژيرڤانى ل كوردستانى بکەفیتە بن
ئەگەرا كيماسييان، كيماسييين وەكى نەبوونا ديموكراسى، سەرراست
كرنا بارىج سىياسى ل كوردستانى و تايبەتى ل دەڤەرا رۆژھەلاتا ناڤين
دا. ئەڤە نەك ب دلى نەتەوا كورد بوپە، بەلكو ھەردەم ئەڤ نەتەوہيە
و ژيرخانى وەلاتى نەتەوہيا كورد ھاتيبە چەوساندن و ژ بوى
مەرامين تايبەتتايە وەلاتين داگيركەر ب كار ھاتيبە. رەوشا كە ئيرۆ
كوردستان ب گشتى تيدا دژيت يەك ژ وان ئاسەوايين ميراتى يا
وہلاتين داگير كەرە. ل داوى دا ژى ھەژى ھنديبە كە ئەڤ بيتە
دياركرن، كە دان ب ڤى راستى يى بيتە داين ئەواكە ماكس ڤيبەر
Max Weber ئاماژە پى دكەت. ئەو ديار دكەت، كە بوروكراتيبا
بريڤەبردنا وەلاتى و دەزگەھين كارگيرى ل بن چاڤديرييا كەسايەتتايە
راميارن. واتە حكومەتەك ھەلبژارتى ب بەرنامە و ستراتەژيبا كە ل بەر
دەستە، رينمايين نوى ژ بوى دەزگەھين كارگيرى ديار دكەت. ئەڤ
رينماى ژى ژ بەر ھندى نە، كە ب ئاوايەكى سەرەكى ستراتەژيبا
حكومەتى پتر نيزيكى راستى بکەت. بەلام مەبەستا م. ڤيبەرى نەك
ئەڤە بوپە، كە دەزگەھين كارگيرى خاوەن دەسەلاتەك يەكجار
بەرفەرە بن، بەلكو ژى پتر پراكتيزە كرنا ديموكراسى ل بەر چاڤ بوپە.
ب ئاوايەكى كە پارلەمان رولەكا سەرەكى د خورتكرنا دەزگەھين
كارگيرى ببينيت و پيشى ل ھەمبەر بكارنانيا دەسەلاتى ب ئاوايەك
نەگاتيف ژ ئالى حكومەتى ڤە بگريت.^{۵۶} بو نمونە، دەما كە شاليارييا
مالى بودجەيا سالانە يا وەلاتى ديار دكەت، ئەڤ نەك تەنيا ديتنا
حكومەتتايە، بەلكو ژى ئەڤ بەرھەمى كارو خەباتا دەزگەھين
كارگيرى يە، كە د سەريدا و ب ئاوايەكى ڤەرمى ئەڤ كەسايەتتايە

56- Greve, C. 2003:33.

جفاک و ستروکتور

بنگه‌ها جفاکی ژ تاک پیکهاتییه له‌ورا ژی شاشاتی نینه که بیته گوتن جفاک ئو تاک وهکی بنگه‌ه ئو ئه‌کته‌ر ب ئاوايه‌کی ب هه‌ف ره گریداینه، که ژ هه‌ف قه‌تاندا وان ژ هه‌ف دژواره. فاکته‌ری سهره‌کی که ته‌وه‌را سهره‌کییه "تاکه"، که ژ گه‌له‌ک ئالیان قه‌بايه‌خداره. یه‌که‌م تاک فاکته‌را به‌شدار بوون و خاوه‌ن کاریگه‌ری یه‌ل سهر جفاکی، که ئه‌ف به‌شدار بوونه ب ری‌کا پیشکیشکردنا چالاکي، دیتن ئو بوچوونین نوی تیتیه ئارا. ده‌ما که باس ل پیشکه‌فتنی تیتیه کرن مه‌به‌ست گورانکاریین بنگه‌هی نه که جفاک تووشی دبیت و لایه‌نین باش، به‌لکو لایه‌نین نه‌گه‌تیف و پوزه‌تیف ژی هه‌نه. ئه‌ف ره‌وشا جفاکین موده‌رنه، که ب ئاوايه‌کی خوه ژ جفاکین پیشین جیاواز دبینیت. به‌لام ئه‌ف دیسان ژی جفاکا موده‌رنه که دان ب هندی دنیت که خاوه‌ن کیماسییه و نه‌شیت که بیژیت یان ژی دان ب هندی بنیت که ئیدی جفاک و پیشکه‌فتن ل قی ده‌ری رادوه‌ستیت!!!^۷

هه‌رچه‌نده که بکارئانینا پیوه‌ریین "موده‌رنیتیه" ب دیتنا من‌گه‌له‌ک دژواره که ژ بوی جفاکا نوکه‌یا هه‌ریما کوردستانی ب کار بیت، به‌لام د هه‌مانکاتدا ژی ل به‌رچا‌ف گرتنا میژوو‌یا رابوردو هه‌تا راده‌یه‌کی وژدانا مرو‌قايه‌تی (ب هه‌ر حال یا مرو‌قی کورد) هینک دکه‌ت، ئه‌گه‌ر چا‌ف ل پینگافین که هه‌ریما باشووری کوردستانی تیدا تپه‌رییه تاییه‌تی د فان چه‌ند سالین داویدا دبوارین پیشخستنا تاک و جفاکی دا رویدانه، ته‌وه‌ره‌ک مودیرنیتیه به‌ره‌م ئانییه. تاک ئو جفاک هه‌رده‌م ژ بوی پیشکه‌فتنی ب هه‌ف ره‌خه‌باتی دکه‌ن، به‌لام هه‌رده‌م ژی ناکوکیین جیاواز د ناقه‌ه‌را هه‌ردو ئالیان ده‌ردکه‌قیته هولی. جفاک

رامیار و هه‌لبژارتی (وه‌زیر، ئه‌ندام پارله‌مان و هتد) به‌رپرسیارن ل سهر پراکتیزه کرنا وی. د راستیدا ژی بودجه‌یا سالانه یا وه‌لاتی، به‌ره‌می دانوستاندنی د ناقه‌ه‌را به‌رژه‌وه‌ندیین جیاوازیین د ناقه‌ه‌را حکومته، ده‌زگه‌هین کارگیری، پارت و ری‌خراوین رامیاری و نافه‌رمی و هتده.

ئه‌ندازه و قه‌باره‌یا دیتنا ده‌زگه‌هین کارگیری و باری رامیاری دیارکه‌ری سیسته‌مه‌کییه، که ته‌قله‌ه‌ف و پیکه‌ه گریداییه. ره‌وشه‌ک وه‌ها هاتییه ئارا (د جفاکین دیموکراسیدا) که هه‌م که‌سایه‌تیین رامیار و هه‌م ژی ده‌زگه‌هین کارگیری ژ بوی خستنه کار و پرۆسه‌سا بریفه‌بری دیتن و بیروپا‌یین خوه تاتو دکه‌ن، به‌لام د هه‌مانکاتیدا ژی ئه‌ف ل به‌رچا‌ف تیتیه گرتن، که دیتنن وه‌ها نه‌بیته هۆیه‌ک نه‌شیاو incapacity. که تیگه‌هیشتن و ره‌نگدانه‌وه‌یه‌ک نه‌گاتیف ل سهر باری کارگیر و رامیاری هه‌بیت. ئه‌ف پرسه تیتیه ئارا ده‌ما که ل په‌یوه‌ندیین د ناقه‌ه‌را باری رامیاری و ده‌زگه‌هین کارگیری تیتیه نی‌ری، ئایا ئه‌ف باری رامیارییه که ره‌نگه‌دانا وی ل سهر ده‌زگه‌هین کارگیرییه، وه‌یان ژی به‌روفا‌ژی قی، واته یان ئه‌ف ده‌زگه‌هین کارگیرییه، که ره‌نگه‌دانا وی ل سهر باری رامیاری هه‌یه؟ خالا سهره‌کی ئه‌فه، که بریفه‌به‌رییا ده‌زگه‌هین کارگیری هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره د ناف روژه‌فه‌کی دا دژین، که پتر بۆیه روژه‌فه‌ک رامیاری، و قی ژی کاریگه‌رییا ده‌سه‌لاتا رامیاری لسهر خوه هه‌یه، ب ئاوايه‌کی، که بریفه‌به‌رییا ده‌زگه‌هین کارگیری د کونته‌کست و چوارچو‌قه‌یه‌کا رامیاری، ری‌خراوه‌رییا داموده‌زگه‌هاندا تیتیه دیتن، که ژ گه‌له‌ک دژواره جیاواز ژ هه‌ف بیته دیتن.

وهكى بنگه هـ ئو تاك وهكى نهكتەر. جفاك ب ئاوايهك موخافهزهكار ئو هيدى هيدى پينگافين پيشكهفتنى دئافيت. بهلام ئهو پينگافين كه جفاك ژ بوى پيشكهفتنى دئافيت دشيت كه دگل خوازيارين تاك كه گورانكارين همهگير ئو بنگههين بن گونجاو نهبيت. ههبوونا ناكوكي ژى يهك ژ كارهكتهرين تاك نيشان ددهت، تاكي دفتت كه كهساييتيا خوه نيشان بدهت ب وى ئاوايى كه وى دفتت.⁵⁸ لايهنك ديين ناكوكي يان ژى دزفريته سهر بوونيا پيشكهفتنى كه ههردوو " جفاك ئو تاك" خاوهن هيز، توانا ئو ئامرازين جياوزان. پيشكهفتن ب خوه وهك هوكارهك سهرهكى د جفاكيدا ژيانا هاوولاتى ب ئاوايهك بهرفره تووشى گورانكارين بنگههين دكهت، كه گورانكارين وهها هندهك جاران دژواره ژ بوى تاك. تاييهتى ژى نهگهر گورانكارى ناكوكي دگل بيروپاى و شيوازين نيگههيشتن ژ جفاكى خاوهن كارهكتهرين دژايهتئين بهرفره بيت. تاك گورانكارى و پيشكهفتنهك وهها ب ههلسهنگاندنا كهسايهتيا خوه ل گهل سروشتا كهسايهتيا خوه نهگونج دبينيته. پيشكهفتن و گورانكارى د ههر واريدا پيك نائين، بهلام نهگهر سهركهفتن ب دهست نههات ژيان ژى ب داوى نائيت و پيشكهفتن ژى ل جهى خوه دا راناوهستيت!!! بهپيچهوانهفه دبينه هوى ب دهستقه ئانينا تهجروبهيهك باش ژ بوى كاروبارين راميارى، ريخراوهى ئو دههروارهكى.

هاوولاتى و هيوايهت

ئهف ل دهف ههر هاوولاتيهكى ههيه، كه بوهايين وى د هيوايهتئين ويدا جيگر بن.⁵⁹ كهسايهتيا هاوولاتى د بوهايين ويدا تينه بهرجهستهكرن. نهگهر ل دهف كهسايهتيا ماركس _ ي دكاتى خوه دا

58- Fromm, E. 1965: 66

59- Kroggh, T, 1998:38

چين و توژين جفاكى خاوهن گرنگى بوون و ماركس خاوهن فى بيروپايى بوو، كه ئهف چين و توژين كه خاوهندارى بهرهمين جفاكى نه، ئيرو ئهف بيروپاى هاتيه گورين. د ههمانكاتيدا ژى كهسايهتيا ماركس ي گرنگى يهك تاييهت ددايه گورانكارين راميارى و جفاكى. ئهو ژى ژ بهر هندى بويه، كه وى ههست ب سروشتى مروفايهتى ل دهف تاكدا كريبه.⁶⁰ ئهو ژى پهيدا بوونا ههستى سهرخوهبوونى ل دهف تاك. ئيرو ديسان ژى ئهف تهوهر ل دهف گهلهك كهسايهتئين جفاكناس و راميار و ههتا ئابووريناس خاوهن گرنگى تيته ديتن، كه ههتا چ رادهيهكى تاك خوه بهرپرس دبينيته ل ههمبهر رهوشا جفاكى ب گشتى. نهگهر ئازاديا كه تاك خاوهنداره ژى بيته ستاند، ئهف دبينه كهسايهتى و هاوولاتى يهك شوپهشگير ل ههمبهر دهسهلاتداران، بهلام د ههمانكاتيدا ژى نهگهر هات و ريك هاتيه فهكرن ل ههمبهر ئازاديا تاكى، هنگى ههستين بهرپرسيارهتى ل ههمبهر جفاكى ل دهف تاك خورتتر دبن. دبينهك وهها شاش نينه.

كهسايهتيا تاك بهر چافا گرتنا نيرينين وى وهكى هاوولاتى و گرنگى دان ب وان ژ ئالى كهسايهتئين راميارى فه ب تهوهر ديموكراسى و بهشدار بوون د پروسهسهك وهها فه گريددهت. دههمانكاتيدا هاوولاتى گرنگى ددهته كهسايهتى كه خاوهن بير كردهنهويهك كويز بيت- vision- و ههستين بهرپرسيارهتى ل دهف ديار بن. ئهف ديتن و بوچوونا هاوولاتيه، ئهف پاليورا و نيونهرين ههلبزارتى ژى دخيته جموجولهك رهوشهنيبرى، راميارى. ب فى ئاوايى تاك ئاماژه پيدكهت كه ئاسانكارى يا بارى ژيان و گوزهرانى ژ بوى وى وهكى دهنگهر گرنگه، د ههمانكاتيدا ژى دبينه يهك ژ تهوهرين پاراستنا سيسته مى. ئهف

60- Fromm, E. 1965: 68

کارگیری و ستورکتور

گورانکاری دناف دهنگههی کارگیری هنده ب ئاوايهک زوی ب زوی بیک نائیت، چونکه وهکی دهنگههک موحافهزهکار تیتته ناسکرن. قی ژی چهند نهگههین خوه ههنه. یهکهه نهف وهکی دسهللات و هیزا سیستهما رامیاری تیتته نیشان دان. دوویهم گورانکاری بی کیتشه نینه و گهلهک جاران ژی دبیتته هوی هندی که دهنگههی کارگیری تووشی سستی و گهندهلی بیت. سنیهم ژی ههیکهلی ریکخراوهی ل بن چاودیرییهک یا ئابووری، ریفه بهرییه.⁶¹ پیکهاتا گورانکاری د نافع دهنگههین فرمی دبیتته هوی بهرفرهکردنا باری کارگیری و بهلکو ژی سفک بونی، که ب ئاوايهک زهلال تر هاوولاتی ژ رهوشا ریفه بهرییا کارگیری تینگههیت. ل ئالی دی دهنگهه دبنه جهی باوهرییا هاوولاتی. گورانکاری د ریفه بهرییا کارگیریا پتر د نافع کهرتی تاییهت تیتته دیتن، که ههردهم تینه مودهرن کردن و ب سود وهرگرتن ژ تهوهریین جیاوازیین ئابووری ل دویف کارایهک هیژا و بهرههههک باش دگههین. سیستههههک وهها ژی ئیرو ل گهلهک وهلاتین پیشکهفتی سود ژی هاتیییه وهرگرتن و که تیییه بهردهستی هاوولاتییان، که ب خوه ژ دهنگههین فرمیین حکومتهی قه سه رنشیقی دهف هاوولاتی بوونه.

کهرتی تاییهت ب ریژگرتن و گرنگی نیشان دان ب هاوولاتی، وهکی بکر نه و ههردهم مافدار دیتییه. مه بهست و ستراته ژی ژی نهف بویه که بشیت هاوولاتی د رهوش ئو کاتین جیاواز دا بوی لای خوه قه بکیتشیت، دهه مانکاتدا ژی ههتا رادهیهک مه زن هاوولاتی ب خوه قه گری بدت. ژ تاییهتمه ندین بهرفره ل دهف کهرتی تاییهی ژی دیارکرنا دابشکردنه و دیا زانیارییهانه ژ بوی هاوولاتی. کهرتی تاییهت ب پینگاههک وهها دیارکه ری ئه رک و مافداریا هاوولاتییه، که نهف ژی ته نیا ل دویف

گریدایی قهوارهیا جموجولین رامیاری، یاسایی و کارگیرییه، بهلام کاریگهرییا که هاوولاتی وهکی دهنگههههیه، گورانجی ب سهر رهوشی دا تینیت (د کاتی ههلبژارتتی، بهشداری د کارو بارین ریکخراوهی). دیتنا که یاسا سهروهه دیتنهک شاشه. ژ بهر هه بونا پره نسپین جیاوازیین نه خلاقی که په یوهندی ب ئاکارناسی-Ethic- قه هه نه، گهلهک جاران هاتیه دیتن که یاسا ل هه مبههه هه بونا پره نسپین وهها چوک قه ددهت. ل قی ده ری نهف دیتن تیتته ئارا، که یاسا خاوهن نه رمی بیت و ههردهم شیانا هندی هه بیت که ل گهل پیشکهفتن و گوران کاتی، ئاماده ییا هندی هه بیت که تووشی گورانکاری بیت. ئاماده ییهک وهها د هه بونا بیرو رایین جیاواز ل نافع جفاکیتدا و ل گور مه رجین که دگهل پیکهاتا جفاکی بنگونجین تیتته دیتن.

دهما که هاوولاتییه کی داخوازنامه یهک تومارکری پیشکیشی شارهوانی، پاریزگار یان ژی ههر دهنگهههک دی کر نهف ل سهر دهنگههین کارگیریا که کیتشه یهک وهها د کاتهک دیارکرادا چاره سههه بکن (کاتی-ههفته یهک، دو ههفته وهیان مهههک- چاره سههههکردنا کیتشه یی ل نافع چوارچو قه یا یاسایا کارگیریا هاتیییه دیارکرن). نهف دبیتته هوی هندی هاوولاتی هنده چاوه روان نه بیت. نهف لایه نین دهنگههین کارگیری نه که بهر پرسن ژ کیتشه یهک وهها، ئو پیویسته وهک پره نسپ ب ئاوايهکی قه ره بوویا هاوولاتی بیتته دابین کرن، نه گهه ماوهیا چاره سههههکردنه و دیا داخوازنامه وهیان ژی کیتشه یی وی ب سههردا تییه ری. مه بهستا کارگیری یهک مودهرن ژی پینگاه ئافیتنه دگهل پیشکهفتن جیهانی ئو ههروهسا ژی ب ئاوايهک باشتر چاره سههههکرنا کیتشه یین هاوولاتی یانه، رکه ئیرو ته وههههکا جفاکین پیشکهفتییه.

61- Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M, 1999:52-53

ب دەست ڤه ئانينا بهرهم ئو قازانجه. بهلام ئايا ئەف سيستمه دشيت كه د پراكتيكا جيگر بيت د ناف قهوارهيا سيستمه مهك فهرمي و موخافه زهكار، كه نهك ل پهي قازانجه؟ ژ بوي سيستمه مهك فهرمي قازانج - مفا- نه يهك ژ بوهايين سه رهكي نه، بهلكو ئەف خزمهت و خزمهتگوزاريه كه جهي قازانج دگريت. ليژه ژي دياركرنا سنوورين ئەركين دهزگههين فهرمي نه كه ب ئاوايهكي باشتر ئو زهلال تر بشيت متمانهيا هاوولاتي ب دهزگههان پتر بكهت. يا كو گهلهك باوه و گهلهك ب باشي تيته بهرچاڤ ل دهف دهزگههين فهرمي ل كوردستان و ههروهسا ژي رۆژه لاتا نافيندا، نهبوونا متمانهيا هاوولاتيانه. نهبوونا متمانهيهك وهها دزقرتته سهر سستي و كيمترخه مي ل هه مبهر پيشكيشكردنه و هيا خزمهتگوزارييا دهزگههين فهرمي، و بهرفره بوونا گهنده ليا ريفه بهري ئو هنده، كه هاوولاتي دهسه لاتداریيا رامیاری پی تاوانبار دكهت. ژ بوي دهزگههين فهرمي گورانكارين وهها وهكي نوژهنكرن دبته هوي پتهوكرنا جوژه پهيوهنديهك نوي دناقبهرا هاوولاتي و بهرپرسيين بريقه بهر د ناف سيستمه ما كارگيري دا.^{٦٢} ههلبهت دهسه لاتهك وهها كه ل گوڤ شهرتين جفاكي پينگاڤ ژ بوي نوژهن كردن و پيك ئانينا رهفورمان باقيت دشيت كه ههتا رادهبهك بهرفره دهنگي متمانهيا هاوولاتي بو لايي خواه ڤه بكيشيت. بهلام ئەف ژي رهنگه رهنگدانه وهيهكا كاتي بيت. گورانكارين جياواز د ناف جفاكيدا ههچهنده كه پيوسته پيك بين، بهلام سه رهراي هه مي گيرو گرفتار، ديسان ژي بي هه بوونا ستراته ژي و تهنيا سوود وهگرتن ژ ريكه چاره سه ريين كورت بين، پينگاڤين ويړانكه ل پهي خواه تينيت. سه ره كاننيا شه رعيبه تا دهسه لاتداریيا رامیاری- شاره واني، پاريزگارار ئو حكومه تي- و دهنگي متمانه پي ئانين ژ دهف هاوولاتي ڤه تيت. واته شه رعيبه تا

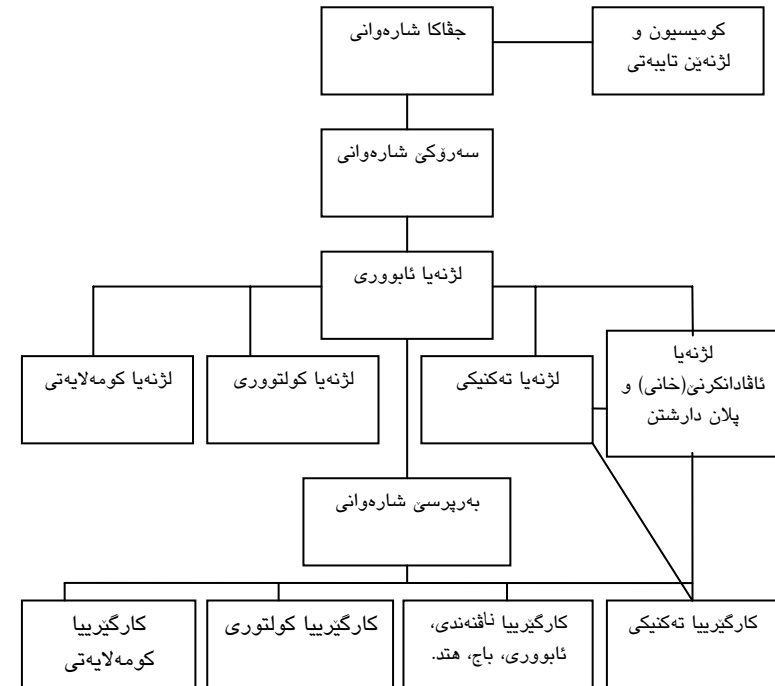

دهسه لاتي نافه روڤكا ئو پيشته قانیا خواه ل دهف هاوولاتي ڤه دبنييت. ئو بهروفاژي ڤي ژي راسته.

دهزگههين فهرمي ب ههف ره بهردی بنیاتا سيستمه مهك بوروكراتي پيك تينن. ب بهردهوام بوون ل سهر پيك ئانينا رهفورمي ئەركين سهرشاني حكومه تي ژي تينه گوڤين. ب ئاوايهكي ل هندهك ئاليان ڤه دبته هوي سفك كردنا ئەركي سهرشاني حكومه تي و دهسه لاتداریيا نافه ندي، بهلام د هه مانكاتدا ژي ل هندهك ئاليان دبته هوي گرانييا ئەركين سهرشاني حكومه تي و دگه ل وي ژي دهسه لاتداریيا نافه ندي. نهك تهنيا دابه شكرنا بهرپرسياره تي، بهلكو ژي ناكوكين پره نسبي بين دهسه لاتي د ناقبهرا حكومهت، پاريزگار و شاره وانيان دا وهكي فاكته رين سه رهكي ل ئاليه كي، و ريخراوين جه ماوه ري ژي ل ئالي دي. ته و هرا فان ناكوكيان دبته هوي پتر كوم كرن و وهگرتن زانياريان ژ ئالي لايه نين ئەلاقه دارڤه كه چاره سه ركردنا كيشه بين جياواز وهكي ئەرك ل سهر شاني وانه و ب وان ڤه گرئدايه.^{٦٣}

شارهوانی نو ریکخراو

وینه ۲: ههیکهلی شارهوانی نو کارگیری ل گور مودیلکه دانمارکی^{۶۴}

ب دهستپیکردن رهفورمان د واری دهسه لاتیدا پیویست دکته ههتا چ رادهیهکی دهسه لاتا ناڤهندی خوه گریدایی ناڤهروکا بابهتهک وهها

دبینیت. ههچهنده که شارهوانیهک ژ ئهکتهرین گریدایی ب دهسه لاتا ناڤهندیقه یه، بهلام ئهف پیویست دکته ههتا رادهیهک بهرفره تیشک و گرنگی بیته داین ب شارهوانی. گوروگرفتین هاوولاتیان ب یهک دهزگهه و ریکخراوی چارهسه ناین، ههروهسا چاوان دیموکراسی ته نیا ب ههبوونا ریکخراوهیهکی و نیونه رهکی نابیته دیموکراسی. شارهوانی ل گور پیشکهفتنا جفاکی ژ پیویسته که توشی گورانکاری بیت و خوه ئاماده بکته. ئهگه ره حکومت نو شارهوانی ب خوه گورانکاری د ناڤ خوه ده پیک نهئین، ئامرازین دهرهکی هه نه که وهکی هاندهر کاریگه ریهک قورس نو هیژا دی ل سه ره پیکهاتهک وهها هه بیت که پینگاف بهرهف گورانکاری بیته ئاڤیتن.

ئهگه شارهوانی وهکی ئهکته رهک سه ربخوه بیته دیتن، بی کو دهسه لاتا ناڤهندی تیکهلی کاروبارین وی بیت، هنگی شارهوانی دشیت که ل گور گورانکاریین ناوچهی هیژ و توانایا خوه ریک بیخت. ههچهنده که دهسه لاتا ناڤهندی خاوهن قهلسی بیت د پینگاف ئاڤیتن بهرهف رهفورمان ژ بوی نوژهنکردنا سیسته ما کارگیری و دابهشکردنا دهسه لاتی، فاکتهرین دی هه نه، که هه ل دهن دهسه لاتا ناڤهندی مهجور بکن ب پینگافهک وهها. فاکته رهک وهها ژ دشیت که شارهوانی بیت، و زویتر ههست ب کاریگه ریهیا فاکتهرین دهرهکی ل سه ره جفاکی بکته. خوه قهلس راگرتن ل هه مبه ره گورانکاری ستراته ژیهک شاشه، نه خاسمه ئهگه ره دهسه لاتار دان ب هندی بنیت که پشتگیری سیسته مهک دیموکراسی دکته و د هه مانکاتا ژی خوازیاری هندی بیت که ئهف سیسته م بهرفره بیت. ژ بهر کو شارهوانی گریدایی بریار و پرهنسیین رامیاری یین دهسه لاتا ناڤهندییه، گهلهک دژواره ژ بوی شارهوانی، ههچهنده که خاوهن

۶۴- ئهف مودیلکه بهری دهست پیکرنا ستروکتورا شارهوانی یا دانمارکی که ل سال ۲۰۰۳ هاتیه ئاماده کرن نو نه خشه یهک دی ژبوی شارهوانی یان دارشت، که شارهوانی یهک یان ژی چهند شارهوانی ب دلی خوه نو ب هه لېژارتهک دیموکرات ژ ئالی خه لکئیه سنورین خوه بگهورن نو بهرفره بکن نو بینه خاوهن یهک ههیکه ل.

دهسه لاتدارییهک سه بخوه و ئوتونمه، پینگافین ژ دهرقهی یاسایی باقیت. دیسان ژی ههژی گوتنییه که ههر بریارهک که ژ ئالی پارلهمان ئو دهسه لاتا ناڤهندی ڤه هاتییه په ژراندن نائیته وئ واتهی که دی کاریگه ریییهک راسته وخوه ل سهر کار و خهباتا شارهوانی هه بیت.

گیروگروفتین هاوولاتی و پیشکیش کرنا خزمه تگوزاری ئه گهر ئه رکئ سهر شانی دهسه لاتا شارهوانییه، چما پیویستی ب هه بوونا ره فورم و نوژه نکرئی ل ناڤ سنوورین شارهوانی و دهسه لاتا ناڤهندی هه یه؟ ئه گهر شارهوانی هه یه، چما دهسه لاتارییا وئ به رفه هتر نابیت؟ ئه گهر شارهوانی هه یه، چما پیویسته که ژ بوی داخووزنامه یا هاوولاتییه کئ شارهوانی ژ بوی چاره سهری، سهری ل وهزاره تین په یوه ندیدار بدهت و هتد؟ چما شارهوانی هنده لایقی وئ نه بیت که کیشه و گرفتین هاوولاتییا که د ناڤ سنوورین وئ دانه ب خوه چاره سهر بکهت، بی کو پیویستی ب هندی هه بیت که سهری ل دهزگه هین به رزتر بدهت؟ هه می ئه ڤ پرسیاره نه و پرسیارین که دهرفته هندی نینه ل ڤی دهرئ ئاماژه پینینه کرن و بینه به رسفدان، تیشک دخنه سهر پیویستییا هه ریما کوردستانی ب ره فورمه ک ئیداری و کارگیری، که بشیت ببیته هوی نوژه نکرنا دهسه لاتی. به رسقا فان پرسان هنگی وئ ببیته داین، ئه گهر کومیسیونه ک ژ بوی لیکولین ل سهر دارشتنا ستروکتوره ک نوی ببیته دامه زراندن.

شارهوانی و دهسه لات

ئاماژه پی هاتییه کردن که شارهوانی به شهک ژ کارگیری گشتی یا حکومه تی و وهکی دهزگه هه ک بی کارگیری گشتی ل بن دهسه لاتا پارلهمانی دایه. هه رچه نده ژی که شارهوانی خاوهن جفاکین

شارهوانی نه و بهرپر سین ل هه مبه ر چالاکیین که دناڤ سنوورین جوخرافی بی وان چیدبن.⁶⁵ به لام د پراکتیکدا کیشه یه ک ئالوزتر هه یه، که هاوولاتی هه ست پیناکهت. دابه شکرده وهیا دهسه لاتی و قه لسه ییا دهسه لاتدارییا ناڤهندی گه له ک جارن پیشی ل هه مبه ر چالاکیین شارهوانی دگریت.

دهسه لات ب خوه ژی دیارکه ری هندییه کارگیری گشتی چاوان و ب چ شیواز د ناڤهرا دهسه لاتا ناڤهندی، جفاکین شارهوانی و ئه نجومه نی پاریزگاراندنا ببیته دابه شکر. رهوش و پرهنسیپین که دهوله ت ل سهر هاتییه ئافادانکردن، لیکدراوه یه و دابه شکرده وهیا دهسه لاتی (شیاوی، توانا) ب ئاویه ک وها زه لال نائیته بهرچاڤ.⁶⁶ دابه شکرده وهیا ئه رک و بهرپرسیاره تی یان و هه روه سا ژی دهسه لاتی د ناڤهرا دهزگه هین ئه لاقه دار وهکی شارهوانی، پاریزگار، پارلهمان، حکومهت و هتد.

چاره سهرکرده وهیا کیشه یین جفاکی ب ئاویه ک به رفه دی ببیته هوی سفکرده وهیا سیسته ما بوروکراتیک. کاتی هندی هاتییه که دهسه لاتی دهزگه هان - ئه وین د سهری دا ئاماژه پی هاتییه کرن - ب ئاویه کی گشتی ژ بوی هاوولاتی ببیته دیارکرن، و ئه ڤ ژی ته نیا د هندیدا تیتته بهرجه سته کردن، که هاوولاتی گورانکاریین جیاواز د پراکتیکدا ببینیت. ئه نجومه نی شارهوانی بین هه ریما کوردستانی وهکی پارلهمانی هه ریما کوردستانی خاوهن شه رعیه ته، واته ب ریکا هه لیژارتین دیموکرات و دهنگدانا هاوولاتیقه هاتینه هه لیژارتن. ب پالپیشته بهستن ب شه رعیه ته که وها بهرته سکرده وهیا توانا و

65- Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M. 1999:59

66- Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M. 199: 68.

دهسه لاتی جفاکین شارهوانین کوردستانی، ل دژی دیتنه ک دیموکراسییه. له ورا هه تا رادهیه ک خاوه نداری د بریار دهرکردنه وهیا بریارین رامیاری و ئابووری د چوارچوقه یا سنورین جوخرافی یی شارهوانی دا، دبیته هوی بلند بهرجهسته کردنه وهیا بوهایین شارهوانی. ئەف ژ بهر پیک ئانینا یه کسانا د ناقبه را دهسه لاتا نافه ندی، که مافی دهرکردنه وهیا دهرکردنه وهیا بریارین رامیاری، یاسای و ئابوورییه و دهسه لاتدارییا شارهوانیان دایه. د پهراویزا خاوهن دهسه لاتدارییا شارهوانیان، وهکی پیویستی ئەف دشیت که بیه دیارکردن که شارهوانی ته نیا خاوهن دهرکردن بریارین رامیاری و ئابوورییه ل نا ف سنورین ناوچه یا شارهوانی و ب بریارا جفاکا شارهوانی، که جفاکهک وهها ژ نیونه رین ههلبژارتی پیک هاتبیت. ئەف ژ بهر هندیییه، چونکه شارهوانی و ئەنجومهنی شارهوانی باشتر دی بشین د کار و چالاکیین خوه دا سهرکهفتن ب دهست فه بینن. پرۆژهیهک وهها دزقریته سهر په رشکردنه وه/فه گوهاستنا کردنا دهسه لاتی، ب ئاوایهکی ل دهف هاوولاتی ههستهک وهها پهیدا دبیت که ئەو خوه پتر نیزیکی که سایه تین نوینهر و رامیارین خاوهن بریار دبینیت. پینگافهک وهها چ ل ناف جفاکا شارهوانی، پاریزگاران یان ژی پارلهمانی بیت، خاوهن کاریگرییه ل سهر بدهستقه ئانینا متمانه یا هاوولاتی. ب هه بوونا ریکخراوین نافهرمی و جیگر بوونا وان د ناف پرۆسه سا چالاکیین رامیاری و پاراستنا بهرژه وندین گشتی/تاییه تی، وهکی فاکته رین سهرهکی دهلالهت ل سهر هه بوون و پهیدا بوونا ناکوکی د ناقبه را ئەکته رین جفاکی و د ناقبه را ریکخراوین رامیاری و هاوولاتی دکهن.⁶⁷ ل سهر فی را ژی فه گوهاستنا دهسه لاتی وهکی

67- Bogason, Peter. 1996:20..

پیویستییه کا جفاکی تیته دیتن. ب ئاوایهکی رهوش و خه ملا جفاکی تیته گورین و رهفورمهک هه مه گیر نابیت ژ ئالی حکومه تی فه ب ئاوایهک قهلس یان نه گاتیف بیه دیتن و تیگه هیشتن. ئەگهر نوژنه کرن رهفورمین دابه شکردنا دهسه لاتی ب ئاوایهک بهر فره بیه راستی یهک، و بیه بهرچاڤ، ئەف نهک ته نیا دبیته هوی پته و کردنه وهیا شیانا دهسه لاتا نافه ندی،⁶⁸ بهلکو ژی دبیته هوی بوژانده وهیا کاروبارین رامیاری، و ئابووری. یهک ژ پینداویستین گرینگ بو ههر جفاکی ئاماده بوونا جفاکییه ژبوی رهفورم و نوژن کردنی. ژ بوی کو پلانین وهها بئاوایهک باشتر سهر بکهفن ل بهر چاڤ گرنتا فاکته رین بهرچاڤ وهکی تیکلی و په یوه ندین جفاکی، پینشه سازی، ئابووری تاییه تی رهوشا داهاتا هاوولاتی، خواندنگهه ئاڤادانی، و سهرژمیری ب پیویست تیته دیتن.⁶⁹ ل په ی پیلانهک وهها، بهیز بوونا دهسه لاتا نافه ندی تیته بهرچاڤ. چما پیویست دکته که دهسه لاتا نافه ندی دابه شکرنا دهسه لاتی وهکی فاکته رهک نه گه تیڤ ژ بوی سنورین دهسه لاتا خوه ببینیت؟

هه ژیه، که ئەف بیه دیارکردن رهفورمین که د کوکا خوه دا به لاکردنه وهیا دهسه لاتی وهکی خالهک سهرهکی دبینن، ته نیا ل بن سییه را یاسایی و بریارهک کو دهنگی ژ ئالی پارلهمانهک ههلبژارتی فه شیت که گرنگی و کاریگرییا خوه ل سهر جفاکی هه بیت. و ئەف ژی پیویستی ب رهزامه ندیا هه می لایه نین به شدار د پارلهمانیدا هه یه، دهما که رهفورمهک وهها بونیات و بنگه ها جفاکی ژ ئالی رامیاری، ئابووری و هتد فه تووشی گورانکاری دکته. مه بهست ژ ب هیز کردنه وهیا سنورین دهسه لاتی شارهوانی دان پینانه ب سهروهری یا

68- Bogason, Peter. 1996:21.

69- Nedergaard, N, Jørgensen. 2000:31-35

دهزگههک ودها، که ئه و ژى ببيته خاوهن دهرخستن و په ژراندنا بريارين راميارى، ئابوورى که گرځيدايى کارگيريا شارهوانيه. ههروهسا ژى خاوهندهرتى ههبيت ژ بوى ب جى ئانينا ئه رکين سهرشاني جفاکا شارهوانى. ئهف بابته دزفريته سهر پيشکيشکرنا خزمهتې ژ بوى هاوولاتى.

هاوولاتى و ديوارى دهسهلاتى

ل وهلاتين خاوهن سيسته مين فهكرى و ديموكراسيك ههبوونا ئاستهنگان د پهيوهنديين دناقههرا هاوولاتى و نيونه رين ههلبژارتى ههردم هاتيه رهخهگرتن. و ژ بوى دابه زاندنا سنوورين ودها ليكوليه وهيين جياواز هاتينه ئه نجام دان. ههروهسا ژى ميكانيزمين ريگه چاره سه ريبهك ودها د پتر بايهخ هاتيه داين ب هاوولاتيدا هاتيه ديتن. ئايا ديموكراسى بويه مودا روژه في؟ ئايا ب راستى دهسه لاتدارى باوهرى ب ناقه روکا وشه يهك ودها خاوهن گرنگى و بايه خدار ههيه؟ دان پي نان ب راستين جفاكي گهلهك گرنگه. نه بوونا پهيوهندييان د ناقههرا دهسه لاتدار و هاوولاتى دزفريته دهف ئه و متمانه يا که هاوولاتى ژ كه سايه تيين دهسه لاتدار و پارتين راميارى ههيه. ئهف ژى سه ره كانبيا خوه ژ هندى دگريت، که چاره سه رکردنه ودها گرفتن ئابوورى، جفاكى و وهكى ئه ركى سهرشاني داموده زگه هين كارگيرى بين ميرى تيته ديتن. سنوورين پهيوهندييان د ناقههرا دهسه لاتداران و هاوولاتى ئه گهر هاتيه رهخه گرتن د زفريته سهر كه سايه تيبيا نيونه رى ههلبژارتى، به لام د هه مانكاتدا ژى دهف ريخراوا راميارى که ئه و وهكى نيونه رى ههلبژارتيه. و ههرفاندنا سنوورين رهخه گرتيى ژ دهسه لاتى ژ ئالى

هاوولاتى فه و هيوايه تا هلوه شاندا ديوارين ودها دزفريته سهر پهيوهنديين دناقههرا پارت و ريخراوين راميارى دگهل هاوولاتى، به لام د هه مانكاتدا ژى كولتورى راميارى و هوشياريا هاوولاتى گرنگ هاتيه ديتن.^{۷۰}

ئهف ديتنهك سروشتيه که هاوولاتى هه بوونا رهوشهك ودها بيخه تيه پال پارت و ريخراوين راميارى و ههتا رادهيه كى بهرفره ژى حكومهت و پارله مانى كيتر خه م دبين ژ بوى چاره سه رکردنه ودها بارهك ودها. هه بوونا ديوارى که كارىگه رى ل سهر پهيوهنديين هاوولاتى و كه سايه تيين راميارى و نيونه ر ههيه، دزفريته سهر هه بوونا فاكته رين نه گاتيف ل دهف سيسته ما دهسه لاتدار. ديموكراسى وهكى سيسته مهك بريقه بهر ب ئاوايه كى ب بوها و نه ريتين تاك و مروفايه تى فه هاتينه گردان.^{۷۱} پينگافا يه كه م ژ بوى خستنا گورانكارى د رهوشهك ودها ناله باردا بايهخ دان ب هاوولاتيه ژ ئالى نيونه رى ههلبژارتى فه. ئهف ژى ب خورتكردنا كه نالين ديالوگى د ناقههرا نيونه ر وهكى "دهسه لات" و هاوولاتى وهكى كوكا "دهسه لات" يه.

وهكى نمونه؛ ب هه بوونا چ ميكانيزم وديان ريگه چاره سه رى كيشه يا هاوولاتيهك که ل ناف سنوورين باژيرى زاخو دا دژيت و ههست دكهت که خوه گهلهك دوير ژ دهسه لاتا ناقه ندى که ل ههوليرى هاتيه جيگرکن دبينيت، وى بيته چاره سه ركرن؟ ژ بوى پته وكرنا پهيوهنديين دناقههرا هاوولاتى ب نيونه رين ههلبژارتى د ناف پارله مانى، جفاكين شارهوانى، جفاكين پاريزگارن چ ميكانيزمهك پيوسته؟ ته وهرهك گهلهك بالكيشه. ئهف ئهرك دزفريته سهر شاني

70- Krogh, T. 1998:13

71- Krogh, T. 1998: 39

پارت و ریکراوین رامیاری. د هه مانکاتا ژی ئەف مەزنده تیتە/بیتە کرن، که هاوولاتی د کاتی نه بوونا کیشه بین جفاکی/رامیاری کیمتر خەمە ل هەمبەر سیستەما دەسەلاتدار. رەوشەک وەها کاریگەر بیا خوە ل سەر پارت و ریکراوین رامیاری هەیه، د کاتە کیدا ئەگەر هاوولاتی روژانه و ب ئاویەک گەلەک سادە بشیت که دەرد و کیشه بین خوە بگهینیتە ئەندامین جفاکا شارەوانی ئو رەخنە ئو پیشیاران بیخیتە بەر دەست. دگەلەک واراندا دەسەلاتا ناڤەندی پیوستی ب زانیاری و پسپوری یا شارەوانی و پاریزگارن هەیه، که ب خوە فاکتەرەک گرنگە ژ بوی شارەوانی ئو پاریزگارن تیتە دیتن. ئەف دەرفەتی قە دکەت ژ بوی کو پرس بیتە کردن چما رەفورم و نوژەنکردنە وەها هەیکەلی دەسەلاتداریا ناڤەندی پیوستی ب دابەشکردنی هەیه. د کاتەک وەها دا دەسەلاتداری پیوست ناکەت که توشی نهخوەشی و سەرەگیژی یان بیت، ئەگەر دەسەلاتەک وەها هاتییه قەگواستن بو ناڤەندەک دی.

تایبەتمەندییا که گیریدی قەگواستنا دەسەلات و بریاران بو دەف شارەوانی و پاریزگارن قە هەیه، د پسپوری و شارەزای قان هەردوو ئەکتەرانه د واری ناسکردنە وەها پیوستین ناوچەیی. ئەف وە دکەت، که پتر پشتگیری و هاودەردی هەبیت ل هەمبەر شارەوانی و پاریزگارن هەتا دەسەلاتداریا ناڤەندی. هەبوونا شارەزایی بین ناوچەیی فاکتەرەک هیژایە ژ بوی شارەوانی یان ل هەمبەر دەسەلاتا ناڤەندی، که پیوستی ب دارشتنا نهخشه و پلانین داھاتییه. د کاتەک وەها دا باشتەرە که دەسەلاتا ناڤەندی رەچاوا بیروپایین شارەوانی و پاریزگارن بکەت و گوهداریا ئاموژگاریا فاکتەرین وەها د بەرژەوندییا دەسەلاتداریا ناڤەندییه. گوهداری و وەرگرتنا

ئاموژگاری یان پەيوەندیین دەسەلاتا ناڤەندی د گەل شارەوانی و پاریزگارن ژ بوی چارەسەرکرن کیشه بین جیاواز و دارشتنا پلانین داھاتی ژ بوی حکومەتی پتر ئاسان دکەت. ئەف وەکی پینگافەک هیژا و دان پی نانه ب پسپورییا شارەوانی و پاریزگارن تیتە دیتن. ئەگەر دەسەلاتا ناڤەندی پشتگیری ژ رەفورم و سفکردنە وەها دەسەلاتی بکەت، دی رەفورم بیتە هوی پتەوکردنە وەها دەزگەھی کارگیریا گشتی، هەم ل ناڤ سنوورین دەسەلاتداریا شارەوانی و پاریزگارن دا، هەروەسا ژی دبیتە هوی پینک ئانینا جفاکەک ب هیژ و دوینامیک، که تاک رولەک سەرەکی د پیشقەچوونا جفاکیدا هەبیت.^{۷۲}

شارەوانی و نەرک

شارەوانی رەوشا جفاکییه. خەملینەری جفاک و وەلاتییه. شارەوانی دخوازیت و دڤیت که که لیکھاتوییا خوە د هەمی بواران دا نیشان بەدەت ژ بوی کو بشیت پیداووستین هاوولاتی بجی بینیت و ببیتە هوی رەزەمەندییا هاوولاتی. سترانەژییهک وەها نەرکی سەر شانی شارەوانی گران دکەت. پیوستی ب بەرپرسیارەتی هەیه. هەستین بەرپرسیارەتی ئابووری، جفاکی و نەتەوی دکەقنە سەر شانی شارەوانی، ب خوە ژی بەشەک بەرفرە ژ ئابووری یا وەلاتی ژ بوی شارەوانییا تیتە تەرخانکرن.^{۷۳} مەزاختن و تەرخانکردنا داھاتین وەلاتی چ ل بن دەستی شارەوانی بن و چ ژی ل بن دەستی دەسەلاتا ناڤەندی بن پلان و بەرنامە دخوازیت. ب کارخستن و سوود وەرگرتن ژ داھاتەک وەها هەستکردن ب بەرپرسیارەتی دخوازیت. بەرپرسیارییه تیبەک وەها هنگی دی بوھاین خوە هەبیت دەما که

72- Nedergaard, N, Jørgensen. 2000:30

73- Salomosen, S. 1997:51

شارهوانی و دهزگه‌هی کارگیرییا شارهوانی ههستا هندی هه‌بن که خوه وهکی فاکتورهک سه‌رهکی و خاوه‌ن دهسه‌لات بزائن. د ته‌وه‌را کارگیرییا تیشک تیتته خستن سهر بواری بریقه‌به‌ری، و هه‌بوونا بیرکردنه‌وه‌یه‌کا ژیریپانه Rational/ rationalisme ل رهخ فه ژی کاریگه‌ری و کاردانه‌وه‌یا خوه ل دهف دهسه‌لاتدارییا رامیاری هه‌یه. ل فی ده‌ری دیتته‌ک وه‌ها پتر د کاتی ته‌رخانکردنه‌وه‌یا بودجه‌یین ئابووری بکار تیتته. ده‌ما که بابه‌ته‌ک وه‌ها گریدایی ئابوورییه و ئابووری ب خوه وه‌کی ناقه‌ندا سه‌ره‌کی د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا تیتته دیتن، هنگی فی هه‌رده‌م پیویستی ب سه‌رراستکرن و میزانکردن هه‌یه. ژ بوی کو کار و خه‌باتین شارهوانی تیکه‌ل ب هه‌ف نه‌بیت و گیژییه‌ک ل ناقه‌بنا به‌رپرسیاره‌تی یین دهسه‌لاتدار- سه‌روکی شارهوانی و جفاکا شارهوانی- ل ئالییه‌کی و کارگیرییا شارهوانیدا ده‌رنه‌کفیت هولی، وه‌سا هاتییه مه‌زنده‌کرن که راسپاردنا به‌رپرسیاره‌تییا ئابووری بکه‌فیتته سه‌ر شانی سه‌روکی شارهوانی، که ئه‌و ب خوه به‌رپرسه ژ هه‌می بریقه‌بیرییا شارهوانی و دهسه‌لاتدارییا رامیاری ل ده‌ف وی هاتییه جیگرکردن. ل ئالی دی فه ژی دیتته‌ک وه‌ها دزفرتیه سه‌ر پلان و به‌رنامه‌یین شارهوانی که ل بن چاقدیرییا سه‌روکی شارهوانی تیتته نه‌جام دان، ئه‌ف ژ بوی سه‌روکی شارهوانی خاوه‌ن گرنگییه ئاگاداری ل سه‌ر باری ئابووری هه‌بیت و بالانس‌ی بیخیته بودجه‌یا سالانه یا شارهوانی. د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا جفاکا شارهوانی رولا خوه یا چاقدیر و کونترول که‌ر ب ژ بوی سه‌ره‌کفتن و کیم کردنه‌وه‌یا گه‌نده‌لی و پیشی ل بکارئانینا دهسه‌لاتی ب ئاوایه‌ک نه‌گاتیف بکار تینیت. سه‌روکی شارهوانی ب خوه به‌رپرسی سه‌ره‌کییه ل شارهوانیدا و ئه‌وب هاریکارییا ده‌زگه‌هی کارگیرییا ئابووری، و به‌رپرسی شارهوانی بودجه‌یا سالانه‌یا شارهوانی ژ بوی تاوتوکرن و

دیارکردنا ئاستی بودجه‌یه‌ک وه‌ها ژبوی تاوتوکرن و په‌ژراندنی ئاراسته‌ی جفاکا شارهوانی دکه‌ن، که د قوناخا داویدا پشتی تاوتوکرن و سه‌رراستکردنا کیماسییان جفاکا شارهوانی شیت که بریارا ره‌زامه‌ندی ل سه‌ر بده‌ت.^{۷۴}

ژ، بوی کو شارهوانی بشیت ب ئاوایه‌ک باشتر پیداوستییا وه‌ک پیویست بجی بینیت وه‌ها باشتر هاتییه دیتن و پیشیارکردن، که حکومه‌ت د بودجه‌یا سالانه‌دا ئه‌رکی دابینکردنه‌وه‌یا هنده‌ک پیداوستی و پلانین ئابوورین شارهوانی ل سه‌ر نه‌ستوی خوه بگریت. ئه‌ف دبه‌رنامه و بودجه‌یا سالانه‌یا حکومه‌تیدا تیتته جیگرتن. تابه‌تی ژی ئه‌گر هات و وه‌زاره‌ته‌کی یان ژی حکومه‌تی پیویستی ب هندی دیت که ل ناف سنوورین شارهوانی پرۆژه‌یه‌کی داریژن و جییه‌جی بکه‌ن ئه‌ف کات ل سه‌رشانی وه‌زاره‌ت یان ژی حکومه‌تییه که ئاگادارییا شارهوانی بکه‌ت و بودجه‌یا پیویست ل سه‌ر بودجه‌یا وه‌زاره‌تی ژ بوی پرۆژه‌یه‌ک وه‌ها ته‌رخان بکه‌ت. ره‌وشه‌ک وه‌ها ب ناقی سیسته‌ما "خواست، مه‌زاختن و بجی ئانین Order , Pay , Implementation" هاتییه ناقکردن. که پتر سه‌ره‌کانییا خوه ژ ئابووری وه‌رگرییه و وه‌کی میکانیزمه‌ک به‌رفره ل وه‌لاتین پیشکه‌فتی تیتته دیتن. واته شالیاری/وه‌زاره‌ت "خواستکه" هه‌یه و فی ئاراسته‌ی شارهوانی یان پاریزگار دکه‌ت، ل هه‌مبه‌ر دابین کردنا بودجه و هتد شارهوانی، پاریزگار ب سوود وه‌رگرتن ژ پسپوری و شاره‌زاییا خوه فی ئه‌رکی " ب جی " تینیت. د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا شارهوانی وه‌کی به‌لینده‌ر/ئه‌کته‌ر زانیاریین خوه دفروشیته حکومه‌تی یان ژی وه‌زاره‌تی و ل هه‌مبه‌ردا حکومه‌ت بکر/بودجه‌یا که هاتییه دابینکردن ژ بوی پرۆژه‌یه‌ک وه‌ها

ئاراسته‌ی شاره‌وانی دکته، که روله‌ک به‌ربچاڤ و سه‌ره‌کی د سه‌ره‌کفتن و جیجیکردنا پرۆژه‌یه‌ک وه‌ه‌ادا هه‌یه .^{۷۰}

پاول سفینسن پرۆسه‌سه‌ک وه‌ها هه‌م ژ بوی شاره‌وانی، هه‌م ژ بوی حکومه‌تی وه‌کی دیاره‌یه‌کا باش دنرخینیت. هه‌لبه‌ت ئەڤ باب‌ه‌ته‌ک گه‌له‌ک دویر و دریژه‌ک له‌ ڤی ده‌ره‌ی ته‌نیا ئامه‌ژه‌یه‌ک کورت پی هاتیه‌ کرن. پاول سفینسن ب خوه‌ ره‌زامه‌ندییا خوه‌ له‌ سه‌ر پینگاڤه‌ک وه‌ها دیار دکته و ڤی دپه‌سینیت. ئەو له‌ به‌رده‌وامی، ڤی ب پیویسته‌ دبینیت که ئاماژه‌ پی بکه‌ت و ب دیتنا وی هه‌رچه‌نده‌ ره‌فورم د واری شاره‌وانیدا هاتینه (یان بینه‌) ئەنجام دان، به‌لام دیسان ژی ره‌فورمه‌ک وه‌ها خاوه‌ن کیماسیه‌، و ئەڤ نابیت کاریگه‌ری هه‌بیت له‌ سه‌ر به‌رده‌وامیا ره‌فورمان و ببیته‌ جه‌ی دلساری، به‌لکو گه‌شبینی پیدڤیت. گه‌شبینیه‌ک وه‌ها د زفریته‌ سه‌ر هندئێ که شاره‌وانی وه‌کی ئەکته‌ر یه‌ک ژ فاکته‌رین گرینگ، به‌شه‌ک ژ هه‌یکه‌لین ده‌سه‌لاتیه‌ و ئەڤ تیتته‌ به‌رچاڤ. ره‌فورم هه‌رده‌م ب ئاوایه‌کی باش هاتیه‌ نر‌خاندن. دیسان ژی دناڤه‌را لایه‌نین جیاوازین پارله‌مانی دا تاوتوکرده‌کا به‌رفره‌ پیویسته‌، که تیشک بیخیته‌ سه‌ر بیرورای و لایه‌نین جیاواز ژ بوی ره‌فورمه‌ک بکه‌ڤیته‌ پراکتیک دا. له‌ لایین دی ژی تاوتوکردن که‌ند و کوسپین که د پشتی ره‌فورمی ده‌ردکه‌ڤنه‌ هولی میکانزمین سه‌رراستکردنه‌وه‌یا وی ژی له‌ ده‌ڤ پارله‌مان و حکومه‌تیه‌، که دبیته‌ برپاره‌ک رامیاری و برپارین رامیاری ژی زامن کاری ره‌فورمی نه‌.

ره‌فورم کاریگه‌رییا خوه‌ له‌ سه‌ر کار و خه‌باتین ده‌سه‌لاتارییا ناڤه‌ندی، حکومه‌تی و هه‌روه‌سا ژی ده‌زگه‌هین کارگیری هه‌یه. ره‌فورم پیکهات و بونیاته‌ک رامیارییه‌ و گرنگی دده‌ته‌ سه‌ر دابه‌شکردنه‌وه‌یا

ئه‌رک و به‌رپرسیاره‌تی له‌ سه‌ر به‌شین جیاوازین سیسته‌ما کارگیری و رامیاری macro, micro, messo . هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره‌ شاره‌وانی وه‌کی به‌شه‌ک ژ به‌شین کارگیرییا حکومه‌تی خوه‌ د ناڤ پله‌یا micro دا جیوار کرن. هه‌ر یه‌ک ژ ڤان پله‌یان خاوه‌ن سه‌روه‌رییه‌کا تاییه‌ت دکاری کارگیری و بریڤه‌بردنی دا هه‌نه. سه‌ره‌رایین هندئێ که ئیرو هه‌ریما باشووری کوردستانی پیویستی ب ره‌فورمه‌کی د هه‌می واران دا هه‌یه. دیسان ژی ئەڤ شاره‌وانی نه‌، که پیویستی ب هندئێ هه‌نه‌ که ببه‌ خاوه‌ن ده‌سه‌لاته‌ک به‌رفره‌ ژ بوی کو بشین پلان و به‌رنامه‌یانین پیویست بی ده‌ست تیوه‌ردانا ده‌سه‌لاتارییا ناڤه‌ندی جیجی بکه‌ن. لیهاتووی و به‌رپرسیاره‌تییا رامیاری گریدایی دابه‌شکردنه‌وه‌یا ده‌سه‌لاتیه‌ و ڤه‌گوه‌سته‌نا ده‌سه‌لاته‌ک وه‌ها ره‌ها ژ ناڤه‌نده‌ک خاوه‌ن برپار بو ناڤه‌نده‌ک دی یا برپارده‌ر.^{۷۱} ده‌سه‌لاتی شاره‌وانی و جیاوازکردنه‌وه‌یا ئەکته‌ره‌ک وه‌ها له‌ ناڤا فاکته‌رین سه‌ره‌کین ده‌سه‌لاتاری، به‌یژ کردنا شاره‌وانیه‌، که دبیته‌ خاوه‌ن ئوتونومییه‌ک به‌رفره‌هه‌. بخوه‌ هه‌بوونا جڤا‌کا شاره‌وانیه‌ک هه‌لبژارتی سه‌ربخوه‌ بوونا برپاران پتر به‌یژ دکته. مه‌به‌ست ژ ره‌فورمی د ده‌سه‌لاتیدا کاریگه‌رییه‌ک پۆزه‌تیڤه‌، ئەو ژی نه‌هینشتنا ده‌سه‌لاتی د ناڤ ده‌ستی تاکه‌که‌سی دایه‌. به‌لکو د هه‌مانکاتدا ژی برپار ب شیوه‌رمه‌ندی دگه‌ل جڤاکین شاره‌وانی و ره‌زامه‌ندی شاره‌وانی تینه‌ داین. تاییه‌تی ژی برپارین که گریدایی باری ئابووری نه‌ جیجیه‌جیکردنه‌وه‌یا وان هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره‌ پیویستی ب پلان و به‌رنامه‌یین هه‌مه‌گیر هه‌یه، که پیویستی پی تیتته‌ دیتن. ئەڤ دیسان گریدایی هه‌بوونا بالانس‌ی د بودجه‌یا سالانه‌یا شاره‌وانی دا هه‌یه. وه‌کی ئاماژه‌ پی هاتیه‌ کرن ژیا نا رۆژانه‌یا

هاوولاتیان گریډایی چالاکین شارهوانی نه و فی ژى کاریگه‌رییه‌ک خورت ل سهر باری ژیانی هه‌یه. تووش بوون و دهرکه‌فتنا ته‌نگاسی بین ئابووری ده‌مانکاتیدا کاریگه‌ری ل سهر ژيانا هاوولاتی و باری ئابووری هه‌یه، که لهر چاڤ گرتنا باره‌ک وه‌ها ره‌چاو تیتته کرن.

بۆ نمونه پرسگرکا ته‌قینه‌وه‌یا بورین ئافی ل ناڤ باژیریدا پیوستی ب هندى هه‌یه که ب زوترین کات بیتته چاره‌سهرکرن و فی ژى هویین خوه هه‌نه. ب پیس بوونا ئافی هه‌زاران ماده‌ین پیس تیکه‌لی د ناڤ ئاڤا فه‌خوارنی دبن، و نه‌گه‌را هندى ژى گه‌له‌که که هاوولاتی توشی نه‌خوه‌شین جوربجوربیت. کیتر خه‌می کرن ژ چیکردنا بورین ئافی نه‌ک ته‌نیا کاریگه‌رییه‌ک مه‌زن دى ل سهر باری ته‌ندروستییا هاوولاتیان هه‌بیت، به‌لکو ژى ئابوریا جفاکی ژى بی کاریگه‌ری نامینیت ل هه‌مبه‌ر کاره‌سات و ئاکامین نه‌دیارین که کیشه‌یه‌ک وه‌ها ل په‌ی خوه تینیت. له‌ورا ژى پیوست ناکه‌ت که شاره‌وانی ل به‌رسقا نامه‌یا وه‌زاره‌تی و ده‌سه‌لاتا بوراکراتیک راوه‌ستیت هه‌تا پیداوستیین ئابووری و ته‌کنیکی ژ بوی دروستکرنا بوریه‌ک وه‌ها ته‌رخان بکه‌ت. د نامه‌یه‌کیدا سلیمان ره‌سول عه‌بدوللا ژ ئالی هاوولاتیان، ل گه‌ره‌کا به‌هار داوا ژ به‌پرسان دکه‌ت که ب زوترین کات هه‌ست ب به‌رپرسیاره‌تی بکه‌ن:

”ئیمه‌ی هاوولاتیانی گه‌ره‌کی به‌هار به‌رامبه‌ر شه‌هیدانی کاره‌ی رستن و چنن ماوه‌ی له‌ده‌ست پیسبوونی ئاوی خواردنه‌وه توشی سکچوون ده‌نالین به‌هوی تیکه‌لبوونی ئاوی خاوین له‌گه‌ل ئاوی زیرابه‌کان. جا هیوادارین به‌زوترین کات ریگه‌ چاره‌یه‌کمان بۆ بدۆزنه‌وه ئیمه‌ی هاوولاتی له‌م گرفته‌ رزگار بکه‌ن.”^{۷۷}

۷۸- روژنامه‌ خه‌بات هه‌ژمار ۱۵۲۲. سێشه‌مه ۲۰۰۴. ۱۷.۰۸.۰۹.

لیزه‌دا کی به‌رپرسه‌؟ شاره‌وانی؟ یان ژى کارگیریا ئافی؟ یان ژى وه‌زاره‌ت؟ هه‌لبه‌ت ئه‌ڤه‌ ب ئاویه‌کی کیشه‌یه‌ک ته‌کنیکی و یاسایی گرانه‌، به‌لام چاره‌سهریا وی هنده‌ گران نین، نه‌گه‌ر باری ته‌ندروستییا هاوولاتیان ل به‌رچاڤ بیتته گرتن. هه‌روه‌سا ژى نه‌گه‌ر نه‌خوه‌شییا هاوولاتیان وه‌کی به‌رئاف چوونا ئابووریا وه‌لاتی بیتته دیتن. به‌لام هه‌ر یه‌ک ژ لایه‌نین به‌رپرس- ده‌زگه‌هی بوروکراتیک- کیشه‌ی دزقرینیت ده‌ڤ لای دى. مه‌به‌ست ژى گه‌له‌ک جارن دزقریتته سهر به‌رپرسیاره‌تی. چاره‌سهرکردنا کیشه‌یه‌ک وه‌ها ب ئاویه‌ک به‌رفره و باشتر رونکری د ناڤه‌را ده‌زگه‌هین ناڤه‌ندی و ناوچه‌ی دا، دشیت ده‌رگه‌ه ل هه‌مبه‌ر پیوستیه‌ک ره‌فورمی فه‌که‌ت. که ئه‌ڤ ژى پتر کیشه‌یه‌ک ته‌کنیکیه و دزقریتته سهر کارگیریا گشتی. به‌لام دیسان ژى زه‌لال کردنه‌وه‌یا به‌رپرسیاره‌تی و یاساین.

پاول سفینسن ئاماژه‌ ب دهرکه‌فتنا ئالۆزی و ئاسته‌نگان پشتی ره‌فورمی دکه‌ت و ل گور دیتنا وی کیشه‌یین چاوه‌روان نه‌کراون، که ده‌ینه‌ به‌رچاڤ و ژ بوی چاره‌سهرکردنه‌وه‌یا ئالۆزه‌یه‌ک وه‌ها پیوستی ب کارزانی هه‌یه، نه‌گه‌ر کیشه‌یین وه‌ها هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رچاڤ بینه‌ چاره‌سهر کرن.^{۷۸} ئه‌ڤ ژ بوی هاوولاتی فی دیاردکه‌ت، که خزمه‌تگوزاری و چاره‌سهرکردنا کیشه‌یان د ناڤ سنورین شاره‌وانیدا ته‌نیا ب هه‌بوونا یه‌ک ده‌سه‌لات ب ئاویه‌ک باشتر تیتته چاره‌سهرکردن، نه‌ک هه‌بوونا چه‌ندین بازنه‌یین ده‌سه‌لاتداری که ل داویدا ژى دبنه‌ هوی سهرگیژی، سهرگیژییه‌ک که د سهری دا به‌رژه‌وه‌ندیین ده‌زگه‌هین ده‌سه‌لاتدار دپاریزیت. شاره‌وانی به‌شه‌ک مه‌زن ژ ده‌زگه‌هی خزمه‌تگوزاری، و یه‌ک ژ به‌شین بوروکراتی بین ده‌وله‌تیه‌ی. ب فی ریکی

78- Svendsen, P(red.).1992: 60.

حکومت به شهک مهزن ژ پیدایستی و ئه رکین سهرشانی خوه ل ناف سنوورین شارهوانیانا جیگر دکهت و رهچاوا بهرپرسیارهتی ل ههمبهر فان ئه رکان ژ شارهوانی دکهت.^{۷۹} ههلبهت ژ بوی هاوولاتی گرینگه که بزانت بنیاتا شارهوانی چاوانه، که ئهف ژی دزقریته سهر هندی ئه و چاوان ب باشترین شیواز سوود ژ شارهوانی وهردگریت، یان شارهوانی ژ بوی چارهسهرکردنه وهیا کیشه و پیدایستین خوه بکار بینیت. بهرپرسیاریا سهرهکی ل سهر شانی هاوولاتییه - که ب ریکا دیموکراسی و بهشداری د ههلبژارتاندا فی بهرپرسیاریا خوه نیشان ددهت- چونکه ئهف ئهوه که ب دهنگی خوه نیونه رین خوه ههلبژیریت ژ بوی جفاکا شارهوانی و سهرۆکاتییا شارهوانی.

ئهف پرۆسهسهک دیموکراسییه. د ههمانکادا ژی هیزا دهسهلاتدار هیزهک ئوپۆزیسیون ل ههمبهر خوه دبیت، ئهف دشیت هاوولاتی بیت وه یان ژی ریکخراوین رامیاری که خاوهن ئهendamین ههلبژارتی نه ل ناف جفاکین شارهوانی، پاریزگار و پارلهمانی وهیان ژی وهکی ریکخراوین جهماوهری ل دهرفه ی فان دهزگه هان چالاکي ددومین و خاوهن کاریگهری نه ل سهر بریارین جفاکین شارهوانی. ئهف رهوش گورانکاری ب سهر دهسهلاتییه و یهک ژ رهوشین سیسته مهک دیموکراسییه، که هیزین ئوپۆزیسیون ههردهم تاکتیکین وهها بکار تینن، که دهسهلاتداری ب ههمی جوهرهین بیخه می و بی بهرپرسیارهتی تومهتبار بکن. ئهف راست بیت یان نه، بهلام یهک ژ میکانیزمین شهری رامیارییه. د ههمانکادا ژی ل ههمبهر تاکتیکین وهها هیزا دهسهلاتدار، پرۆزهین که هاتینه ئهجام دان و ل بهر دهستن ژ بوی رایا گشتی دیاردکهت. و ئهف ژی هیزا ئوپۆزیسیون ب کیمتر خه می و بی

79- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991: 47

بهرپرسیارهتی و وهتد تاوانبار دکهت و رهنگه ژی ریگه چارهسهرین پیشنیارگری ژ ئالی هیزا ئوپۆزیسیون ب ئاویهکی بیخهت بهر چافی رایا گشتی که ئهف پرۆزه نه ل رۆژهفانا بهرنامهین دهسهلاتداری دانه. بهشدارییهک چالاک د کاروبارین رامیاری و ههروهسا ژی هاریکاری ل ناڤهرا هاوولاتی و ریکخراوین جهماوهری و پارتین رامیاری وهها دکهت که هاوولاتی د ناف گه مهیا سیاسی رابیت و ههم بیته یاریزان و ههم ژی دادوهر. بهرژه وهندیین سهرهکی بین هاوولاتی ده رئه نجاما گه مهی ین رامیاری و دهسهلاتی دیاردکهت. شارهوانی یهک بهیز و خزمهتکار که بشیت گیروگرفتین هاوولاتی چارهسهرکهت ئاواتا ههر هاوولاتییه. ئهگه ر ئه م نمونه یا سهری کویر تر شروقه بکهین، دشیت که دجفاکهک فهگری و دیموکراتدا بیته هوی سهرهگیژی ژ بوی لایه نین دهسهلاتدار، سهرۆکاتییا شارهوانی و جفاکا شارهوانی. چونکه شارهوانی و سهرۆکی شارهوانی ههم ژ که رهسته یین جفاکی، باری ساخله مییا هاوولاتی، باری ئابووری و ژیا نا هاوولاتی بهرپرسن و ئهف ب وان فه گریداییه. د کاتهک وهها دا باشترین شیوازه که د کاریت گورانکاری ئو سهرکهفتن ب دهست دیموکراسی و بایه خدان ب هاوولاتییه. ئهف میکانیزمهک لوژیکییه و نهک دویره ژکییه رکینیا دهسهلاتی د سیسته مهک پلورالیستی و دیموکراتدا. وهکی دوا قوناخ ئه م د گه هینه فی باوهری که سیسته ما دیموکراسییا کینه رکی که ههیه، به شهک ژ سیسته ما دیموکراسی یا نیونه راتییه که بهر ف ره کهر و بهر ده و امییا بهیز بوون و ژیا نه وهیا دهسهلاتدارییهک دیموکراسییه.

۳- دسه لات:

چاوان و ب چ شیوه یان میرهک دشیت که کارگیری و بریفه بهری یا میراتییا خوه بگریته دست و سه رکه فتنی ب ده ستقه بینیت، بی کو هه ست ب هندی بکته، یان ژی نیشان بدهت که میراتییهک وها لاواز بوویه. کیشه یین دسه لاتارییا بریفه بهرییا میراتییا میرهکی هنگی دست پی دکهن، دهما نهوی ناڤ مالا خوه دا ریخست. نهف ناکو کین دسه لاتاری و مالداري، و هه تا چ راده یه کی میر دقت که دستبهرداری مالداري بیت، و هیان ژی دخوازیت که میراتییا خوه دگل هنده کین دین دابهش بکته. ناکوکی و کیشه یین مالداري، و دیتنا ریکه چاره سه ری یین وژدانی، بی کو هه ریهک ژ ئالیین په یوه ندی دار هه ست ب کیماسی و هیان ژی بی دسه لاتی بکهن، به لام د هه مانکاتدا، هه می هه ست ب بهرپر سیاره تی و خاوه ندریتی ل هه مبهر مالی بکهن.

دسه لات ب گه لهک شیوازان هاتییه دیار کرن و دیتن. پتر ژی دهما که ته ورا دسه لاتی تیتته بهرچاڤ، تاییه تی ل ناڤه ندین رهوشه نبیری و رامیاری، که سایه تییا یه که م که چاڤی مروڤی پیدکه قیت و هیان ژی تیتته هزرا مروڤی، د پله یا یه که مدا که سایه تییا فیلسوف و زانایی رامیاری "Niccolò Machiavelli (1469-1527)" جی دگریت. وی د پرتووکا خوه یا "میر، یان سهردار" دا که وهکی هه دییه کی ژ بوی که سایه تییا یه که ما بنه مالا Medici میر Lorenzo II کر، میری شانیشینا Firenze ل ئیتالیا کوکا دسه لاتی دایه دیار کرن. ماکیاڤیلی گه لهک ناڤداری بؤ خوه ب ده ستقه ئانی، به لام د هه مانکاتدا ژی گه لهک ترس و خوف ژی دباری. نهک که نه و وهکی که سایه تییهک

قه هار و دیکتاتور و خوینمیژ بیت. به لکو ژی خوف و ترسا که ژ وی هه بوو، د بورای زانیاری، فهلسه فه و هه روه سا ژی چاوان دسه لات بکار بیت. واته میکانیزمین بریفه بهری و سه رکه فتنی. ماکیاڤیلی ب قی هاتییه ناسکردن، نه و وهکی سه رکیشی ناساندنا دسه لات و هه روه سا ژی ژ لاواز کردنا دسه لاتییه. وی د پرتووکا خوه یا "میر، سهردار" دا:^{۸۰}

"چاوان دسه لاتا خاڤ/خوه ری تیتته نیشاندان، و چاوان ژی نهف (دسه لات) دشیت بیتته خنکاندن و چه وساندن".

واته دسه لات هونه ر و نه اندازیارییا کونترول کرن و بریفه بهری یه. ماکیاڤیلی سه بارهت ب سه رکه فتن د واری رامیاریدا، تاییه تی ژی دیتنهک وها ناراسته ی که سایه تیین رامیاری دکته، که نه گه ر بقی د واری خه بات و چالاکیین خوه دا سه رکه فتن ب دست قه بینن، پیویست دکته که نه و "دهم و جهی" ل بهر چاڤ بگرن.^{۸۱} ده م و جه دیار که ری چاره نووس و داهاتوییا که سایه تییا رامیاره. د هه مانکاتیدا ژی ماکیاڤیلی ب ئاوایه کی خاڤی و خوه ری تییا دسه لاتی دده ته دیار کرن. نهف ل قی دهری وهکی که سایه تییهک بی وژدان تیتته ناسکرن، که ته نیا بیر ل بهر ژه وه ندیین خوه دکته (دسه لاتدار). قی ژ بوی که سایه تی یه که وها دده ته دیار کرن، که دکاتی ب دست قه ئانینا دسه لاتی پیویسته که د پلانا یه که مدا دوژمن و ناحه ز ل سه ر ریکی بیتنه لادان. ژ بوی وی نهف د سایکولوژییا مروڤیدا جیگر بویه. هه ر چه نده مروڤ ب دهر باسبون ل سه رکاتی، تووشی

80- Møller, P. Stig, 1999:11-13

81- Møller, P. Stig, 1999:33

گورین ب سهر هندهک رهوشتین سهره‌فهی دبیت، به‌لام نافه‌روکا سروشتین مروّقایه‌تی و هه‌ستین فه‌شارتی بین مروقی نه‌گورن. سروشتن کودکات و روژده‌کیدا راستییا خوه نیشان ددهن.

زاراوه‌یا ده‌سه‌لات و پره‌سپکه‌تیفین که خوه ل پشت زاراوه‌یا وه‌ها فه‌شارتی نه، هم ل دهف T. Hobbes و هم ژی ل دهف Foucault M. ب ئاویین جیاواز هاتینه شوّفه‌کرن. T. Hobbes قی وه‌کی سهره‌رییا وه‌لات، ده‌وله‌تی و سیسته‌مه‌کی دبینیت، و ل ئالی دی فه M. Foucault وه‌کی ب کارئانین، ستراته‌ژی و به‌رخوه‌دان/شه‌ر بکار تینیت. ل دهف T. Hobbes ده‌سه‌لات وه‌کی، خاوه‌نداری

sovereignty, dependency, possession, سهره‌ری sovereignty و پشکنین/کونترول control دبینیت. به‌لام ل دهف M. Foucault ئه‌ف ب ئاویه‌ک دی و ل ناف تهرمه‌ک جیاواز دا هاتیه جیگرتن و شوّفه‌کرن. M. Foucault ده‌سه‌لاتی وه‌کی بکارئانین exertion, ستراته‌ژی strategy, و شه‌ر/خه‌بات struggle, شوّفه‌کرت. ^{۸۲}

جیاوازییا که د نافه‌را هه‌ردو دیتان دا هه‌یه، دزقریته سهر هندی که کی ده‌سه‌لات هه‌یه و چاوان ده‌سه‌لات تیه تیگه‌هیشتن. جیاوازییا دیتنه‌ک وه‌ها فه‌کری گرنگییا ده‌سه‌لاتی و به‌رفره‌هییا وی ژ بوی مه نیشان ددهت، هه‌روه‌سا ژی خواندنه‌وه‌یا کیشه و گرفتن که گریدایی تهرمه‌ک وه‌ها یه. ژ بوی تیگه‌هیشتن راستییا کیشه‌یا زاراوه‌یا ده‌سه‌لاتی پیویست دکه‌ت، که راستییا جفاکی ل به‌ر چاف بیته گرتن. سهرچاوه‌یا زاراوه‌یه‌ک وه‌ها و بکارئانینا تهرمه‌ک وه‌ها ل کوییه، و ئایا ئه‌ف ژ بوی هاوولاتی گرینگه که سهرچاوه‌یا زاراوه‌یه‌ک وه‌ها بزانیته؟ ئه‌گه‌ر ژ بوی هاوولاتی ئه‌ف گرینگ بیت که سهرچاوه‌یا تهرم

و زاراوه‌یه‌ک وه‌ها تیگه‌هیت و بقیته که بزانیته که ل کوی ده‌ری جیگیر بوویه، واته، هاوولاتی ئه‌فینداری و هه‌ژیکرنا خوه ژ بوی ده‌سه‌لاتی نیشان ددهت. ل گه‌را خوه ب ل دویف تیگه‌هیشتن ژ تهرما ده‌سه‌لاتی و سهره‌کانییا وی و ئامرازین ل به‌ر ده‌ستی ده‌سه‌لاتی، که خاقتی و قه‌هارییا ده‌سه‌لاتی بوومه روون و دیار دکهن، ره‌نگه کارتیکردنه‌ک نه‌گاتیف هه‌بیت ل سهر هاوولاتی. ل گور دیتنا Foucault ئه‌ف راستییه‌ک نه‌فه‌شارتییه، که هنگی و ب ئاویه‌ک پوزه‌تیف ده‌سه‌لات دزقریته سهر تهرمه‌ک پوزه‌تیف و باش، که خوه ژ راستییا جفاکی فه‌شیریت.

مامه‌له‌ کردن ل گه‌ل ده‌سه‌لاته‌ک وه‌ها بی کیشه‌یه. له‌ورا ژی ئه‌و دیسان دیار دکه‌ت، که به‌ردوامییا جفاکین دیموکرات و پیشکه‌فتنا وان د هندی را تیه به‌رجه‌سته کرن، که ده‌سه‌لات هاتیه فه‌شارتن یان ژی چوویه پشتپه‌ردی. ئه‌گه‌ر ده‌سه‌لات وه‌کی Foucault دیار دکه‌ت، ل به‌رچاف بوویا (کونترول)، گه‌له‌ک دژوار دبوو ژ بوی هاوولاتی که مامه‌له‌ دگه‌ل ره‌وشه‌ک وه‌ها بکته. ^{۸۳} ل سیسته‌مه‌ک دیموکراسییدا هاوولاتی که ده‌نگدیره، هه‌رده‌م ب هه‌لبزارتنی شیوازیین ده‌سه‌لاتی، ئه‌کته‌ره‌یین ده‌سه‌لاتی دگوریت. گورینه‌ک وه‌ها داوی ب گه‌نده‌لییا ده‌سه‌لاتی لدهف ده‌سه‌لاتی تینیت. له‌ورا ژی ده‌سه‌لاتدار، ل سیسته‌مه‌ک وه‌ها دا، هه‌رده‌م ده‌رگه‌هین بکارئانینا ده‌سه‌لاتی، ئه‌گه‌ر بیت و ئه‌و شیوازا که ماکیافیلی دیار دکه‌ت، ل هه‌مبه‌ر خوه گرتی دبینیت. وه‌کی شالیاری ده‌رفه‌یی دانمارکی دکاتی نوکه دا Per Stig Müller ده‌ها دیتنا خوه ل سهر یموکراتی دیار دکه‌ت: دیموکراسی شیوازه‌ک یا بریاردانیه، که ریکی ددهته مه (هاوولاتی)

ب ئاوايهك بى ئازار، دلپاك و گونجاو جياواز و خاوهن بيروپايين جياواز بين.⁸⁴

دهسه لات دشييت ب شينوازهكي بيته خواندن و شروفه كرن، نه گهر ميكانيزم و تهرمين كه په يوه نديين د ناقه را دهسه لات و به رهنكاربوونه وه بينه دياركرن. ميكانيزمين دهسه لاتى ل گور ديتن و شروفه كرنا Foucault ل گور كات و جى تينه گورين.⁸⁵ و ههروهسا ژى هيچ كات دهسه لات بكارنائيت نه گهر ستراته ژى و نارمانجهك ل په ي وئ نه بيت. ل وى شوين و جهى كه دهسه لات هه بيت، د ژايه تى يا ل هه مبه ر دهسه لاتى ژى ل وئ ده رى جيگره. دهسه لات ديسان ژى ل جهه كى په يدا دبیت، كه بيروپايين جياواز ل هه مبه ر هه هف سه نگره گرتى بيت. چوار شينوازين دهسه لاتى ل بهرچاقان هه نه:

دهسه لاتا بهر بچاڤ

Robert A. Dahl

ئه هف كه سايه تيبه گه هيشتيه قى ده رئه نجامى كه دهسه لات د ناقه را گروپ و چينين جياوازين جفاكيدا هاتيبه جيگرتن و دابه شكردن. چين و گروپين كه خاوهن بارين تايبه تى بين ئابوورى و جفاكى نه. مروث شييت قى شيكردنه وه يا وى بيخيته ناف قالب نوهوم يان ژى چين دا. ل گور ديتنا وى دهسه لات تيته واته يا په يوه نديين دووقولى. رئا. داهل د قى باوه ريدا بوو، كه جفاك هاتيبه دابه شكردن ل ناقه را چه ندين چينان، و پرؤسه سا راميارى ل ناقه را قان چينان دا هاتيبه دابه شكرن، كه ل هه مبه ر هه قدوو سه نگره قه دانه و كونترول هه قدو دكه ن، كه ئه هف ژى دزقريته سه ر پاراستن و خودانده ركه فتن ل

به رژه وه نديين جياواز د جفاكيدا.⁸⁶ ته وه رهك دى يا كه خاوهن بالكيشييه ل دهف Robert A. Dahl ي قه، ئه و ژى ته رما "كاريه گرى" يه، كه ژ بوى وى و ل گور ديتنا وى وهكى يهك ژ ناقه رووك و تايبه تمه نديين دهسه لاتى تيته ناسكرن و ديار كردن. ئه و "دهسه لات و كاريه گرى" وهكى دوو فاكته رين ب هه هف ره گريداى دبينييت و دده ناسكرن. رئا. داهل ل قى باوه ريدا بوو، كه جفاكا پيشكه فتى نهك خاوهن ناقه ندهك سه ره كييا دهسه لاتيبه ب وى ئاوايه كه هندهك ديتتهك وه ها دياردكه ن. د ژايه تيبا وى ل هه مبه ر قى ژى د زقريت سه ر هندى كه ب ديتنا وى دهسه لاتى چينا هه لبري دراو elite هه ردهم ل بن كونترول دهسه لاتهك ديموكراسيدا يه.⁸⁷ به لام د هه مانكاتا ژى ديتنا ر. ئا. داهل ي كه سه ره چاوه يا وى ژ ليكولينه وه يهك راميارى- جفاكى دهات، هندهك پرسين سه ره كى خستنه بهرچاڤ:

- كيژان چين، گروپ يا كه سايه تى يان كونترول زور گرینگ هه يه ل سه ر جفاكا ناوچه ي (شاره وانى) و كارگيرى يا گشتى؟
- ئايا ل گور كات و ل گور گورانكارى و پيشكه فتن جفاكى گورانكارى ب سه ر دابه شبوونا دهسه لاتيدا تيت؟
- ئايا ئه هف هه مان چين، گروپين، كه بريارين گرینگ دهن ل ناف سنوورين كيشه بين جياواز دا؟
- چ دهسه لات دهنگدهران هه يه ل هه مبه ر بريارين راميارى؟
- و هتد....

ديتن و شروفه كرنا رئا. داهل _ ي سه بارهت ب دهسه لاتى گريداى رهوشا ئابوورى، جفاكى يه. به ره هه مبه ك وه ها ل ناف جفاكه كيدا هاتيبه ئارا كه ل كه لهك ئاليانقه پيشكه فتيه، تايبه تى ژى

86- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 27-37.

87- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 29.

84- Møller, P. Stig, 1999:101

85- Flyvbjerg, B, 1999:113

وهيان هيزی هیچ کاریگه‌ری وهیان ژی واتهیا خوه نینه و نامینیت، بیی کو ئامرازین وی هاتبن بکارئانین. وهکی ده‌رئه‌نجام، ده‌سه‌لات هنگی تیتته دیتن، که ئامرازین وی که‌قتبته کار و هاتبته بوژاندن. ده‌سه‌لاتا راسته‌وخوه تیتته واتهیا هندی که A ئامرازین که لهر دستن ژ بوی به‌رژه‌وه‌ندیین خوه بکار بینیت و بقیت که ئه‌وین دی بیخیته بن کونترولوا خوه دا.

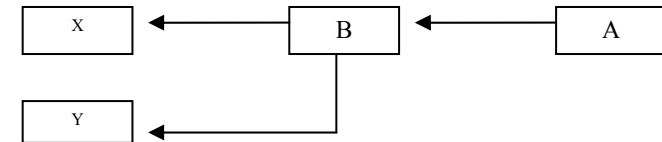
ده‌سه‌لاتا شه‌شارتی یان نه‌لهرچاف، یان نه‌راسته‌وخوه

Peter Bachrach & Morten S. Baratz

ئه‌ف ره‌نگ و شیوازه‌یا ده‌سه‌لاتی بو جارا یه‌که‌م د ساللا ۱۹۶۲ی دا ژ ئالی که‌سایه‌تیین سه‌ری قه‌ هاتییه شروقه‌کرن و وهکی به‌رپه‌رچدانه‌وه‌یه‌ک ل هه‌مبه‌ر دیتن و شروقه‌کرنا ده‌سه‌لات و هیزیی ژ لایی روبیرت ئا. داهل قه‌ بوویه. و سه‌ره‌چاوه‌یا لیکولینا که هه‌ردوو که‌سایه‌تی بکارتینن، ب خوه ژی لیکولینه‌وه‌یا روبیرت ئا. داهل قه‌ تیت، که ئه‌و ب ئاوایه‌ک ره‌خنه‌گه‌رانه وهکی خال و بناغه‌یا ده‌رچوونی سوود ژی وهردگرن. جیاوازی یا دیتن بوچوونین Peter Bachrach & Morten S. Baratz ل هه‌مبه‌ر دیتنا روبیرت ئا. داهل دا دوی لیرینی دا تیتته به‌رچاف که پیژا دبیژن "پروسه‌سا رامیاری". لایه‌نین یه‌که‌م پروسه‌سه‌ک وه‌ها وهکی خاوه‌ن کیماسی دبینن، به‌لام روبیرت ئا. داهل پروسه‌سا رامیاری وهکی کینه‌رکی، وهک هه‌قییا ده‌سه‌لاتی (بالانس) و خاوه‌ن پره‌نسیپین دیموکراسی دبینیت. به‌لام ئه‌ف ژ بوی لایه‌نی دی هه‌تا راده‌یه‌کی دژوار تیتته دیتن، که‌دان ب راستی یا ته‌رما ده‌سه‌لاتی د دیتنه‌ک وه‌ها دا بنن. له‌ورا ژی ئه‌و هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره هنده‌ک لایه‌نین ده‌رووناسی و سایکولوژی ل نا‌ف ته‌رما ده‌سه‌لاتی

ئالی ته‌کنولوژی و په‌روه‌دی. بکارئانینا ده‌سه‌لاتی ژ ئالی A قه‌ ل هه‌مبه‌ر B گریدایی ناکوکیین د ناقه‌ه‌را هه‌ردو ئالی یان دا یه. تیگه‌هیشتن ژ هیزیی یان ده‌سه‌لاتی گه‌له‌ک گرینگه، و ئه‌ف ته‌رمه‌ب ئاوایه‌کی ژی گریدایی په‌یوه‌ندی و به‌رژه‌وه‌ندیین دولایه‌نه یه. لیره‌دا ئه‌و ده‌سه‌لات و هیز که هه‌یه و تیتته دیتن، د هه‌مانکادا ژی هیزه‌ک وه‌ها د پراکتیکدا بکارتیت، به‌ره‌می کاردانه‌وه‌یا لایه‌نی دویه‌مه. له‌ورا ژی لایه‌نی یه‌که‌م هیز بکارئانینیت، ئه‌گه‌ر لایه‌نی دوویه‌م گورانکاری د ره‌وش و دیتنین خوه‌دا بینت.

وهینه ۵: ده‌سه‌لات: A کونترول یان ژی کاریگه‌ری هه‌یه ل سه‌ر B

A دخوازیت X یه‌له‌بژیریت؛ B دخوزیت Y یه‌له‌بژیریت^{۸۸}

ئه‌گه‌ر A وه‌بکه‌ت که B ژ دیتنا خوه په‌شیمان بیت و X یه‌له‌بژیریت، واته A یه‌ ده‌سه‌لاتدارییا هندی هه‌بوویه که B یه‌ کونترول بکه‌ت. ب ئاوایه‌کی که B ل گور خواستین A یه‌ پینگافان باقیت. به‌ره‌م A ده‌سه‌لاتا راسته‌وخوه هه‌یه ل سه‌ر B. داهل ئه‌ف دایه‌ نیشان دان، که ئامرازین ده‌سه‌لاتی و بکارئانینا ده‌سه‌لاتی دوو تشتین جیاوازن. ئه‌و د قی باوه‌ری دایه، که ده‌سه‌لات

88- Thomsen, Jens. P. F. 2005.31

دبین، که ل ئالی روبرت ئا. داهل فه ئاماژه پی نههاتییه کرن. ئه و نوکه گرنگی ددهنه فان لایه نان و ئه گه را که ئه و ب ئاوایه که رهخنه گه رانه ل لیکولینا روبرت ئا. داهل دنیرن ژی دزقریته سه ر هندی که لایه نین فه شارتی ئین دهسه لاتی پتر ئه شکره بکه ن. ب دیتنا وان ژی پرۆسه سا رامیاری خاوه ن پالنه ر و هانده رین فه شارتی motivation ، هه لسه وکوتین ستراته ژی، کیماسی ئین کییه رکی و هه ولدانه ک ژ بوی هندی که بریارین یاساین داموده زگه هان وه سا داریژن که د بهرژه وهندییا وان دا بیت. و راستییا رهوش و باری رامیاری ژی پیویسته که بیته تیگه هیشتن، ئه و ژی پاراستنا بهرژه وهندیین جیاوازین چینین جیاوازه، هه تا بهرژه وهندیین گشتی. وه سا که دیتته ک وه ها ب ئاوایه ک دبیژن که کییه رکی.^{۸۹}

گه له ک دژواره که ب ریکا بریاردانی فه دهسه لاته ک وه ها بیته هه لسه نگاندن و دیارکرن، بی کو ژ راستییا مه رامین بریارین رامیاری و یاسایی بیته تیگه هیشتن. ئه ف ل جهی خوه دایه که ب ئاوایه ک بایه خدار ل دیتنا هه ردوو که سایه تییا بیته نیرین، تاییه تی ژی ده ما که ئه و ئاماژه ب کیماسی بین پرۆسه سا رامیاری دکهن د واری کییه رکی و گرنگی دان ب خواستین فه شارتی بین دهسه لاتی ل ده ف که سایه تیین رامیار، که یه ک ژ پینگا ف و رهوشتین ستراته ژیکین دیارکراون د باری رامیاریدا. هه روه سا ژی ئه و ئاماژه ب کیماسی بین که ل ده ف دارشتنا یاسایی دبین وه کی فاکتەر جهی دلته نگی دبین. تاییه تی ژی که بهرژه وهندیین گشتی دبه قوربانین بهرژه وهندیین چین، گروپ وه یان هنده ک که سایه تیین تاییه ت (ئه ف تاییه تی ل ئه مریکا باوه، ده ما که کاروبارین لوبی ژ بو پاراستنا

89- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 58.

بهرژه وهندیین فیما و کارخانه بین مه زنین ئه مریکی بینه پاراستن). وه کی بهرهم، کاریگری یا پرۆسه سا رامیاری ل سه ر دارشتنا یاسایی، ب ئاوایه کی که یاسا ب شیوه یه کی وه ها بیته شو ف ه کرن و نفیساندن، که د بهرژه وهندیین تاییه تی بین چینه ک تاییه ت بیته پاراستن. ل گور دیتن هه ردوو که سایه تییا گه له ک دژواره که مروف بشیت دهسه لاتی میزان بکه ت. ئه و دهسه لاتا نه راسته وخو خاوه ن سی شیوازانین خوارئ دبین:

- ۱- بریارده ر دی رۆژه فی ب شیوه یه کی ئاماده کهن، که چ پیشنیار یان ژی بریار ل دژی بهرژه وهندیین وان نه ئیته پیشنیار کرن؛
- ۲- دهسه لاتا نادیار دشیت که بهرته سک بیت ته نیا ژ بوی گروپه ک بریارده ر (یه ک یان دوو نه فه ر)؛
- ۳- دهسه لاتا ناراسته وخوه دشیت که گریدایی هندی بیت، که گروپه ک یان چینه ک ژ خواستا خوه وه یان پیشنیارا خوه ، که گردایی بریارده ران بیت پاشقه بکیشیت.^{۹۰}

90- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 57-65

وینه ۶: Peter Bachrach & Morten S. Baratz – پیناسه‌یین
 دهسه‌لاتی نا- بریاردهر، یان ژی قه‌شارتی^{۹۱}

ئه‌کته‌ر	خواست/به‌ر به‌ست	ئامراز/که‌رسته	ده‌ئه‌نجام
Elite (هه‌لبژیردرا (و) ل هه‌مبه‌ر ئوپوزیسیون	Elite دخوازیت که پئویستین خوه بین تایبه‌تی بپاریزیت	- دهسه‌لات/هیز: ته‌هدید - زورداری/جه‌بر: ئامبارگو - مانییۆلاسیون: قه‌شارتن و قه‌گواستن	Elite هه‌ول دده‌ت که خواست/پیشنیای ئوپوزیسیون داپلۆسینیت.

یه‌ک ژ باشتین وینه‌یین که دشیت دهسه‌لاتا قه‌شارتی و نه‌دیار ژ
 بوی مه‌ بده‌ته دیارکرن، وینه‌یا سه‌رییه. د هه‌مانکاتیدا ژی دیار دکه‌ت،
 که دهسه‌لاتا قه‌شارتی و نه‌دیار ئامازه ب چ چین و توژه‌کی ل ناڤ
 جفاکیدا دکه‌ت. Elite ی کی نه؟ چینه‌ک تایبه‌تی نه، که خاوه‌ن
 به‌رژه‌وه‌ندیین تایبه‌تی و گشتی نه، که ب کویر بین ل ناڤ راستیا
 جفاکیدا، ئه‌ف چینه د گه‌له‌ک بواراندا ژ بوی مه ب ئاویه‌ک باش و
 به‌رفره تیتته رون کرن. چینه سه‌رده‌ست ل ناڤ جفاکیدا، دشیت که
 ره‌وشه‌نبیر، که‌سایه‌تی بین رامیار، خاوه‌ن باره‌ک ئابووری یی
 خورت، خاوه‌ن کارگه‌هین پیشه‌سازی و هتد، ریخراوین تایبه‌تی بن.
 ئه‌ف وه‌ینه‌یه دیسان ژی قی دیار دکه‌ت، که Elite خاوه‌ن چ
 به‌رژه‌وه‌ندیانه، و چاوان دشیت کاریگه‌رییا خوه هه‌بیت ل سه‌ر

91- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 70

پرۆسه‌سا رامیاری و که‌سایه‌تیین بریارده‌ر. له‌ورا ژی ئه‌ف د
 به‌رژه‌وه‌ندییا چینه‌ک وه‌ها دایه، که ره‌وشه‌ک وه‌ها بینته ئارا، که
 گروپین ئوپوزیسیون هه‌رده‌م بن ده‌ست بن وه‌یان ژی خواست و
 دیتن و ان بنکه‌ئن. ستراته‌ژیا سه‌ره‌کی ژی ئه‌فه که Elite کونترول
 وه یان ژی دهسه‌لاتی بیخیته ناڤ ده‌ستی خوه.

ئه‌ف ژی ب ئاویه‌ک دی دهسه‌لاته‌ک ناراسته‌وخوه وه‌یان
 قه‌شارتییه، به‌لام ژبه‌ر هندئ که چینه‌ک وه‌ها ئامرازین بکارئانیا
 دهسه‌لاتی ل به‌ر ده‌ست هه‌نه. بکارئانیا هیز ژ ئالی چینه‌ک وه‌ها ل
 هه‌مبه‌ر بریارده‌ران ژ به‌ر هندیییه، که بریارین په‌ژراندی وه‌یان ئین که
 وی بینه په‌ژراندن ژ ئالی بریارده‌ران قه‌ ل دژی به‌رژه‌وه‌ندیین وانه.
 ئه‌و هیزه‌ک وه‌ها بکارتین، که داخووزین که‌سایه‌تیین بریارده‌ر
 ته‌په‌سه‌ر بکه‌ن.^{۹۲} له‌ورا ژی گه‌له‌ک جارن ره‌وشه‌ک وه‌ها تیتته ئارا،
 که که‌سایه‌تیین بریارده‌ر (پارله‌مانته‌ر، جفاکین شاره‌وانی و هتد)
 بریارین رامیاری و یاسایی هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره قه‌شارتی ده‌یلن،
 هه‌تا پیشی ل ب کار ئانیا دهسه‌لاته‌ک وه‌ها بیته‌ گرتن. ستراته‌ژیا
 پینگافه‌ک وه‌ها د هندئ دا تیتته دیتن، که بیته‌ هوی سه‌رکه‌قتن و
 هه‌وره‌سا ژی بنده‌ست کرنا خواستین چینه Elite . یه‌ک ژ
 تایبه‌تمه‌ندیین گروپه‌ک وه‌ها ژی هاوپه‌یمانی یا وان دگه‌ل
 دهسه‌لاتدارییه. هاوپه‌یمانییه‌ک وه‌ها هه‌تا وی کاتی به‌رده‌وامه، که
 به‌رژه‌وه‌ندیین دوولایه‌نه بینه پاراستن، وه‌یان ژی یه‌ک ژ قان لایه‌نان
 هه‌ست ب هندئ بکه‌ت، که ئیدی چ به‌رژه‌وه‌ندیین هاوبه‌ش دگه‌ل
 گروپا دویه‌م نینه. له‌ورا ژی هنگی یه‌ک ژ قان چین و گروپان ئیدی
 به‌رده‌وامی د هاوپه‌یمانییه‌ک وه‌ها دا د به‌رژه‌وه‌ندییا خوه دا نابینیت

92- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 63.

و خوه ژ هاوپه‌یمانی دده‌ته پاش و جه‌به‌هی ل هم‌مبهر لایه‌نی دی
 گریدده‌ته، وه‌یان ژی په‌یمانا هاوپه‌یمانی دگهل لایه‌نه‌ک دی دبه‌ستیت،
 که باشتر بشیت به‌رژه‌وه‌ندیین دوولایه‌نه بیاریزیت. Elite د پراڼیا
 کاتی دخوازیت که ژ دهرقه‌ی دسه‌لاتا رامیاری به‌رده‌وام بیت ل
 سهر خه‌باتا خوه. ل ئەف ژی یه‌ک ژ ستراته‌ژییانه، که په‌یره‌وکرڼ ژ
 سیاسه‌ته‌ک ودها دهرفته‌تا گه‌مه‌یا رامیاری/ئابووری و هه‌روه‌سا ژی
 کولتوری ژ بوی چینه‌ک ودها به‌رفره‌تر دکه‌ت. ئەف ژی ته‌نیا ل
 پیخامه‌تا پاراستنا به‌رنه‌وه‌ندییانه، و ئەگه‌ر به‌رژه‌وه‌ندیین گروپه‌ک
 ودها بکه‌فیته بن باندورا مه‌ترسیدا، ئەف گروپ ب ئاسانی بشیت
 یه‌کگرتن وه‌یان ژی هاوپه‌یمانه‌تیا خوه بگوه‌ریت.

ده‌سه‌لاتا نه‌ناس

Steven Lukes

ل ناډ جفاکه‌ک مودهرن و دیموکرات دا لادان ژ پیشنیاران، یان
 ژی سه‌رپیشنیاران دا دهرباس بوون، بی کو دسه‌لاتدار دان پی بنیت
 یه‌ک ژ پیکه‌تین دسه‌لاتا باوهر پینه‌کری یان ژی دان پینه‌نایی تیته
 زانین. ئەف ژی دزفریته سهره‌ندی که یه‌ک ژ بنه‌مایین سیسته‌ما
 دیموکراسی نیشاندهر و دیارکه‌ری سنوورین ته‌په‌سه‌رکردنه‌وه‌یا
 دهربرینا بیرورایانه، و هه‌روه‌سا ژی ههل و مه‌رجین دیارکراوه، که
 پیوسته دهرگه‌ه‌قه‌کری بیت ژ بوی دهربرینا بیرورایین ئازاد. ئەف
 ژی وه‌کی پره‌نسیپه‌ک ژ پره‌نسیپین دیموکراسی تیته زانین، که
 پیوست دبیت هه‌می بیرورای دهرفته‌تا هندی هه‌بن، که ناډه‌روکا خوه

دیاربکه‌ن. لوکیس د قی باوهری دایه که دسه‌لات و هیز شیت
 به‌ره‌می هه‌بوونا ناکوکیین ئاشکه‌را ل ناډ جفاکیدا بیت، و د
 هه‌مانکادا ژی وکی قایلپونه‌ک دروستکراو بیت. واته هیز و دسه‌لات
 دشیت گریډایی ناکوکیین شاراوه و دهرنه‌که‌فتی بیت latent conflict^{۹۳}
 ئاماژه ب قی ژی هاتیبه کرن، که دسه‌لات خاوه‌ن ناکوکیین
 به‌رچاڤه و نه‌ک ته‌نیا ناکوکیین قه‌شارتی. یه‌ک ژ خالین سهره‌کی و
 ناډه‌روکا شروقه‌کرنا ته‌وه‌را "دسه‌لات" ی ل دهف لوکیس قه "
 ناکوکیین قه‌شارتی" نه، که گرنگیه‌ک تاییه‌تی و ناډه‌ندی ل دهف
 لیکولینه‌وه‌یا لوکیس سه‌باره‌ت ب تهرم و واژه‌یا "هیز" هه‌یه. ئەف ژی
 دزفریته سهر هندی که ئەو تیگه‌هیشتنا "هیز و دسه‌لاتی" ب ناکوکی و
 پره‌سپکه‌تیفا قایلپوونی قه‌گریدده‌ته. واته ل دهف وی تیگه‌هیشتن ژ
 دسه‌لاتی یه‌کده‌نگی و ناکوکیین که ل دهف تهرمه‌ک ودها هه‌یه یه‌ک ژ
 به‌شین قی شروقه‌کردنییه، به‌رجه‌سته دکه‌ت. ل دهف لوکیس ئەکته‌ر ب
 دوو شیوه‌یان تینه دیتن و تیگه‌هیشتن:

- ۱- تاکی به‌رژه‌وه‌ندیین دیار و هه‌روه‌سا ژی هنده‌ک هوین دیار هه‌نه،
  - ۲- تاک خوه گریډایی به‌رژه‌وه‌ندیین راسته‌قینه دبیت.^{۹۴}
- ژ بوی کو ئەو باشتر تهرم و شروقه‌کردنه‌وه‌یا خوه ژ دسه‌لات و
 هیز بدته نیشان، وی ئەف تهرم و واژه‌یه ب به‌رژه‌وه‌ندیین تاک قه
 گریډایه. د کاتی که تاک و هاوولاتی هه‌رده‌م ل دوپف به‌رژه‌وه‌ندیین
 تاییه‌تی دگه‌رن و هه‌ول دهن که قان بیاریزن. ل ئالی دی ژی ئەگه‌ر
 ئەف به‌رژه‌وه‌ندییه نه ب ئاوايه‌کی گریډایی به‌رژه‌وه‌ندیین گشتی بن،
 تاک هه‌ول دده‌ت، که ب ئاوايه‌کی میکانیزمه‌کی په‌یدا بکه‌ت، که ژ بوی
 گه‌هیشتن وه‌یان ژی پاراستنا به‌رژه‌وه‌ندیین خوه‌یین تاییه‌تی هاوکاری

93- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 89.

94- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 90.

دگل چین و توژهک تایبته تی بکهت که ب هیز بیت، ئەگەر ئەف بەرژه وهندییه نه ل ژیر باندورا بکارئانینا هیز و دهسه لاتی بن.⁹⁵ دهسه لاتی و بی دهسه لاتی د تهرم و تیگه هیشتنهک جفاکیدا پیکفه هاتینه گریدان. دهسته واژهیا بی لایه نی یان ژی راستیا بهرژوهندیان objective گریداین جیگر بوونه و هیا بهرژوهندیان تاک ل ناڤ جفاکیدا یه. له ورا ژی ئەف وهکی ناڤه روکا سه رهکییا تیگه هیشتنا هیز و دهسه لاتی ل دهف لوکیس تیتته تیگه هیشتن. ئەو ل فی ده ری پیوستی و بیرو پای که تاک دخوازیت ب دهست قه بینیت، ئەگەر ئەف خواستین وی دهسه لاتی وهکی دژایه تی ل هه مبه ر خوه نه بینیت. ئەگەر A هه وهل بدهت که B بیخیته بن باندورا کارگرییا خوه، و هه ول دانا A ل دژی بهرژه وهندی یان ژی خواستین B ی بیت، و B خواستا A ب جی بینیت هنگی A دهسه لات بکارئانیه ل هه مبه ر B یان ژی A خاوه ن کارگرییه ل سه ر کرده و هیا B.⁹⁶

لوکیس د دیار کرن و باشتر شوو قه کرنا فی تهرما هیز و دهسه لاتی سوود ژ تهرمین سایکولوژی و دهرووناسی وهرگرییه. ل فی ده ری ئاماره کرن ب پهیره و کرن ژ هیز وهکی ئامرازه کی دیارکراو ژ بوی کونترولی بکارتینیت (کونترولا دیارکراو)، و ههروه سا ژی میتودی ب پیچ و پهنا (مانیپولاسیون) شوو قه کرنا دهسه لاتی نه ناس ب رهنگه ک فه کری دیار دکهت. رهنگدانه و هیا هه ردوو میتودان جیاوازییا د ناڤه را سیسته مین دیموکراسی و دیکتاتوری نشان ددهت. هیز وهکی ئامرازه ک ژ بوی کونترول کرنی پتر د سیسته مین دیکتاتوری دا باوه. کیشه هنگی ژ بوی هاوولاتی روون و ئەشکه ره دبیت، دهما که

هاوولاتی ههست ب هندی بکهت، که ل بن سییه را سیسته مه کیدا دژیت، که کاروبارین روژانه بین وی ب رهنگ و رو بین جیاواز چاودیری تیتته کرن. د هه مانکاتدا، د سیسته مه ک دیموکراسیدا پتر میتودین مانیپولاسیون بکار تیت. ب فی رهنگی که هاوولاتی ههست ب تهناهی بکهت و د ژیا نا روژانه ههست ب کونترول کرنه ک فه کری نه کهت. ژ بوی لوکیس ئەف گرینگه که تاک نه ئیتته هه رکاندن. ئاماره ب فی دکهت، که دیموکراسی هنگی رهنگ و رو بین خوه ژ دهست ددهت، دهما که بکارئانینا هیزی دهست پیدکتهت.

وینه ۷: ناڤه روکا روین/سیمای سییه م بی دهسه لاتی (دهسه لات و مانیپولاسیون)⁹⁷ Steven Lukes

کونترول دیارکراو	مانیپولاسیون دیارکراو	ئارمانج
پیشی رودانا ناکوکیان بگریت - کونترولا ئافه راندنا بیرو پای بکهت	- پیشی ل هه مبه ر ناکوکی بگریت - بیرو رایین نوی بینیته ئارا/بئاڤه رینیت	
- سانسور ب نایدولوژیکردن/نوژه نکردن - سه ره چاوه بین کیم بین نوچه و ئینفورماسیونان - راکرنا مافی ئازادین لیبه رال	- قه شارتن وی یان پیشی ل هه مبه ر به لاقبوونا زانیاری (ئینفورماسیونان) بگریت. - به لاکردنا زانیاریین نه راست/دره و - شله ژاوی کردن ب ریکا ره توریک/ئاخافتن - ته هدی کردن ب ریکا ئاخافتن - پیوه ر بینته هویه ک جفاکی	ئامراز/که رسه ت

97- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 95

95- Thomsen, Jens. P. F. 2005:92:

96- Thomsen, Jens. P. F. 2005:27-37.

دهسه لاتا بنگه هی، یان بنیاتگر

Talcott Parsons ، Anthony Giddens

گهلهک ل سهر فی باوهری نه وهیان ژی هاودهنگن لسهر هندی که، ئەف شیوازه ژ شیوازا " دهسه لات"ی ئاماژه ب خواستا تاکه که سی دکهت، که هیژی (قوهت، ئیجباری) بکاربینیت. هیژ، قوهت، یان ژی جه بهر بنگه و بنیاتا دهسه لات یکت ئین. دهسه لات نهک ته نیا سروشته که ل دهف تاکی، به لکو ژی وشه یه کا " بنگه هی، بنیاتگر"ی یه. ئانتونی گیدنس د فی باوهری دایه که، پیوسته دهسه لاتا بنیاتگری یان ژی بنگه هین، وهکی چینین جفاکی، ئابوری، ئامرازی بهر دهست و بنه رت بیته شروقه کرن. دیسان ژی ئەو ئاماژه ب هندی دکهت، تهرم و واژه یا هیژ و دهسه لات ب ئاوایه کی دبیته هوی ب ههرقره گریدانا بنگه و ئەکته ری. ئەف ژی تیتته واته یا هندی که بنگه ه ئەکته ر و که رهسته یین لهر دهست ب شیوه یه کی ب ههف ره گریداینه، و ژ ههف قهقه تاندنا فان گهلهک دژوراه.^{۱۰۰} ب ههف ره گریدانا بنگه و ئەکته ران ب هاریکاری وهرگرتن ژ " هیژی، راستیا جفاکی لهرچا ف دیار دبیت. واته دناقه را ئەکته ر و بنگه ه دا ژ ههف تیگه هیشتنه گ هه یه، و ئەو دان ب هه بونا ههف دنن. ل دیتنین گور ی. گیدنیس هیژ فاکته رهک روژانه یه و گریدای رهوش و تیکه لیین ئەکته رین جفاکییه، که د خوازن گورانکاری ب سهر په یوه ندیین جفاکیا بین.^{۱۰۱} ههروه سا ژی ل گور وی کردار و چالاکی هه ردهم مهرج و گریدای که رهسته و ئامرازانه. بۆ نمونه، که سایه تیین رامیاری نه شین که یاساین که هاتینه په ژراندن د پراکتیکا ببین بی کو دهزگه هین کارگیری ل بهر

100- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 110.

101- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 112.

ل ئالی دی ژی ته رما دیموکراسی ب ئاوایه ک نافه ندی و گرینگ د دیتن و شروقه کرنا هیژ و دهسه لات ی ژ ئالی لوکیس قه جی دگریت. ئەو هیژ و دهسه لات ی د سیسته مهک دیموکراسیکا وهکی په یوه ندیین د ناقبه را به شداریکرن د بوها و نورمین "پروسه سا دیموکراسی و هه سترن ب بهرپرسیاره تی" دبینیت. ۹۸ ههروه سا ژی لوکیس فی دیار دکهت، که هیژ و دهسه لات په یوه ندیین دناقبه را تاکه که س و چینین جیاوازه، و دهسه لاتداری ژی خاوهن بهرپرسیاره تییه. واته ئەو ی که دهسه لات د ناف دهستی خوه دا گرتیه، خاوهن بهرپرسیاره تی یه ل هه مبه ر ئەو ی دی. ژ بوی فی ئەو وه سا دده ته دیارکرن، که سه رکرایه تییا رامیاری دشیت که میتودین جیاوازی ب پیچ و په نا (مانیپولاسیون) ب کار بینیت، به لام د هه مانکاتیدا ژی، ئەف که سایه تییه خاوهن بهرپرسیاره تی یه ک مه ستر و به رفه تره. بۆ نمونه، ژ بهر کو که سایه تییا شالیار/وهزیر خاوهن دهسه لات هک به رفه (ل گور یاسایا بنگه هینیا دانمارکی §۱۵)، له ورا ژی ئەو بهرپرسه، که زانیاریین راست و دروست پیشکیشی پارله مانی بکته. ئەو بهرپرسه ژ هندی که ریژدار بیت ل هه مبه ر یاسای. د سیسته مهک پارله مانتاریسم دا سوود وهرگرتن ژ دهسه لات ی ژ ده رفه ی یاسای وهکی گهنده لیا دهسه لاتداری تیتته دیتن. هه بونا بوهایین بهرپرسیاره تی سنووران ژ بوی بکارنانیا دهسه لات ی و گهنده لیا دهسه لات ی، و ههروه سا ژی پیشی ل هه مبه ر هه لپه رهستی دگریت.

98- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 97

99- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 100

دهست نهبن، و چین و توژین جفاکی نهشین که رایا خوه دیار بکهن یان بینه خاوهن کاریگری ل سهر بریارین رامیاری و یاسایی، نهگه ر ئهف چین و توژنه د چوارچوڤه یا ریخراوه کیدا نه هاتبنه ریخستن. یهک ژ پیوه ریڼ خورت ل دهف دیتن و شروڤه کرنا ئ. گیدنیس سه بارهت ب دهسته واژهیا "هیز و دهسه لاتی" د خورئ دا تیتنه دیتن.

۱- پیویسته که په یوه نندییه ک راسته و خوه د ناقبه را سهره چاوه و بنیات بیتنه دیار کرن، که څه ژینه ری سهره چاوه/هیزه.

۲- گرینگه که ئهف بیتنه زه لاکرن، که هه تا چ راده یه کئ بنیات سهره چاوه ین لهر دهست د ناقبه را چین و توژین جفاکی و تاکه که س به لاف دکت.^{۱۰۲}

ئهف پیویسته بیتنه دیار کرن، که شروڤه کرنا ئ. گیدنیس بی کیماسی نینه. تایبه تی ژی یا کو گریدایی دهسه لاتا بنگه هین و نابنگه هینه، که ژی دزقریته سهر تاکه که س و په یوه نندیین جفاکین وی. ل فی دهرئ پیویسته که ئاماژه ب فی بیتنه کرن، که کردارا تاکه که س ب خوه گریدایی وی چوارچوڤه بییه که په یوه نندیین جفاکی د ناقدا هاتینه نه خشاندن. کردار و ئاکار دو دیارده یین ژ ههف نه جودانه، د دیتنه ک وها دا. دیتنا تاکه که س د پره سپه کتیقه ک به رفردا و هکی تیگه هیشتن ژ رهگ و ریشه یین جفاکی پیویستی تیتنه دیتن، تایبه تی ژی د واری جفاک ناسیدا.

Talcot Parson دهسه لاتی گریدایی بریارین فهرمی و گشتی دبینت که تینه په ژراندن. ئه و د فی باوه ری دایه که ب فی ئاوی پشته فانی، تهف ل ههف بوون و رهوشه ک ته ناهی ژ بوی سیسته م و بهشین سیسته می پیک تیت. یهک ژ کیماسی، یان ژی خالین لاواژین فی

شیوازا دهسه لاتی دهندئ دایه، که "دهسه لات" و هکی ئوتوریته تیتنه دیتن و په ژراندن. ئهف دیتنه دیار که ری دهسه لاتی و هکی فاکته رهک نه گاتیقه. هه رچه نده که ت. پارسون فی دیار دکت که ل سهر هاوولاتی یه بریارین گشتی بپه ژرینیت (بریارین پارله مانی، جفاکین شاره وانی و هتد)، ب ئاویه ک دی خاوهن ریژ بیت ل هه مبه ر شه رعیه تا بریارین وها، که ئه و شه رعیه ته ک وها ل دهف هاوولاتی خاوهن ته یبه تمه ندی دبینیت. دان پی نان ب دهسه لاتی. واته دهسه لات وه یان کاریگری یا تاکه که س ل سهر بریارین گشتی، که نهک د بهر ژه وه نندییا تاکه دانه، بو لایه کئ بیته څه دان.^{۱۰۳} د هه مانکاتا ژی دیتنه وها که ت. پارسونی هه یه ژ هیز و دهسه لاتی وه هاتیتنه بهرچاډ: هیز و هیان دهسه لات واته بریارین گشتی ژ بوی رایا گشتی، که ب فی ئاوی ته ناهی یا سیسته م و بهشین سیسته می تهف ل ههف و رهوشه ک ئاسایی پیک تینیت.^{۱۰۴} دیتنا ت. پارسونی سه بارهت ب هندئ که هیز و دهسه لات و هکی ئوتوریته بیتنه ناسکرن و دیتن، و هکی یهک ژ لایه نین لاواژین دیتنه ک وها تینه زانین. هیز و هکی دهسه لات په یوه ندی ب ناکوکی و دان پی نانی هه یه. د هه مانکاتا ژی شروڤه کرنا هیزئ و هکی دهسه لاتی چینین جفاکی، تیتنه واته یا تیگه هیشتنا دهسه لات هک رامیاری. دهسه لات نهک ته نیا واژه یه کا دهر وونناسییه، به لکو ژی واژه یه کا بنگه هینه. داموده زگه ه فاکته ریڼ بنیاتنه ر و سهره چاوه یا دهسه لاتی نه، یان ب ئاویه ک دی څه هینه ریڼ دهسه لاتی نه.

103-Thomsen, Jens. P. F. 2005:109-115

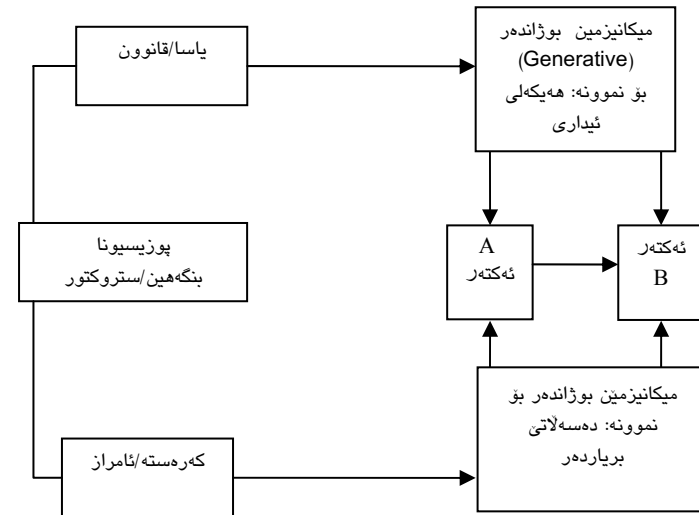
104- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 110.

102- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 113

وینه ۸ : دسه‌لاتی بنگه‌هین/ستروکتور وهکی یاسا/قانون و
که‌رسته/ئامراز^{۱۰۵}

دسه‌لاتی ژ ئالی Robert A. Dahl ئه‌مريکی ب ئاوايه‌کی
کلاسیکی هاتییه شروقه‌کرنا، و دیسان ژ ب ئاوايه‌ک کلاسیکی ئەف
زاراڤه‌یه هاتییه دیارکرنا. واته ئەگه‌ر A بشیت که B مه‌جور بکه‌ت که
خواستا A ب جی بینیت، د هه‌مانکادا ئەف نه‌ک فیانا B بیت که
کاره‌ک وه‌ها بکه‌ت، به‌لام خوه ژ بوی خواستا A بچه‌مینت، واته A
شییایه که کاریگه‌ری هه‌بیت ل سه‌ر B. ئەف کاریگه‌رییه راسته‌وخوه
وه‌کی "دسه‌لات" تیتته ناسکرنا^{۱۰۶}. به‌لام ته‌وه‌را فی ده‌ری دکه‌ڤیتته
ناف چوارچۆه‌یا دسه‌لاته‌ک شه‌رعی و بنیاتگه‌ر (خاوه‌ن
داموده‌زگه‌ه)، که د چوارچۆه‌یا یاساییدا هاتییه دیارکرنا. بکارئانینا

105- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 123

106- Thomsen, Jens. P. F. 2005 :31

دسه‌لاتییه‌ک ژ فاکته‌رین ژیانه‌وه‌و هه‌بوونی یه ژ بوی مروقی.
که‌سایه‌تیا رامیاری د شیت د هه‌مانکادا که هه‌له‌په‌رسته‌کی
دسه‌لاتییه، د شیت که مروقه‌ک بیت که باری ژيانا هاوولاتی و
جفاکی به‌ره‌ف خوه‌شی بییت. ئەفه نه‌ک ئەرکی سه‌رشانی زانستی
رامیارییه که ژیانه‌ک خوه‌ش شروقه‌ بکه‌ت. به‌لکو ئەف دیتنه‌که که
گریدایی دیتن و ژیانه‌وه‌یا تاکه. ^{۱۰۷} دسه‌لات ب گه‌له‌ک ئاویان هاتییه
دیتن و شروقه‌کرنا (تاییه‌تی ژی ئەوین که دفی به‌شی دا ئاماره‌ پین
هاتییه کرن)، یان ژی دینین جیاواز و هه‌مه‌ره‌نگ هه‌نه سه‌باره‌ت ب
هندی که زاراڤه‌یه‌ک وه‌ها سه‌ره‌کانیا خوه ژ کوی وه‌ردگریت.
زه‌لالکرنا سه‌ره‌کانیا بین دسه‌لاتی و هیزی، د ناهه‌روکا جفاکی
داتیتته دیتن، چونکه ئەف ل فی ده‌رییه که کیشه و ناکوکیین جیاواز
هه‌نه و روژه‌فا ژیان و باری جفاکی تووشی گورانکاری دکهن.

به‌لام یا کو ژ هه‌میان باشتر هاتییه دیارکرنا و دیتن ژ بوی کو ژ
زاراڤه‌یا هیز و دسه‌لاتی بیته تیگه‌هیشتن، ژ ئالی Foucault. M زانا
و فه‌یله‌سووفی فره‌نسی فه‌ هاتییه روونکرنا. ئەو ب فی ئاوی
دسه‌لاتی دده‌ته دیارکرنا "دسه‌لات د ناهه‌روک و واته یا وشی دا
یه"، واته وشه دیارکه‌ری ناهه‌روک، هه‌روه‌سا ژی کوکا دسه‌لاتی
یه.^{۱۰۸} دیسان ژی دیارکرنا، که ژ بوی کو مروقه‌ ل هیز و دسه‌لاتی
بگه‌ریت، پیویسته که ئەو د ناهه‌روکیین جیاواز دا بیته دیتن و
ناسکرنا. ئەو دگه‌هیتته فی ده‌رئه‌نجامی، که هیز و دسه‌لات د هه‌می
جفاکیدا جیگره. هه‌روه‌سا هه‌ژی گوتنییه که Michel Foucault
دسه‌لاتی وه‌کی ره‌وشه‌ک یا په‌روه‌رده‌کرنا یان ژی socialize یا
جفاکی دبینیت. ئەو فی گریدایی ده‌زگه‌ه و ریخه‌راوان دبینیت، و د

107- Møller, P. Stig, 1999:83

108- Flyvbjerg, S.1999: 106/1.

چوارچوڤهيا رهوشهک ودها دا ديار دکهت، که دسهلآت ل هر دهرهکي تيته بهرچاڤ. ل نالييهکي ئهڤ بهشهک ژ جفاکهک ديموکرات و ريکخراوين وي تيته ديتن، و دسهلآت نهک تهنيا بابهتهک نامو و ڤهشارتبييه، بهلکو گرینگه که بيته بهرچاڤ.^{۱۰۹} دسهلآت ل ڤي دهری نازڤريته دهڤ تاکهکهس، بهلکو دهما که دسهلآت دواتهيا وشهبي دا تيته ديتن، وهکي خورتکرنا بازنهبين پهيوهندبيان تيته ديتن. مهبهست تاکهکهس ئيرو دشيت که دسهلاتدار بيت- ئهگر هاتبيته هلبزارتن، ديکتاتور بيت وهيان ژي دهنگدر بيت- بهلام د کاتهک نهدياردا دسهلآنداريا تاکهکهس دشيت بکهڤيته مهترسيدا و ژناڤ دهرچيت. ژ بهر پيشڤهچوونا جفاکي و رهوشا جيهانگيري بوني که خوه ب سهر جفاکيدا سهپاندييه، شروڤهکردن و روونکردنهويا ناڤندا دسهلآتي ب ئاوايهکي پيوستي ب ديارکردني ههيه، بهلام ئهڤ ديسان ژي دژوار بوويه. گرینگيا جيوار بوون و ب ئاوايهک بهرفره تاوتوکردن واژهيهک ودها، دببته هوي گورين ب سهر ديموگرافي يا پاراستنا بهرژهوهنديين تاييهتي و گشتي ل ناڤ جفاکيدا. بوهاداريا پهيداکرنا کانين دسهلآتي و روونکرنا وان، تاکهکهس و هاوولآتي پتر هان ددهت که بهشداري د پرؤسهسا رامياي و ريکخراوهي و ل سهر ڤي ژي پيشڤهبردنا ديموکراسي بکهت.

شارهواني وهکي يهک ژ دامهزراو بنگههين دسهلآتي ل ناڤ جفاکيدا خاوهن برپاره. کاروئه رکين شارهواني ئيرو ل گور مهرجين پيشکهڤنتي ل ناڤ جفاکيدا، نوژهنکرن و نوپکرنا جفاکييه، که تووشي گورانکارين گرینگ دببته و تيته بهرفرهکردن. ئهڤ بويه هوي هندي که هاوولآتي ههست ب گریدانا خوه ب شارهواني ڤه بکهت و

109- Thomsen, Jens. P. F.2005:150.

ئهڤينداری يهک تاييهتي ل ههمبر شارهواني ههبيت ژ دسهلآتا ئهڤهندي- حکومهتي. هويهک ودها ژي خاوهن چهند ئهگهريين خوارينه:

- ۱- دابينکرنا خزمهتگوزاري و پيداويستين جفاکي هاوولآتي پتر بهرهڤ شارهواني هانددهت،
- ۲- ئهندامين جفاکا شارهواني ب ئاوايهکي پتر نيزيکي هاوولآتي نه، که ئهڤ دببته هوي پهريپيدانا دانوستاندني دگه ل کهسايهتیین هلبزارتي و راميار (پيشڤهچوونا ديموکراسي)،
- ۳- سنيهم نيزيکييهک ودها دببته هوي کاريگهري ل سهر کهسايهتیین راميار، که هاوولآتي ژي دببته خاوهن برپارو ههستين رامياي.

چما پيوسته که شارهواني يان ژي دسهلآنداري يا شارهواني بيته بهرفرهکردن؟ د سهريدا ئهڤ دزڤريته سهر پيوستيا جفاکي، د ههمانکاتدا ئهڤ وهکي پهريپيدان ب پيشڤهچوونا ديموکراسي ل ناڤ جفاکيدا تيته ديتن. لاواز بوونا ديموکراسي و پرؤسهسا پيشڤهچوونا باري رامياي ل ناڤ جفاکيدا، گوران شارهواني بهرهڤ فاکتهرهک کارا ل ناڤندا برپاردردا پيوستيهکا ههنوکیا جفاکا کوردبييه. پرسا که ئايا حکومهتا ناڤهندي نهشيت که پيداويستين جفاکي و خزمهتگوزاري پيشکيشي هاوولآتي بکهت، پرسهکه که پتر لايهنگيري و پشتگيري ژ دسهلآندارييهک ناڤهندي دکهت. د ههمانکاتدا ژي ئهڤ پيوسته که بيته ديارکردن، نهبوونا زانباري ل دهڤ حکومهتا ناڤهندي و بي ئاگاداري ژ رهوشا جفاکي، که خوه ل ناڤ سنوورين شارهواني و پاريزگاراندان جيگر کربييه، بايهخداره و فاکتهرهک گرینگه که پشتگيري ژ دان بي نان ب شارهواني يان وهکي فاکتهر و

ئەكتەرەك سەرەكى يىن جفاكى دكەن، كە بىنە ناسكرن، د هەمانكاتدا ژى دەسلەتتا ناڤەندى وەكى ئالتەرناتىف ژ بوى رىڤەبەرى پىويستە كە گرنگى بدەتە شارەوانىيان. گرنگى نەك تەنيا ب وشە بيت، بەلكو ژى بارى ژ بوى شارەوانىيان برەخسىنىت، كە شىانا خوه نىشان بدەن. ئەف ژى تەنيا هنگى دبىتە راستىيەك، دەما كە دەسلەتتارىيا ناڤەندى مافى برباردانى و بجى ئانىنا پروژە و پىنگافان ژبوى شارەوانىيان بەرتەسك نەكەت.

دكاتى خوه دا، دەما ل ساللا ۱۹۷۰ دانماركى پىويستى ب رەفورمەك گشتى وەكى پىنگافەك رەوا زانى، كە دەسلەتتى جفاكىن شارەوانى و ئەنجومەنى پارىزگارن بەرفرە بكەت. ئەف ژى ل بەرچاف گرت كە پىويستە دەزگەهين كارگىرى تووشى گورانكارىين بنگەهين بكەت، و بارى گشتى يى جفاكى د ناڤەرا شارەوانى و پارىزگارن ل ئالىيەكى و ل ئالى دى دەسلەتتا ناڤەندى دابەش بكەت، چوار خالىن سەرەكى كە ل خوارى دا ئاماژە پى هاتىيە كرن ل بەر چاف گرتن:

* ئەركى دەزگەهان (شارەوانى، پارىزگار و حكومەت) ب ئاوايەك رىك و پىك، و بەرفرە، كە بەرپرسىارى يەك ئابوورى هەبىت بىتە رونكرن. د هەمانكاتدا ژى خوه نىزىكى هاوولاتىيان بكەت.

* پىويستەكە دەزگەهين پەيوەندىدار بشىن توانايا ئابوورى و بەرپرسىارەتى هەبن.

* هەول بىتە دابىن كە بوروكراتى و كارگىرىيا بەرتەسك بىتە گورپىن/نوژەنكرن و، چارەسەركرنا كىشە و دارشتنا پلانىن و بەرپرسىارەتى تەنيا ل ناڤەندەكى بىتە كوم كرن.

* بودجەيەك ژ بوى شارەوانى و پارىزگارن بىتە دارشتن (ئەف بودجە ل گور نەخشەيەك زەمەنى (يەك سال) دانوستاندن ل سەر بىتە كرن).^{۱۱۰}

ژ بوى كو تەوهرە بوروكراتى ل ناڤ جفاكىدا پتر بىتە زەلالكرن پىتر بوگاسون ئاماژە دكەت سەر ناڤەرۇكا كىشەيەك وەها، و بوونا بوروكراتى وەكى كىشەيەك قەلس و بەرتەسك ل ناڤ جفاكى ددەتە دياركرن. رەوشەك كە بوىە ھوى خولقاندنا كىشەيىن مەزن ژ بوى دەسلەتتارى يا ناڤەندى.^{۱۱۱} لەورا ژى رەفورم ل ناڤەندا بەشىن دەسلەتتارى ل ناڤ سنوورين شارەوانى، پارىزگارى ئىرو ل گور پىشكەفتنا تەكنىك و زانىارى ژ بوى جفاكىن وەكى كوردستانى پىويست تىتە دىتن. بەلاڤكرنا دەسلەتتى د جھى خوه دايە، نەك تەنيا ژ بوى دەسلەتتاران. بەلكو ئەف تىكلىين د ناڤەرا هاوولاتى كە راستەوخو تىكلى و پەيوەندى ب سىستەما ب رىڤەبەر (كارگىرى) ھەيە ب ئاوايەك دى وى بىنيتە بەرچاف. رەفورم دبىتە ھوى نىشان دانا وىنەيەك نوى ژ سىستەما كارگىرىيا گشتى، كە ھەست پى تىتە كرن تووشى گوران بوويە. ب پىچەوانەڤە رەفورم دەزگەھەك بەرفرەو خاوەن رىكخراو تووشى نوژەنكرن دكەت، كە كار و چالاكىيان ب ئاوايەك باشتر ب رىڤەبىت، د هەمانكاتدا رەفورم دەرفەتەك باشتر ددەتە دامودەزگەهان كە گورانكارى ب سەر خوه دا بىنن ل گور پلان و نەخشەيىن درىڤخايەن و كورت خايەن. رەفورم دبىتە ھوى كە سىستەمەك پىشكەفتى، بوروكراتىيەك چالاك و كارا (پروڤىشيونال)، پروسەسەك دىموكراسى وەكى جىگر و ئالتەرناتىف ژ بوى

110- Salomosen, S.1997: 5.

111- Bogason, P. 1996: .

سیستمهک قهلس و خاوهن کارایهک سنووردا بیته کار.^{۱۱۲} ره فورم گورانکاریین کارگیریین داموده زگه هین میری یه. ره فورم دبیته هوی هندی که شیوازی ریکخراوهی، پروسهس و ئیدولوژییهک نوی بیته دارستن، که ده زگه هین کارگیری ب ئاویهک باشتر و کارا کاروبارین میری ریقه بین.

ریکخراو د پره سپه کتیفا ره فورمیدا وهکی ئامراز تینه دیتن. ره فورم وهکی کلیلا ئارمانجین نوی، دارستنک نوی، کارایی و خواهشبینی تیتته دیتن. بی کو بریارهک رامیاری که خوه د چوارچوقه یا بریارهک یاسایدا جیگر کریبیت، ره فورم گهلهک دژواره که پینک بیت. چونکه ئهف، یاسایا کارگیری به لافکرنا دهسه لاتی، ئه رک و فه گوهاستن دهسه لاتی ژ ناغه ندهکی بو ناغه ندین دی وهکی ناف سنوورین دهسه لاتا شارهوانی و پاریزگاران ب ئاویهک به رفره تووشی نوژهنکرن، د همانکاتدا ژی تووشی نه خواهشی دکته. ئهف پیویست دکته. شارهوانی ب به رفره بوونا سنوورین دهسه لاتی ب خوه دبیتته خاوهن کاریگه ریبهک گشتی که هم به ره هم هینه ری بریارانه و هم ژی بریاران دپه ژرینیت. وهک ئه کته رهک سهرهکی د جفاکیدا، شارهوانی ههست ب بهرپرسیارهتی یهک به رفره تر دکته. ئهف ژی دزقریته سهر هندی که ئه و ب خوه بریارده ره و ئاکامین بریارین نه دروست ژی دی ژ بوی بهرپرستین رامیارین جفاکا شارهوانی گران ته مام بیت. دشیت که هاوولاتی د ههلبزارتنهک داهاتیدا دهنگی متمانه بی پی نه دت. دهما سنوورین دهسه لاتی شارهوانی به رفره هتر دبیت، ل رهخ بارهک وهها، کارگیری و بوروکراتییا ده زگه هان خورتی و گرانی یهک مهستر دخیته سهر شانی شارهوانییان که بایه خه داره.

ب وهرگرتتا سه رخوه بوونا خوه ژ دهسه لاتا ناغه ندی، شارهوانی وهکی ئه کته رهک پیشکیشکه ری خزمه تگوزاری و ههروهسا ژی دابینکرنا پیداو یستین جفاکی (پیتربوگاسون) ل ناوچه یا بن دهسه لاتا ویدا هم د بیته جهی متمانه یا هاوولاتی و هم ژی زانیاریهک مهسترو پته وتر ژ دهسه لاتا ناغه ندی به ره هف دکته.^{۱۱۳} جفاکین پیشه که قتی و جفاکین که ههتا راده یهکی بایه خ ب سیستمهک فه کری ددن ژ بوی چاره سهرکرنا کیشه هین جیاوازی جفاکی و بکارخستنا ئامرازین نوی قی - نوژهنکرن و ره فورم - پیویست دبینین که گورانکاری د ستروکتورا خوه دا بکن.^{۱۱۴} ئهف خالا گورانکاری یان، یهک ژ خالین سهره کییه که د شیت ل گور دیتنا پیتربوگاسونی بشیت چاره سهرییا کیشه هین جفاکی بکه ت یان ژی ریکه چاره یهک نوی بیخیته بهرچاف. ل ئالی دی ژی گورانکاری ب سهر ریکخراوین میری، که ئه گه را وی ژی ره فورم بوویه، دبیته هوی گورانکاری بسهر کاره کتهر و ناسنامه یا ریکخراوهی، واته بوها و نه ریین بنگه هین تووشی گورانکاری دبن و رهنک و رویهک نوی و ناسنامه یهک نوی وهردگرن.^{۱۱۵}

جهی ئامازه پی کردنییه که ئه و ل دهف بوگاسونی بایه خداره، میکانیزما په یوه ندین ده زگه هین میرییه که راسته و خوه تیکلی ب هاوولاتی فه هه نه. ئه و ژی کارگیریا گشتی یان ژی سیستمه ما بوروکراسی یه. دهما باس ل سهر سفکرنا دهسه لاتا ناغه ندی و به رفره کرنا دهسه لاتی شارهوانییان تیتته کرن، ئهف ل دهف بوگاسونی فه گرنک تیتته دیتن، که کیشه ناکوکیین که د ناغه را دهسه لاتا ناغه ندی

113- Bogason, P. 1996:60

114- Bogason, P. 1996: 8

115- Brunsson, N. & Olsen, J. P, 1990:16.

112- Brunsson, N. & Olsen, J. P, 1990:55

و شاره‌وانیان دا هه‌یه، کاریگه‌رییا خوه هه‌یه ل سهر په‌یوه‌ندیین د ناڅه‌را ده‌سه‌لاتدارییا شاره‌وانی و هاوولاتی دا. ل ئالییه‌کیدنا ب هوی ئه‌و زیره‌کی و شاره‌زاییا که شاره‌وانیان بده‌ستځه ئانییه د کاتی چاره‌سهرکرنا کیشه‌ییین ناوچه‌ی و پیشکیشکرنا خزمه‌تگوزارییان، هاتییه دیتن که ده‌سه‌لاتا ناڅه‌ندی خواستییه که ده‌ست د کاروباریین شاره‌وانیان وهرده‌ت و کارگیر بیت ل سهر بیرڅه‌به‌رییا شاره‌وانی. بوگاسون پینگاف وه‌یان ژی سیاسه‌ته‌ک وه‌ها ژ ئالی ده‌سه‌لاتدارییا ناڅه‌ندی څه وه‌کی ریکه چاره‌سهری نابینیت. به‌لکو ئه‌و څی گه‌له‌ک باشتر دبینیت که شاره‌وانی وه‌کی ئه‌کته‌ره‌ک سهره‌کی د ناڅ جڅاکیدنا ب ئاوايه‌کی به‌ربچاڅ بیته پیش.

ئه‌څ دیاره که ژ ئالی ده‌سه‌لاتا ناڅه‌ندییه هنده ئاسته‌نگ لهر ریکا شاره‌وانی تینه داین، ده‌ما که بارئ ئابوری دبیته روژه‌څا په‌یوه‌ندیین دووقولی. وه‌ک هویکه بالکیش ته‌وه‌ره‌ک وه‌ک یا ئابووری زه‌بر و گرنگی، و هه‌روه‌سا ژی پته‌و‌یونا ده‌سه‌لاتا ناڅه‌ندی ل هه‌مبه‌ر ده‌سه‌لاتا خودموختارو به‌رته‌سک یا شاره‌وانی نیشان دده‌ت. ده‌سه‌لاتا ناڅه‌ندی ب ریکا به‌رپرسیین رامیاری و کارگیریا ناڅه‌ندی ئاسته‌نگین وه‌ها دئافه‌رینیت، که د هه‌مانکاتدا ئه‌څ به‌رپرسیین کارگیریا ناڅه‌ندی نه ریکه چاره‌سهرییه‌ک هیژا ببینن.^{۱۱۶} ل ئالی خوه ئه‌څ دیتنا پیتر بوگاسونی، سهره‌رائی بالکیشی و بایه‌خداری، ته‌وه‌رک نوی دخیته سهر کیشه‌یا ده‌سه‌لات و هیزی دناڅه‌را دوو ئه‌کته‌ریین ده‌سه‌لاتدار، حکومه‌تا ناڅه‌ندی و جڅاکا شاره‌وانی، هه‌روه‌سا ژی شیوه‌یا به‌لافکرنا ده‌سه‌لاتی. پیشکه‌فتن د کارگیریا حکومه‌تی و به‌لافکرنا ده‌سه‌لاتی وه‌کی سفکرنا ئه‌رکین ل سهر شانی ده‌سه‌لاته‌ک

116- Bogason, P. 1996:10

وه‌ها ره‌ها تیته دیتن.. دکاته‌ک وه‌ها دا کارگیری گشتی و ده‌سه‌لاتا رامیاری ل ناڅ شاره‌وانیان ئاماژه ب کیشه‌یه‌یا ناوکوییین ده‌سه‌لاتی دکهن. ئه‌څف ناوکوی، که‌وه‌کی کیشه تیته ناسکرنا خاله‌ک خاوه‌ن یا خوه‌یه ول څی ده‌ری ئاماژه پی تیته کرن. ئه‌و ژی فاکته‌ریین ده‌ره‌کی نه، که کارتیکرنه‌وه‌یه‌ک به‌رفره ل سهر برپاریین ده‌سه‌لاتداری – هه‌م ل ناڅ سنووریین شاره‌وانی و هه‌م ژی ل ناڅ سنووریین حکومه‌تی. کیشه‌یه‌ک وه‌ها ره‌نگه هه‌می ریکخراوان ژی هه‌مییز بکه‌ت- یا نه‌څه‌ندی هه‌نه. کارتیکرنه‌وه‌یه‌ک که ژ بوی نوژه‌نکرنا و سهرل نوی ئاڅادانکرنا هه‌یکه‌لی ریکخراوی وه‌کی فاکته‌ریین ده‌ره‌کی ئین گرینگ تینه دیتن و مفا ژی تیته وهرگرتن. وهرگرتنا مفا ژی ئه‌گه‌ر راسته‌وخوه کاریگه‌ری نه‌بیت ل سهر چاوانیا ریکخستن و ئاڅادانکرنا ریکخراوه‌ی، ژ بوی کو ئه‌څف فاکته‌ره‌نه نه‌بته هوی ئاسته‌نگ چیکرن و خاوه‌ن کاریگه‌ری، ریژ ل وان تیته گرتن. ئاڅادانکرنا هه‌یکه‌لی بریڅه‌بردنی ئه‌رکئ ده‌سه‌لاتداریین ناڅه‌ندییه، که دبیته هوی ژ هه‌څ قه‌تاندن و ژ نویڅه به‌رفره‌کرنا یان ژی څه‌گوه‌استنا ده‌سه‌لاتی بو ناڅه‌نده‌ک دی. څه‌گوه‌استنا ده‌سه‌لاتی د هه‌مانکاتدا ژی دشیت ب ئاوايه‌کی نه‌گه‌تیڅ کارگیر بیت ل سهر گورانکاریین ریکخراوه‌ی، که هاوکاری و ب ریڅه‌برنا ده‌سه‌لاتی تووشی قه‌لسی دکه‌ت.

ئه‌څ ئه‌رکه که ل سهرشانی حکومه‌تییه، وه دکه‌ت، حکومه‌ت میکانیزمه‌ک لاستیکی داریژیت، ئه‌گه‌ر هاتوو گورانکاری که‌فته ناڅ کارگیری و شیوازیین په‌یوه‌ندیین ده‌سه‌لاتی تووشی ئاسته‌نگ بوون، د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا هه‌ست ب کیماسی و قه‌لسی ل ناڅ هه‌یکه‌لی ریکخراوه‌ی نه‌یته کرن. ل څی ده‌ری راسپاردنا ئه‌رکان و څه‌گوه‌استنا

برپاران ژ ئالی حکومتی بوی ناف سنوورین دسه لاتا شارهوانی و پاریزگارن، وهکی پینگاقهک ژیهاتی دقوناخا یه که م ژ بوی دسه لاتداری گرینگ تیتته دیتن، و ل ئالی دی ژی نرخاندنهک هیژا وهردگریت ل ناف جفاکا.

د دیتن و شروقه کرنهک وها دا، پاول سفینسون خوه دخیتته رهخ دیتن و شروقه کرنا بوگاسونی. ئەو ژی هاودهنکه سه بارهت ب دیاردهیا ره فورمان که دزقریتته سهر دابه شکرنا دسه لاتتی د ناقبهرا ئەکتهرین جیاواز ناف سنوورین ناوچه یهک دیارکراودا. به لام ئەو (سفینسون) ب خوه فی دیار دکته که کیمکرنا دسه لاتا نافهندی و پتر بایهخ دان ب کار و ئەرکین شارهوانی، ب خوه هاندهرهک ژیهاتی یه ژ بوی شارهوانی که پتر ههست ب بهرپرسیاری ل هه مبهر پیشکیشکرن و دابینکرنا پیوستین گشتی ژ بوی هاوولاتی یان ژ حکومتا نافهندی بکهت.^{۱۱۷} وهک پیداپوونهکی ژی دیسان ئەف زیده ژ دهرقه یه ئەگه ر ئاماژه پی نه ئیتته کرن، پیدقییه که حکومتا نافهندی پشتگیری ژ بهر فره کرنا دسه لاتتی و ل دارخستنا ره فورمهک گشتی بکهت، ب ئاوایهکی دسه لات ل ناف بهینا فاکتهرین جیاواز، حکومتا نافهندی، پاریزگارن و شارهوانیدا بیتته دابه شکرن.^{۱۱۸} مه یقه و بهرهمی ره فورمان د داویدا دزقریتته سهر سفرهیا حکومتا نافهندی. نیلس یورگن نیدیرگورد^{۱۱۹} دبیزیت، پینگاقهک وها بی کیشه نین. ئەو ل سهر فی باوهرییه، و پیشنیار دکته، باشته ره که دسه لاتدارییا نافهندی پیشینیا ئاسته نگین بهرچاڤ نه کری بکهت، ئەگه هات و پینگاقین نوی ژ بوی ره فورمان تووشی ئاستهنگان

بوون. تاییهتی ئەف پیوسته که ب میکانیزمی خو، دگه ل لایه ن و ریکخراوین رامیاری و پارلهمانی، و دگه ل پارتین ئوپوزیسیونی ژی مژارهک وها بیتته تاوتوکرن. ئەو ئاماژه دکته سهر برپارین رامیاری. تاییهتی ژی گهلهک ژ وان وهکی بریار، ئاکامین مهزن و گرینگ هه نه ل سهر جفاکی و تاکه کهس. ئاکامین که گریدایی پرۆسه سین رامیاری و گورانکاریین جفاکی نه.^{۱۲۰} ژ بوی نیلس وهکی ئابوری ناس ئەف ژیهاتییه و دجهی خوه دایه که پرۆسه سا دارشتنا بهرنامه یین داهاتی نرخاندنهک هیژا هه بیت که جفاک بشیت ل ئاستهک بهرزدا پرۆسه سهک وها ل سهرشانی خوه هه لگریت، و ئەف وهکی پیداپوستیهک جفاکی تیتته دیتن که ره فورم بینه کرن و ببیتته هوی بهر فره کرنا سنوورین دسه لاتا شارهوانی یان.^{۱۲۱} هوییهک وها شارهوانی دکته خاوهن دسه لات و برپاردهر دکار و ئەرکین که دکه قنه سهر ئەستوی شارهوانی. ئەف شارهوانییه که هاوولاتی خوه گهلهک نیزیک لی دبینیت و ل ئالی دیقه ژی شارهوانی خاوهن زانیاریین هیژا نه ژ بوی چاره سهر کرنا کیشه یین ناوچه ی.

117- Svendsen. P. 1992: 21

118- Bogason, P.1996:30

119- Nedergaard, N. Jørgen. 2000:30

120- Nedergaard. J. Niels. 2000:30

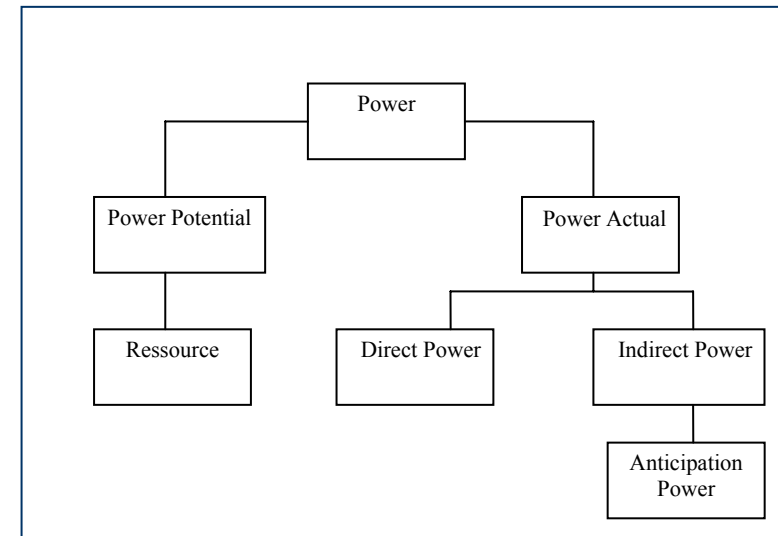
121- Nedergaard. J. Niels. 2000:32

۴- دیموکراسی:

"ئەز نەل ل گەل وئ مە (باوەری پئ نینە) ئەوا کود تو دبیژی (بیرو رای)، بەلام ئەز دئ هەتا مرنا خوہ پالپشتی مافی تە بم (پشتگیری)، ئەوا کود تو دبیژی و تە باوەری پئ هەیه." فرانچویس م. ا.د. قولتاییر¹²².

سەرەچاوەیا وشە و زاراقەیا دیموکراسی کوکا خوہ ژ ئاتینا کەئن(یونان) تیت، و ل قئ دەری بوو، کە ژ بوی جارا یەکەم دیموکراسی هاتییه بکارئانین، لەو پرا ژ یونانا کەئن وەکی لاندک و پەرودەدەکاری دیموکراسی بوویە و هاتییه ناسکرن. دیموکراسی ب خوہ هەم وەکی وشە و هەم ژ ی وەکی بیروکە، بابەتەک بەرفرەهە، و شروۆقەکرئین جیاواز سەبارەت وئ هەنە. ئەف گەلەک گرینگە کە ئاماژە پئ بیتهکرن کە شروۆقەکرنا دیموکراسی و تیورین رامیاری، ل رەخ قەژی جیاوازیین کە دناقبەرا تیورین رامیاری هەم سەبارەت ب ب کارئانینا زاراقەیا دیموکراسی و هەم ژ ی سەبارەت ب هندی کە چاوان زاراقەیهک وەها بیته تیگەهیشتن داھەنە. ژ بەر گرنگییا بابەتا دیموکراسی و پیشکەفتنا جیهانی و هلوەشاندا دیوار و سنوورین د ناقبەرا وەلات و نەتەوہیین جیهانی ئەف ناکوکییە نە تەنیا بۆینە بابەتەک زانستی، و راستییا جفاکی رەنگ و رویەک دی نیشان دەت. رەوشەک وەها دەسەریدا، سەرھلداکەک نوی پیکئانییە، ب ئاویەکی کە شیوازیین دیموکراسی ب رەنگەگ بەرفرەه و وەکی پتەو بوون ژ بوی لیکولین و تاوتوکرنا جفاکی دەرفەتەک نوی خستییه بەردەست. هەمی شیوازیین دیموکراسی سەرەرایئ تیکلیین تیورین زانستی ب

122- Francois Marie Arouet De Voltaire(1694-1778).

راستیا جفاکی ڤه، مروڤ دشیت بیژیت که تیکه لی ب تیگه هیشتین تیورین زانستی دگه هه ڤه نه. ل داویدا ژی هاوده نگیا که د ناقبه را تیورین زانستی هه یه- وهکی راستیا جفاکی- پتر نیژیکی هه ڤه دهن، هه تا کو راستی و وینه و کوکا ناکوکیین دناقبه ر دا بینه دیار کرن.

د رهوشهک وهها یا جفاکی، که دیتنا جیاوازی د ناقبه را تیورین زانستی بین دیموکراسی دژواره بیته دیتن. هوپ ڤی دزقریته سهر به رفه بوونا دیاردهیا جیهانگیریبوونی ل داوی چه ر خا ۲۰ ان و دهستپیکا چه ر خا ۲۱ ان. ب خوه ئیرو تیگه هیشتن ژ دیموکراسی هاتییه واته یا ریزگرتن ل مافی تاک/ مروڤی، نازادیبین رامیاری، و پشته ڤانی و پشتگیریا یاسایی. یا کو گرینگ تیتته دیتن، ته که زکرنه بابه تا دیموکراسی ل سهر دوو ژ بابه تین سهره کی و پره نسیبیه. ئه ڤ هه ردوو بابه ته نه: یه که م دیموکراسی ده رگه ه ل بهر به شداری بوونا تاک ڤه که ت (رهنگ و رویهک رامیاری)، و دوویه م تاک بیته پاراستن و ریژ ل پاراستنا مافین بنگه هین بین تاکی بیته گرتن (رهنگ و رویهک یاسایی). ئه ڤ هه ردوو بوینه ته و هرا دیموکراسی د جیهانهک جیهانگیربوئی ل دهستپیکا چه ر خا ۲۱ دا. ته و هرهک دی ژی که نهک ژ ده رفه ی بابه تیه، دهسته واژه یا ژیا نا جفاکییه، که دزقریته سهر دابینکرن و پیکنانینا ده رفه تا ژیا نهک وهک هه ڤ ب ناڤی and social economic security. ئه ڤ واژه پتر ل وه لاتین که خاوهن سیسته مهک ته نا هییا جفاکی، بکارتیت و ژ بوی بهر پرسین جفاکی ته نا هییا جفاکی ب بارئ ئابووری ڤه گریدایه. ههروه سا ژی پیشکه فتنا جفاکی و سوود وهرگرتن ژ بو نیه یا تاک د دابینکرنه بارئ ئابووری ژ بوی تاک و جفاکی ب گشتی دبینن. هه ولین جدی تینه داین که ئه ڤ

رهوشه به ردهوام بیت. سیسته مهک وهها تاییه تی ل وه لاتین سکاندیناڤیا پهیره و ژیتیتته کرن و ب ناڤی welfare state هاتییه ناسکرن. دیسان ژی جیاوازیین بنگه هین و سهره کی د ناقبه را وه لاتین که خاوهن سیسته مهک وهها نه دا ئارا دا هه یه، تاییه تی ژی د ناقبه را وه لاتیک وهکی دانمارک، فرهنسا، ئالمانیا، و هند. ئه ڤ واژه یه زامنکرنه بارئ گوزهرانا تاکه ل ناڤ جفاکیدا، که ئه و ژی دهسه لاتدار خوه لی بهر پرس دبینیت. به شدار بوونا تاک د جفاکیدا وهک هوپهک گرینگ ژ بوی پیشخستنا جفاکی تیتته دیتن. به ره ڤاژی ڤی ژی کیماسی و تهنگاسی د پرؤسه سا دیموکراسی و ئاستهنگ خستن د به شدار بوونا هاوولاتی د پیشخستنا پرؤسه سهک وهها دا، د دشیت جفاکه کی بیخیه رهوشهک وهها دا، که بیته هوپ پیکهاتی ناقه ندین ده رگه گرتی، که ته نیا ژ بوی هندهک که سان- که هنگی باس ل سهر دیموکراسی نائیتته کرن، به لکو ئولیگارش ی دکه ڤیته مهیدانی- که بهر ژه وه ندین تاییه تی هه نه. ئه گه ر پیشکه فتنا جفاکی بیخینه چوارچوڤه یا پیشکه فتنا بهر ژه وه ندین چینهک وهها. رهوشهک وهها تیتته واته یا پهیره و کرن ژ دیموکراسی ب شیوازی ئولیگارش ی، که ته نیا جفاکی و هاوولاتی تووشی نه هامت و ب بهر پرس یاره تی دکه ت. دیسان ژی دبیته هوپ ناکوکیین گه لهک به رفه ل ناڤ جفاکیدا، تاییه تی ژی بارئ ئابووری. وه لاتیک که خوه دیموکرات دبینت و ل سهر بنگه ها دیموکراسی هاتییه ئاڤادانکرن خاوهن ستراته ژین جیاوازه، که دبیته هوپ زامنکرنه ژیا ن و ههروه سا ژی گوزهرانا هاوولاتی وهکی یهک ژ ئه رکین سهرشانی خوه دبینت و سوود ژ میکانیزم و سیسته مین لهر دهست وهردگریت. واته تاک د سیسته مهک دیموکراسی دا: خاوهن بهر پرس یاره تی بیت (مافی مروڤ

و دیموکراتی ب ههف ره گریدایه، و ژ بوی هاوولاتیان بوهاییان (وان)، نیونه راتی کرن (سه بارهت ب تیکلیین جفاکی و بیروپاییان گشتی). ههروهسا ژی دیموکراسی وهکی فاکته رهکی سهرهکی وهکی بهردی بناخهیا ژ ههف تیگه هیشتنی د نابقه را چینین جیاوازیین جفاکیدا بیته دیتن. دیموکراسی د وی کاتیدا شیت که خورت و پته و بیت، واتهیا واژهیا دیموکراسی هاتبیته تیگه هیشتن و زه لاکرن. ئەف ژی گریدایی فاکته ری زانیاری و یاساییه، که پالنه ری وان ژی ریخراو و پارتین رامیاری نه.^{۱۲۳}

ژبانهویا دیموکراسی

هه ل کوک Hal Koch ناڤی قه شهیهک دانمارکییه، که رولهک مهزن و تاییهتی هه بوویه ل سهر دیارکرن و شروقه کرنا دیموکراسی ل ناڤ جفاکا دانمارکی دا. هه ل کوک ب ئامازه پیکرن ل سهر روداویین که د میژوویا ئورویا دا روی دانه و بونه هوکارین کافلکار و روخانا ئورویا، رهنگ و رویین دیموکراسی ددهته نیشان دان. ئەو ههروهسا ژی ژ ناڤ چوونا هه زاران که سین سقیل د شه ریین که ل ئورویا دا رودانه وهکی به رهه می دیموکراسی دبینیت، و دیتن و زانیاریین خوه ب ئاویهک بهرچاڤ و بیگومان لی کرن سه بارهت ب تیگه هیشتن و دیتنا خوه ژ دیموکراسی تینیت بهرچاڤ. ل گور دیتنا وی دیموکراسی ته نیا ب "پهروه ده کرن، زانیاری و هویشیارکرن"^{۱۲۴} بدی تیت. ئەو فان وهکی فاکته ریین گرینگ و جه وهه ری ژ بوی جفاکی، ههروهسا ژی سهر کردایه تییا سیاسی که نیونه راتییا نه ته وی دکهت

123- Jakobsen, U. & kelstrup, M. 1999:140
124- Koch, Hal: 1945

دبینیت. ژ بوی ئاڤادانکرنا جفاکی ئەو گه لهک گرینگ دبینیت که تاک ب ئاویهکی بهرفره بیته پهروه ده کرن و ببیته خاوهن هویشیاری. دهما هه ل کوک باس ل سهر پهروه ده کرنی دکهت، ئەو قی دخیته ناڤ چوارچوڤهیا مالیدا. واته مال دبیته یه که م جهی پهروه ده کرنا تاکی، ژ بوی کو بشیت ل ناڤ جفاکیدا رولا خوه وهکی تاکهک سهر بخوه هه بیت. هه می گرفتین که ل ناڤ سنوورین مالیدا هه نه ب دیتنا وی نهک ب ئاویین دهنگ دانی تینه چاره سهر کرن.

وهک دهستپیک مال جفاکهک بچوک پیک تینیت و ژ بوی کو سهره رییا مالی بیته پاراستن پیویسته که هه می ئەندامین مالی یهک دهنگ بن. ئەگه نه، مال نابیته خاوهن ته ناهی و ناشتی و ناکوکیین که د ناڤ سنوورین مالیدا تینه گور، ئەگه نه تینه چاره سهر کرن دشین بننه هو ی ژ هه قه تاندنا بنگه ها مالی. هه ل کوک دگه هیته قی باوه ری که بابته دیموکراسی ته نیا گه هیشتن ب "یه گده نگییه" و ئەف ته نیا ب هه بوونا دانوستاندنی "دیالوگ" پیک تیت. ئەو هاوده ننگه ل سهر دیتنا "توماس ماساریاک (سیاسه تڤانی چه کوسلوفاکیا) ژ بوی شروقه کرنا په یفا دیموکراسی، که دیموکراسی و بهرفره بوونا وی د "دیالوگ" ل گور شه رتین ئیرو تاک ب به شداریکرن د پرۆسه سین رامیاری و جفاکی دبیته خاوهن زانیارییهک هیژا سه بارهت ب دیموکراسی، ههروهسا ژی بابته دیموکراسی ئیدی ژ بوی تاک ژ سنوورین دهرفه تا "ئاخافتن و بیروپایا ئازاد" دهردکه قیت، به لکو تاک ب تیگه هیشتن ژ دیموکراسی و هه وه رسا ژی پیشکه قتنا باری جفاکی دشیت ببیته فاکته رهک هیژا که کاریگه رییا خوه هه بیت ل سهر برپاریین رامیاری و یاسی که دبنه هو ی بهرفره کرن و پیشخستنا دیموکراسی. ب دیتنا وی بهرژه وه ندیین

تایبیتین چینک تایبته، ههروهسا قهلسییا تاکهکهس نهک د بهرژهوهندییا دیموکراسی دانه. تایبتهی ژی وی بالکیشایه سهر پارت و ریکخراوین رامیاری که تهنیا ل بهرژهوهندیین خوهیین سهرهکی دنیرن، و کیشهیین راستهقینهیین جفاکی ژ بیر دکهن.^{۱۲۰}

ئیرۆ ب سهر ئهوکاتی که Hal Koch تیدا دژیا دهرباس بوویه. ئهوکات بویه بهشهک ژ میژوویا مروقایهتی. بهلام رنگ و رویین دیتنین وی نههاتینه گورین، بهلکو ئهف پیکهات و بنگههک خورت ژ بوی جفاکی دیارکرییه، ئهگهر مهبهست ژی پیشکهفتنا دیموکراسی بیت. ئیرۆ ئه و جفاکا که ئه م تیدا دژین خاوهن ئامرازین جیاوازه، ئهگهر جیاوازییا کاتی که د ناقههرا جفاکا ئیرۆ دا ههیه و جفاکا که Hal Koch تیدا دژیا بیته بهرچااف. ئهف جیاوازی و ئامرازین جیاواز ل ئالییهکی دبنه هوی هندئ که پیشکهفتنا جفاکی بکهفیه ئاستهک دی دا، و ههروهسا ژی هوی بدی ئانینا دهرفتهین بهرفره ژ بوی تاک. پهروهردهکرن ئیرۆ ههههچهنده که ل ناف سنورین مالیدا روددهت، ل ئالی دیفه کهفتیه بن کاریگهرییا خواندنگهه پهیمانگهه و ریکخراوین رامیاری وهتد. ئهف تیتته واتهیا هندئ که پهروهردهکرنا تاک ژ ناقههندهکی هاتیهه فهگوهاستن بو ناقههندهک دی. ئهف ریکخراوهنه خاوهن رولهک کاریگهرن ل سهر دیاردهیا ژ ههف تیگههیشتن و ههروهسا ژی بنه مایین دیموکراسی و پهروهردهکرنا دهسهتهواژهیهک وهه. ئهف کاریگهرییه پیویسته لبهرچااف بیته گرتن. پهروهردهکرن دکونتهکستهک نویدا که ل گور مهرجین جفاکا پیشکهفتنیا یا ئیرۆ دا بگونجیت گهلهک بهرفرههتره ژ یا وی کاتی که Hal Koch تیدا دژیا.

راسته ل گور شهرتین کاتی ئه و دیتن دجهی خوه دا بوونه و شایانی ریزن. ئیرۆ ژی ئهف دیتن ههلبته خاوهن کاریگهری نه، بهلام د سهردهمی پیشکهفتنا جفاکی و گورانکاریان پهروهردهکرن ژدهست دایک و بابان دا دهرکهفیت و دبیته پرسهک یا سهرهکی یا جفاکی. شیوازیین نوی یین پهروهردهکرنی دانپینان پیویسته، واته نقشین نوی د ههمانکاتدا ژی بیرکردن و بیرکردنهوهیهک نوی تیتته ئارا. بیر ل فی ژی بیتته کرن، که د هندهک کات و رهوشان دا ئهف چین (زارۆک و گهنجان) خاوهن جیاوازی یین تایبتهن دگهل نه ریت و دیتنین دایک و بابان، هه م ژ ئالی بیرورای و هه م ژ ئالی رهوشته و سروشت دا. ئهف بیرکردنهوهیه و سروشته دزقریته سهر تهورین نوی ئین بیرکردن و پیشکشکرنا سیمایهک دی ژ بوی جفاکی، که بخوه رهوشهک وهه دهرفته ژ بوی ناکوکیین نوی ل ناف جفاکیدا فهکته. فهکرنا دهرگهههک نوی ژ بوی چارهسهرکرنا ناکوکیین جفاکی ل دهف دیموکراسی دا تیتته دیتن. یهک ژوان "دانپینانه" و دوویه م ژی "دیالوگ". گهلهک ژ دیتنین که تاک خاوهن وانه و ئیرۆ ل ناف جفاکی دا باون، نهک ژ پهروهردهکرنا دبن سییههرا مالیدا سهههچاوه دگرن وهیان ژی گرتینه، بهلکو ژی سهههچاا وان ژ لیکولین و دیتنین ژیا نا تاک ب دی تیت، که ئه و ژی جفاکه. پیویستی ب دانپینانی ههیه که کاریگهرییا جفاکی ل سهر تاک پتره ژ وی کاریگهرییا که دایک و باب یان ژی بنه مالی ل سهر تاک ههیه. ژ بوی کو جفاک پتر بهرهف دیموکراسییهک راستهقینه پینگافا باقیت، پیویستی ب فهکرنا دهرفتهین نوی و تازهیه ژ بوی تاک، و ئهف تاکه که جفاکی ههردهم زندی و خاوهن جموجول رادگریته. واته فهکرنا دهرفتهان ژ بوی تاکی د ناف جفاکهک وهکی یا کوردهواری دا که

خاوهن سروشتهک" ئوتوریتیه و موخافه زه کاره" ژ هه ر کاتهکی پتر پیویسته. ل قی ده ری ئەم دگه هینه بهرقاژیا دیتنین هه ل کوکی. ئایا پیویست ناکهت که ل ئالی دی ئەف پرس بیته کرن: ل جفاکهک که خاوهن دیتن و بۆچوونهک ئوتوریتیه چاوان دی نقشین داها تی بیته پهروه رده کرن؟ ده ما که د تیروانینا ئوتوریتیه دا ته نیا دیتنهکی، بیروه که یهکی و دهسه لاتهکی جهی خوه هه بیت، دی چاوان بنه مایین ئازادین تاک و دیتنین جیاواز شوینا خوه فه کهت؟ باشه بنه مایین مافی مروقی ل دهف دهسه لاتارویهک خاوهن ئوتوریتیه فه چاوان ها تینه دیتن و شروقه کرن؟ ئایا تاک ئەف دهرفه ته هه یه که ل ناف سیسته مهک وه ها دا، که بنه مایین خوه ژ سیسته ما باوکسالاری وهر دگریت، دیتن و نیرینین خوه پیشبختیت و هه ست بکهت که خاوهن که سایه تی یهک جیاوازه ژ که سایه تیا بابی خوه یان ژی دایکا خوه یه؟ وه یان ژی ئایا تاک د رهوشهک وه ها دا هه ست ب هندی دکهت، که دیتنین وی خاوهن گرنگی نه ژ بوی لایه نین په یوه نیدار؟ هه لبهت دیتنهک وه ها که گرنگی دده ته سه ر ب به رفه کرن و پهروه رده کرنا نقشین نوی ل سه ر بنه مایهک ره خنه گه ر و دیموکرات، هه تا راده یهک به رفه به رسقین پیویست، ههروه سا ژی ریکه چاره سه ری بین جیاواز دبیینت و دیار دکهت. ئەو ژی گرنگی دده ته نافه روکا جفاکی، واته تاک د جفاکیدا تیتیه پهروه رده کرن.

یاسا ناسی دانمارکی Alf Ross ب پیچه وانه فه دیتنهک به ره فاژی ل سه ر دیتنین Hal Koch سه بارهت ب بابته تا دیموکراسی هه یه. سه ره رای قی ژی که ئەو نهک ل دژی دیتنین هاوولاتی یی خوه بوو، به لام دیسان وی ئەف دیتنه نهک شایانی هندی زانی که وهکی شروقه کرنا دیموکراسی بیته زانین، وه یان ژی که دیموکراسی و

نافه روکا وی چیبیه، ژ بوی مه بده ته دیار کرن. ل ئالی دی ئەو ل سه ر هندی ژی کوک بۆ که پهروه رده یهک ژ بنگه هین دیموکراسی بیته، به لام پیویستی ب ئامرازهکی هه یه که بشیت پهروه رده و تاکی ب هه ف ره گری بدهت. ب دیتنا وی تاکه که سه ده می کاتاندا خاوهن توانایهک وه ها نینه که راسته وخوه به شدار بیت ددارشتنا بریارین رامیاری، وه یان خاوهن کاریگه ری بیت لسه ر بریارین وه ها، و ل ئالی دی به لکو که سایه تی یا تاکی ژیهاتی نه بیت و خاوهن کیماسی بیت ل ئالی خاوهن دارییا رهوشه نبیری" رهوشه نبیرییهک کیم، و کورتبین" ¹²⁷ بیت. رهوشهک وه ها، ب دیتنا وی ته نیا د چوارچو فه یهک یاسایی دا تیتیه چاره سه ر کرن، ئەف ده رگه هی ریزگرتن ل تاکه که سه فه دکهت که تاکهک وه ها ل ناف چوارچو فه بین بریار و دیتنین یاسایی بیته دیتن. واته یاسا زامن کار و پاریزه ری تاکه. که سایه تیهک وه ها نابیت وهکی ئاسته نگ لیه ر دهستی سیسته می بیته دیتن، به لام ل بهرچا ف گرنا بنه مایین ریزگرتن ل مافی مروقی، که سایه تیهک وه ها ژی جهی خوه د ناف جفاکیدا هه یه و دی هه بیت، که هه ست پی بیته کرن.

هه رچه نده که هه ردوو دیتنین جیاواز سه بارهت ب دیموکراسی ل گوړن، به لام دانوستاندننن که د کاتی خوه دا دمه دیا دانمارکیدا ل نافه را هه ردوو که سایه تیبیان دا ها تیبیه ئارا، دیار که ری هه لویتست و دیتنین جیاواز بووینه، که ب خوه جه وه ری دیموکراسی دیار دکهت. د وی کاتیدا ژی ئەف هه ردوو که سایه تی ل پرانییا دانمارکی ب ل دارخستنا کوړین زانیار و رهوشه نبیری دیتن و بۆچوونین خوه سه بارهت ب دیموکراسی و تیگه هیشتنا وان ژ "وشه و زارا فه یهک"

126-.Ross, A, 1967:198.

وهها، ههروهسا ژى چاوان ديموكراسى شىت ژ بوى ئاڤادانكرنا جفاكى سوودمهند بيت دانه دياركرن. د كورين رهوشه نيبىرى كه دكاتى خوه د ناقبه را ههردوو كه سايه تيباندا هاتيبه ل دارخستن، ده رگه ه ژ بوى هاوولاتبان ژى هاته فهكرن كه ديتنن خوه ديار بكن، و ب قى ئاوايى ههلسهنگاندهك د ناقبه را رايين جياواز بيته ئارا. ئەف بهشداربوونه بويه هوى پتهوكرن و رهنگين كرنا ديموكراسى و ههروهسا ژى ديموكراسى ب ئاوايهكى زهلالكرى، ئەوا كه ههردوو كه سايه تيبان پشگتيرى ژى دكر، دايه نيشان دان. ديموكراسى نهك ته نيا ب ههلبژارتن و دهنگدانى ديار دبیت، وهكى كو فهيله سووفى فرهنسى ژان- ژاكو روسو ددهته دياركرن:^{۱۲۷}

Once a people permits itself to be represented, it is no longer free.

هه رچه نده كه گهلهك ئاماژه ب دهنگدانى وهكى ده رگه هى ديموكراسى تيبه كرن، بهلام د هه مانكاتدا ژى دهنگدان و ههلبژارتنا چهند نيونه ران نائيبه واتهيا ژيانه وه و هاتنه ئارايا ديموكراسى. دهنگدان ريك و پينگافه كه به رهف ديموكراسى. ب ديتنا بنيامين باربه ر، سيسته مهك ديموكراسى ب هيز نهك ته نيا پيويستى ب دهنگدانى بهلكو ژى هه بوونا داموده زگه هان گرینگ دبيني و ل گور ديتنا وى پيويست دكهت، كه ئەف داموده زگه هه نه هه ولبن جدى بدن، كه ريك لبه ر هاوولاتبى فهكهن، كه بهشدارى د پرؤسه سا پيشخستنا ديموكراسى بكهت.^{۱۲۸} د كەش و ههوايهك وهها ريژهيا گهلهك

127- Barber, B. 1984: 261

128- Barber, B. 1984: 261

ههلبژارتنان (تايبه تى ل وهلاتين ئورويى، ئەف رهوشه گريداين ههلبژارتنييه، كه ئايا ههلبژارتنا شارهوانى و پاريزگارانه، پارلهمانى نه ته وييه، وهيان ژى پارلهمانى ئورويى يه) ناگههيه ۱۰۰٪ ي ريژهيا دهنگه ران، بهلام ئەف ريژهيه ژى ژ بوى كو ديموكراسيهك خورت و پتهو ههبيت پيويست ناكهت. ئەگه ر بهشداربوونا ريژهيا ۱۰۰٪ ژ ئالى هاوولاتبان فه وهكى فاكته رهك خورت ژ بوى ديموكراسى تيبه ناسكرن و پشته قانى ژ ديتنهك وهها تيبه كرن، ئەف ديتنهك شاشه. ئەگه ره رهوشهك وهها ب دى نه هات، ئەف نائيبه واتهيا داوى هاتن ب رهوشهك ديموكراسى، كه بخوه ديتنهك شاشه. ديموكراسى دبهرتدا ل سهر ريزگرتن ل مافى مروقى پينك هاتيبه و گهلهك هان ددهت كه ئەف ريزگرتن جه وهه ر و بنه مابين خوه بپاريزيت. ديسان ژى ئەگه ر بزفريينه سهر رهوشا ديموكراسى ل وهلاتين پيشكهفتى تايبه تى ژى ئين ئورويى، ئەف ده رده كهفته هولى، كه بهشدارنه بوونا ريژهيهك يا به رفه ر يا هاوولاتبى يان د ههلبژارتنان دزفريته سهر رهوشا كه بنيامين باربه ر ئاماژه پي دكهت. ئەو ژى داموده زگه هين ميرى ريك فهكهن ل هه مبه ر هاوولاتبى، كه بهشدارى د چالاكيبن راميارى و پيشكهفتنا ديموكراسى بكهت. له ورا ژى ئەگه ر هاوولاتبهك بهشدارى ههلبژارتنان نهكهت، ئەف ريزگرتن ل مافى وييه، كه برياردايه، بهشدار نهبيت. بهلكو "دهنگدان، بهشدارى ل ههلبژارتنى"، پيويستى ب فاكته رهك دى ههيه كه نايبت ل قى دهري ژبير بيته كرن. فاكته رهك وهها ژى " ديالوگ" يان ژى ب واتهيا كوردى " دانوستاندن" ه. د پرؤسه يا دهنگداندا ئەف گهلهك گرینگه ژ بوى پاليورايان ههلويستين خوه ديار بكن، كه ئەف ژى ته نيا ب ل

دارخستنا کورین جه ماوهری و به شدارییا مه دیا دکاریت که پیک بیت و سهر دکه قییت.

به شدار بوونا نیونه رین هه لپژارتی و ههروه سا ژی بهر پرسین پارت و ریخراوین فه رمی و نافه رمی د دیار کرنا دیتنن خوه سه بارهت ب کیشه یین جیاوازین جفاکی، یهک ژ بنه مایین دیموکراسییه. ئەف به شدار بوونه، پتر ژی دشیت که ب ئاوی ل دارخستنا کورین رهوشه نبیری و هتد بیت. ل کورین که تاکه کس ببینیت دوو، سح وه یان ژی ریژه یه کا پتر ژ پالیوریان که هه ر یهک ژوان ئەندامی پارت و ریخراوین جیاوازن، دهره فتا هندئ هه بن که دیتن و بوچوونین خوه ژ بوی تاکه کس دیار بکن. دکاتهک وهها دا تاکه کس وهکی هاوولاتی ل هه مبه ری قئ مافی هندئ هه بیت که ژ بوی زه لالتر تیگه هیشتن ژ دیتنن کورگیران پرس ئاراسته ی وان بکهت. ته جروبه و ههروه سا ژی دیتنن سه ری بوومه روون دکهن، که دیموکراسی د واته یا خوه دانپیتانه ب دیالوگی، د هه مانکات دا ژی دیالوگه ک سوودمه ند.

ئه گه را هندئ که دهنگان گورانکاری ب سهر رهوشا دیموکراسی و دبیته هوی ژ ناف چوونا دیموکراسی د دیرۆکیدا نمونه یین بهر بچاڤ هه نه، که یا هه ری بهر بچاڤ رهوشا وه لاتی ئالمانییا، ده ما هیتله ر ب ریکه ک دیموکراسی و ب دهنگی هاوولاتیان ده سه لات ده سه تفه ئانی. به لام کاره ساتین پشتی وئ، ژ بوی گه لی ئالمان و ههروه سا ژی ئوروپا، کاره ساتین دلته زینن، که میژوو ژ بیر ناکهت. ئەف ژی بویه ئەگه را هندئ که ئوروپا بیر ل رهوشه ک دی یا پیکهاته ک دیموکراسی و پاراستن و پیشخستنا سیسته مه ک وهها ل ناف سنوورین خوه دا بکهت. به رهه م ژی ئیکیتی یا ئوروپا. ئەگه ر ماف ئەفه بیت که زورینه هاودهنگ بن و که مایه تی ل بیخه بن باندورا بهرزه وهندیین خوه و بیر ل

بهرزه وهندیین که مایه تی نه کهن، جهی هندئ نامینیت که باس ل سهر تیگه هیشتن ژ یاسا و مافی وهیان ژی " پاراستنا مافداری" بیته کرن.^{۱۲۹} ئەف دان ب هندئ دنیت که که دیموکراسی - به لی ئەگه ر گورانکاری ئانین ل سهر سیسته مه ک دیکتاتوری بیت ئەف ژ دهرقه ی قئ بابته یی - ته نیا ب دهنگانی نائیته دیار کرن، وهیان ژی زورینه ی مافی هندئ نینه که ژ بوی بهرزه وهندیین تاییه تی ریز ل مافدارییا که مایه تی نه گریت. ئەف دیار دکهت، که دانوستاندن و ریز لئ نان ب لایه نین په یوه ندیدار د سیسته مه ک فه کری و دیموکراتدا ریزگرتنه ل هه مبه ر رهوشا یاسایا جفاکی. واته وهکی به رهه م ل رهخ " دهنگانی" فه ژی " دانوستاندن" پیویست دکهت ژ بوی کو مروڤ وهکی تاکه کس دهنگ بو پالیوریاهک تاییهت یان ژی پارته ک تاییهت بدهت. ل قئ دهری پیویسته که گرنگی ب باری یاسایی و خورترکنا ئامرازه ک وهها بیته داین، و ئەف (یاسا) ل دهڤ هاوولاتی فه بیته خورترکن. ل قئ دهری پهروه رده کرن گرینگه، به لام ل جفاکه ک کورده واریدا، به لکو هاوولاتی یی کوردی ئەف دهره فته نه بیت، له ورا ژی ئەف نابیته هوی هندئ که ئەم بیژین جفاکا کوردی نه ک جفاکه ک دیموکراته. دیموکراسی باوهری ئانینه ب بیروپایین جیاوان، و ریزگرتن و دانپیتان ب رایین جیاوازه. ژ بوی کو جفاکا کوردی ببیته خاوهن دیموکراسییه ک خورت و ئەف بیته پراکتیزه کرن، ته نیا پیویستی ب بهرنامه یه ک رامیاری نینه، به لکو د هه مانکاتدا ژی پیویستی ب ستراته ژیبه ک رامیاری هه یه، که جفاکی بگه هینیت ئارمانجین سهره کی.^{۱۳۰}

ل قئ دهری ئامازه کرن ب دیتنا هه ل کوک _ ی دانمارکی گرینگ تیته دیتن. ئەو که سح که خوه ل هه مبه ر یاسایی ریزدار نابیت و ریز ل

129- Koch, H. 1945: 83.

130- Barber, B. 1984: 263.

ياسايى ناگريت، و خوه وهكى پاراستفانئ ياسايى نابينيت، ئه و دئ كهسايهتئ و ريژدارييا خوه ژ دهست دعت، ئهگه ر ئه و هات و بويه خودانئ دهسه لاتي (مه بهست ژئ كهسايهتئ يا ديكتاتورئ). د هه مانكاتدا ژئ ئه و ئاماره ب هندئ دكعت، كه ديسان ژئ ياسا نابيت بيته هؤئ هندئ كه جه وهري فاناتيسمئ ل دهف تاك فه بيته په روه رده كرن.¹³¹ ئه و مروفي وهكى نافه روک و نافه ندا ديموكراسئ دبينيت. پيكانينا كولتوره ك راميارئ ل دهف تاك يه ك ژ پيكانين پوزه تيف شيت بيته ديتن و گرینگه كه تاكه كهس بشيت وهكى كهسايه تيبه ك زانا و رهوشه نبير ژ ئه لفوبي راميارئ تئ بگه هيت. ئه ف ژ بوي هه ر تاكه كهسه كئ نه مومكئ. يه ك ژ لايه نين كه دشيت كاريگه ري هه بيت ل سه ر رهوشه ك وهها و هه ول بدهت كه تاك بيته په روه رده كرن ته نيا د چارچوڤه يا پارت و ريخواوين راميارين فه رمئ و نافه رمئ NGO بدئ تيت. د هه مانكاتدا ژئ تاكه كه سئ زانا و هؤشيار وهكى فاكته ره ك گرینگ ژ بوي "خورتكرن و خورتبونو ديموكراسئ" تيته ديتن.¹³² تاكي رهوشه نبير ب به شداربون د پيشخستئا پرؤسه سه ك وهها ديتنه ك هاوبه ش پيشكيش دكئن، كه خاوه ن كاريگه ريبه ل سه ر رهوش و بارئ ئابووري، كولتوري و راميارين جفاكي.

به ره ف جفاكه ك پيشكه تي

هه ر وه لات و جفاك ب هه بوونا داموده زگه ه و ريخواوين جفاكي تينه ناسكرن. ئه ف ريخواونه به ره هم و كه رهسته بين جياوازين جفاكي نه، كه پيداويستين تايبه ت و دكاتئ خوه دا ژئ جياواز ژ بوي جفاكي داين دكئن يان ژئ دئافه رينن. ئه ركين داموده زگه ه و

131- Koch, H. 1945: 86.

132- Frazer, E, Macdonald K. 2003

ريخواوين جفاكي نه ك ته نيا پيشكيشكرنا خزمه ت و داينكرنا پيداويستين ژياننيه، هه روه سا پاراستئا به رژه وه ندين هاوولاتئ، ريخواوي و هته. ئاسانكاري د ژيانا روژانه يا هاوولاتئ و تاكه كه س ئه ركئ سه رشاني ده زگه ه و ريخواوين جياوازه. چالاكين ريخواو وه يان ژئ ده زگه هين فه رمئ د بن په رگالا ياسايئ دايه و په يره و ژ ياسايه ك دارشتئ دكئن، سه ره رايئ هندئ ژئ كه هه ر ريخواو و داموده زگه ه خاوه ن كولتوره ك نافخوي نه. د هه مانكاتدا ژئ خاوه ن كولتوره ك ده ره كييه. واته رهوشا په يوه ندي دگل هاوولاتئ و ريخواوين دي. د جفاكين پيشكه فتيدا، جفاك د ناقبه را ديتنين جياوازين (ئايدولوژئ) راميارئ هاتيه دابه شكرن. راستئ و سروشتئ ئايدولوژئ خوه ل ناقبه را چه ندين داموده زگه هاندا جيگر دكعت، كه ئه ف ژئ هه تا راده يه ك به رفره سيسته ما دهسه لاتدار نشان ددهت. تاك د وي كاتيدا هه ست ب دهسه لاته ك وهها دكعت كه په يوه ندي ب ده زگه هين جياوازين جفاكيدا هه بيت. دهسه لات ب ئاوايه كي خاوه ن كولتور، نه ريت و ديتنين تايبه تيبه. هه ر يه ك ژ فان ده زگه هان خاوه ن ميكانيزمين تايبه تي بين دهسه لاتئ نه، و ب ميكانيزمين جياواز د چوارچوڤه يا ياسايدا هاتينه پاراستن. واته د هه مانكاتدا ژئ ميكانيزمين دهسه لاتئ ب هه ف ره هاتينه گرئدان، يان ژئ سه ربخوه و گرئداين دهسه لاته ك به رزترن.

يه ك ژ كاره كته رين كه جفاكين ئيرو تووشي سه رگيژئ كريبه، ته ف ل هه ف بوونا جفاكيبه (شيلئ). ئه ف ته قله ه ف بوونا جفاكي وايله تيبه كه ب دهگمه ن هه ست ب هندئ بيته كرن ئه م وهكى هاوولاتئ ژ ستروكتور و په يوه ندين - دهسه لاتا بريڤه به ر- جفاكي تيبه گه ين. ئه ف گرفته ك مه زنه ژ بوي جفاكين موده رن. هه لبه ت ده ما

جفاک به رهف پیشفه دچیت، شیواژین کار و خهباتی ژی تووشی گورانکاری دبن. تاک سوودهک بهرفره ژ گورانکاریین که ل جفاکیدا پیکتین وهردگریت. د هه مانکاتا ژی تاک ب خوه دبیته فاکتیرهک که ب هه لسوکه و تا خوه جفاکی تووشی گورانکاری دکهت، و ئەف دهرفتهین تاییهتی ژ بوی تاک دهردهکفین هولی که باشترین سود ژ دهرفتهین لبه ردهست ژبوی پیشکهفتنا خوه وهرگریت. د هه مانکاتا ژی ئەو بشیت که ب سوود وهرگرتن ژ دهرفتهین و هها، مفادارییا خوه ژی ژ بوی جفاکی نیشان بدهت.

ژ بهر ئەو جموجولین که د جفاکیدا هه نه، و دبنه هوی پینگاڤ ئافیتن به رهف پیشفه، وهیان ژی دبنه هوی ئاستهنگی ل هه مبهر پیشکهفتنا جفاکی، د هندهک بواراندا، ل ئالی رامیاری فه گوران دکه فیهته چالاکیین رامیاری. ئەف د شیت ببیته هویهک کاریگر ل سهر دیارکرن و ژ نویفه کرنا چوارچوڤه یا یاسایی، که ئەو ژی ل گور پیداو یستین جفاکی پیشدهکفیت و تیتته نوژهن کرن. د یاساییدا بابه تین پره نسیبی و بنگه هین هه نه که گورانکاری ئان بابه تاندا دبیته هوی گورانکاریین مهزن د پیکهاتین جفاکی. رهوشهک وهها بی کاریگری نابیت ل سهر تاک. تاییهتی و بونموونه بهندین یاسایی که گریدیایی ئازادی یا تاک فه هه نه، یان ژی یاسایا دابه شکرنا میرات و جیماو (ارث)، دابینکرنا موچهی ژ بوی هاوولاتیان، یان ژی یاساخکرنا چه ند ژنی ل ناف جفاکیدا و هتد. یاسا ل گور نه قش و نگارین جفاکی تیتته دارشتن و نوژهن کرن، دقئ دارشتنیدا ژی فاکتیرهین دهرهکی خاوهن که ریگری نه. فاکتیرهین دهرهکی دشین پیشفه چوونا جیهانی بیت، تاییهتی ژی ئیرو رهوشا جیهانگیری کاریگریهک تاییهتی ههیه ل سهر دارشتنا یاسایی ل گهلهک وهلاتان.

بنه مایین جفاکهک دیموکرات، سفیل و یاسایی ئەون که بشیت جفاکی ل گور مهرجین نوی ل سهر بنگهها یاسایی بریفه بیهیت و ئەرکی سهرشانی جفاکیه که پیشی ژ ل دهرکهفتنا ناوکی یین جفاکی بگریت.^{۱۳۳} ناوکیین که دبنه هوی دهستیکرنا شهرو ژ ناف چوونا هاوولاتی، ته نیا ژ بهر هندی که بهر ژه وهندیین گروپهک تاییهتی بیته پاراستن. ئەف د کاتهکی دایه، که تاکی باوهری ب پهره پیدان ب ململانی یا ئایدولوژی و بیروباوهر هه بیت، بهلام ئەف د جفاکهک دیموکرات دا ژ بوی کو پشتگیری ژ ململانی یهک بیته کرن، پیویسته که لایه نین په یوه نیدار ته نیا ب ریکا باوهر پیکرنی، ریزگرتن و دیالوگی ل سهر کاروبارین رامیاری به ردهوام بن. تاک ب ئاوایهکی سروشتی هه ردهم وهکی تاک هاتییه ناسکرن. بهلام ئەف سروشت ژی دشیت د کات و جهین تاییه تیدا بینه گورین، ئەگه ر فاکتیرهین دهر و ناسی و سایکولوژی که ژ بوی بهر ژه وهندیین دسه لاتی بکار تین، سوود ژی بیته وهرگرتن. مه بهست، که هاوولاتی بیته هان دان ژ بوی کو پینگاڤهک نه خواستی فیانا و باقیت. ب کاریگری هه بوون ل سهر ههست و بیروپایین تاکی دهرگههی ژ بوی کیبه رکی یان ژی ململانییهکا نارهوا یا ئایدولوژی تیتته فه کرن.

وشه یا "تاک چاوان و ب چا ئاوایهکی تیتته شروڤه کرن؟ ئەف وشه یه یان "بیروکه یا تاک" ب چ فه تیتته گریدان؟ جفاک چاوان ل تاکی دنیریت، ده ما ئەف تاک د ناف جفاکیدا تیتته فه گوهاستن، له ورا هنگی واته و شروڤه کرهک دی پیویسته، که ب ئاوایهک گشتی دزقوریته سهر بهر ژه وهندیین جفاکی. ئایا دبته وهیا که تاک دبیته قوربانی بی جفاکی، و بهر هه ئاژهی قئ راسته؟ بیروپای و دیتنن جیاواز هه نه، که

ژ هه‌ف گه‌له‌ک دویرن. دیتین جفاکناسی/سوسیولوژی و ئایدولوژییا که‌سایه‌تیا کارل مارکسی گه‌له‌ک جیاوازن ل هه‌مبه‌ر ئه‌و دیتنا ئایدولوژییه‌ک لیبه‌رالستی یان ژی دیتن و ئایدولوژییه‌ک یا موخافه‌زه‌کار سه‌باره‌ت ب تاک و جفاکی هه‌یه.

ئه‌ف نه‌ک ژ به‌ر هندیه‌ه که ناکوکیین دناقبه‌را بیروپاین جیاواز د بینه فه‌شارتن، به‌لکو وه‌کی Ulrick Beck 1997/2001¹³⁴ ی دایه دیارکرن، ئه‌م وه‌کی تاک د جفاکه‌ک Reflexiv¹³⁵ دا دژین. واته ب دیتنا ئولریک بیگ ئه‌ف پیگه‌ه نه پیگه‌ه‌ک نوییه. ب دیتنا وی، تاک هه‌رده‌م ل دویف دیتنا به‌رسفین پرسان گه‌ریایه، به‌لکو ژی ئه‌ف هیوایه‌تا وی بوویه که ژ سه‌رچاقه‌یا پرسان تیگه‌هیت. ئه‌ف گه‌له‌ک بالکیشه، و چما تاک وه‌کی مروقه‌ک لیکولینه‌ر و پرسکه‌ر هه‌لدا سوکه‌وت دکه‌ت؟ تاک لدویف وینه‌یین فه‌شارتیین جفاکی دگه‌ریت. دکاتی نویدا ئه‌ف بوویه دیارده‌یا جیهانگیری بوئا تاکی. جیهانگیری یا تاکی وه‌کی مروقه‌ک لیکولینه‌ر و لیگه‌ر گه‌هیشتییه راده‌یه‌ک به‌رن، که پرس و تیشک بیخیه‌سه‌رکیشه‌یین که جفاک د نا‌ف خوه دا دژینیت و فه‌شارتی ماینه. ب ئاویه‌کی بالکیش، ئه‌ف مه‌راما هه‌ر مروقه‌کینه که ب تیشک خستن سه‌ر پرسین جفاکی، ببیته هوی دیارکرن به‌رسفا کیشه‌یین، که مروّف ئاراسته‌ی وان دبیت. جفاکا پیشکه‌فتی ریکیین چاره‌سه‌رییا کیشه‌یان ته‌نیا د تاقیکرن و کوم کرنا زانیاریاندا دبینیت. ل جفاکیدا پیویستی و که‌ره‌سته‌یین جیاواز هه‌نه که بشیت پیداوویستی و خواستین تاک ب جی بینیت. به‌راوردکرن دگه‌ل دیتنه‌ک

134- Risiko Samfundet, 1997/ 2001

۱۳۶- تیشکدانه‌وم وینه‌دانه‌وم بیرکردنه‌وم. فه‌ره‌ه‌نگی کوردی - دانیمارکی، ئاواره گه‌رمیانی ۱۹۹۹

وه‌ها د ناقبه‌را هاوولات و ده‌سه‌لاتداراندا دارشتنا به‌ردی بناخه‌یا کونتراکته‌کی ژ بوی جفاکی پیویست تیته دیتن. ئیرو تاک نه‌گه‌هیشتییه هه‌می ئاواتین خوه که ته‌ناهیین که دژیان‌ی دا پیویستن بده‌ست فه‌ ئانیبیت، به‌لام گریدانا تاک ب جفاکی ب ئاویه‌ک گشتی، واته به‌رپرسیاره‌تی و به‌رپرس بوون. وه‌کی تاک مروّف به‌رپرسه ل هه‌مبه‌ر پیشکه‌فتن و گورانکاری د ژیانیدا، هه‌روه‌سا ژی به‌رپرسه ژ ته‌ناهییا جفاکی. مه‌به‌ست ژی پیکئانینا شیوازه‌ک ژ شیوازین ژ هه‌ف تیگه‌هیشتن ل نا‌ف جفاکی دایه و هه‌ول ژ بوی پیکه‌هاته‌ک وه‌ها بیته داین. نه‌ک دژواره که بیته گوتن ئه‌ف به‌رد و بناخه‌یا جفاکه‌ک دیموکرات پیک تینیت. ئیمانوییک کانت ژی ل سه‌ر فی باوه‌رییه، که بی ژ هه‌ف تیگه‌هیشتنی نه‌مومکنه که تاک خوه به‌خته‌وه‌ر ببینیت. ئه‌گه‌ر ئه‌ف دیتنه بکه‌فیته نا‌ف چوارچووه‌یه‌ک جفاکیدا، وی ره‌نگه‌ک وه‌ها بخوه‌فه‌ بگریته: " جفاکه‌ک بی یاسا، نابیته جفاکه‌ک ته‌ناهی، به‌لکو ژی ده‌ستپیکا پیشه‌لکردنا مافی تاکیه، واته هه‌رشه‌کردن ل سه‌ر بنه‌مایین ریژ گرتن ل تاک".

چاویلاکه‌یا دیتنا تاک

دیتنه‌وه‌یا تاک وه‌کی بیروکه‌یه‌ک سیاسی/ئه‌خلاق‌ی نه‌ک شاشاتی یه. بیروکه‌یه‌ک که خاوه‌ن دیتن و بوچوونین جیاوازه. گرینگه که ئه‌ف بیته زانین که تاک ب ئاویه‌ک سروشتی ب جفاکی فه‌هاتییه‌ گریدان و ئه‌و هه‌ولناده‌ت خوه ژ جفاکی فه‌هه‌تینیت. جفاکی هه‌رده‌م کاریگه‌ری ل سه‌ر تاک هه‌بوویه و ب پیچه‌وانه‌یا فی ژی راسته. تاک چ وه‌ک مروقه‌ک ریخه‌ر یان ژی ژ ده‌رفه‌ی ریخه‌راوان، وه‌ک مروقه‌ک سه‌ربخوه تیته ناسکرن. مه‌به‌ستا تاکی ژ تیکلی و په‌یوه‌ندیین

ریکخواوی، ته نیا نارمانج و خواستین وی نه، که دخوازیت بیخیته چوارچوقه یه کا رئالیستیدا. نهک پی ل سهر مافین سروشتین خوه بنیت و ب قی ژی مافداریا خوه سنووردار بکته.

ل گور هندهک دیتن و بوچوونان (مهنتق) تاک ناراسته ی هندهک مهترسیان دبینیت، که دخوازیت قان مهترسیان ژ ناف وهیان ژی ناوايه کی لاواز بکته. ئەف خواستا تاکه و دخوازیت که گرانییا خوه بیخیته سهر جفاکی ژ بوی کو کاریگه ری یا وی یا تایبه تی ل سهر جفاکی هه بیت و ههست ب قی راستیی ژی بیته کرن.^{۱۳۶} دهما تاک دبیته بیروکه یهک سیاسی/ئه خلاق، ده رگه ل سهر گه لهک پرسان فه دکته. تاک دفتیوت ب باشترین شیوه پاراستنا بهرژه وهندی و مافداریا تاکي بیخیته ره شهک دیارکراو، که بشیت زامنی ژیانهک ته ناهی ل ناف جفاکیدا بیت. بهرژه وهندیین تاک گریدایی خه بات و چالاکیین روژانه یین جفاکی نه.

دهما که پیکه اتا جفاکی ژ تاک بیت، ئەف ئەرکی سهره کیی جفاکیی که نازادی و مافی تاکه که سی بیاریزیت، ل رهخ قی ژی ریژدار بیت ل هه مبه ر ماف و نازادییا تاک ل ناف جفاکیدا.^{۱۳۷} واته ئەو مافی که هاوولاتی هه یه، نه ئیته سنووردارکرن. ئەف دیتنهک لوژیکیی. ئەگه ر تاک ب خوه پاراستنی ژ ماف و نازادییا تاکي نهکته، ئەو ژ پره نسپیین بنگه هین لاددهت. نه خشاندا دیتنهک وهما د ناف چوارچوقه یا جفاکهک خاوهن دیموکراسی وهما تیته دیارکرن: دیموکراسی ل سهر تاک پیویسته که هه ردهم پاراستن ژ نازادی و مافی تاکي بکته و بهر فرده که ری مافی تاکي بیت نهک هه ول بدهت مافین سروشتی یین تاک بهرته سک بکته. هه ر پینگا فهک که ژ بوی

بهرته سکرن مافی تاک بیته نافتین، وهکی شکه ستهک ژ بوی پیشکه فتنا جفاکی تیته زانین. ئەف بابه تهک نه گوره، و یاسا ب دهستی مروقی تیته دارشتن و که هه مبیژکه ری کولتور، بوها و نه ریتین جفاکی نه، به لام بهری کو یاسا بیته نفیساندن و تو مارکرن تاک ب خوه خاوهن مافین سروشی بوویه. مافی دهسکرد نابیت که بیته هو ی هندئ تاک وهکی فاکته رهک نازاد بیته چه وساندن و نازادی و سروشتییا مروقی بیته سنووردارکرن. ل سهر تاکه که ب ناوايه ک وینه گر نیونه راتی یا نه ریت و نیرینی جفاکی بکته، نهک کوسپان ل سهر ریکا پیشکه فتنا نه ریتین جفاکی چینیکهت. هه ژی هندئ یه که کورته ناماژه یهک ل سهر کاریگه رییا بو نا فاکته رین ده رکی ل سهر جفاکی بیته کرن. فاکته رین ده رکی ب ناوايه کی هیژا کاریگه رییا خوه ل سهر گورانکاریین بهر فره ل ناف جفاکیدا هه نه، هه روه سا ژی د ماوه یهک دریژدا وهکی فاکته رین سهره کی و نه ریتین جفاکی تیته ناسکرن.

ئەف دیتنا Hal Koch ی دانمارکیی، و دبیزیت که ئەو باوه رییا وی ب هندئ هه یه دیموکراسی ب ناوايه کی ناسان ژ ناف بیته بردن، ته په سه رکرن، هه تا کو وی ب ره خنه یان ژ ناف به ریت. ژ ناف برنا دیموکراسی ده رگه ژ بوی مه ترسی فه دکته، که ئەو ژی هاتنه نارایا سیسته مهک بهرته نگ، بهرته سکه، و دده ته دیارکرن، که ئەو سیسته مین سیاسی/رامیاری که ژ ناف چوینه، چ جارن ل جهی خوه دا شین نابن.^{۱۳۸} ئەو د قی باوه ری دا یه، که د پله یا یه که مدا ل سهر مروقه که ژ دیموکراسی تیگه هیت، بهری کو دیار بکته دهر برینا بیرو پای ل دژی دیموکراسی و پیشکه فتنا وییه. ئەف هه می دزقریته

136- Jørgensen, Stig. 2001: 8.

137- Jørgensen, Stig. 2001: 13.

138- Kock, H. 1945/1981: 8-9

سهر باوهرييا تاک و مروڤي ب ديموکراسي وهکي رهوشهک ژ رهوشين ژيانئ، و ههروهسا ژي لدهڤ وي وهکي بوهايين کولتوري تينه ناسکر. ديتن و باوهريين Hal Koch نهک شاشن و نهک فانتازينه. بهلکو ئه و ب پشت بهستن ب ديتن و سهريپهاتين ميژووي څان ديتنين خوه تينيت بهرچاڤ و پشگيري ژي دکهت. ئه و ب ناماژهپيکر ب موسولينی ل ئيتاليا و هيتله ر ل ئەلمانیا و ههورهسا ژي رهخنهگرتن ژ وينستون چرچيل و ههتا رادهيهک بهرفره ژي نهتهوهپههستين دانمارکي و هتد، دگههيتته څي باوهري، که ديموکراسي تهنيا ب ههبوونا ناکوکيان دشيت که بهردهوام بيت ل سهر ژيانئ، بهلام ئهڤ ناکوکي نابيت ببنه هوي ئهگهرا پيکهاتن و سهرکهفتنا ديکتاتوري. ل گور ديتنين وي ديموکراسي تهنيا ب ئاوايهکي نههاتيه ديارکر، ديموکراسي نهک ب هندهک ياسا و هتد تينه ديارکر و ئافادانکر، بهلکو ژي ئهڤ پرؤسهسهک يا ژيانهوهيه، ئهڤ رهوشا ژيانتيه. لهورا ديموکراسي ژي نهک سيستهمهکه که داوي هاتبيت.^{۱۳۹} واته سهريپهاتين ميژووي دامهزرينه و ديارکهرين چوارچوڤهيا بنگهها ديتنين وي بووينه. ئه و ب خوه ب ديارکرنا؛ که کي زانيت ديموکراسي چييه؟ پرس دخيته سهر کوکا ديموکراسي وهکي رهوشا ژيانئ، هه م ل دهڤ تاکهکس و هه م ژي ل دهڤ سياسهتفانان.

پيکهاتا ديموکراسي و ههريما باشوورئ کوردستاني

ب راستي ژي ئهگه ر مروڤ خوه وهکي ديموکرات بدهته ناسکر يان ژي واتهيا ديموکراسي تيگههيشتبا، سهريپهاتين که ب دريژاهي

139- Kock. H. 1945/1981: 12.

يا ميژوويا ۱۳ سالين ههريما باشوورئ کوردستاني وي ب سهرئ گهلي کورد نهدهاتن. هه م ژ ئالي نهتهوي وهکي نهتهوهيا کورد و پرؤزهيهک هاوبهش و هه م ژي وهکي کهسايهتيهک که باوهري ب ملمانيا ئايدولوژي ل کوردستاني ههبيت!! ئهڤ دشيت بزڤريت بو سهر ديتنا Hal Koch، که هيژايه و ديار دکهت "ديموکراسي نهک پينگافهکه که بو يهکجار هاتيه ئافيتن و ههريگاف ل سهر شوينا خوه دي راوهستاي بيت، و نهک کليلهکه که دشيت هه م دهريگهان ڤهکيت و داگريت. ديموکراسي نهک سيستهمه، نهک ژي زانياريهکه، بهلکو دان ب هندهي بيته دايين که- ديموکراسي- "رهوشا ژيانئ" يه، که دگه ل تاک دژيت و ژيانيدا بهرهڤ پيشکهفتن دبیت.^{۱۴۰} ئهڤ، وهکي رهشا ژيانهوهيه که مروڤ ژ بوي يهکهمجار فير دبیت، وهک ملک و بهشهک ژ خوه پاراستني ژي دکهت. د هه مانکات دا ههولا پهروهدهکر و گهشهپيدانا وي بيته دايين، که تاکين دي سوود ژي وهريگر. ئهڤ د هه م واريين جفاکيدا، وهکي ل ناف مالي، ل شولي، ل کارگهه ل دهزگههين فهرمي و نافهرمي و هتد، پيوسته که بيته ديتن. ديموکراسي رهوشا ژيانتيه که تاک ل گور کاتي بهرهڤ پيش دخيت، ههريچاوان ژي تاک د ژيانا خوهدا تووشي نهخوهشي و خوهشيان دبیت، ديموکراسي ژي دکهڤيته بهر پهري تاقيکردنهوه، و تووشي خوهشي و نهخوهشي دبیت. ديموکراسي دگه ل مروڤي دژيت. گههيشتن ب ديموکراسيهک راستهڤينه پيوستي ب خهباتهک گرینگ ههيه، که دهه م بوارن دا ل ناف جفاکي دا بهردهوام بيت. ئهڤ وهکي شوهرهش بشيت جفاکي تووشي گورانکاری بکته و شيانا هندي ههبيت که پينگاف بهرهڤ پيشڤهباڤيت. کات و گورانکاریين جفاکي، و

140- Kock. H. 1945/1981:13

فاکته‌رین دهره‌کی ل دهف هاوولاتیفه شوین پیخوه فه‌که‌ن. جفاکین که ئیرو خوه دیموکرات دزانن، دیروک و میژووین پږ خوین و ناله‌بار هه‌بووینه.

بدیتنا هال کوک دیموکراسی ژ بهر کو نه‌ک سیسته‌مه‌ک دیارکراوه‌یه نه‌شیت بژیتیت و بیته پاراستن. ژ بهر ئی دیموکراسی نه‌ک سیسته‌مه که پیویست بیت بیته دامه‌زاندن، به‌لام جه‌خت ل سهر دیموکراسی و به‌رده‌وامییا ره‌وشه‌ک وه‌ها وه‌کی ره‌وشه‌ک یا ژیانئ دکه‌ت، که دبیته هوی پاراستنا دیموکراسی.¹⁴¹ ئه‌و د ئی باوه‌ری دایه ژ به‌رکو سیسته‌م هه‌رده‌م گورانکاری و ناکوکی دکه‌فنه دنافدا، دگه‌ل ره‌وشا جفاکی تیته گورین و به‌رژه‌وه‌ندینن جیاواز تینه پاراستن. دیموکراسی نه‌ک تانیا پیویستی ب ته‌ه‌مولئ هه‌یه، به‌لکو ژ پیویستی ب هندئ هه‌یه که مرؤف بشیت دهرگه‌هی دیالوگی فه‌کری بهیلت. مرؤف وه‌کی پاراستقانه‌کی دیموکراسی بیته ناسکرن.

هاوولاتی و ماف

هاوولاتی ل ناف جفاکیدا خاوه‌ن هنده‌ک مافین سروشتییه که پیویستی ب پاراستنه‌وه هه‌یه. پاراستنا مافین سروشتی دسه‌ریدا ئه‌رکی سهرشانی حکوومه‌تیه. ل سهر حکوومه‌ت و ده‌سه‌لاتداره که ئازادییا تاک بپاریزیت، لگه‌ل ریزگرتنا مافین تاکی د قوناخین داهاتوو دا. هه‌لبه‌ت ئه‌ف دیارده‌یه یان ژ ئاماژه‌پیکرنه تانیا روناھی نائیخیته سهر یا کو ل ئی دهرئ مه‌به‌سته‌که بیته تاوتوکردن. به‌لام هه‌تا راده‌یه‌ک دیارکراو گریدایی بابه‌تیه. هه‌رئما باشووری کوردستانی د کاته‌ک وه‌ها دا پیویستی ب ره‌فورم و نوژنه‌کرن د هه‌می واریدا هه‌یه.

141- Kock, H. 1945/1981:13

ئئ ژئ چه‌ندین فاکته‌رین سهره‌کی هه‌نه. یه‌ک ژ وان جیهانگیری بون و سه‌ده‌یا ئینتئرته و په‌یوه‌ندیین ئیلکترونییه، که جیهان لبه‌ر چاقین مه‌وه‌کی گونده‌ک بچووک لیکرییه. جیهانی نه‌ک ته‌نیا ته‌ناهی ب خوه فه‌دیتی یه، وه‌کی گه‌له‌ک شاره‌زایین ئابووری و رامیاری دده‌نه نیشان، د هه‌مانکاته‌دا ژئ بویه جیهانه‌ک پږ مه‌ترسیدار(تاییه‌تی ته‌رور و کیشه‌یین ژینگه و سروشی)، سهره‌پایی هندئ که ئاشتی، ته‌ناهی و دیموکراسی ل گه‌له‌ک ناوچه‌یان فه‌ پیشکه‌فتن بده‌ستقه ئانییه و به‌ره‌ف به‌رفره‌بوونی و سه‌قامگیری پینگاف دناقتیت. بیروپاین نوی ل جفاکا یا هه‌رئما باشووری کوردستانی وه‌کی پینگافه‌ک بنگه‌هین و هیژا تینه دیتن. دیتین که بشیت گرنگی بده‌ته تاک و ئی ژئ وه‌کی پیویستییه‌کا ده‌ستپیکا قوناخا پینگاف به‌ره‌ف پیشکه‌فتی. تیکلیین هاوولاتی ب سیسته‌می فه‌ یه‌ک ژ وان قوناخانه. دهره‌تا هندئ که هاوولاتی خوه وه‌کی تاکه‌ک ئازاد ببینیت ژ بوی جفاکا کوردستانی گه‌له‌ک گرینگ تیته زانین، که ل ره‌خ ئی ژئ زامنکرنا مافین هاوولاتی وه‌کی هویه‌ک سهره‌کی و سروشتی تیته دیتن. ئه‌ف دشیت ریژه‌یا متمانی ب که‌سایه‌تیین به‌رپرس و رامیار فه‌ تووشی گورانکاری بکه‌ت. گورانکاری یه‌ک وه‌ها سنوور و دیوارین په‌یوه‌ندییان د ناقبه‌را که‌سایه‌تیین رامیار و هاوولاتی دا دئ دابه‌زینیت، که ببیته هوی ژ هه‌ف تیگه‌هیشته‌ک هاوبه‌ش. هه‌تا چ راده‌یه‌کی ئه‌م وه‌کی هاوولاتی هه‌ول دده‌ن که مافی مه‌ وه‌کی تاک د ناف جفاکیدا بیته زامنکران و خه‌باتئ ژ بوی ب ده‌ست فه‌ئانینا فان مافان دکه‌ین؟ ئه‌ف کیشه‌یه‌که که که‌سایه‌تیین رامیار و به‌رپرس ژئ دخوازن که بزنان.

مه‌به‌ست ژ "به‌شه‌ک" ژ جفاکی بین نائیته ئی دیتنی که ئه‌م وه‌کی تاک فاکته‌ره‌ک جیاوازن. نه! به‌لکو هه‌تا چ راده‌یه‌کی تاک به‌شداره د

بیرارین رامیاریدا که راسته و خو هه گریدایی چاره نووس و پاشه روژا نقشین نوییه. ئایا ته نیا مروفتین هه لېژارتی ژ بوی جفاکین شاره وانی یان ژ ی پارله مانی خو هه ژ هاوولاتی زیرهک تر دزانن و مافدارن که بیرار ل سهر چاره نووسا هاوولاتی بدهن؟ هه لبه ته نه! د دیموکرسی دا دانوستاندنهک دوولایه نه هه یه (دیالوگ) و ژ هه ژ تیگه هه یشتنهک (کونسینسوس) ل په ی قی ژ ی ب ریقه یه. ئەگه را کیماسی بین دیموکرسی ل ناڤ جفاکا کوردیدا، دزقریته سهر چه ند فاکته ران. یهک ژ وان فاکته رهک یا کو هال کوک ئ دانمارکی ئاماژه پئ دکهت، واته ل جفاکا کوردی هه ول نه هاتییبه داین که تاکی کوردی دیموکرسی وهکی رهوشهک یا ژیانئ ژ بوی خو هه لېژارتی. واته تاکی کورد د گهل دیموکرسی و دیتنه وهیا وی نامو بوویه. دوویه م ژ ی ئەڤ دزقریته سهر رهوشا هه ریما باشووری کوردستانی، که پشتی سه رهلدانا سالا ۱۹۹۱ ئ تووشی رهوشهک جیاواز بوو، و هه لېژارتین پارله مانی و دامه زراندا حکومه تا هه ریما کوردستانی دهر فته که نوی پیکانی و بو جارا یه که م گهل کورد نیونه رین راسته قینه بین خو هه لېژارتن. سینییه م ژ ی، باری ناله باری ناکوکیین ناڤ خو هه که بوینه هوی پیکادانوهیا چه کرداری و ژ ناڤ برنا هیوایه تین پیکانینا جفاکهک ژ یاری/سقیل. چونکه جفاکا کوردی هه تا نوکه ته نیا شایه تی دوو هه لېژارتین دیموکرسی بوویه، له ورا بهروارد کردان ئا جفاکا کوردی دگهل جفاکین پیشکه فته ل ئوروپا و هتد، کارهک شاشه. رهخنه ژ هندئ هه یه، که جفاکی هه می رهنگ و بوهایین دیموکرسی ل ناڤ خو هه دا وهرنه گرتییبه. رهوشهک وهه ژ ی پیویستی ب کات هه یه، و ئیرو هه ول تیتته داین که تاکی کورد بیته پهروه رده کرن) بهلام ئایا بهرپرستی کورد ب خو هه ژ ی تیتته پهروه رده کرن؟). پرسهک

وهه گریدایی کولتوری رامیاری و جفاکی فهیه. چ تاک وهکی نیونه ری شه ری تیتته زانین و دیتن؟ مه رجین نیونه رهک شه ری چی نه؟ چما هه تا نوکه هه لېژارتین پارله مانی نه هاتینه کرن؟ (ئەڤ ئاماژه ب هه لېژارتین پارله مانی کوردستانی و ئیراقی د ۲۰۰۵.۱۰.۳۰ ئا کهت، به لکو ئاماژه ب پرۆسه سا به ری، واته دوو ئیداره و حکومهت). ئەگه ر پاشفه خستنا هه لېژارتین پارله مانی ل کوردستانی گریدایی مه رجین جفاکی بن بو نمونه، شه ری ناڤخوه و هتد، وا دیاره که دیموکرسی نه هاتییبه په ژراندن، پهروه رده کرن و ل ئالی دی ژ ی دیتنهک وهه ل ناڤ جفاکا کوردیدا جیگیر نه بوویه و شوین پیخوه فه نه کرییه. ل قی دهری به ره مه که وهه هاتییبه ئارا: جفاکا کوردی لاسایی دیموکرسی دکهت! یان ژ ی بهرپرستین کورد هه ول ددهن، که دیموکرسی و لاساییا دیموکرسی بکهن!! دیاره که تاکی کورد ب بهر دهوام بوونا رهوشهک وهه نیگه رانه و شه پرزه بوویه، به لام ئەڤ دزقریته سهر شانی پارت و ریکخراوین رامیاری. ریکخراو و پارتین که ل سینگی خو هه ددهن و دیموکرسی بوونا خو نیشان ددهن، ل سهر قی هندئ را ژ ی واژه و زاراقه یا دیموکرسی که ب ناڤی وان فه هاتییبه گریدان، وهیان ژ ی ب ئاوایه که به رفه د ناڤ پهیره و پروگرامی واندا جیگر بوویه، د پراکتیک دا پهیره و ژ رهوشهک ئولیگارش ی و هه لپه رهستی تیتته کرن. د رهوشهک وهه دا ل کوردستانی دیموکرسی یهک لاواز ل ئارا هه یه، که به ره و پیش پینگاف دئاقیت. ئەگه ر پارتین رامیاری خو هه وهکی نیونه رین جفاکی بزنان، پیویسته ژ ی که پشت ژ بوی خواستین جفاکا کوردی بچه مینن. دتاوتوکردنا دیموکرسی پیویست ناکهت که مرۆڤ هنده دویر بچیت و تیورین رامیاری و زانستی سه بارهت ب دیموکرسی

شارهوانی و رولا تاک

ل هر پینگافه کیدا هاوولاتی بیر ل بهرژه وه ندیین خوه دکهت، هم ل ناف سنورین شارهوانی و هم ژی ل ناف سنورین وه لاتیدا که چ پارله مانتهر یان ژی پارتکه رامیاری د هه لپژارتاندا سهرکه فتن بدهستفه تینیت. شارهوانی ل پرانییا وه لاتین پیشکه فتنی ب ئاوایه کی سهربخوه ژ دهسه لاتا نه فندی کار و خه باتی دکهت و خاوه ن بودجه یه ک سالانه یه. لگه ل فنی ژی خاوه ن دهسه لاتا بریفه بهر، سیستمه ک یا کارگیری یا هیژا و پروفیشیوناله، که دشیت کیشه یین جیاواز ل ناف سنورین ناوچه یا بن دهسه لاتا شارهوانیدا چاره سهر بکهت. پرؤسه سه ک دیموکراسی رهنگ و رویی جفاکی نیشان ددهت و رولا هاوولاتی د خه ملاندنا جفاکیدا تیته بهرچاچ، نه گهر جفاکه ک دیموکراسی و یاسایی بیت.

ل وه لاتین که خاوه ن سیستمه ک رامیارییا ل سهر بنگه هه ک دیموکراسی هاتییه ئاقادانکرن، ل دیموکراسی وه کی ئامرازه ک فه کری ژ بوی پیشکین، دادوه ری و ریژ لینان تیته نیرین. دهنگی دانا هاوولاتی وه کی دادوه ل هه مبه ر دهسه لاتاری یا سیستمه ما رامیاری، پارتین رامیاری، سیاستان و تاک چالاک د جفاکیدا تیته ناسکرن. سیستمه ک دیموکراسی که پهیره و ژ سیستمه ما نیونه راتی Repräsentativ دکهت، هاوولاتی وه کی تاک رهنگ و رویین شه رعیه تا دهسه لاتاری دبینیت، که بوهاین کولتوری و بهرژه وه ندیین تاکي هم ل ناف سنورین ناوچه ی و هم ژی ل سهر ئاستی نه تهوی دپاریزیت. ل رهخ دیموکراسی نیونه راتی دوو شیوازی دی ژی تینه بهرچاچ که گریدایی فنی سیستمه می نه و زیده جیاوازی یه ک د نافه را وندا نائیته دیتن. دیموکراسییا ململانی یان

شروه بکیت. ب نیرین و ئاوردانه وه یه ک بهر فره ل جفاکا کوردی، کیماسی و پشتگیریا سهرکردایه تیا کوردی ژ دیموکراسی تیته دیتن. پشتگیریا سهرکردایه تیا رامیاری ژ دیموکراسی ژ بوی پیشفه بردنه وه و ئاقادانکرده ویا جفاکه ک سفیل و ژیاری پیویسته، گهر مه رام گه هیستن ب ئارمانجین سهره کی ل ناف جفاکیدا بیت. دکاته ک وه ادا ل سهر سهرکردایه تیه که ب خوه دا چونه ک هه بیت، و ب ئاوایه کی جدی هه ول بدهت که کاریگری یا خوه ل سهر پیشخستنا دیموکراسی بدهت دیارکرن. رولا سهرکردایه تی روله ک بهرچاچ و کاریگریه. روله ک وه ها ب ئاوایه ک بهرچاچ دبیته هوی گورنکاریین جدی هم لسهر جفاکی و ههروه سا ژی ل سهر تاک. دپیقاندانا دیموکراسی پیویسته که ل به شدار بوونا تاک ل ناف چالاکین جفاکیدا بیته نیرین و هه تا چ راده یه کی تاک کاریگری ل سهر بریارین رامیاری، نه ک ته نیا وه کی مه رج تیته ناسکرن ژ بوی نراندنا دیموکراسی، به لکو ئه ف گرینگ تیته دیتن که بایه خ بیته داین ژ بوی پته وکرنا سهربخوه ییا تاکه که س. بیروکه یا دیموکراسی شیت دگه ل بیر و ئارمانجین رامیاری ل ناف جفاکیدا بیته شروه کرن. گه له ک گرینگه که هاوولاتی تووشی سهرلینشیوا ی نه بیت، به لکو توانیا هندئ هه بیت ل ئاسته ک بهر زدا بشیت جیاوازی ل ناف به ینا بهرژه وه ندیین جفاکی و تاک ل هه مبه ری بهرژه وه ندیین که سایه تین رامیار لیک بیخیت.

پیشبهرکی، پی ل سهر هندی رادگریت، که هاوولاتی بو ماوهیه ک دیارکراو مافی هندی هه بیت به شداری دکتیه رکینا دیموکراسیدا بکهت. ئەف کتیه رکی دناقههرا که سایه تین پالیورا یان ژی پارتین جیاواز پیک تینیت، و هاوولاتی دهره تا هندی بو دهر دکه قیت که نیونه ری خوه ههلبژیری. ل قی دهری ئەف نهک هاوولاتی نه که کتیه رکی دگهل ههف دکهن، به لکو پارتین رامیاری، و که سایه تین پالیورا سهر ب پارت و ریکخراوین جیاواز، ل رهخ قه ژی که سایه تین بی لایه ن که به شداری د ههلبژارتینا دکهن، کتیه رکی ل سهر بدهستقه ئانینا دهنگی متمانه یا هاوولاتی دکهن. هاوولاتی ب ههلبژارتنا باشترین نیونه ر، خوه دگهل هاودهنگ دبینیت:

The voters must respect the division of labour between themselves and the politicians...they must...understand that, once they have elected an individual, political action is his business and not theirs. This means that they must refrain from instructing him about what he is to do (Shumpeter, 1942/1976:295).¹⁴³

دیموکراسی دان ب قی دنیت که سهروه ری ل دهف دهنگدر یان ههلبژیره- که ئەف ژی هاوولاتییه- و جیاوازییهک بنگههین هم ل ناقههرا ههلبژیری و بالین رامیاری که ب ههول و کوشیش دخوازن دهنگی متمانه یا تاک و هاوولاتی بولایی خوه راکیشن، دشیت هه بیت. سهروه ری تیته واته یا دیتنا هاوولاتی وهکی تاکهک سهربخوه. خالا

143- Kjær, U. Mouritzen, Poul E.: 19

به ره فاژهی قی د دیموکراسی ب شیوازی کتیه رکی/ململانیدا تیته بهرچاف. ئەف ل سهر قی دیتنییه، که دیموکراسی نهک ته نیا خال یان ژی بنگهههک ژ بوی دهنگ دانیه. به لکو پالپشتی ژ رهوشهک وهها دکهت، که هاوولاتی دهرهت بوی بیته قه کرن که نیونه رین خوه دیار بکهت. و ئەف مافدارییا تاک و دهر برینا بیروراین وی تیته دیتن، که ههول و کوشیش ژ بوی به رفره کرنا دیتن رامیاری و بوهایین کولتورین خوه ددهت.

“In holding that no such transfer of sovereignty need or should take place: sovereignty not only originates in the people, it ought to stay there”¹⁴⁴

مه بهست ژ دیار کردنه وهیا قی ژی دانپینان ب قی راستی بیته، که شه رعیهت ته نیا ل دهف هاوولاتی هاتییه جیگرکن، و سهرچاوهیا خوه ژی ژ هاوولاتی وهر دگریت. دیتنهک وهها دیار که ری دهره تیتیه ژ بوی تاک، که بقیت و بشیت ب ئاوایهک چالاک به شداری دکار و خهباتین رامیاری، کولتوری و هتد، ل ناف جفاکیدا بکهت. هاوولاتی قی وهکی فاکتیه ری که سایه تیا خوه دزانیت. ل ئاستی گشتیدا ژی هاوولاتی ههول ددهت که به شداری و کاریگری هه بیت ل سهر پیشخستنه وهیا پرۆسه سین رامیاری، که د بهر ژه وهندی ویدا بن. د هه مانکاتدا ل دژی بریارین که نهک د بهر ژه وهندییا وی دانه رادوه ستیت. ئەف یهک ژی پره نسپ و دیتن دیموکراسیه، که ههول تیته داین جفاکی به رهف پیشقه بیت. ئەو پیشکه قتنهک وهها ب تاک قه گری ددهت.¹⁴⁵

144 David Held. :75.

145- Held, D :18-19

ههلبژارتن و ترسا که نیونه جارەک دی نهئیتە ههلبژارتن ب ههف ره هاتەن گریدان. ئەف نهک کێبه رکێیه که، بهلکو ژ ئالی سیاسهتقنانقه وهکی میکانیزمهک بی وژدان تیتە ناسکرن. هاوولاتی فی ب ئاویهک دی دبینیت. د بهرژه وهندی یا که سایه تیی رامیار دایه که خوه نیزیکی هاوولاتیان ببینن و ب فی ئاوی بیه هوی کوم کرنا زانیاریان و ههروهسا ژێ متمانێ ل دهف هاوولاتیقه دروست بکن. کارهک وهها ب هاریکاریا دهزگه هین راگه یاندنی و ب ئاویهکی پروفیشیونال تینه ئەنجام دان. ههه سیسته مهک دیموکراسی که ل سهه بنگه ها نیونه راتی هاتییه ههلبژارتن پیویسته دکهت، که ب هاریکاری وهگرتن ژ که نالین جیاوان، دهرفهت ژ بوی هاوولاتی قه دکهت که بگه هیته خهون و هیوایه تین خوه، وهیان دهرفه تهک وهها ژ بوی هاوولاتی بنافه رینیت.

دیموکراستیا ناوچهی - شاره وانی- ریزگرتن ل خواستین هاوولاتی پینگا سهره کییه، و دفی واریدا شاره وانی هه ردهم به رهف پیشقه پینگا دئاقیت. ب ئاویهکی هاوولاتی ل ناف سنوورین شاره وانی دا بهرژه وهندیان ناوچهی لبه رچاڤ دگریت. ته نیا ب ئاویهک وهها دبیت که بهرپرسیان رامیاری ل ناف سنوورین شاره وانی دا دهرفه تی ژ بوی هاوولاتی دئافه رینن که خوه ل هه مبهه سیسته می وهکی بیانی نه بینن. بهلکو به شدار بوونا وان وهکی زهنگینییهک ژ بوی ئافادانکرن و ریکخستنا دیموکراسی ل ناف سنوورین ناوچهیدا تیتە دیتن. گرینگه که ئاماژه پی بیته کرن، چاوان مروڤ وهکی دهسه لاتا رامیاری یان ژێ هاوولاتی دشیت که ریزه یا دیموکراسی ل ناف جقاکیدا بهرز بکهت. ئەگه ر دیتنا دیموکراسی وهکی دهنگدانی بزانیان، واته ل فی دهری ناله باری یا دیموکراسی پیک

تیت و دیموکراسی لاواز دبیت. لاواز دبیت چونکه ته نیا بهرژه وهندیان چینهک تایبه تی و هندهک نیونه ران، که ژ بوی ماوهیه کی دیارکراو هاتینه ههلبژارتن دپاریزیت. ئەگه ر ژێ ئەم دیموکراسی وهکی رهوشهک ژ رهوشین ژیانی تیگه هیشتین، ئەف ل سهه مهیه که ههه وهکی هاوولاتی و ههه ژێ وهکی بهرپرسیان رامیاری ههول و کوشیش بدهین که هاوولاتی پتر به شداری چالاکیان جقاکی بیت و دههگه هین جقاکی ل بهه هاوولاتی قه کری بن. د هه مانکاتدا ژێ بهرپرسی و نیونه رین ههلبژارتی هنده خوه ژ هاوولاتی دویر نه کهن ژ بوی که هاوولاتی بیته خاوهن باوه ریا رامیاری. دیتنهک وهها ههه ژ بوی هاوولاتی و ههه ژێ نیونه ری ههلبژارتی گرینگ تیتە دیتن.

د ههلبژارتنان دا، رایا یه کهم و دسه ریدا باوه رینان ب که سایه تیا رامیاره. دهنگدانا هاوولاتی ب که سایه تیهک رامیار یان ژێ ریکخراوهک رامیار، وهکی به رهه فکاری ژ بوی باوه ر پی ئانین تیتە زانین. دیموکراسی ل ناف سنوورین شاره وانی یان ژێ ناوچهی نه شیت بیته بچووکرن. گه لهک بویه رهه نه که پیویسته و جهی سه رهنج راکیشانییه. هه می ئەو خالین سه رهکی که هاتینه دیارکرن دیسان به شدار دبن، که دیموکراسی پتر نیزیکی هاوولاتی بکن. سنوورین دیموکراسیهک وهها ژ ئالی خوچرافی قه سنوردان، دیسان ژ بوی هاوولاتی ئاسانتره که ژ رهوشا رامیاریا د ناف سنوورین شاره وانی تیگه هیت. ئەف ژێ دبیت هوی خورتبوونه و هیا تیگه هیشتنا دیموکراسی یا ناوچهی، که ته شه نه دکهت ل سهه دیموکراسی ب گشتی که هاوولاتی ههست ب هه بوونا فاکته رهک وهها بکهت.

شارهوانی و پورهدهکرنا دیموکراسیدا

شارهوانی ل وهلاتین پیشکهفتی ژ بوی ئافادانکرن و جیجیکرنا پیداوئیستین هاوولاتی و جفاکا دهوروبهر رولهک سهرهکی دبینیت. ئەگەر جفاک و سهرۆکی شارهوانی ب رهنگ و رویی دیموکراسی دهنگی متمانهیی ژ خه لکی وهرگرتبن، ئەف دیارکه ری شه رعییه تهک بی دابه زینه و پیویستی ب ریزداری و پشته قانی هه یه. ل هه مبه ر قی، دیموکراسی دخیته بن په رگالا پرس، دیارکرن و دامه زراندا سهرۆکی شارهوانی ژ ئالی حکومه تا نافه ندی، وهیان ژ ی ئەگەر پاریزگاری دهسه لاتا هندئ هه بیت که نیونه رهک هه لبرارتی ژ پوستا وی لابه دت، ئەف راسته وخوه ل دژی دیتن و بۆچوونین دیموکراسی تیته دیتن. د هه ر پینگافه کیدا ئەرکی شارهوانی جیجیکرنا ئەرکین سهرهکی نه، که ئەو ژ ی خزمه تکرن ب هاوولاتییه. به لام جیاوازی د نافه را شیوازی بریفه برنی خاوه ن گرینگی و تابه تمه ندی بین خوه نه. گرینگی ره وشهک وه ها ژ ی دزقریته سهر بابه ت ره وشا دیموکراسی. بابه تهک که هه تا چ راده یه کئ تاک وه کی هاوولاتی مافداره سهرۆک و جفاکا شارهوانی ل باژی ری خوه هه لبریری و دیار بکه ت؟

ته وهرهک یا بابه تی دزقریته سهر "به شداریکردن د بواری رامیاری و هه بوونا کولتورهک سفیل و پیشکهفتی، که سهرچاوه یا خوه ژ دیموکراسی" وهردگریته. ئەف ژ ی راسته وخوه وه کی هیز ل دژی دهسه لاتارییا یهک رهنگ و نه گور بکارتیت، که ل داویدا ژ ی ته وهر تیته بادان و دزقریته سهر "سفقکرنا دهسه لات Decentralization"، که وه کی بابه تهک گرینگ و نافه ندی ئیرو تیته تاوتوکرن ل ناف جفاکین پیشکهفتی و ههروه سا ژ ی چاوان دیتنهک وه ها جیگیر بیت د ناف سیستمین رامیاریین جیاواز دا. مه به ست ژ دیموکراسی ب خوه ریک فه کرنه ژ بوی

هاوولاتی، که به شداری د چالاکین رامیاری، کولتوری ل ناف جفاکیدا بکه ت، که ئەو ژ ی ناف مالا خوه-شارهوانی، وه لات، خواندنگه، و هند-ریکیخیت و ببیته خاوه ن بریار. واته دیموکراسی بوویه هوی پینگانینا ته وهرهک نوی ل ناف جفاکیدا، ئەو ژ ی "هلوه شاندا دیواو و سنوورین دهسه لاتارییه" ل ناف جفاکی. هلوه شاندا وه یا بیروه که یهک موخافه زه کار و که فن و جیگرکرنا بیروه که یهک نوی و سهردهمین، که ترس ژ تاک و به رفه کرنا دهسه لاتی فاکته رهک وه ها نه بیت. دیموکراسی ئیرو بویه بابه تهک به رفه و ب دهگمه ن سیستمین رامیاری ل سهر بابه تهک وه ها دا دهرباس دبن. نه خاسمه که ئیرو ئەم ل جیهانهک فه کری و جیهانگیری دا دژین، که تورین ئینته رنه تی و ته له فونین هه لگر ژ هه ر کاتی پتر رولا خوه د دارشتنا په یوه ندیین جفاکی و تاکی و ههروه سا ژ ی پیشخستنا دیموکراسی و جفاکیدا دبین. ب مفا وهرگرتن ژ تورین ئینته رنه تی ریژیم (دهوله ت، وه لات) و سیستمین نوی پیک تین، که بوینه هوی مه ترسی ژ بوی سیستمین وه لاتین که ل سهر شیوازهک کلاسیکی هاتینه ئافادانکرن و هه ردهم ل دژی گورانکاری و نوژه نکرنی د ناف جفاکی، و ههروه سا ژ ی شیوازی دهسه لاتاری راوه ستاینه.

خوینه ر یان ژ ی هاوولاتی به لکو ته وهره سفقکرنا دهسه لاتی وه کی بابه تهک به رته سک ببینیت و ره خنه ل سهر هندئ بگریته که چما دهسه لاتی پیویستی ب سفقکرنی هه بی یان هه یه؟ وهیان ژ ی سفقکرنا دهسه لاتی چیه و تیته چ واته یه کئ؟ ئایا پیویست دکه ت که ب سفقکرنا دهسه لاتی گیروگرفتن مه ستر دروست بکه ین، که هه م ژ بوی تاک و هه م ژ بوی جفاکی و ب ئاوایهک گشتی ژ بوی دهسه لاتداران ئاکامین نه دیار هه نه؟ ئایا سفقکرنا دهسه لاتی ته نیا بابه تا دیموکراسی هه مبیژ دکه ت، یان ژ ی ل بن قی وشه یی و بیروه که یا رامیاریا گه لهک بابه تین دی بین

فهشارتی هه نه که نه هاتینه دیار کرن و زه لال کرن، به لکو پیو بیست دکه ت که بیته دیار کرن، زه لال کرن؟ بیرو که یا سفکرنا دهسه لاتی بابته تک به رفره و هه مه گیره. هه روهک چاوان بابته دیمو کراسی ئیرو بویه بابته تک هه مه گیر، زاراقه بین "سفکرنا دهسه لاتی، دیمو کراسی" دوو وشه و بیرو که بین ب هه ف ره گریداینه.

به به تا هه لبرارتین شارهوانی ژ بوی جارا یه که م ل هه ریما باشووری کوردستانی دز قریته سال ۲۰۰۲/۲۰۰۱ ئی. د قی ده میدا ههک بریار ده رک که هه لبرارتین شارهوانی بینه کرن. و ل قی ده ری ژی سه ره پائی هه می کیماسین خوه که لهک پارت و ریخراو به شداری هه لبرارتی بوون. هه رچه نده که پرائیا ئەندامین شارهوانین کوردستانی ژ ئەندامین پدک- ینک ئ پیک هاتبوون لی دیسان ژی ئەف ته جروبیه کا باش بو ژ بوی تاک و دهسه لاتاریا کوردی، که چاوان سیسته مهک خاوهن پیوه رین دیمو کراسی تیه ئا فادان کرن. دیسان ده رفه ت ژ بوی پارتین سیاسی هاتیه ره خساندن که ته نیا گرانی نه دهنه بابته رامیارین سه ره کی. تابه تی ژی ئارمانجین سه ره کیین نه ته وا کورد که خوه ل ده وره به ری وه رگرتنا مافی سه رخوه بوونی گریدایه. ئەف بابته تک سه ره کییه و هه تا نوکه ژی ته وه را نا کو کین دنا قبه را پارله مانئ کوردستانی و دهسه لاتا نا قه ندیه (هه روه سا ژی گریدای ره وشا ناوچه یی و جیهانییه). ئیرو شیوا زین خه باتا کوردی هاتیه گورین و که قتییه نا قه ندهک نوی دا. ئەف خه باته ژ خه باتا سه ر شاخان قه هاتیه قه گو هاستن ژ بوی خه باتا ناف شاران.

ب هه بوونا پارله مان و حکومه ت دیسان شیوا زین په یوه ندین نا قه ته وی و هه روه سا ژی تیکلین دگه ل دهسه لاتا نا قه ندی ژ پارت هاتینه گورین بو دهسه لاتاریا شه رعی، که نیونه رین راسته قینه یین گه لی کوردن. هه لبرارتین شارهوانی ئەگه ر پر کیماسی ژی هه بیت و هه رچه نده ژی که

پارت و ریخراوین کوردی دهسه ت پیکدا ژی، ئارمانجین هه لبرارتین شارهوانی ب ئاویه ک روون و ئاشکه ره دیار نه کرن، به لام ل داهاتیدا ئەف ده رگه ه دی ژ بوی لیکولین قه کری بمینیت. دانوستاندین ل ناف هولا پارله مانئ داهاتی یی هه ریما کوردستانی دی ب ئاویه ک به رفه تر و قه کری تر هه لبرارتین شارهوانی و به رفه کرنا دهسه لاتا شارهوانی یان بو مه دیار بکه ت. تابه تی ئەگه ر پارتین سیاسی بین بچوک نه شین که بینه خاوهن کورسی د ناف پارله مانیدا، لی جفا کین شارهوانی و پاریزگارن ده رفه تک نوی بو وان قه دکه ت، که بینه خاوهن کاریگه ری ل سه ر پرۆسه سا رامیاری و پیشقه چوونا دیمو کراسی. ب ئاویه ک پارتین وه ها دبه خاوهن بریار و هاوسه نگ د پیشخستا جفاکی. ئەف ژی دبیته هوی هه بوونا کاریگه ری ل سه ر بریارین رامیاری ل ئاستی ناوچه یی دا. یا بالکیش ئەفه که ب قی ئاوی ده رفه ت ژ بوی هه می لایه نان قه دبیت که ب ریکا جفاکا شارهوانی کاریگه ری ل سه ر به رنامه و ستراته ژیا سیاسه تا دهسه لاتاریا نا قه ندی هه بن و بینه خاوهن هیزه ک که توانیا گوران کاری د بریارین نا قه ندی دا هه بن. نا کو کین د نا قبه را دهسه لاتا شارهوانی و دهسه لاتا نا قه ندی ب ئاویه ک دی د که قیته به ر چاقان، که دهسه لاتا نا قه ندی پیویسته سوود ژ میکانیزمین نوی وه رگرت، که هاریکاری دگه ل شارهوانیان بکه ت. یه که م ژ به ر کو هاوولاتی د ره وشه ک وه کی یا ئیرو دا پتر بایه خ ده ته دابینکرنا خزمه نگوزاری ژ بوی شارهوانی، دوویه م ژی ئەف دبیته هوی هندی که بالانسه ک بکه قیته د نا قبه را دهسه لاتا شارهوانی و دهسه لاتا نا قه ندی ژ بوی دابینکرنا پنداویستیان.

٥- کوردستان Anno 2005 :

دهما که مرۆف دناڤ لاپهرین میژووی دا کویر دبیت، رهنج و بی چاره‌بیا نه‌ته‌وه و گهلین بندهست، که خه‌بات ژ بوی سه‌رخوه‌بوونی دکهن، و کاودانین پۆزه‌تیف و نه‌گاتیقین مرۆفایه‌تی که ل سه‌ر میژوویا هاوچه‌رخا نه‌ته‌وه‌یین وها هه‌بووینه، هه‌ستین مرۆفایه‌تی تینه هه‌رکاندن. میژوو ژ بوی مه، وه‌کی تاکه‌که‌س، وه‌کی په‌نجه‌ریه‌ک فه‌کری یا زانیاری تینه زانین. بی میژوو، ئەف نه‌ک د توانا و شیانا مرۆفایه‌تی دایه که بشیت ژ گورانکاری و پیشکه‌فتنن، که د جیهانی دا روددن تینگه‌هیت یان ژی تیگه‌هیشته‌نک ل ده‌ف په‌یدابیت. بی میژوو، مرۆفایه‌تی بی ناسنامه‌یه، له‌روا ئەف نه‌ک شاشاتی یه، گهر دان ب هندئ بیته داین که ناسنامه‌یا مرۆفایه‌تی و تاکه‌که‌س ته‌نیا ب هه‌بوونا میژویه‌ک دیارکراو خاوه‌ن ناسنامه تینه دیتن. ئەف ب ئاوایه‌کی گریدای لاپهرین میژووی فه‌هیه، که هاتینه تۆمارکرن، و سه‌ره‌کانیا ناسنامه‌یی تینه زانین. گورانکاریین که هه‌رده‌م دژیانا مرۆفایه‌تی پیک تین، سینگێ تاکه‌که‌سی ژ بوی رووداوین نوی فه‌دکه‌ت. فه‌کری بوونا لاپهرین میژووی دبنه هوی په‌یدابوونا ته‌نگه‌ژه‌یان، که هه‌م ئاسوو و هه‌م ژی ئارمانج و پینگاڤین خواستین سه‌ره‌کی دکه‌فن بن گوپالی پرسئ. به‌لام ب سود وه‌رگرتنا تاک و جفاکی ژی دیروک و میژوویا مرۆفایه‌تی خاوه‌نداره‌تیا ناسنامی دکه‌فتیه هولی، که میژوو شایه‌ته. هه‌لبه‌ت ته‌نیا ب لیتیرین د لاپهرین میژووی یا مروقاتی ئەم نه‌شین جفاکی و هه‌روه‌سا ژی تاکی بخه‌ملین. به‌لکو ژی ئەف د ژیانیدا گرینگه که تاک و جفاک ب

لیکولین و لیگه‌رین ب هه‌می ئاویان ره‌نگین نوی بده‌ته ژیانئ. ته‌نیا سه‌رچاوه‌یا فی ژی ب زانست ب دی تیت. بی زانست و نیرین ل سه‌رچاوه‌یین زانستی و مفا وه‌رگرتن ژ لیکولینان ئەف نه‌ک د توانیا مه‌دایه که خوه بیخینه پال جفاکین پیشکه‌فتی. نیرین و زانیاریین پیشین که د میژوویا مرۆفایه‌تی دا هاتینه تۆمارکرن ته‌نیا سه‌رچاوه‌یین گرنگن، که خاوه‌ن تایه‌تین مفادار و هیژانه. له‌ورا ژی ئەف - میژوو- ب هه‌می ره‌نگین خوه فه‌هه‌م تال و هه‌م شیرینه.

نه‌ته‌وا کورد سه‌ره‌پای دابه‌شکرن و ژ هه‌ف قه‌تانندی هه‌تا نوکه ژی وه‌کی وه‌ریس و تورا ته‌فنیپرکی ب هه‌ف ره‌ گریدایی مایه، هه‌رچه‌نده مه‌به‌ستا دابه‌شکرنا نه‌ته‌وا کورد د ناقه‌ه‌را سنوورین ده‌ستکردا ئارمانجین سه‌ره‌کی هه‌بووینه و یه‌ک ژ وان ژی دویرکرنا نه‌ته‌وا کوردی ژ ناسنامه‌یا ره‌سه‌نا ویه، و ناموکرنه دگهل ناسنامه و ره‌چه‌له‌کا خوه. فی بابه‌تی نفیسکار ریوار سیوه‌لی ب ئاوایه‌ک به‌رفره ئاماژه پی دکه‌ت مه‌به‌ستا ژ" به ئەویدیکرن"^{١٤٦} یه‌که‌م ئارمانجا سه‌ره‌کییا دوژمنین نه‌ته‌وا کوردی دده‌ته ناسکرن. و پشتی فی ژی دۆزیه‌نه‌وه‌یا ناسنامه‌یه‌ک نوی ژ بوی تاکێ نامو بوی دگهل ناسنامه‌یا خوه یا ره‌سه‌ن. لی دیسان ژی ئەف ب هه‌می ئاویان سه‌ره‌نه‌که‌قتیه. فاکته‌رین سه‌ره‌کی د فی سه‌ره‌نه‌که‌قتیندا ژی دزفریته سه‌ر خه‌باتا کولنه‌ده‌ر یا نه‌ته‌وا کوردی، هه‌بوونا ناکوکیین د ناقه‌ه‌را وه‌لاتین داگیرکه‌ر، که هه‌رده‌م هاریکاریا بزاڤا رزگاری خوازا نه‌ته‌وا کوردی کرینه، چ ئەف هاریکاریه‌ ژ بوی هندئ بیت که بزاقین رامیاری و چه‌کداریین کوردان ل دژی هه‌ف بکاربینن، چ ژی مه‌راما وان ژ ناڤ

١٤٧- سیوه‌لی، ر. قه‌فه‌سی ئاسنین یان بو بيمه‌وه به‌ر عیراقی؟ چ. یه‌که‌م، سلیمانی، چاپخانه‌ی رهنج ٢٠٠٣.

برن و لاواز کرنا بزاقین کوردی بیت، بهلام د هەردوو رهوشان دا ژى سەرەرایى ھندى که نه تهوا کوردی توشى ناکوکیان بوویه، دیسان ژى ئەف بۆیه ھۆی پێشکەفتنا بزاقا رامیاری و لەشکەرى یا کوردی. ھۆیکە و ھا ژى، سەرەرایى ناکوکیین د ناڤهرا بزاقین رامیاریین کوردی دیسان بهەمی رەنگین خوە گەلى کورد ب بەرخوهدان و دانپینەنان ب سنوورین دەستکرد بوویه. دیسان ژى ناسنامەیا کوردەواری و ھیواپەتین سەرەکی، که کوردستانا مەزنە، وەکی ئارمانجا سەرەکی ھاتیپە دیتن. سەرەرایى ناکوکیین د ناڤهرا رەڤین بزاقا کوردی، که توشى ناکوکیین رامیاری بوویه، لى دیسان ئەف پیویستە که پۆزەتیف بیتە نرخاندن. لەسەر قى ژى نه تهوا کوردی میژووویەک ب ھەف رە گریدای ھەیه.

تەجرووبەیا دامەزراندنا بەرەى کوردستانی ب خوە تەجرووبەیکە ژیهاتی ژ بوی بزاقا رامیاری و لەشکەرى یا کوردستانی تیتە دیتن، که بۆیه دەستپیکا دامەزراندنا سەرکردایەتیپەک ھاوبەش ب دیتن و رامانین ھاوبەش، که ئەو ژى گەھیشتن ب ئارمانجین سەرەکی و بەرھەف کرنا بزاقا ریزگاربخوازا کوردستانی و ریکخستنا بەرنامەیکە یەگرتی، که بشیت بەرسقا پیویستین خەباتا نه تهوییا کوردی چ ژ بوی سەرخواه بوونی وەیان ژى گورانکاری خستن د شیوازا ستراته ژیا خەباتەک پتەو و توکمە د کاتەک وەھا دابەت. گەر مرۆڤ ل میژوو یا میراتییا دەسەلاتا کوردی وەکی دەسەلاتەک فەرمى و رەسمى بنیتریت، ئەف تیتە دیارکرن، که دەسەلاتەک وەھا ھیشتا د قوناخا پەرودە کرنی و ھین بوونی دایە. واتە سەرکردایەتی یا کوردی تەجرووبەیک بەرفرە دوازی بریقفەبرنا جفاکی، که خاوەن چوارچووقەیکە دیارکراو و سیستەماتیکدا بیت نین و نه بوویە.

بەلام پشتی سەرھلدانی د سالای ۱۹۹۱ی و ھەلبژارتین سالای ۱۹۹۲ی خەبات و پیکھاتەک نوی ل ھەریمما باشووری کوردستانی ئافادانکر، که پینگاڤ بەرەف دیارکرنا چوارچووقەیکە نوی ئاقیت، د ھەمانکاتدا ھەتا رادەیکە گرنکیا کیشەیا کوردەواری ژ رۆژەڤەکا نافنەتەوی بەرەف رۆژەڤا کیشەیکە نافخوی داخست. یەک ژ ئەگەرین ھەلبژارتنا ستراته ژیبەک وەھا ژى ب دیتنا من، نه بوونا پشتگیریپەک نافنەتەویپە ژ بزاقا نه تهوییا کوردی، گەر گوهداری ل سەرکردایەتییا کوردی بیتە کرن. بەلام د پراکتیکدا ژى ئەف رەنگە وەرچەرخانەک دی نیشانی مە بەت. سەرکردایەتییا کوردی ب ئاویەک ئەشکەرە خوە ب ئیراقی ڤە گریدەت، که ئەف ژى ریک ب پیچەوانەیا رایا نه تهوا کوردی پینگاڤ ئاقیتنە. سەرەرایى ھندى ژى که ھیزین ل دەرڤەى دەسەلاتی، بۆ نمونە ریکخراوین که داخوازا ل دارخستنا رەفراندومی ژ بوی سەرخواه بوون و جیابوونا ھەریمما باشووری کوردستانی ژ ئیراقی ژى دکەن، د دەرڤەتەک وەھا دا ھاریکارییا پیویست ژلای دەسەلاتا کوردی ژ بوی وان نه ھاتیپە کړدن. ھاریکاریپەک که دبۆیه ھۆی خورتکرنا بزاقەک وەھا و ھەرودەسا ژى بنگەھى دەسەلاتا کوردی د دانوستاندین دگەل لایەنین ھاوپەیمان و لایەنین رامیاریین ئیراقی. ھۆیکە وەھا دبۆیه ئەگەرا بەدستڤەئانینا خواستین گەلى کورد. بەلام نەک تەنیا دەسەلاتدارییا کوردی پشتگیری ژ ریکخراوین وەھا نەکر، که ل ناف جفاکا کوردی دا ببیتە خاوەن دەسەلاتەک پشت پەردە ژ بوی سەرکردایەتییا کوردی د کاتی دانوستاندنان دگەل سەرکردایەتییا خەیری کورد ل ئیراقیدا، بەلکو ژى سەرکردایەتی یا کوردی ل دژی ریکخراوین وەھا ژى راوەستیا. ئەف دیار و ھەرودەسا ژى ئەشکەرەیه، که خاكا

کوردستانی و ئارمانجین نه‌ت‌وا کوردی د پرۆژه‌یا ده‌ستوور وه یان ژى یاسایا داهاتییا ئیراقیدا نائیته زامنکرن، ژبلی هندى که ته‌نیا سه‌رکردایه‌تیا کوردی شیاا زمانى کوردی ل ره‌خ زمانى ئه‌ره‌بى فه بکه‌ته زمانى ره‌سه‌مى یى ئیراقى. ئارمانجه‌ک وه‌ها نه‌ک هیژای هه‌مى قوربانى و ئه‌نفالکردن، کیمیا‌بارانکردن، سیاسه‌تا ته‌ عریب و هتد ده. گه‌لج کورد شانازی به‌ره‌مین پتر و هیژا تره‌ که ئه‌قژى ته‌نیا ب یه‌ک خستنا مالا کوردی و هه‌روه‌سا ژى به‌شداربوونا هیژین کوردی د پیکه‌اتا به‌ره‌ی سیاسى یى کوردی ل دژى حکومه‌تا ئیراقى و جه‌به‌ه‌ی خه‌یرى کوردی دشیت بگه‌هیته ئارمانجین سه‌ره‌کى وه‌یان ژى ب کیماسى بشیت مافین نه‌ت‌وا کوردی بپاریزیت.

ئه‌گه‌ر گه‌لی کورد د مملانییا شه‌رى چه‌کدارى- هه‌م د شو‌ره‌شا ئه‌یلوولئ و هه‌م ژى د شو‌ره‌شا گولانیدا- دا ده‌ستکه‌قتین به‌رفره و سه‌ره‌کفتى بده‌ستقه‌ئانین، ئه‌ف دچوارچو‌فه‌یه‌کا شه‌رى پارتیزانیدا بوویه. د وی کاتى دا ره‌وشه‌ک وه‌ها نه‌هاتییه ئارا که هیژین له‌شکه‌رى یین پيشمه‌رگه‌ی وه‌کى هیژه‌ک له‌شکه‌رى ریک و پیک و خاوه‌ن بونیاته‌ک دیارکراو بیته دارستن. به‌لام دیسان ژى و هه‌رچه‌نده که هیژه‌ک وه‌ها خاوه‌ن کیماسى یین بنگه‌هین یین لوژه‌ستیکی بو، شیان و توانایا خوه د وارى له‌شکه‌ریدا نیشان دان، که شیانه‌ک وه‌ها بنگه‌ه و ستروکتورا له‌شکه‌رییا دوژمى تووشى مه‌ترسیین مه‌زن بکه‌ت. ره‌وشه‌ک وه‌ها بو‌یه هوى په‌یدا‌بوونا تراومایین سایکولوژى ل ده‌ف له‌شکه‌رین دوژمن، که کوردستان وه‌کى دوژه‌خه ژبوی خوه دزانین. جیاوازییه‌ک بى هاوتا که ل قى ده‌رى د ناقبه‌را هه‌ردوو شو‌ره‌شان- له‌شکه‌رى و ژیارى- دا هه‌یه د

شیوازین بریقه‌رى و هه‌روه‌سا ژى هه‌بوونا ئامرازین به‌رده‌ست دا تیته به‌رچا‌ف.

سیسته‌م و جفاکه‌ک پيشکه‌فتى پيويستى ب دایینکرنا یاسا و دیار کرنا سنوورین ده‌سه‌لاتداری و هه‌روه‌سا ژى ده‌زگه‌هین جیاواز هه‌یه. ئه‌ف دزقریته سه‌ر شیوازین بیه‌رکردنه‌وه‌یه‌ک پيشکه‌تى د هه‌ردوو واران دا، کولتورى و رامیاری. ئیرو هه‌ردوو ره‌شین خه‌باتى- چه‌کدارى و سفیل- ل ناف مه‌یدانا کوردستانیدا ب ئوایه‌ک باش به‌رچا‌فن و ته‌مام که‌ره‌ین هه‌فن. سنورین نویین جفاکى که هاتییه دامه‌زراندن بو‌ینه هوى دیارکرنا جیاوازی و هه‌روه‌سا ژى دیارکرنا سنوورین خه‌باتى ژ بوی هیژین له‌شکه‌رى و هیژین رامیاری. خه‌بات و وه‌رچه‌رخانه‌ک سیسته‌ماتیک د فان داوى یان - ۱۹۹۲-۲۰۰۴- ل کوردستانی ده‌ست پى کرییه، که به‌ره‌مه‌ک ساوا ژ بوی نه‌ت‌وا کوردی پیک ئانییه، و دیسان ژى ئه‌ف به‌ره‌مه‌ ب هه‌مى ئاویان پيشکیشى نه‌ته‌وه‌یه‌ک وه‌ها چه‌وساندی کرییه. ئه‌ف به‌ره‌م دیسان ژى هه‌رچه‌ندى مه‌زن و به‌رفره بیت نه‌شیت به‌رسفا کیماسیین سه‌ره‌کیین جفاکا کورده‌وارى بده‌ت. به‌لام وه‌کى ده‌ستپیک و ب ل به‌ر چا‌ف گرنا بارى جوخرافى و ستراتییه‌ژیکى هه‌ریما باشورى کوردستانی ئه‌ف باش تیته‌نرخاندن. هوىه‌ک سه‌ره‌کى ژى دزقریته سه‌ر گورانکاری د شیوازین بیه‌رکردنه‌وه هه‌م ل ده‌ف که‌سایه‌تیا کوردی و هه‌م ژى ل ده‌ف سه‌رکردایه‌تیا کوردی. بیه‌رکه‌یه‌ک که فاکته‌رین ده‌ره‌کى و په‌یوه‌ندیین جیهانى کاریگه‌رییا خوه ل سه‌ر گورانا واندا هه‌بوویه. گورانکاری که‌فتن د دیتن و بیروپرایان دا که بشیت دگه‌ل بیروپرایین جیهانا نوی و جیهانگیر بونی هاوسه‌نگى هه‌بیت و بیته خاوه‌ن به‌ره‌م د دژیانیدا.

ههلوئستین رهخهگهرا نه (نهگاتیف) ل هه مبهری پهیره وکرن ژ
سیاسه تهک شیلی یا سه رکردایه تییا کوردی د کاتهک وهها نهک
دژایه تییه ل هه مبهر سه رکردایه تییهک وهها، بهلام پیچه وانه یا قی
دروسته. رهوشا ئیرو یا جفاکی قی ل بهر پیشییا مه دادنیت، که ئەم
هه م بیر ل لایه نین نهگه تیف و هه م ژ ی بیر ل لایه نین باشین
ئافادانکردنا جفاکهک نوی، تاکهک نوی یی کوردی، و ههروهسا ژ ی
بیرکردنه وهیهک نوی ل دهف سه رکردایه تییا کوردی بکهن، که د
گه ل ستروکتورهک نوی بیته گونجاندن. ستروکتورهک که پیشکهفتی
بیت و هه می خوه خاوهن به رهه مهک وهها بزائن. وهکی نه ته وه ئەم
به شهک ژ جیهانی نه و چ جیاوازی د ناقبه را مه دا، وهکی نه ته وه
نین. به لکو ئەو توان و شیان ل دهف نه ته وا کورد ژ ی هه یه که
جفاکهک به خته وهر و پر ژ ئومید و هیوا ژ بوی تاکی کورد
ئافادانکهت. ئەف ته نیا هنگی دبیته راستی که ئەم چاف
پیداخشاندهکی ل جیهانی و ههروهسا ژ ی جفاکا کوردی بکهین و
قی بیخینه بن چافیلکه یا لیکولینی. هاوسهنگی دگه ل جفاکین
پیشکهفتی و ناوچهی ل ئالی یهکی و جفاکا کوردی ل ئالهک دی.
ئەف دبیته هوی زه لاکرنا کیماسیین جفاکا کوردی. گه لهک جارن
هاتییه دیتن، که بهرپرس، که سایه تی بین رامیار و دهسه لاتدارین
کورد هاوسهنگی دناقبه را جفاکا کوردی و جفاکین دهووبه رین
نه ته وا کورد دکهن. دانپینان ب خه له تی و کیماسییان و ههروهسا
ژ ی هه ول بیته داین که ئەف خه له تییه نه بیته سه رراستکرن.
کیماسیین که د واری دهسه لاتداری و ریقه بهری ل هه ریما
باشووری کوردستانی هه نه پیویست تیته دیتن که ریکه چاره سه ری
ژ بوی بیته دیتن و سه رراستکرن، بهری کو جفاک و تاکی کوردی

تووشی نه خوه شیین بنگه هیین بیت. یهک ژ خالان ژ ی که ئەز وهکی
شاشاتی و دجهی خوه دا نابینم، ئەف که گه لهک جارن هاوولاتی و
بهرپرسین کورد هاوسهنگی د ناقبه را هه ریما کوردستانی و جفاکین
وه لاتین جیران دکهن. ئەف هاوسهنگی د جهی خوه دا شاشه و باشه
ژ ی. لایه نین باش ئەفه که ئەم وهکی کورد هه ول بدهین کیماسیین
که دناقبه را جفاکا کوردی و جفاکین جیران داهه نه دووباره نه کهین.
یا دوویه م ژ ی دهسه لاتدارییا کوردی پتر هه ول بدهت د هه ر
بواره کیدا خوهشی و به خته وهری ژ بوی هاوولاتی یی کورد دابین
بکهت. سییه م سه رکردایه تییا کوردی هه ول بدهت که پتر فه کری تر
بیت ل هه مبهر هاوولاتی کورد. پینگاف بیته ئافیتن ژ بوی روخاندنا
دیوارین ئاسنین که ب هوی مه قامی د ناقبه را هاوولاتی یی کورد و
سه رکردایه تییا کوردیدا هاتینه ئافادانکرن. خواستهک وهها دزفریته
سه ر هندئ که ئەم وهکی کورد خوازیارین و دقیت، و بخوازیان که
سود ژ پیشکهفتن جفاکین پیشکهفتی وه ربرگین. گه لهک جارن،
ئەف نه فه شارتییه و هاتییه ده ربرین که " ئەم وهکی نه ته وه پیویسته
پتر بیر ل بهرژوهندیین سه رهکی یین نه ته وی بکهین" به لام
بهرژوهندیین سه رهکی یین نه ته وی چی نه؟ ئایا پیویست ناکهت که
بیر ل هندئ بیته کرن که بهرژوهندیین نه ته وی ژ بوی کورد بیته
روونکرن؟ ئەف نهک ته نیا کوردستانهک مه زن، خواندن و یهک
خستنا زمانی کوردییه!!! به لام ئەف لایه نهک ژ لایه نین بزافا نه ته وا
کورده. یان ژ ی ته نیا په ره ستنا پارت و ریکخراوهک تاییه تییه؟ یان
ژ ی پارت و ریکخراو وهکی ئامرازهک ژ ئامرازین گه هیشتن ب
ئارمانجین سه رهکی یین نه ته وا کوردی تیته دیتن؟ هه لهبته ئەف ژ ی
دزفریته سه ر په روه رده کرن د قوناخهک دهستیپیک و سه ره کیدا، که

د پینگاڤا یه که م د زفریته سهرشانی و پارت و ریکراوین رامیاری و چه کداری. ئەو ریکراوین که نوکه ژی بووینه خاوهن دەسه‌لاته‌ک شه‌رعی ب هوی هه‌لبژارتن و ده‌نگدانا هاوولاتی بوینه خاوهن دەسه‌لاته‌ک وه‌ها.

ئیرۆ ته‌جروبه و هه‌روه‌سا ژی ره‌وشا هه‌ریمما باشووری کوردستانی هنده‌ک ده‌رفه‌ت ل به‌ر ده‌ستی نه‌ته‌وا کورد فه‌کرینه که بی هاوتا نه ل میژوویا هاوچه‌رخ و میژوویا رابوردویا کوردیدا. گه‌لی کورد ل هه‌می ئالیین جیهانی به‌ری خوه دایه فی ته‌جروبه‌یا ساوا و هه‌روه‌سا ژی ئەف ده‌رفه‌تا دیروکی. ده‌رفه‌ته‌ک که گرینگ تیته نرخاندن. هه‌ر سه‌رکه‌فتنه‌کا که د فی کاتی دیروکیدا و ل بن سینه‌را ده‌سه‌لاتارییا حکومه‌تا هه‌ریمما باشووری کوردستانی ب ده‌ست فه‌ بیته، ژ بوی نه‌ته‌وا کوردی ب گشتی ل کوردستان و جیهانی وه‌کی سه‌رکه‌فتنه‌ک میژوووی و پینگاڤ به‌ره‌ف ئارمانجین سه‌ره‌کی وی بیته زانین. ئەف وی ژ بوی نه‌ته‌وا کوردی بیته تۆمارکرن. به‌ره‌فاژی فی ژی، ته‌نیا شکه‌ست و نسکو وی وه‌کی به‌ره‌م دیاربن. له‌ورا ئەف ده‌رفه‌تا بی هاوتایا میژوووی ژ بوی نه‌ته‌وا کوردی د سه‌ریدا و ب تایبه‌تی سه‌رکردایه‌تییا رامیارییا کوردستانی، ده‌رفه‌ته‌ک زیرین تیته دیتن که نابیت توشی نسکو بیته. ئە‌گه‌ر به‌ره‌مه‌ک وه‌ها وه‌کی راستی دمیژووویا هاوچه‌رخا کوردیدا نه‌ئیه‌ تۆمارکرن، پنیوسته که ئەم خه‌بات و پینگاڤین نوی، واته پینگانینا ژ هه‌ف تیگه‌هیشته‌ک نوی د ناقبه‌را سه‌رکردایه‌تییا کوردی و گه‌لی کورددا گرینگ تیته دیتن. گه‌لی کورد د ئەنجاما بده‌ست فه‌هاتنا نسکو و شکه‌ستی وی سه‌رکردایه‌تی یا کوردی به‌رپرس بزانیته. ئە‌گه‌ر سناریوییه‌ک وه‌ها روژه‌ک گه‌ش ب چاڤ

ببینیت، خه‌بات ژ بوی پیکه‌ته‌ک یه‌کگرتی ل ناڤ کوردستانیدا ناراوه‌ستیت، به‌لام د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا وی هه‌ولین سه‌رکردایه‌تییا سیاسییا کوردستانی بیخه‌ته جموجولی ژ بوی دارشتنا به‌رنامه‌یه‌ک رامیاری و له‌شکه‌ری یی نوی.

له‌ورا ژی به‌ری کو سه‌رکردایه‌تییا کوردستانی خوه ل سه‌ر دوریانییه‌کی ببینیت، پینگاڤین پراکتیکی به‌ره‌ف پیکه‌ته‌ک نوی ژ بوی دامه‌زراوین کوردستانی ژ هه‌ر کاته‌کی دی سه‌ره‌پای هه‌می نه‌خوه‌شی و ناکوکی بین ئایدولوژی پنیوست تیته دیتن.. ل سه‌ر ده‌سه‌لاتارییا کوردستانییه‌ که خوه ژ کوک و بنه‌ره‌ت دا نوژن بکه‌ت یان ژی هه‌ر به‌رده‌وام بیت ل سه‌ر سیاسه‌تا به‌رده‌وام کری، که ئەف ژی دبیته هوی نه‌رازیبوونه‌ک پتر د ناڤ جفاکا کوردی دا.^{١٤٧} نه‌رازیبوونه‌ک که شه‌رعییه‌تا ده‌سه‌لاتارییا سه‌رکردایه‌تییا کوردی وی لاواز بکه‌ت.

سه‌باره‌ت ب میژووویا ده‌سه‌لاتاری و هه‌روه‌سا ژی میژووویا جفاکا کوردی بابه‌تین جیاواز هاتینه تۆمارکرن، به‌لام یا کو په‌یوه‌ندی ب ده‌سه‌لاتاری د ناڤ جفاکا کوردیدا هه‌بیت، هه‌تا ئیرۆ کیم بابه‌ت هاتینه تۆمارکرن. ئەف وه‌کی پینگاڤه‌ک به‌ره‌ف پتر تیشک خستن سه‌ر شیوازین ده‌سه‌لاتی تیته دیتن. بیشک هه‌لبژارتنین شاره‌وانی ل کوردستانی د سالا ٢٠٠١ ئی ژ لای حکومه‌تا هه‌ریمما کوردستانی فه‌ پینگاڤه‌ک باش و پۆزه‌تیفه که پنیوسته بیته نرخاندن. خوه‌زیا که هه‌لبژارتنه‌ک وه‌ها دکاته‌ک کیمتردا پشتی که هه‌لبژارتنین

١٤٨- ئەف به‌ری کو په‌یماننا هاوپه‌یمانته‌ی د ناقبه‌را پدک ئو ینک _ ئی دا بیته ئیمزا کرن. په‌یماننه‌ک وه‌ها پنیوسته که د گه‌ل پارتین کوردستانی یین دی ل باشین دین کوردستانی بیت له ئیمزا کرنا، که پتر یه‌کگرتنی د ناقبه‌را هیژین کوردستانی بیک ببینیت.

١٩٩٢.٥.١٩٠٠ ج هاتينه كرن، هاتيا ل دارخستن، كه بيشك كاريگهري بين بهرفره و جدى دا ل سهر گورانكارين ئايدولوژى و كولتورى راميارى ل ناف جفاكا كورديدا ههبيت. ل رهخ قى ژى گورانكارين بنههتى د ديموگرافيا راميارى ل كوردستانى وى ب جى بئانيا. بهلام ب ل بهرچاڤگرتنا فاكتهرين جياواز كه دياره كاريگهري ل سهرجفاكا كوردى و دهسهلاتداریا رامياريا كوردى ههبووينه، مروڤ دشيت كه بگههته دههئنهجامهك وهها، كه بيروكهيا ههلبژارتنين شارهوانى درهنگ دهستپيكر. ل ئالى دى ژى نهشارهزا بوون، نهبوونا زانياريان ل سهركار و خهباتا شارهوانى ل كوردستانى وهكى ئاستهنگ ل ههمبر ههلبژارتنهك وهها تيته ديتن، كه ئەف ژى وهكى تهخمين تيته ديتن. بهلام ئەف نائيته فهشارتن، كه پيشبينيا قى نهدهاته كرن، كه سهريپهاتهك وهكى سهريپهاتا شهري ئازاديا ئيراقى دهست پى بكهت. ههلبژارتنين شارهوانى وهكى خهباتهك راميارى ژ بوى ههر جفاكى وهكى پيوست دياره. بيشك ههر پينگافهك سياسى لايهنين باش و خرابين خواه ل سهر باندورا جفاكى ژ ئالى راميارى، كولتورى، ئابورى و جفاكى فه ههه. سهبارهت ب ههلبژارتنين شارهوانى مروڤ دشيت ب دلپاكي فه بيژيت كه ئەف برياره، بريارهك راميارى پيروژه كه ژ ئالى ههك فه هاتيه نرخاندن و جى بجى كرن. نرخاندنا كار و خهباتا شارهوانى پيوستى ب ليكولين ههيه، بهلام ژ بهر كو ئەف تهجروبهيا يهكهمه ل ههرىما باشورى كوردستانى، ليكولينهك وهها ژى بى ئاستهنگ نابيت. پيوسته كه مهبهستين ليكولينهوهيى ژى بينه دياركرن. ليكولينهه دشين كه لايهنين جياوازين ههلبژارتنى و

كاريگهريين پوزهتيف و نهگاتيفين ههلبژارتنهك وهها ل سهر جفاكيدا بدهنه دياركرن.

سههرپايى هندى كو ئەم ههه ل ههرىما باشورى كوردستانى و ههه ژى ل كوردستانى بگشتى خواه ل سهر دوريانيهكى ناديار دببن، ديسان ئەف بلا نهبيته هوى هندى نهتهوا كورد ل ههرىما باشورى كوردستانى بى بهرههه بمينيت و ل هويڤيا روژين داهاتى بين. بهلكو ههر بهرهههكى پينگافين جياواز ههه كه ژ بوى پيشى گرته ل دهركهفتنا كيشههين نوى. ئەم وهكى كورد خواه و جفاكا كوردى وهكى جفاكهك جياواز ژ جفاكين ناوچهيا روژههلاتا نافهراست دببنين. جياوازييا وى ژى، ميشكى كورديهه. ميشك و كولتورهك كه لدويڤ پيشكهفتن و شارستانيهتهك نوى دگهرت و دخوازيهت كه قى ژى پيشكيشى نقشين داهاتى بكهت. ديتنهك كه د نافهروكا خواه دا جياوازه ژ ديتن و بوچونين روژههلاتا نافين.

ئىرو ل ههرىما باشورى كوردستانى ب ههبوونا دو دهسهلاتداری و يهك پارلهمان شيوازهك ژ شيوازين بريڤهبهري و دهسهلاتداری هاتيهه ئارا. دهسهلاتداریهك وهها لگهلامهزراوين ليكولينى وهكى زانكو و ئەنستيتويين كوردستانى ههتا رادهيهك مهزن نوينه و ئەف دهرفهت نهكهفتيه بهردهستى ليكولينهريين كورد كه كورتيههك ل سهر رهوشا دهسهلاتى ل ههرىما باشورى كوردستانى ب ئاوايهك زانستى بدهنه ديار كرن. ئەف ژى ههتا رادهيهك دريژ دزڤرته سهر لاوازي و نهبوونا كادرين خاوهن بوئيههكا زانستى د بوارين جياوازين زانستى كه توانايا هندى ههبن كه چاوانى يا فههاندنا وهريسي دهسهلاتى ل ههرىما باشورى كوردستانى ب ئاوايهك زانستى بدهنه روونكرن. ئەف هيوايهته ل دهف ههر تاكى كورد ههيه كه ئەم

ژی بشین د وارین جیاوازا به ره مین هیژااین زانستی پیشکیشی جیهانا زانست بکن. د سه ریدا ژ بوی زهنگیتتر کرن و به رفه کرنا بیژهیا کوردی. پینگافهک وهها دهستپیک و پیشقهچوونا وئ ل ناف چواردیوراییا زانکویین کوردستانیدا جی دگریت.

هه ریما باشوری کوردستانی ب سه رکاتهک ناسکدا تیدپهریت، و کهفتیه بهر هیرشین دوژمان، به لام یه کگرتنا دهسه لاتا سیاسی، که هیوایه تا گهلی کورده، و یه کگرتنه وهیا حکومه تا هه ریما کوردستانی، هه تا رادهیه کئ مهترسی بین وهها ل دهف تاکئ کوردهک کیم کرییه. ئەف مهترسی ژ یه هیه، که ئایا ئەم دئ شین بهرنگارین هیرشین نه دیار بن، یان ژ یه تهنیا چیااین کوردستانی دئ په یمانا هاوپهیمانی یا خوه ل هه مبهر نه ته ووا کوردی نیشان دن؟ دراستیدا ژ یه ئەف مهترسییه دشیت ب ئاوایهکی سایکولوژی کاریگه رییهک پوزه تیف ل سه ر دهسه لاتدارین کورد هه بیت که دکار و خهباتا یه کخستنا ههردوو دهسه لاتداری یان دا پینگافین جدی باقین و مالا کوردی ریکیبخن(ئیرۆ ئەف یه کگرتنه ب دی هاتییه و هیوایه تهک نوی ل دهف گهلی کورد پهیدا کرییه). ئیرۆ ل هه ریما باشوری کوردستانی ئامرازین بریفه بهر و شه رعی بین سوودمهند هه نه، که دشین ب خوه وهکی فاکته رین سه ربخوه گرژی بیخنه ناف دهسه لاتا رامیاری یا کوردی، که ئەف ژ یه وهکی ناکوکی، دیسان دکارن بینه هوی پته و کردنا ئاستی رامیارییا دهسه لاتدارییا کوردی و تاکئ کوردی. ههستین رامیاری و وه لاتپاریزی هه م ل دهف که سایه تین بریارده رین کورد و هه م ژ یه ل دهف هاوولاتی گه لهک خورتن. به لام شیوازین که ئەف ههردوو فاکته ر ب هه ف ره دانوستاندنی دکن جیاوازن، و پهیدا بونا ههستین خاف ل دهف

هاوولاتی، که دیاره دهسه لاتا رامیاری گوهدارییا رای و دیتنین هاوولاتی بین کورد ناکهت، خالا ناکوکیانه. دیتتهک وهها ل دهف تاکئ کورد بویه هوی پهیدا بونا گرژی و تاریتی و هوی ئافادانکرنا دیوارهک بلند، که هاوولاتی بین کورد ههول نه دایه دیوارک وهها بروخینیت. پیویسته که ئاماژه ب هندی بیته کرن بایه خ دان ب بریفه بهرییا یا ناوچه یی، ل ناف جفاکیدا پتر د شیت هویین که د سه ریدا ئاماژه پئ هاتینه کرن هلوه شینیت و ب ئاوایهک دیموکراسی دهرفتهی ژ بوی هاوولاتی وهکی تاک فهکیت که جهی خوه د ناف جفاکیدا هه بیت و ریز لی بیته گرتن.

هه رچه نده که ههلبژارتنین شارهوانی ل هه ریما باشوری کوردستانی د دوو پینگافاندا ول ناقههرا دوو دهسه لاتداریین جیاوازا هاتیه ل دارخستن، لی دیسان ئەو کاریگه ری یا که ههردوو ههلبژارتنان هه بویه بایه خداره، و بی مفا نه بوویه. خالهک گرینگ ل قئ دهری ههیه که هه ژ یه ئاماژه پیکردنی یه، و ئەو ژ یه سه رهلدنا نه ته ووا کوردی ل ئادارا ۱۹۹۱ی دایه. پشتی سه رکهفتنا قئ سه رهلدانا پیروژ، ئەو قاله هییا دهسه لاتداری و بریفه بهری که کهفتیه هه ریما باشوری کوردستانی، ب ریکا به رهی کوردستانی و ههلبژارتنین پارلهمانی کوردستانی هاتینه چاره سه رکرن. ئەف گه لهک لوژیکییه که دهسه لاتئ کاتی "به رهی کوردستانی" که بخوه نیونه ری نه ته ووا کوردی ل هه ریما باشوری کوردستانی بوویه، ب ئه رکئ بریفه بهری یا نه ته ووا کوردی ل باشوری کوردستانی رابیت. ل دهرفتهک وهها دا ژ بوی کو به رهی کوردستانی بشیت شه رعیه تهک مه ستر بده ته ریقه به راتی یا خوه، ههلبژارتنا پارلهمانی ل هه ریما باشوری کوردستانی ل دارخست. ئەف په نا بردن بهر

دهسه لاتا سه رخوه بونیه، که ل دهف تاکه که س تیتته دیتن. واته ئەم ل شه رعیه تا ریقه بهریا بهرە ی کوردستانی د دەنگدانا نەتەوا کوردی و بەشداربوون د هەلبژارتنا پارلەمانی کوردستانی دسالا ۱۹۹۲ی دگەرین و دبیین. دکاتەک وەها دا ب هەلبژارتنا نیونەرین رەسەن، دەنگی نەتەوا کوردی بۆیە هۆی چاره سه رکرن و قاله هییا دەسه لاتی، که ل هەریم باشووری کوردستانی ب دی هاتیوو. بهرە ی کوردستانی نەک تەنیا خاوەن کیماسی بین رامیاری بوو، بەلکو ژ ی کیماسیین که دکاتی خوەدا، وەکی هەبوونا پسپۆر و زانیاری سه بارەت ب ریقه بهریه ک مودەرن و هتد ژ ی وەکی ئاستەنگ دەاتنە دیتن. ریقه بهریا بهرە ی کوردستانی دخواست که ب هەمی کیماسیین خوە فە، پینداویستیین ریقه بهری و هەرۆسا ژ ی دامەزراوین پیویست که بشیت رەنگین سیسته ماتیک و شارستانی بدەتە جفاکا کوردی ب هەلبژارتنا یه که م ژ بوی پارلەمانی کوردستانی ب دی بینیت. ژ بوی کو ئەف کیماسییه نە ب داوی بین هەولین جدی که بشین جفاکا کوردی پیکفه گری بدەن ژ بوی سه رکرایه تییا بهرە ی کوردستانی گەلەک گرینگ دەاتە دیتن. پینگافین که ژ بوی ئافادانکرنا هەیکەلین سیسته ماتیک و ریقه بهری د ناف جفاکیدا بینە ئافادانکرنا و بشیت شه رعیه تی بدەتە دەسه لاتا بهرە ی کوردستانی. دەسه لاتدارییه ک که پشتی هەلبژارتنی کورسییا دەسه لاتی پیشکیشی پارلەمانی هەریم باشووری کوردستانی بکەت. هەرچەندە که بهرە ی کوردستانی پیویست بۆ زویتر ژ دایک بییت- وەک پیویستییه کا میژووی و شوپە شگیری-، بەلام دیسان ژ ی هەبوونا بهرە ی کوردستانی ل مهیدانا سیاسی وەکی سه رکیشی خەباتا ئازادیخوازا گەل باشووری کوردستانی بهرهمەک هەنوکی

و نوژەن پیشکیشی نەتەوا کوردی کر، که ئەو ژ ی " پارلەمانی کوردستانی " بۆ. ئەف سه ره تیا یه کگرتنا بزافا رزگارخوازا نەتەوا کوردی ژ بوی دارشتنا بهرنامه یه کگرتی و داوی ئانین ب ناکوکیین د ناڤه را ریکخراوین کوردستانی دهاتییه دیتن. سه ره تیا دهستیپکا کولتوری شارستانی و رامیاری و هەرۆسا ژ ی سه ره تای دهستیپکا مملانییا ئایدولوژییا رەسەن و خاوەن دویر ژ په نا بردن بهر چهک و شیوازین مالویرانکەر. مملانییه ک که تاکن کورد ب راستی خوە پیقه گریبدهت و باوەر پین هەبییت. مملانییه ک که بشیت پیکهات و بنگه هەک خورت ژ بوی هاوولاتی یی کورد پیک بینیت، که ببیته هۆی پتەو بوونا ناسنامه و که سایه تییا باوەر پیکراوا کوردی.

ل ئالی دی ژ ی هەبوونا بهرە ی کوردستانی ل مهیدانا سیاسی وەک فاکته ره ک ژیهاتی ژ بوی جفاکا کوردی پیویست بۆ که دیار بکەت ئەف نەتەوه بی سه رکیش نینه. بهرە ی کوردستانی وەکی فاکته ره ک سه ره کی د ناف جفاکا کوردیدا هەول و کوشیشین مهزن دان که وەکی فاکته ره ک سه ره کی بیته ناسکرنا که بجی ئینه ری ئاواتین نەتەوا کورده. ئاماده کاریین یه که م هەلبژارتنا ئازاد ل باشووری کوردستانی بخوه نیشانا خەباتا بهرە ی کوردستانییه، که ئیرو کیم کهس هەیه بشیت نکولی فی هندی بکەت. یا کو جهی رهخنه و وەک کیماسی هاتییه دیتن /تیتته دیتن د هەلبژارتنا سالا ۱۹۹۲ی دا، بریارا بهرە ی کوردستانی سه بارەت ب ریژهیا ژ سه دی ۷٪ ی دەنگان بوویه، که گەلەک پارت و ریکخراوین رامیاری نەشییان ریژهیه ک وەها بدەستفە بینن. بریاره ک وەها دشیت وەکی لایه نەک فەشارتی و وەکی تاکتیکه ک رامیاری ژ ئالی پارتین

سهرهکی و بهیزین کوردستانی فه هاتیته دیتن، که ل پهی بدهستقه ئانینا دهسه لاتی بوون. ریژهیهک وهها پارت و ریخراوین بچوک ژ به شداریکرن د پروژیهک نه ته ویدا دویر خست. ئەف ل گهلهک وه لآتان هاتیته دیتن، که پارت و ریخراوین بچوک بۆینه هۆی دیارکرنا کیماسیین جفاکی و ههروهسا ژی بالیکش د واری گورانکاری د دهسه لاتا رامیاریا ل ناف بهشین جیاوازین جفاکیدا. پارتین بچوک شیانه دکارهک وهها دا ژی سهرکهفتن بدهستقه بین و ئەف ژی ژ بهر هندییه که خوه پتر خه موارئ تاک و جفاکی دبین ل هه مبهه پارتین سهرهکی، که خاوهن ریخراوهک مهزن بهرفهن. له ورا ریژهیا ۷٪ ریژهیهک یه کجار مهزن بوو، ئەگه ر بیت و باری تایه تی یی هه ریما باشووری کوردستانی ل بهرچا ف بیته گرتن، له ورا پنیویست دکرد که ستراته ژیهک هه بیت که ریک فه کری بیت ل هه مبهه هه می پارت و ریخراوین رامیاری ل کوردستانی. واته ریژهیهکا کیم بیته دارستن. ریژهیا دهنگان ژی نهک ب ئاوایهک دیموکراسی به لکو ب ئاوایهک نائادلانه هاتیته دیارکرن. گهلهک ریخراو و که سایه تیین چاقدار بالکیشانه سهر شاشاتی بین که د فی ههلبژارتنی دا روودانه، به لام ئەف هه می رهخنه نه پش گو ه فه هاتنه خستن.^{۱۴۸}

ل ئالییهک دی ژی ئەف ریژهیه بۆیه هۆی هندی که پارت و ریکراوین بچوک وهکی فاکته رین لاواز د مهیدانا چالاکیین رامیاری ل هه ریما باشووری کوردستانی، شیان و توانیا هندی نه بن که بهرژه وهندیین خوه بیاریژن. ئەف ژی فاکته رهک هاندهر بوو، که ئەف پارتین بچوک بۆینه لایه نین دوراو د کیه رهکیا رامیاری دا.

۱۴۹- گه وهه ری، حه مید؛ راپورتا ههلبژارتنا پارله مانی کوردستانی، ستوک هولم ۱۹۹۲

کیه رهکی و مملانییهک که نهک خاوین و ل ئاستی ستانداردین دیموکراسی بوو. هه لبهت ههلبژارتن ب خوه ژی شیوازهک ماتماتیکییه، که ئەف ب هیوری د یاسایا ههلبژارتنیدا هاتیته دیارکرن. بۆ نمونه ل وه لاتهک وهکی دانمارکی که خاوهن ریژهیا ۵.۲ ملیون هاوولاتییه سیسته مهک وهها پهیره و دکهت که هه ر پارتیهک بشیت ریژهیا ۳٪ ی ژ دهنگان بدهستقه بینیت دشیت که به شداری د خولا پارله مانیدا بکهت. خولهک یا پارله مانی ل سهر ریژهیهک وهها پارتین ناقهه را دکه ته خاوهن ۴-۶ کورسی ل پارله مانیدا.

به لگه نامه بین به ردهست بومه دیاردهکن، که د ناقهه ینا سهرکهفتنا سهرهیلدانی هه تا کاتی ههلبژارتنا پارله مانی، به ره ی کوردستانی ب هه می کیماسیین خوه فه ریفه به رییا هه ریما باشووری کوردستانی کریه. ئەف ژی وهکی هه وهک میژووی و گرینگ د میژوویا هاوچه رخا نه ته وا کوردی تیته دیتن، و نه ته وهیا کوردی ژ بوی جارا یه که م بۆیه خاوهن پارله مانهک ره سه نی نه ته وی. د فی ههلبژارتنی بوی جیهانی دیار بوو، که کورد ژی دشین و توانیا هندی هه نه که نیونه رین خوه بین راسته قینه ل سهر ئاخا پیروژ "کوردستانی" ب ئاوایهک دیموکراسی ههلبژارتن. ههلبژارتنا پارله مانی کوردستانی ب ئاوایهکی به رفره شه رعییه تا دهسه لاتنارییا سهرکردایه تییا کوردی وهکی نیونه ری خوه سه ری نه ته وا کورد ل ناف مهیدانین سیاسی و دیپلوماسی بین جیهانیدا دیار دکهت/کر. ههلبژارتنا نیونه رین کوردان ژ بوی پارله مانی کوردستانی واته بدهستقه ئانینا دهنگی متمانه یا گه لی کورد ژبوی به ره ی کوردستانی

د پله یا یه که م و ل به ده وامی یا فی ژ ی حکومتا هریمما کوردستانی تیتته نرخاندن.

ب هه لیزارتنا پارله مانی کوردستانی د ساللا ۱۹۹۲ی دا وهرچه رخانه ک نوی که ت ناڤ بزاقا سیاسی و رامیاریا کورد ب گشتی و ب تایبه تی خه باتا نه ته وهیا کورد ل هریمما باشووری کوردستانی. د فی وهرچه رخانی دا و ب هوئی هه بوونا پارله مان و حکومه ته ک هه لیزارتی فره پارتایه تی- پلورال- دیپلوماسی یا کوردی شه رعیه تا خوه دایه دیار کرن، و ب فی ئاواپی رهنگ و رویه ک فه رمی ب خوه فه گرتیه. رهنگه دانه وهیا شه رعیه تا نافنه ته وهی دانپیدانانه ب ره وایه تی یا ریڤه به رییا ده سه لاتداریا سه رکردایه تییا گه لی کورد، که ب خوه ریڤه به رییا خوه دکه ت/بکه ت. ریڤه به رییه ک وهها، تایبه تی و سه نگینیا خوه پشتی شه ری ئازادی یا ئیراقی ژ بوی جیهانی دیار کر. راستی یا فی ژ ی د هندئ را تیتته دیتن، ده ما که سه رکردایه تی یا ئه مریکا و ده زگه هین راگه یاندنن سه ره کی بین جیهانی روژانه سه ره که فتن و پیشکه فتنن هریمما باشووری کوردستانی ژ بوی جیهانی ب ئاوایه ک رونه دیار دکه ن. و هریمه ک وهها سه ره راپن هه می شیوازی ن ئابلوقه یان وهکی نمونه ژ بوی جیهانی دده نه نیشان دان. هریمما باشووری کوردستانی پشتی سه ره لدانا پیروژ وهکی ناوچه یه ک پاشقه مای یا روژه لاتا ناڤین و ئیراقی د هاته دیتن، به لام پشتی ۱۴ سالان ب رهنگ و رویه ک نوی خوه خه ملاندیه. ئه ف هه می د زقریته سه ره خه بات و تیکوشانا سه رکردایه تییا کوردی ب هه می رهنگین خوه فه.

ژ دایک بوون

سه ره لدانا ساللا ۱۹۹۱ی رهنگ و رویه خه باتا سه رکردایه تییا کوردی و جفاکا کوردی ل هریمما باشووری کوردستانی تووشی گورانکاری کر. ب فه گوه ستن خه باتی ژ چیان به ره ف شار و شاروچکه یان ل فی به شی کوردستانی هه م ژ ئالی جفاکی و هه م ژ ی ژ ئالی رامیاری فه گورانکه نوی که فتیبه ناف میشکی رامیاری یی که سایه تییا کورد و سه رکردایه تی کوردی. گورانکاریین وهها کارگیزییه ک هیژا و به رفه ل سه ر ژ یانا هاوولاتی یی کورد ل هریمما باشووری کوردستانی هه بوویه. یا بالکیشتر ژ هه مییان، گیانی باوه ری ب خوه هه بوون و ئاڤادانکرنا که سایه تییه ک کورده واری یه، که ب خوه ژ ی ئه ف ته نیا هنگی تیتته ئارا ده ما که هه ستین نه ته وه په ره ستی ل ده ف مروقی خورت بن. هه ستین نه ته وی هنگی خورت دبن، که هاوولاتی به ره مین کار و خه باتا سه رکردایه تییا رامیاری بنیت و هه ست ب ته ناهی و خوه شی د جفاکیدا بکه ت. دویر نینه که بیژین به رز بوونا هه ستین وهها لده ف هاوولاتی بین کورد بووینه /دبنه هاندر ژ بوی بایه خدان ب لایه نین دی بین ژ یانی ل ناف جفاکا کوردی. فه گوه ستن خه باتا شاخان ژ بوی ناف شار و شاروچکه یان په یوه ندیین جفاکی ژ هه می ئالیانفه، وهک فاکته ره ک سه ره کی تاکی تووشی گورانکاری دکه ت و هه روه سا ژ ی ژ بوی پته وکرنا هه ستین نه ته وایه تی، کاریگه رییا خوه دئ ل سه ر که سایه تییا کورد دئ هه بیت. ئه گه را به رز بوونا هه سته ک وهها ژ ی دیسان د زقریته سه ر فاکته را هه ره به رفه که ئه و ژ ی بارئ په روه رده کرنا نقشین داهاتیبه که ب زمانی زگماگی تینه په روه رده کرن. ئه ف بایه خ دان ب که له پوری کوردی و هتد،

تیتە دیتن. رولا سەرەکییا مەدیا کوردی د دیارکرنا "بوهایین هاوبەشین جفاکی" گرینگ تیتە دیتن، و ئەف بوهایەنە ژێ رولا سەرەکی د یەگرتنا جفاکا کوردیدا دبیین و وەک ناسنامەیا کوردی تیتە ناسکرن، کە تاکێ کورد ب ئاوايەک سروشتی خوە هاوسروشت دبیینت دگەل بوهایین وەها. ل سەر فێ ژێ وەکی ئاماژە پێ هاتییە کرن فەگواستن و گورانکاری د شیوازی خەباتا نەتەوی و جفاکیدا کاردانەوہیەک نوی ل سەر شیوازی بیرکردنەوہیا میتشکی کوردی و تاکێ کورد ەبویە. گورانکارییەک کە بیر ل داھاتووہیەک نوی و بەرفرە بکەت و بشیت ببیت ھۆی بەرھەف کرنا پنداویستیین ئابووری، سیاسی و کولتوری و پیشخستن و دروستکرنا کەسایەتیەک نوییا کوردی، کە دویر بیت ژ تراوما و ھۆقتییین شەر و دەر بەدەری یا سالانە.

بەرھەمەک وەھا ددەستپیکا ئافادانکرنا ئیراقەک نوی پتر هاتییە/تیتە بەرچاڤ، تاییەتی ژێ ئەگەر ل ھۆیین کە خاوەن کاریگەری نە ل سەر بەشین دیین ئیراڤی وەکی تەرور، پیشەلکرنا بنەمایین مروڤایەتی، دویر کەفتن ژ دیموکراسی و ھتد، بیتە نیرین. ئەف ژێ بۆینە ھۆی ھندی کە پشتی شەری، دەستپیکرنا خەباتەک نوی و پیویستی ب خوەداچوونی لدەف تاکێ کورد و ھەر وەسا ژێ سەرکردایەتییا کوردی تیتە بەرچاڤ. ژ بوی کو ھەلەیین دیرۆکی دووبارە نەبن و دەر فەتەک وەھا ژ دەست نەچیت، پینگافین سەرەکی ژ ئالی سەرکردایەتییا کوردی فە تیتە ئافیتن. سەرەرایین ھەمی کیماسی و تەنگاسی بین کە ئیرۆ ل ناڤ جفاکا ھەریمما باشووری کوردستانی تیتە بەرچاڤ، لی دیسان ژێ جفاکا کوردی پیکھاتەک نوی ئافەرانندییە، کە ئەو ژێ پشت بەستن ب

سیستەمەک رامیاری پلورالیستییە. پینگافەک وەھا و ئافادانکرنا جفاکەک نوی ل سەر بنەمایین وەھا رەنگدانەوہیا دیاردەیین دیموکراسی نە ل ناڤ جفاکی دا و ل لایەک دی فە ژێ ل جیھانی ب ئاوايەک پۆزەتیڤ تیتە نراندن. نراندنەک کە پشتگیری ژ ریز و بوھا و نەریتین دیموکراسی ل ناڤ جفاکی دا دکەت. لەورا ژێ پیویستە کە کار ژ بوی پتەوکرنا و بەیژکرنا فان بوھایان بیتە کرن، سەرەرای ھندی ژێ کە د فێ واریدا دیتن جیاواز ھەنە. ئەف ژ بوی جفاکا کوردی نابیتە جھێ مەترسی کە رەنگە رۆژەک بیت و جفاکەک وەھا پینگاف بەرھەف دیکتاتۆری باڤیت. ئەو ژێ ھەبوون و خورتبوونا بیرورایین ئازادە، کە ل ھەمبەر بیرورایین بەرتەسک سەرکەفتنی بەدەست تینیت. باوہرەک وەھا نەک ل بەرچاڤی، کە رۆژەک وەھا دمیژوو یا نەتەوا کوردیدا جھ بگریت، چونکە وەکی کورد مە ب ئاوايەک دی رەنگ و رویین دیکتاتۆرییەت و فاشیزمی دیتیە و دناڤ لاپەرین میژووی دا ژێ چارەنووسا دیکتاتۆران ب باشی هاتییە دیارکرن.

ب کورتی یەکەمین تەجروبیەیا دیموکراسی راستەقینە ب ھەمی کیماسیین خوە فە ل رۆژھەلاتا ناڤین ل ھەریمما باشووری کوردستانی د سالای ۱۹۹۲ی کەفتنییە مەیدانی. چما؟ فێ ژێ چەند ئەگەرین خوە ھەنە:

۱- سەرەرایین زۆلم و زۆرداری و کیماسییان دەسەلاتەک نوی ل کوردستانی هاتییە ئافادانکرنا، و دەستپیکا خەباتەک نوی وەرچەرخانەک نوی وەکی پیویستی د میژوییا کوردیدا ب دی هات.

۲- گورپانکاری د شیوازی خهباتی؛ خهباتا چیان دگهله جهی خوه د گهله خهباتهک شارستانی گوری. دهستیپکرنا خهباتهک ژیاری(سقیل).

۳- ههلبژارتن ب هیز و توانایا سهکرادیهتی یا کوردی بویه راستی یهک.

۴- مافی کیمهتهوهیان د یاسایا ههریما باشووری کوردستانیدا هاتییه پاراستن و د پراکتیکدا ژی پینگافین جدی ژ بوی کارهک وهها هاتییه کرن.

سهرهپایی هندئ که دهستیپکا پارلهمانی کوردستانی و شیوازا دابهشکرن کورسی و دههسهلاتی د ناقبهرا ههردوو پارتین سهرهکی پدک و ینکی دا بوو، بهلام کاردانهوهیهک مهزن ل سهر تهجروبهیا دیموکراسی ل کوردستانی ههبوو. لایهنین پوزهتیفین ههلبژارتنی دابهشکرنا کورسییان ل سهر کیمهتهوهتی وین کوردستانی بوو، که ب خوه گهلهک پوزهتیف هاتییه دیتن. فی ژی دهرفته ژ بوی کیمهتهوهان فهکر که ژ دهرقهی پارتین کوردستانی بینه خاوهن نیونهراتی ل ناف کۆچکا پارلهمانی کوردستانیدا و بشین بهرژهوهندیین خوه بپاریزن.

ب ههلهکفتنا ناگرئ شهرئ نافخوه، سهکرادیهتییا کوردی مالئاوی دگهله پهرهپیدانا دیتنا ریکه چارهسهرییهک رامیاری ژ بوی قهیرانا دههسهلاتی ل ههریما باشووری کوردستانی کر. د کات و ساتین جیاواز دا پارت و ریکخراوین رامیاری و لهشکهری خوه ئافین هه مبیزا هیزین لهشکهری، که پینگافهک وهها ژی کارهساتین نالهبار ژ بوی جفاکا کوردی وهکی بهرههم بجی ئانی. هیشتا

برینین هاوولاتی و نهتهوا کوردی که بهرهمین شهرئ براکوژیین پیشین بو ساریژ و دهرمان نهبووبوون، که شهرهک دی یی براکوژی دهستیپکر. ب داخ فه ئهف هۆکارههه بۆینه بهلگه و ب تهنشتا خهباتا رزگاربخوازا گهلی کورد فه نوسایه. هۆکارین که پرۆسهسا پیشفهچوون و ههروهسا ژی پتهوکرنا ریژین نهتهوایهتی ل ههریما کوردستانی پاشفهخست و بویه هوی دابهشکرنا حکومهتا ههریما کوردستانی. بهرههم ژی ئه و بو، که حکومهتا ههریما باشووری کوردستانی شهرییهتا خوه ژ دهستدا و دههسهلاتهک لاواز هاتییه ئارا. فی ژی کاریگهری خسته سهر نیونهرایهتی یا گهلی کورد دناف مهیدانا دیپلوماسی بین جیهانی، که وان ژی پهراگالا پرسی خسته سهر شهرییهتا حکومهتا ههریما کوردستانی. ل داوی پشتی کو ههولین هیزین کوردستانی ژ بوی ب داوی ئانینا ناکوکیین وهها د ناقبهرا ههردوو لایهنین گرینگ - پدک، ینک- سهر نهکهت، دور هاتییه هندئ که دههسهلاتارییا ئهمریکا ناقبژینی بکهت. بیشک ئهمریکا پشتی شهرئ یهکهمی کهنداڤا فارس که بویه هوی ئازادییا کویتی ب ئاوایهک دی ل دههسهلاتاری یا کورد ل ههریما باشووری کوردستانی دنیری. ئهمریکا ب ههرا ئاوی ب دامهزراندنا تیکلیین نیزیک ب سهکرادیهتییا رامیاری یا کوردی ره، زههینه ژ بوی دامهزراندن و پیکهاتین هاوپهیمانهتی د ناقبهرا ههردوو ئالییان- کورد و ئهمریکا- دا پیکئینا. دیاره که ههتا نوکه پهیمانهک وهها نه کهقتیه بهردهست، بهلام ئهف ژی دیاره که ئهمریکا، و ل ئالیی دی ژی کورد، ههقدوو وهکی هاوپهیمانیین خوه نیشان ددهن وهیان دیار دکهن. ئهف ژ بوی ستراتهژییا ئهمریکا گرینگ بو که پهیمانهک

ناشتی د ئەیلوولا ١٩٩٨ی ل واشینگتون نایبەرا هەردوو بریڤه‌بریی کوردی بێتە ئیمزا کەرن. ل قی دەری ئەف ژ بوی جیهانی دەرکەفت کە ئەمریکا ب چاڤەک دی ل کێشەیا کوردی ل ئێراقی د نێریت. ئەف جارا یەکەمە کە ئەمریکا د میژووییا خودا دبیتە لایەنی سەرەکی یی پیکئانینا ناشتی د نایبەرا دوو ریکخراوہیی رامیاری/ لەشکەرایی کوردی.

رەخنەیا کە شەقاما کوردی ژ هەردوو سەرکردەیان هەیه، تۆمەتبار کرنا هەردوو ئیدارەیانە ب نەبوونا هەلوێست و بەرپرسیارەتی سەبارەت ب داھاتووی چارەنووسا نەتەوا کوردی. ئەف رەخنەیا د زفریتە سەر هندی کە پشتی پتر ژ شەش سالان کە ل سەر قی پەیمانێ دابورییە، هەردوو ئالیان یەگرتن نەخستییە ناڤ چوارچۆڤەیا ئەمری واقع دا. شەرەئ ناڤخو و دوو ئیدارە بۆیە بنگەها پارچەبوونا کوردستانی ژ چوار بەشان بۆ پینچ بەشان، کە کاریگەرێ کە مەزن ل سەر خەبات و دیپلۆماسیا نوویا سەرکردایەتییا کوردی هەبوویە. ئەف بۆیە هۆی قەلسکرنا دانوستاندنێ. پشتی شەرئ ئازادی یا ئێراقی د نایبەرا لایەنین کورد و لایەنین دین ئێراقی/ ئەمریکی شەقامی کوردی هەمی ئەو شەستین کە سەرکردایەتی یا کوردی د پرۆسەسا دانوستاندنێ هەم لگەل لایەنین ئەمریکی وەکی هاوپەیمان و هەم ژ لگەل لایەنین ئێراقی توشی بوویە، دزفرینیتە سەر پارچەبوونا حەک _ ئ و یەکنەگرتنا سەرکردایەتییا کوردی د پراکتیکدا. ئەف ژ بۆیە هۆی رەخنەیی مەزن کە هەمی لایەن، دوست و چینین دلسۆزین کوردی ژ هەردوو پارتین سەرەکی پدک و ینک دکن. رەخنەیی هاوولاتی کورد ژ ئالی سەرکردایەتییا کوردی قە پۆزەتیڤ تیتە

وەرگرتن و دان ب قی هاتیە نان، کە سەرکردایەتییا کوردی پینگاقین شاش ئاقیتییه. بەلام ئەف دیارە کە ناڤ رەفین هەردوو پارتی یان دا ھندەک کەسین کورتین هەبن و هەنە، کە بەرژووەندیین کەسایەتی ل پیشی بەرژووەندیین نەتەوی دبین. و ئەف لایەنە رەخنەیی وەها بی بنگەھ دبین.

واتە ئەف لایەنە پشتگیری ژ هەبوونا ناکوکی د ناڤ رەفین کوردی دکن و ناخوازن کە یەگرتن چینییت. ل ناڤ تەوہرین رامیاریدا، دەما کە باس ل سەر دەسەلات تیتە کەرن، دان ب هندی تیتە داین کە هەول تیتە داین کە بەرژووەندیین ریکخراوہی و تاک پتر بینە پاراستن. ئەف راستییە کە پنیوستە دان پنییتەدان، هەردوو پارتین دەسەلاتدار ئامادە نینە کە دەسەلاتەک کیمتر ژیا نوکە کە ل بەر دەستە، هەبن، بەلکو ب پپچەوانەڤە درێژە خایاندنا دانوستاندن و سەرنەگەفتنا یەگرتنی دزفریتە سەر "دابەشکرنا دەسەلاتی" دناقبەرا هەردوو لایەنین سەرەکی. بەلام پەیمانان^{١٤٩} کە د داویدا د ناقبەرا سەردو و پارتین سەرەکی- پدک، ینک- دا هاتیە ئیمزاکرن بۆیە هۆی باوہری ئانین ب یەگرتنەک نەتەوی پتر ل ناڤ رەفین نەتەوا کوردی. ئەف ژ بۆیە هۆی بەیزکرنا پینگەھ و پۆزیسیونا سەرکردایەتییا کوردی ل ناڤەندا رامیارییا ئێراقی. واتە هیچ یەک ژ لایەنین ئێراقی نەشین بی کورد ببنە خاوەن دەسەلات. کورد ل قی دەری ب ئاویەک گەلەک باش هەتا ماوہیەک درێژ دشت کە کارتین خوە ب باشی ژ بوی پتر پاراستنا بەرژووەندیین نەتەوی کوردستانی بکاربینیت.

١٥٠- روژنامەیا خەبات <http://www.xebat.net/Arc/Xebat/4-2-2005/x1.pdf>

ل ئالی دی ژی ئەف بابەت دزقریته سەر نوژەنکرنا دەسه‌لاتی و خورتکرنا دەسه‌لاتی شارەفانی. ئەف تەوهره د زقریته سەر دابه‌شکرنا دەسه‌لاتی د ناقبەرا حەک و دەسه‌لاتا شارەفانیان. واتە شارەفانی وهکی یهک ژ ههیکه‌لین حەک _ ئ ب خوه ل ناڤ چوارچوڤه‌یا یاساییدا فاکتەرەک سەرەکی بیت، که خاوه‌ن دەسه‌لاتەک بەرفره بیت. ل کاتەک وه‌هادا مرۆف نه‌شیت چاڤ ل فاکتەرین که خاوه‌ن کاریگه‌ری نه ل سەر پیشکه‌فتنا باری رامیاری، ئابووری و کولتوری یی جفاکی بنقینیت. هه‌لبەت پشتی هه‌لبژارتین شارەوانی ل کوردستانی، شارەوانی وه‌کت فاکتەر پتر هاتییه بەرچاڤ. ب خوه ئەو به‌شداریا که خه‌لکی کوردستانی دکاتی هه‌لبژارتین شارەوانیدا نیشان دان، وهکی پشتگیریکرن ژ هه‌لویتست و بریارا حەک _ ئ تیتە دیتن، که پشتگیریه‌ک وه‌ها دزقریته سەر پیشقه‌خستنا باری دیموکراسی. بەرده‌وامیون ل سەر هه‌لبژارتین شارەوانی ل کوردستانی، بەرده‌وامیونه ل سەر پرۆسه‌سا دیموکراسی و پشتگیریکرن ژ پیشخستنا جفاکا کوردی. ئەف نیشاندەرئ بیروارایا کوردیه، به‌لام فاکتەرەین دهره‌کی ژی کاریگه‌رییه‌ک به‌رچاڤ هه‌نه ل سەر گورانکاریین که د ناڤ جفاکی روده‌ن. و ژ بوی کو فاکتەرین دهره‌کی کاریگه‌رییه‌ک نه‌گاتیڤ ل سەر جفاکا کوردی نه‌بن، وه‌یان ژی ئەگه‌ر هه‌بن، کاریگه‌رییه‌ک کیم و لاواز هه‌بن، پیویسته که پتر پشتەفانی ژ پرۆسه‌سا دیموکراسی بیتە کرن. کاردانه‌وه‌یا ته‌جروبه‌یا هه‌ریما باشووری کوردستانی ل سەر روژه‌لاتا ناڤین و ره‌وشا - دفاکتویا هه‌ریما باشووری کوردستانی- ژ سالای ۱۹۹۲ی هاتا ۲۰۰۳ی کاریگه‌ری یا خوه یا پۆزه‌تیڤ ل سەر ئیراڤی هه‌بویه. ب

خوه ئەف دشیت که ببیتە فاکتەرەک گرینگ ژ بوی به‌یزکردنا سەرکردایه‌تی یا کوردی، که بینه پیشه‌نگین به‌رفره‌کرنا پرۆسه‌سا دیموکراسی ل روژه‌لاتا ناڤیندا، به‌لام پیشه‌نگیه‌ک وه‌ها پیویستی ب کارزانی و دویر بینی هه‌یه، که بشیت پیکهاتین روژه‌لاتا ناڤین بینیتە بال هه‌ف. پیکهاتەک که ببیتە هوی ریزلینان وه‌کی نه‌ته‌وه‌یین هاوسه‌نگ. ئەف نه‌ک بی مفایه، که ئیرو ل وه‌لاتین ئه‌ره‌بی باس ل سەر پیدانچونه‌کا رامیاری جفاکی تیتە کرن. پشتگیری یا ده‌سه‌لاتا رامیاری یا وه‌لاتین ئه‌ره‌بی هه‌تا راده‌یه‌کی ژ پرۆسه‌سه‌ک وه‌ها ب خوه نیشان دهرئ پیویستییا ره‌فورمان نه. بیشک پرۆسه‌سه‌ک وه‌ها د به‌رژه‌وه‌ندی یا نه‌ته‌وا کورده ل روژه‌لاتا ناڤین.

بیشک تاک ب به‌شداربوونا خوه د ئاڤادانکرنا جفاکیدا روله‌ک به‌رچاڤ هه‌یه. سهره‌پایی ئی دهره‌فا به‌شداریکرن و فه‌کرنا دهره‌گی به‌شدارئ بوی تاک دزقریته سەر بنچینه‌یا بیروکه‌یا دیموکراسی، که بنگه‌ها خوه ژ دیموکراسی ب شیوازه‌ک لیبرال وه‌دگریت. دیتنه‌ک وه‌ها هانده‌ره ژ بوی تاک، که پا‌به‌ند بیت ب پروتوکولا جفاکی و خوه به‌رپرس ببینیت ل سەر تیکوشین و پاراستنا جفاکا دیموکرات که ل ئالی دی ژی ئاڤادانکرنا جفاکی به‌ره‌می تیکوشینا خوه و هاوولاتیین خوه بزانیته. ته‌ورا ئی په‌رتووکی نه‌ک هه‌لبژارتنا شارەوانیه، که ل هه‌ریما کوردستانی وه‌کی تاکیکردنه‌کا دیموکراسی لی تیتە ئیرین. به‌لکو ژی مه‌بست گورانکاری د ستروکتور و بنگه‌ها ده‌سه‌لاتیه، هه‌ر چه‌نده بنه‌مایین هه‌لبژارتنه‌ک وه‌ها هنده نه‌دیارن، به‌لام ب ئاماره‌پیکرن ل سەر هندەک ته‌وه‌رین رامیاری جفاکی، مافی هه‌لبژارتنا به‌رپرسین

ناوچهی، به‌شداربون د هه‌لبژارتنی وه‌کی پرۆسه‌یه‌کا دیموکراسی، پهره‌پیدان ب هه‌بونا په‌یوه‌ندی د ناقه‌هرا نیونه‌ری هه‌لبژارتی و هاوولاتی، سڤککونا ده‌سه‌لاتی ناقه‌ندی و دابه‌شکرنا به‌رپرسیاره‌تی یا ده‌سه‌لاتی ل سه‌رشانی شاره‌قانییان ب خوه‌ ناقه‌روکا دیتنن نوی نه. ئەف دشیته‌ بیته‌ بابته‌ ژ بوی لیکولین و هۆی پیشخستن و زه‌نگین کرنا بارئ رامیاریا مرۆقی کورد. خه‌باتا رزگاری خوازا گه‌لی کورد کاریگه‌ری یه‌ک مه‌زن هه‌بوویه‌ ل سه‌ر پیکنانینا میشکی نوی کوردی. ل لایئ دی قه‌ ژئ نه‌ژادپه‌ره‌ستی و دان پئ نه‌نان ب نه‌ته‌وا کورد، دان پئ نه‌نان ب مافی ره‌وایی نه‌ته‌وه‌یا کورد وه‌کی نه‌ته‌وه‌یه‌ک ره‌سه‌ن و جیاواز ژ نه‌ته‌وین ئه‌ره‌ب، تورک و فارس بۆیه‌ هۆی هندئ که‌ گه‌لی کورد نامو بییت ل گه‌ل ناسنامه‌یا خوه‌ که‌ "کوردستانی بوونا" مرۆقی کورد نیشان دده‌ت. له‌و‌پا ژئ ئاقادانکرنا کوردستانی و هه‌می ده‌قه‌رین کوردستانی پیویستی بریقه‌رییه‌ک دیموکرات، خاوه‌ن زانیاری و ستراته‌ژی یین کویر و درێژخایه‌ن هه‌یه‌.

هاوولاتی د سهریدا نیشانا شه‌رعییه‌تا ده‌سه‌لاتدارییه و به‌یزکرنا ده‌سه‌لاته‌ک وه‌ها. ل گور دیتنین کومیسیؤنا ئاماده‌کرنا ستروکتورا نوییا دانمارکی^{۱۰} د سالای ۲۰۰۴ء دا، ئەف هاتییه دیار کرن، که پیوستییا جفاکی ب ستروکتوره‌ک نوی هه‌یه. ستروکتوره‌ک که بشیت دهره‌تا هندی هه‌بیت به‌رسا‌فا پیداوستی و هه‌روه‌سا ژی خواستین هاوولاتیان بده‌ت. واته هه‌م پیداوستی و هه‌م ژی خواستین هاوولاتی بجییینیت. ل ئالی دی ژی ستروکتوره‌ک وه‌ها بشیت به‌رسف و ئاماده‌کاریین دانمارکی د جیهانه‌ک گلوبال و جیهانگیرا ئابووری، رامیاری، و هتد بده‌ت. بالکیشان ل سهر بابته‌ین خواندن و په‌روه‌ده، ساخله‌می، ژینگه‌ه، پتر رونه‌هی خستن بوون ل سهر دارایی و بودجیا شاره‌وانی، هه‌روه‌سا ژی پاریزگارن. ئەف بال دکیشه سهر ئارمانجین ستروکتوره‌ک نوی و شیوازه‌ک نوی یا په‌یوه‌ندیین ده‌سه‌لاتداری دناقه‌را شاره‌وانی و ده‌سه‌لاتدارییا ناهه‌ندی. ب گه‌له‌ک ئاویان په‌یوه‌ندیین د ناهه‌را شاره‌وانیان دشین ل ئالییه‌کی باش بیته نرخاندن، که ب خوه دبیینه هوی دابه‌شکرنا زانیاریین ته‌کنیکی و هتد، و په‌یوه‌ندییه‌ک وه‌ها کیماسیین سه‌ره‌کی، که هنده‌ک شاره‌وانی یان هه‌نه چاره‌سه‌ر دکته.

هه‌ر گورانکارییه‌ک د بواری په‌یوه‌ندیین ده‌سه‌لاتی و بریقه‌به‌ری دزقریته سهر ته‌وه‌را یاسایی. ناهه‌ندا که داهینه‌ر و داریزه‌ری یاسایی یه، ته‌نیا پارله‌مانه. له‌وه‌را ژی ل هه‌ریمما باشووری کوردستانی ئەف ته‌نیا دناف چوارچوقه‌یا ده‌سه‌لاتدارییا پارله‌مانی دایه، که شیوازیین په‌یوه‌ندیین دا ناهه‌را شاره‌وانی، پاریزگار و

150- Strukturkommissionens betænkning, sammenfatning, januar 2004.

- Epilog:

ته‌وه‌ریین جیاوازیین که ل فی دهری هاتییه کومکرن و تاوتوکرن وه‌کی بابته‌ین ده‌مه‌ته‌قی هاتی نه ئاماده‌کردن. ئەف دهرگه لبه‌ر چاچی مه‌قه‌دکه‌ت و فی دهره‌ته‌ی دده‌ته مه، که ب چاچه‌ک دی ل زاراقه و ته‌وه‌را ده‌سه‌لات، و شاره‌وانی ل کوردستانی بنیرین. هه‌روه‌سا ژی میکانیزمین که ده‌سه‌لات ب ئاویه‌ک فه‌شارتی دناقه‌را چه‌ندین ناهه‌ندان دا هاتییه به‌لاکرن بیته روونکردن ژبوی هاوولاتی. ئەف نه‌ک ته‌نیا دزقریته سهر هندی که ده‌سه‌لاتی شاره‌وانیان پته‌و و به‌رفره‌ بیته، به‌لکو ژی دزقریته سهر میکانیزمین که ده‌سه‌لاتا ناهه‌ندی بکارتینیت، که ده‌سه‌لاتدارییا خوه ل سهر جفاکیدا بسه‌پینیت. ئەگه‌ر ئەف ب ئاویه‌کی روونکری نه‌هاتییه دیارکردن لی ئاماژه پی هاتییه کرن.

خورتکرن، و پته‌کرنا ده‌سه‌لات و رولا شاره‌وانی د ناف جفاکی دا، دزقریته سهر به‌شداریا هاوولاتی وه‌کی فاکته‌ره‌ی نه‌گور، به‌لام خاوه‌ن کاریگه‌ری ل ناف جفاکیدا. هاوولاتی د پله‌یا یه‌که‌م پیوستی ب ته‌ناهی و به‌خته‌وه‌ری هه‌یه، ئەگه‌ر بیته و ئەف هاوولاتی یه هیوایه‌تا وی گه‌هیشتن ب خوه‌شیا ژیانی بیت، یان ژی خه‌ون و خه‌یالین خوه د ناف چوارچوقه‌یه‌کیدا بنه‌قشینیت. ل ئالی دی به‌شداریا هاوولاتی د چالاکیین جفاکیدا وه‌کی ناسنامه‌یا وی تیتته دیتن و زانین. واته دانپینانه ب که‌سایه‌تییه‌ک وه‌ها. به‌شداریا یا

حکومهتا هەرێما باشووری کوردستانی دیار بکەت. دیسان دەسەڵاتیاریا پارلەمانییە، کە میکانیزمێن برێقەبرنی دیاردکەت، میکانیزم و چاوانیا پەژاندنیان ژێ پراکتیزەکرنا تەوەرەک وەها. هەرەک د پێشیدا ژێ هاتیە دیارکرن یاسا ژ چەندین بەند و برگەیان پێک هاتیە و چوارچۆقەیهکا دیارکراو هەیه، بەلام د هەمانکاتدا ژێ پراکتیزە کرنا یاسایی دزقریتە سەر تیگەهیشتن یان ژێ شروۆقەکرنا یاسایەک وەها. مەبەست ئەقە، کە سقککرنا دەسەڵاتی ببیتە راستی یەک. سقککرنا دەسەڵاتی و گورانا ستروکتوری ریفەبەری و کارگیری یا وەڵاتی تەنیا ب هەبوونا رەفورم شیت جێ پێ خوە قەکەت. دیارکرن پێداویستین جفاکی و شیواژین ب دی ئانیا پێداویستی یان دزقریتە سەر بیرکردنەوێهەک نوی، کە هەمبیزکەری باری ئابوری و رامیاری جفاکی بیت.

تەوەرەک کە د قی دەریدا باس ل سەر نەهاتینە کرن هەبوونا "مەقاما قایمەقام، مودیر ناحیە" و موختار و هتدە. د کاتەک وەهادا ل هەرێما باشووری کوردستانی پێویستە کە ئەق فاکتەر بێنە زەلالکرن. ئەق نەک شایانی جفاکەک پێشکەفتی و دیموکراتە. سیستەمەک وەها تەنیا ل ناق جفاکا رۆژەلاتا ناقتیندا باوہ کە دزقریتە سەر خوەقەشارتن ژ ئویکردنەوێا دەسەڵاتی، کە گریدایی سیستەمەک یا دەسەڵاتی کەقنە. ئەق سیستەم ژێ دگەل پێشکەفتنا جفاکەک دیموکرات و ئیرو یا جیهانگیریبوونی ناگونجیت. بەلکو ئەق ل گەلەک ئالیانقە تیشک دخیتە سەر نالەباریا سیستەمەک بوروکراتی، کە کیمتر خەمە سەبارەت ب هەبوونا سیستەمەک کارا و چالاک ل جفاکیدا. ئەق بێخەمیە ل هەمبەر رەوشا پێشکەفتنا جفاکی.

دەسەڵاتیاریا دەسەڵاتی بێ کاریگەری نابیت ل سەر رولا قایمەقامی و مودیر ناحیە. ئەگەر ب ئاویەک دیموکراسی ئەنجومەنی شارەوانی ئەنجومەنی پارێزگاران، پارلەمان و هتد، تینە هەلیژارتن و پشتەقانی ژ دیموکراسی تیتە کردن. ئەق تیتە واتەیا هەول دانی کە جفاکا هەرێما باشووری کوردستانی بەرەق پێشقە بجیت. بەلام د هەمانکاتدا ژێ پێویستە کە پرس بێتە کردن چ پێویستی ب هەبوونا قایمەقام، مودیر ناحیە و موختاری هەیه؟ هیچ کام ژ قان دەسەڵاتیاریان خاوەن شەرعیەتەکا دیموکراسی نین، ئەگەر بێت و شەرعیەتی وەکی دەنگدانا هاوولاتی بدەینە دیارکرن. هەبوونا قان مەقامان نەک ل گور پێوهرین دەسەڵاتیارییەک مودەرن تینە دیتن ل جفاکەک کە پینگاقت بەرەق پێشکەفتن دناقت!!! ب خوە ئەز د قی باوهری دامە کە هلوشاندنا مەقام و دەسەڵاتیارییەک وەها د بەرژەوهندی یا دەسەڵاتیاریا هەرێما باشووری کوردستانی دایە. ئەق دێ کاریگەرییا خوە ل سەر پێشکەفتن و هەرەسا ژێ کارایی یا دەزگەهین کارگیری و بوروکراسی هەبیت. گەلەک باشترە و پۆزەتیق تیتە نرخاندن کە ل کوردستانی هەر دەقەرەکا پتر ژ ۵۰۰۰ نیشتەجی یان هەبیت ببیتە خاوەن شارەوانی. وەیان ژێ چەند دەقەر پێشکە پێکھاتا شارەوانییەکی پێک بینن و ل ئالی دی ژێ گورپانکاری دسنوورین جوخرافی بین شارەوانیاندنا بێتە کردن. پینگاقت وەها ل گەلەک بواران دا دبیتە هۆی سقککرنا دەسەڵاتی ناقتەندی، و هەرەسا ژێ پتر و باشتر چارەسەرکرن کیشەبین هاوولاتی یان. ل ئالی دی ئەو ئەرک و دەسەڵاتی یاسایی کە ل دەق "قایمەقام و مودیر ناحیە" هەیه بێتە قەگواستن بو دەق جفاکا شارەوانی و سەرۆکی

شارهوانی، که ب ئاوايهک ديموکراسی هاتينه هلبژارتن. دهسه لاتهک که خاوهن شهرييه تهک بهرفره هتره و ده مانکاتا خاوهن متمانہ يا دهنگی هاوولاتييه. حکومته و دهسه لاتا نافهندی ب هلوه شاندا قائمه قامی و مودير ناحيه ههتا رادهيهک بهرفره ژ ئالی ئابووری قه دشیت که خورت ببیت، چونکه ئه و بودجه يا ئابووری که د هاتيه ته رخانکردن ژ بوی کاروبارین کارگيرين مودير ناحيه و قائمه قامی دزفريته سهر خه زينه يا حکومته تی و به شهک ژ قی دزفريته سهر خه زينه يا شارهوانی يان.

پيشنيارهک ودها چهندين هوينن خوه هه نه: يه که م ئه ف بی واتيه که دهسه لاتهک ودها- قه يمه قام و مودير ناحيه- که هاوسه نگ بیت ل گه ل دهسه لاتهک هلبژارتی وهکی جفاکا شارهوانی و جفاکا پاريزگارن. دوويه م دهسه لاتر اليزه کرنا دهسه لاتی، ب ئاوايهک ياسایی بهرپرسياره تی دزفريته دهف جفاکين شارهوانی و جفاکين پاريزگارن. جفاکين که ب ئاوايهک ديموکراسيک هاتينه هلبژارتن، و شهرييه تهک هيژا هه نه. ره خه يهک که ژ مه قاما قائمه قامی و مودير ناحيه هه يه، نه ديموکراسييا دهسه لاتداریيا وانه. ئه و ژ ئالی دهسه لاتا نافه نديقه تينه دامه زراندن و نهک ب ئاوايهکی، که ژ ئالی هاوولاتی قه هاتبنه هلبژارتن. ئه ف ب خوه تيشکهک ره خه گره ل سهر بکارئانينا دهسه لاتی و په يره و کرن ژ سيسته ما دهسه لاتداری يا نافهندی. وهکی بهرهم پيوسته که مه قامين وهکی قائمه قام و مودير ناحيه د سيسته مهک نويدا بينه هلوه شاندا و به لافکرن ل سهر دهسه لاتداریيا شارهوانيان. قی چ واته يا خوه نينه، که د ناف باژارهکی دا دو دهسه لاتدار هه بن يهک هلبژارتيي هاوولاتی بیت و يا دی ژ ئالی دهسه لاتا نافه نديقه هاتبيته ديارکرن. ناکوکی و

جياوازييهک يه کجار مه زن و بهرفره هه يه ل نافه را ههردو دهسه لاتداراندا.

ئايا دهسه لاتداریيا نافهندی نه شیت که قی دهسه لاتداری قه گوهيژيت دهف جفاکا شارهوانی و سه روکی شارهوانی؟ هه لبهت نمونه يهک ستاندارد ژ بوی دهسه لاتر اليزه کرنی نينه که بيژن هه می سيسته م دی ودها بن، يان ژی ودها بن، به لکو ئه ف ل گور رهوشا جفاکی تيته دارستن و ريکخستن. کاریگه ريبيا دهسه لاتا نافهندی ئه قه يه که ئه و هه يکه ل و ستروکتوری سيسته مهک کارگيري دی هلبژيرت که باشتر تيته ديتن. دهسه لاتهک ودها دشیت که دهزگه هين کارگيري ب شيويهک سی نوهومی- حکومته خاوهن کارگيرييهک نافهندی، پاريزگارن کارگيرييهک هه بیت و شارهوانی ژی خاوهن کارگيري بن- يان ژی دوونوهومی- حکومته و پاريزگار ل بن بانه کيدا بينه ئافادانکرن واته دهسه لاتا نافهندی ريقه بهری يا پاريزگارن دکته و ل ئالی دی ژی شارهوانی خاوهن کارگيري يهک سه ربخوه بن- هه لبيژيرت. بۆ نمونه خواندنگه هين ئاماده يی، ته کنیکی و بازه رگانی، نه خوشخانه، ريگا و بان د نافه را باژيران، ژينگه، و هتد بکه فن ب دهسه لاتا کارگيري و جفاکا پاريزگارن. ل ئالی دی خواندنگه هين سه ره تاي و نافهندی، باخچه بين زاروکان، نه خوشخانه بين بچووک ريقه بهری و کارگيري يا وان بکه قيت بن دهسه لاتا شارهوانی و جفاکا شارهوانيدا. ههروه سا ژی شارهوانيان مافی هندئ هه بیت که ريژه يا زکات و باجی ژ بوی باژيري دياربکه ن، و ب خوه وهکی فاکته رهک سه ربخوه باجهک ودها ب کار بينن. ره فورم د بهر ژه وهندييا ههک _ ی دا يه و ئه ف دی روناھيی ئيخيته سهر بريقه بهری يا دهزگه هين کارگيري، ب

ئاوايهكی كه هم هاوولاتی بی كورد و ههروهسا ژى كهسایهتیین رامیارین جفاکین شارهوانی و پاریزگارن وینهیی دهسهلاتداری یهك وههال بهرچاڤ ههبهن.

ئهڤ ل شوینا خوه یه، كه تیشك بیخینه سهه کاریهگرییا شارهوانی ل سهه پیشكهفتنا دیموكراسی. ئهڤ ههردهم هاتییه دیاركرن، كه دیموكراسی ل وی دهری دشیت شین بیت و پیشكفیت، كه د ناڤههرا هاوولاتی و نیونهری ههلبژارتیدا، هنده دویر نهبیت وهیان ژى دیوار نههاتبنه ئاڤادانكرن. واته هاوولاتی دهههتا هندى ههبیت كه ب ئاسانی بشیت گازنده یان ژى پیشنیارین خوه بگههینیت نیونهرین ههلبژارتی. شارهوانی باشتیرین و نیزیكترین ناڤههنا دهسهلاتدارییه كه هاوولاتی د پینگاڤا یهكهمدا دشیت بگههیتی. پیویسته كه ئهه وهكى كورد د پهروهدهكرنا دیموكراسیدا و پتهوكرنا بارهك وهه پتر گرنگی بدهینه رولا شارهوانییان د پیشخستنا دیموكراسی و ههروهسا ژى ئاڤادانكرنا جفاكهك پیشكهفتی یا كوردهواری، كه تاك و هاوولاتی بی كورد شانازی بی بكهت.

- * Møller, P. Stig, Magt og afmagt, bemærkninger om magtens teori og praksis, samlerens bogklub, 1999
- * Jørgensen, Per. Bach & Pedersen, Niels. J. M. Den offentlige sektor, handelshøjskolens forlag, København 1994.
- * Bauman, Zygmunt, Frihed, Hans Reitels Forlag, 2003.
- * Krogh, Torben, Farvel til Partierne, det politiske system under forvandling, Gyldendal Forlag, 1998.
- * Fromm, Eric, Hindsides illusionens lænker, møde med Marx og Freud, Hans Reitels Forlag , 1965.
- * Nyman, Olle, Verdens statsformer, deres opbygning og politiske baggrund, Schultz, 1966.
- * Staten, det er... stat og politik, historisk, politologisk og sociologisk, Sørensen, B. A & Greve, F. M(red). RUC, 1998.
- * Mouritzen, P. Erik & Kjær, U.(red). Kommunestørrelse og lokale demokrat, 2003
- * Bogason, Peter. Nye organisationsformer i indbyrdes splid, KBH,1996.
- * Nedergaard. N, Jørgensen. Økonomisk planlægning i kommunerne, 2000
- * Salomosen, Steen. Folkevalgt i en manegment tid, 1997
- * Svendsen, P(red.). Kommunal struktur og ledelse, 1992
- * Ibsen, M. & Christensen, J. bureaukrati og bureaukrater, 1991

پښت

- * سيوهيلي، ر. قههسي ئاسنين يان بو بيمه وه به عيراقى؟ چ. يه كه م، سلیماني، چاپخانه ی رهنج ۲۰۰۳.
- * فه رهنگا كوردی - كوردی. كوردستان گيوى موكریانی، كوردستان- هه ولیر ۱۹۹۹.
- * فه رهنگی كوردی - دانیماركی، ئاواره گه رمیانی ۱۹۹۹ .
- * Pallesen, T. Den vellykkede kommunalreform og decentraliseringen af den politiske magt i Danmark Århus universitets forlag, 2003.
- * Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M. Politik og forvaltning, systime, 2001.
- * Barber, Benjamin. Strong Democracy, Participatory Politics for a New Age, University of California Press 1984
- * Knudsen, K, Lars & Larsen, T & Pedersen, Nielse, J, M. Den offentlige sektor, Handelshøjskolens Forlag, 2002.
- * Greve, Carsten. Offentlige ledelse, teorier og temaer i et politologisk perspektuv. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2003
- * Brunsson, N. & Olsen, J. P, makten att reformera, Stockholm, 1990.

- * Frazer. E, Macdonald K. Sex differences in Political knowledge in Britain, 2003, politica
- * Jørgensen, Stig. Demokrati, i fortid, nutid og fremtid. 2001, fremad debat
- * Jakobsen, U. & Kelstrup, M(red). Demokrati og demokratisering: Begreber og teorier. Forlaget Politiske Studier 1999 København
- * Bech, Ulirich. Risiko Samfundet, på vej mod en ny moderitet(aus dem weg in eine andere moderne). 1997/2001
- * Christensen, Jørgen Grønnegård, Den offentlige forvaltning en oversigt, Århus universitet, 2. udgave 1996:1
- * Politikens filosofi leksikon.1983/2001
- * Kjær. U, Mouritzen, P. Erik. Kommunestørrelse og lokalt demokrati.
- * Thomsen, Jens. P. F. Magt- en introduktion, Hans Reitzel Forlag, KBH, 2005
- * <http://www.kerkuk-kurdistan.com>
- * <http://www.xebat.net>

- Gyndelach P., H. Jørgensen & K. K. klausen(red), Det lokale, decentrale politik og forvaltning, 1997.
- * Tim Knudsen, Dansk statsopbygning, 1995
- * Bogason, P. fragmentering forvaltning, demokrati og netværksstyring i dencentraliseret lokalestyre, 2001
- * Kramhøft. P. På byrådsmødet i aftes, 1983
- * Mauritzen. P.E. & Jensen H.T. samspillet mellem staten og kommunerne, 1984
- * Pittelkow. R. det personlige samfund, 2003
- * Lotz.J. Retfærdighed eller økonomi i den offentlige sektor, 1990
- * P.etwil & C. Petersen, offentlig økonomi – introduktion til teori og praktisk, 1995
- * Flyvbjerg, Bent. Rationalitet og magt, Bind 1.1999.
- * Svendsen. P. kommunal struktur og ledelse,
- * Bogason, Peter, nye organisationsformer i indbyrdes spild,
- * Nedergaard. J. Niels. Økonomisk planlægning i kommunerne, 2000.
- * Lotz J. kommunernes finansiering, 1980
- * Bogason, P. Fragmenteret forvaltning, demokrati og netværksstyring i decentraliseret lokalestyre. 2001
- * Hvad er demokrati. Hal Koch.1945
- * Hvad er demokrati? A. Ross.1967

